

BÜYÜK

علم تجويد

TECVÎD İLMİ

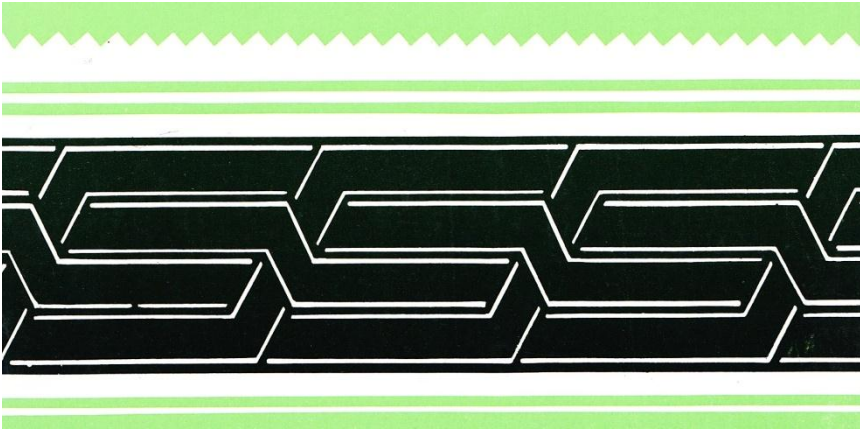
Kur'ânı Kerîm Okuma Kâideleri

HAZIRLAYAN

A.CELÂLEDDİN KARAKILIÇ

Sekizinci Baskı

2013

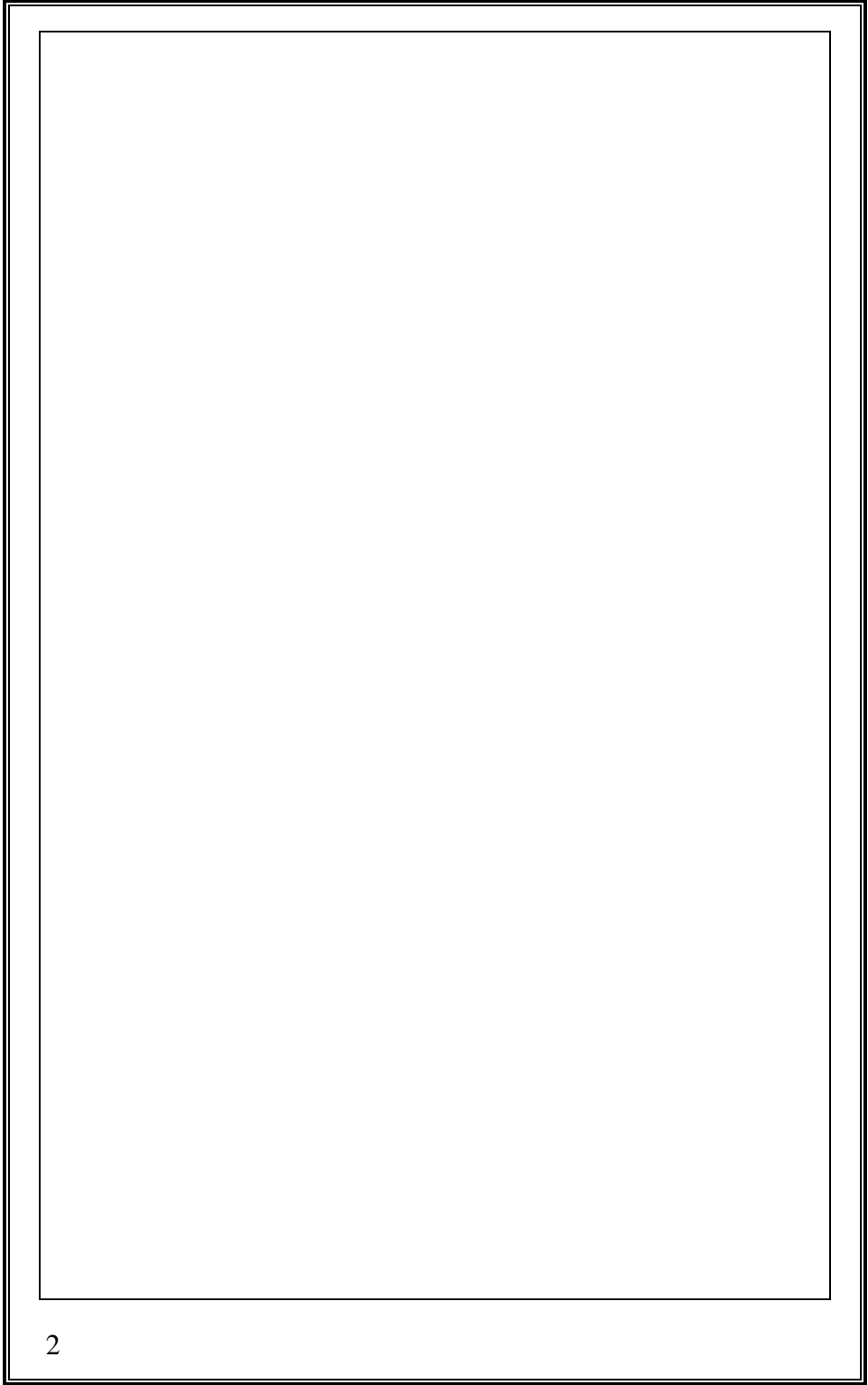

BÜYÜK

علم تجويد

TECVÎD İLMİ

Kur'ânı Kerîm Okuma Kâideleri

BÜYÜK

علم تجويد

TECVÎD İLMİ

Kur'ânı Kerîm Okuma Kâideleri

HAZIRLAYAN

A.CELÂLEDDİN KARAKILIÇ

Sekizinci Baskı

2013

Bu kitâb, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 13-Ocak-1986 târih ve 2203 sayılı Tebliğler Dergisinde okuyuculara tavsiye edilmiştir.

Kitâb hakkında bir hâtıra

Değerli hocam merhûm Prof. M. Tayyib Okiç, A.Ü.İlahiyat Faküitesi Yayınlarından “**Kur’ân-ı Kerîm’in Üslûb ve Kırâeti**” adlı kitâbının “**Kur’ân-ı Kerîmi Okuma Kaideleri (Tecvîd)**” bahsinin sayfa 24 deki 2 nolu dip notunda şöyle demektedir:

“Kayseri İmam-Hatib Okulu müdürü, değerli talebem, Celâlüddin Karakılıç’ın “**Tecvîd İlmi, علم تجويد , Kur’ân-ı Kerîm Okuma kâideleri**” adlı yeni ve kıymetli eserini burada kaydetmekle bahtiyarım. (İslâm Neşriyâtı, Ankara. 1963)”.

Bu eser, Diyânet Reisliği’nin 19-09-1961 târih ve 27593 sayılı inceleme emrine müsteniden, Müşâvere ve Dînî Eserler İnceleme Heyetince tetkîk olunmuş;
İmâm-Hatip Okulları, Hâfız Kursları talebeleri ve Hayrat Hademesi
için faydalı olduğuna 06-10-1961 târihinde karar verilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BALIKESİR : 18-03-1963

T A K D İ M

Uzun bir incelemenin ve yorulmaz bir çalışmanın mahsûlü olan bu eseri dikkatle okudum. Muhterem müellifini tebrîk ederim.

Bu değerli eser, Kur'ân-ı Kerîm kırâatiyle alâkalı her mü'minin hırz-ı can edineceği (canı gibi koruyup saklayacağı) baha biçilmez bir hazînedir. Harâretle tavsiye ederim.

Kitâbı, kırâat üstadlarından Balıkesirli muhterem hâfız Mehmet Sa'di (*) efendiye de tetkîk ettirmiştım; fakîre aynen şu mektûbu yazmışdır:

“Eseri baştan nihâyete kadar satır satır okudum. Çok hoşuma gitti. Büyük bir sa'y ve gayret eseridir, çok faydalıdır. Merhûm üstadlarımın öğretdiklerini aynen bu eserde buldum. Cenâb-ı Hakk değerli müellifinin sa'yini meşkûr etsin. Âmin.

HASAN BASRİ ÇANTAY

* -Hâlen İzmir'de Kemeraltı Câmii baş imâmıdır.

فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ط

“Kur’ân’dan ne kolay gelirse onu okuyun”¹

---

¹ -Müzzemmil, 20.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ. الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ. مٰلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ. اِیَّاكَ نَعْبُدُ
وَ اِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ. اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیْمَ. صِرَاطَ الَّذِیْنَ اَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ
غَیْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَیْهِمْ وَلَا الضَّالِّیْنَ.

وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِیْ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهٖ الْقُرْآنَ وَاَكْمَلَ بِهٖ
الدِّیْنَ وَعَلٰی اٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ الطَّیِّبِیْنَ الطَّاهِرِیْنَ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰی یَوْمِ
الدِّیْنِ.

Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Bütûn âlemlerin Rabb'i, Rahmân ve Rahîm, Din Günü'nün sâhibi olan Allâh'a hamd olsun. Yâ Rabb, biz yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizleri doğru yola hidâyet eyle, o kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna ilet, gazâba uğrayanlarinkine ve sapıklarinkine değil.

Salât ve selâm, Allâh'ın, Kur'an'ı inzâl ettiği ve dîni ikmâl etdirdiği seyyidimiz Hazreti Muhammed üzerine, tayyîb, tâhir olan Âl ve Ashâb'ının üzerine ve kıyâmet'e kadar ihsân ile Âl ve Ashâb'ına tâbi' olanların üzerine olsun.

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

“Kur’ân’ı, açık açık, tâne tâne tertîl ile oku”.²

---

² -Müzzemmil, 4.

Ö N S Ö Z

*“Allâhü Teâlâ, sözlerin en güzelini, birbirini destekleyen lâfızlar ve ma'nâlar olarak âyet âyet, sûre sûre bir kitâb hâlinde indirdi. Onu işitince Allâh'dan korkanların tüyleri ürperir. Anlayınca da tüyleri yatıştır ve kalbleri Allâh'ın zikrine ısınır. Bu bir hidâyet yoludur ki Allâh dilediğini ona ulaştırır. Allâh'ın şaşırıtacağı kimseye, hiçbir kimse yol gösteremez”.*³ Hakîkati karşısında hissis kalmak mümkün müdür?

Sonsuz ebediyet diyârına göçmeden şu fânî hayâtın imtihan anlarında *-bir nebzecek dahi olsa-* Hâlik'in kelâmından zevk almak, O'nu lâayık olduğu şekilde okumaya çalışarak ilâhî hitâbı duymak ve duyurmak gâyesiyle bu kitâbı hazırladım. Kalbini her türlü fenâlıklardan tecrîd edib imân nûru ile aydınlatan muhterem din kardeşlerimin bu küçük kitâbcıktan fâideleneceklerini, gördükleri kusur ve hatâları aczimize atfederek bize bildirmek lütfunda bulunacaklarını ümit ederim.

İlm-i tecvîd ve İlm-i kırâet'e âit kısa ve özlü bilgileri ihtivâ eden bu kitâb, yedi bölüm hâlinde hazırlanmış olup bunlardan Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci ve Altıncı bölümler, İlm-i tecvîd'e âit bahisleri; Yedinci bölüm ise İlmî kırâet'in ta'rîfi, mevzûu, gâyesi ve fâidesi ile kırâet imâmılarına ve bu imâmıların râvîlerine âit bahisleri ihtivâ etmektedir.

İlm-i tecvîd'e teallük eden bahislerin hepsi, Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere okunan Kur'ân esâslarına göre hazırlanmıştır. Yalnız ikinci bölümde zikr edilen husûslar, diğerk kırâet'ler ile de alâkalı olduğundan, ba'zı yerlerde o kırâet'lerden de bahsedilerek kâideler umûmî olarak söylenmiştir. Bunun için zikr edilen kâidelerin, Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs'a âit olup olmadığı husûsunda bir şübhe varid olursa, Üçüncü bölümdeki alâkalı bahislere mürâcaat edilmesi tavsiye olunur. Zâten Karabaş Tecvîdi esâslarını ihtivâ eden üçüncü bölüm bahisleri, bu gâye ile kitâba konulmuştur.

İkinci bölümdeki bahisler, diğerk bölümlerdeki bahislerin bir nevî tefsîr ve îzâhı mâhiyetinde olduğu için, bu kitâbtan Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere tecvîd okumak ve okutmak isteyen din kardeşlerimin Üçüncü, Dördüncü, Beşinci ve Altıncı bölümlerdeki esâslara göre tecvîd okuyup okutmaları herhalde daha muvâfık bir yol olur.

Bu ve buna benzer kitâblardan fâidelenerek Kur'ân-ı Kerîm'i lâayık olduğu şekilde okumaya ve okutmaya çalışıp ilâhî hitâbı duymaya ve duyurmaya gâyet sarf eden din kardeşlerime Allâh'dan rahmet, hidâyet ve nusrat niyâz eylerim.

Tevfik ve hidâyet yalnız ve yalnız Allâh'tandır.

A.Celâleddin KARAKILIÇ

³ -Sûre-i Zümer, âyet 23.

وَالْأَخَذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتَّمٌ لَزِيمٌ مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آثِمٌ

لِأَنَّهُ بِهِ الْإِلَهُ أَنْزَلًا وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلًا

“Tecvîd kâdelerini öğrenmek, Kur’ân okuyan herkese lâzımdır (*farz*dir). Bunun için Kur’ân’ı, Tecvîd ile okumayan bir kimse âsim (*günahkâr*) olur. Çünkü Kur’ân, ind-i ilâhî’den tecvîd ile nâzil oldu. Ve bu Kur’ân da bize, bu tecvîd ile vâsıl oldu”⁴.

---

⁴ -Cezerî, Mukaddeme

G İ R İ Ő

Kur'ân-ı Kerîm, Allâhü Teâlâ tarafından Cibrîl-i Emîn vâsıtasıyla Arabca olarak Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e yirmiüç senede âyet âyet, sûre sûre inzâl buyurulmuş olan bir **Nazm-ı Celîl**'dir. Bu mukaddes kitâbın nazmı da ma'nâsı da ilâhî'dir. Vahy'e müsteniddir. Bu bakımdan **nazm** ve **ma'nâ**, Kur'ân-ı Kerîm'in mâhiyetini teşkil eden **iki rukün**'dür ki bunlar bulunmadınça Kur'ân tahakkûk etmiş olamaz.

Binâen-aleyh Kur'ân-ı Kerîm'i, nazm ve ma'nâsı ile birlikde Allâhü Teâlâ'dan Cebrâîl *aleyhi's-selâm* vâsıtasıyla alan Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*, Ashâb-ı Kirâm'ına da *-kendisine inzâl olduğu gibi-* aynen okumuş ve ta'lîm ettirmiştir. Ashâb-ı Kirâm da, Hazreti Peygamber'in ta'rîfi vechile hem yazmışlar hem de ezber etmişlerdir. Aynı zamanda hem ma'nâsını hem de okuma şekillerini ta'lîm buyurmuşlardır. Ashâb-ı Kirâm'dan da zamânımıza kadar *-aklin reddedemiyeceği derecede sağlam ve çok râvîler tarafından-* mütevâtiren nakl olunarak gelmiş ve her asırda yüzbinlerce zevâtın hâfizalarını tezyîn ederek hıfz olunmuştur. Kıyâmet'e kadar da hıfz olunmakta devâm edecektir ki bu mümtâz vasıf, *-bütün semâvî kitâblar arasında-* yalnız Kur'ân-ı Kerîm'e mahsûstur.

Kur'ân-ı Kerîm, Hazreti Muhammed *aleyhi's-selâm*'in vefâtına kadar bir çok kâtibler tarafından muhtelif sahifelere yazılmış olmasına ve büyük sayıda Sahâbî'lerin ezberinde bulunmasına rağmen, toplu olarak bir kitâb hâlinde tam bir metin olarak yazılmamışdı. Esâsen Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem* hayâtda olduğu ve vahy de devam ettiği müddetçe buna imkân da yoktu. Bu husûsları göz önünde bulunduran Peygamberimiz, hayâtının son Ramazan ayında Kur'ân-ı Kerîm'i *-Mescid-i Nebi'de-* Ashâb-ı Kirâm'ın huzûrunda *-şimdiki tertib üzere-* başından sonuna kadar iki defâ okumuş ve Cebrâîl *aleyhi's-selâm* ile Ashâb-ı Kirâm da bu tilâvetde hâzır bulunmuşlardır. İşte bu tilâvet, Kur'ân-ı Kerîm'in, bi'z-zât Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem* tarafından bir bütün olarak ilk cem'idir ki vahy'e müsteniddir.

Binâen-aleyh Kur'ân-ı Kerîm'in Âyet ve Sûre'lerinin *-şimdiki tertib üzere tertibi-* **tevkîfî** olup (**Cibrîl-i Emîn'in ta'lîmine Rasûl-i Ekrem'in işâretine müstenid olup**) ictihâdî değildir. Nitekim namazda da bu tertibe riâyet edilmesi, ekser fukahâ'ca bir esâsdir.

Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'in vefâtından sonra halîfe olan Hazreti Ebû Bekir *radiye'llâhü anh* zamânında, -Hazreti

Ömer *radiye'llâhü anh'*ın önderliği ve Hazreti Ebû Bekir *radiye'llâhü anh'*ın emri ile- **Zeyd ibn-i Sâbit** Hazretleri'nin başkanlığı altında toplanan bir ilim hey'eti, müteferrik bir halde bulunan Kur'ân sahîfelerini, -*Hazreti Peygamber'in ta'lim ettiği vechile-* bir araya getirerek yeniden yazdı. Bu hey'etin bir araya topladığı bu Kur'ân-ı Kerîm'i, bi'z-zât Hazreti Ömer *radiye'llâhü anh'*, Ashâb-ı Kirâm'ı çağırarak onlara okumuş ve ilim hey'etinin ittifâkını âmme ittifâkı ile te'yîd etmiştir. Bu sûretle de müteferrik bir halde ezberlenmiş ve yazılmış bulunan Kur'ân sahîfeleri, tamâmen yazılıp toplanmış ve hiçbir hatâ mevcûd olmadığı husûsuda da icmâ' vâki' olmuştur.

Büyük bir titizlik ve kritik (*tenkitçi*) bir zihiyet ile incelenip bir araya getirilen ve bütün Kur'ân-ı Kerîm metnini ihtivâ' eden bu sahîfeleri, Zeyd ibn-i Sâbit Hazretleri, Hazreti Ebû Bekir *radiye'llâhü anh'*a teslim etdi. Hazreti Ebû Bekir *radiye'llâhü anh'* da, Kur'ân-ı Kerîm metnini tam olarak ihtivâ' eden bu mukaddes emâneti, vefâtından sonra hilâfet makâmına getirilmesini tavsiye ettiği Hazreti Ömer *radiye'llâhü anh'*a emânet etdi. Hazreti Ömer *radiye'llâhü anh'* da, kendisinden sonra halîfenin kim olacağını bilmediği için, Hazreti Peygamber'in zevcesi ve kendi kızı olan Hazreti Hafsa *radiye'llâhü anhâ'*ya teslim etdi.

Hazreti Ömer *radiye'llâhü anh'*dan sonra hilâfet makâmına geçen Hazreti Usmân *radiye'llâhü anh'* zamânında, Ermenistan ve Azerbaycan fütûhâtına çıkan Irak ve Sûriye askerleri arasında ba'zı kırâet farklarının zuhûr etmesi ve ihtilâfa sebebiyet vermesi üzerine, Hazreti Usmân *radiye'llâhü anh'* derhal faaliyete geçerek yine Zeyd ibn-i Sâbit Hazretleri'nin başkanlığı altında bir ilim hey'eti tertîb etmiş ve bu ilim hey'etine, Hazreti Hafsa *radiye'llâhü anhâ'*nın yanında bulunan sahîfeler hâlindeki Kur'ân metnini getirterek bu tek nüshanın istinsâh edilerek çoğaltılmasını emretmiştir. Bu iş esnâsında da bir imlâ' farkı zuhûr ettiği takdirde, Kurayş lehçesinin esâs tutulması ve Kur'ân-ı Kerîm'in ona göre yazılması karar altına alınmıştır. Hey'et, vazîfesini bitirdikten sonra, asıl nüsha, tekrar Hazreti Hafsa *radiye'llâhü anhâ'*ya iâde edilmiştir. Bu sûretle de elde mevcûd olan tek nüsha, teksîr edilerek çoğaltılmıştır ki bu gün ellerimizde mevcûd bulunan Mushaf-ı Şerîf'lerin aslı bunlar olmuştur.

Teksîr edilen bu nüshalardan birer adet **Medîne, Mekke, Basra, Kûfe** ve **Şam**'a, -*bir rivâyete göre de-* **Yemen** ve **Bahreyn**'e gönderilmiştir.⁵

⁵ -Ba'zı kayıtlarda, Hazreti Usmân *radiye'llâhü anh'*ın (Câmiü'l-Kur'ân) olduğu söylenirse de, Hazreti Usmân *radiye'llâhü anh'*, Câmiü'l-Kur'ân değil, Nâşiru'l-Kur'ân'dır.

El-Kavlü's-sedîd fî İlmî't-Tecvîd yâhud Tecvîd-i Cedîd, ss.3. Mehmed Zihni.

Hazreti Usmân *radiye'llâhü anh*'in yazdırmış olduğu bu Kur'ân-ı Kerîm'e, kitâb şeklini aldığı için “**Mushaf**” denilmiştir ki sahîfelerin bir araya toplanmış demektir. Hepsine birden de “**Mesâhif-i Usmâniye**” adı verilmiştir.⁶

Hazreti Usmân *radiye'llâhü anh*'in yazdırdığı Mushaf-ı Şerîf, Medîne-i Münevvere'de kalıp Resm-i Hadd'a diğerlerine esâs olduğu için ona da “**İmâm**” veyâ “**El-Mushafü'l-İmâm**” adı verilmiştir. İşte, Resm-i Usmânî veyâ Hadd-ı Usmânî denilen Resm-i Hadd, bu Mushaf-ı Usmânî'nin Resm-i kelimâtî'dir ki bu hadd'in hâricine çıkmak, hiçbir vechile câiz değildir.

“Kur'ân-ı Kerîm'in kendisine mahsûs bir Resm-i Hadd'ı, bir yazı şekli vardır. Bu Resm-i Hadd'a, Hadd-ı Usmânî, Resm-i Usmânî veyâ Hadd-ı İstîlâhî denir. Bir çok âlimlerin beyânına göre, bu Resm-i Hadd, **tevkîfî** olup (*Cibril-i Emîn'in ta'lîmine ve Rasûl-i Ekrem'in işâretine müstenid olup*) ictihâdî değildir. Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'in ta'lîmlerine, işâretlerine müsteniddir. Ba'zı kelimelerin, yazı kâidelerine muhâlif bir tarzda yazılmış olması, bir hıkmete mebni'dir. Bunların böyle yazılışları birer nükteyi, birer lâtif maksâdı hâizdir.

Meselâ, (مِئَةٌ) yerine (مِائَةٌ), (رَحْمَةٌ) ve (نِعْمَةٌ) yerine (رَحْمَتٌ) ve (نِعْمَتٌ), (صَلَاةٌ) ve (زَكَاةٌ) yerine (صَلَوَةٌ) ve (زَكْوَةٌ), (رَحْمَانٌ) yerine (رَحْمَنٌ) yazılması gibi.

Bunlar, birer zühûl eseri olmadığı gibi, kitâbet kâidelerine vukufsuzlukdan da ileri gelmiş değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'in Resm-i Hadd'ındaki hıkmeleri tavzîh için, İslâm âlimleri tarafından bir çok kitâblar yazılmış ve pek mükemmel tevcîhler dermeyan edilmiştir. Hattâ bu husûsda **İlmü Resmî'l-Kur'ân** adıyla bir ilim bile tedvîn edilmiştir. Bu ilim de, *-İlm-i Kirâet gibi-* İslâm'a mahsûs, Kur'ânî ilimlerden ma'düddür. Bu ilim vâsıtasıyla, Mushaf'lara mahsûs Hadd-ı İstîlâhî ile kıyâsî olan Resm-i Hadd arasında hangi kelimelerde muhâlefet bulunduğu ve bu muhâlefetin hıkmeti gösterilmiştir. Bu ilmin mevzûu, ziyâde, hazf, ibdâl, fasl ve vasl gibi

⁶ -El-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't-Tecvîd yâhud Tecvîd-i Cedîd,ss.3. Mehmet Zihni.

Ba'zı kayıtlarda da Hazreti Ebû Bekir *radiye'llâhü anh* zamânında cem' edilen Kur'ân-ı Kerîm'e, “**Mushaf**” denildiği rivâyet olunur.

Tefsîr Târîhi, Usûl-i Tefsîr veyâ Mukaddime-i İlm-i Tefsîr,ss.23. Ömer Nasûhi Bilmen

haller i'tibâriyle Mesâhif-i Usmâniyye'nin harfleridir. Bu ilmin gâyesi ve fâidesi pek yüksek olduğundan ta'lîm ve teallümü, **kifâye** tarîkiyle **farz** bulunmuştur.

Binâen-aleyh "**El-İmâm**" denilen **Mesâhif-i Usmâniyye**'nin resm-i hadd'ına ittiba' etmek, dâimâ vâcib olduğundan yazılacak ve basılacak Mushaf'ların bu esâsa mutâbık olması lâzımdır".⁷

Kur'ân-ı Kerîm'in Resm-i Hadd'ına mahsûs olup Arab alfâbesini teşkîl eden Arab harfleri, yirmisekiz tânedir ki sağdan sola yazılır ve okunurlar. Aşağıdaki tablo, Arab alfâbesindeki harflerin isimlerini, bu harflerin kelime başında, ortasında, sonunda ve yalnız olarak nasıl yazıldıklarını bildirir. Aynı zamanda onların, *-Ebced hesâbındaki-* adedî değerlerini, Türk alfâbesindeki karşılığını verir.

---

⁷ -**Tefsîr Târîhi** (Usûl-i Tefsîr veyâ Mukaddime-i İlm-i Tefsîr),ss.24-28. Ömer Nasûhi Bilmen.

Sıra No	Harflerin yalnız olarak yazılış şekilleri	Harflerin başda ortada ve sonda yazılış şekilleri	Harflerin isimleri	Harflerin Türk alfâbesindeki karşılığı	Harflerin adedî değerleri
1	ا	ا	ألف : Elif	e,a.....	1
2	ب	ببب	باء : Bâ'	b.....	2
3	ت	تتت	تاء : Tâ'	t.....	400
4	ث	ثثث	ثاء : Sâ'	s.....	500
5	ج	ججج	جيم : Cîm	c.....	3
6	ح	ححح	حا : Hâ	h.....	8
7	خ	خخخ	حاء : Hâ'	h.....	600
8	د	د	دال : Dâl	d.....	4
9	ذ	ذ	ذال : Zâl	z.....	700
10 :	ر	ر	راء : Râ'	r.....	200
11	ز	ز	زاي : Zây	z.....	7
12	س	سسس	سين : Sîn	s.....	60
13	ش	ششش	شين : Şîn	ş.....	300
14	ص	صصص	صاد : Sâd	s.....	90
15	ض	ضضض	ضاد : Dâd	d.....	800
16	ط	ططط	طاء : Dâ'	d,t.....	9
17	ظ	ظظظ	ظاء : Zâ'	z.....	900
18	ع	ععع	عين : Ayn	a,u.....	70
19	غ	غغغ	غين : Ğayn	ğ,g.....	1000
20	ف	فففف	فاء : Fâ'	f.....	80
21	ق	قققق	قاف : Gâf	g,k.....	100
22	ك	كككك	كاف : Kâf	k.....	20
23	ل	للل	لام : Lâm	l.....	30
24	م	مممم	ميم : Mîm	m.....	40
25	ن	نننن	نون : Nûn	n.....	50
26	ه	هههه	هاء : Hâ'	h.....	5
27	و	ووو	واو : Vâv	v.....	6
28	ي	يييي	ياء : Yâ'	y.....	10

Arab Alfâbesini teşkil eden bu harfler, “**Hurûf-i şemsiyye** :Şemsî harfler” ve “**Hurûf-i kameriyye** :Kamerî harfler” diye iki kısma ayrılırlar. Bunlardan (ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن) harfleri, Hurûf-i şemsiye harfleridir ki ondört tânedir. Geriye kalan (ا ب ج ح خ ع غ ف ق ك) harfleri de Hurûf-i kameriye harfleridir ki ondört tânedir.

Harflerin böyle iki gurûba ayrılmaları, bu harflerin önüne gelen (ل :Elif-lâm) Harf-i ta’rîf’inin (ل :Lâm) harfinin okukup okunmaması esâsı üzerine kurulmuştur.⁸

Şemsî harfler önüne gelen Harf-i ta’rîf’in (ل :Lâm) harfi, telâffuz edilmeyip o harfe idğâm edilerek okunur ve o Şemsî harf’in üzerine de -iki defâ okunması için- bir şedde işâreti konur. Kamerî harf’ler önüne gelen Harf-i ta’rîf’in (ل :Lâm) harfi ise, telâffuz edilerek okunur ve idğâm yapılmaz.

Harf-i ta’rîf’in kendisinden evvel bir kelime veyâ bir harf bulunursa, Harf-i ta’rîf’in (ا :Elif) harfi, vasıl hâlinde okunmaz, vakıf hâlinde okunur.

Kur’ân-ı Kerîm’deki bütün harfler, Hareke ve Okuma işâretleri denilen bir takım işâretler ile okunurlar ki bunların en önemlileri şunlardır:

1-Hareke: (ؤ :Üstün veyâ Fetha), (ة :Esire veyâ Kesre) ve (ة :Ötüre veyâ damme) denilen bu işâretler, Türkçe’deki (a,e,i,u,ü) sesli harfleri yerine kullanılırlar ve üzerinde buldukları harfi, Türkçe’deki gibi kısa okuturlar. Çünkü, Kur’ân-ı Kerîm harflerinin hemen hemen hepsi -esâs i’tibâriyle- sessiz harflerdir. Bu harfleri seslendirmek için, hareke denilen bu işâretler kullanılır. Bunlara, çizgi hareketleri de denir.

Bu hareketlerden **Üstün**, dâimâ harfin üzerinde bulunur ve o harfi -harfin inceliğine veyâ kalınlığına göre- (e) veyâ (a) okutur. **Esire**, dâimâ harfin altında bulunur ve o harfi (i) okutur. **Ötüre** ise, dâimâ

⁸ -Arab alfâbesini teşkil eden bu harflerin nasıl telâffuz edilecekleri, ikinci bölümde anlatılmıştır. Oraya mürâceat edilmesi tavsiye olunur.

harfin üzerinde bulunur ve o harfi *-harfin inceliğine veyâ kalınlığına göre-* (**u**) veyâ (**ü**) okutur.

2-Tenvîn: (--[◌]-- :İki üstün), (--^{◌◌}-- :İki esire) ve (--^{◌◌}-- :İki Ötüre) denilen bu işaretler, dâimâ kelimelerin son harflerinde bulunurlar. Bunlara, Nûn'latan hareketler de denir.

İki üstün, dâimâ kelimenin son harfinin üzerinde bulunur ve o harfi *-harfin inceliğine veyâ kalınlığına göre-* (...**en**) veyâ (...**an**) okutur. İki esire, dâimâ kelimenin son harfinin altında bulunur ve o harfi (...**in**) okutur. İki ötüre ise, dâimâ kelimenin son harfinin üzerinde bulunur ve o harfi *-harfin inceliğine veyâ kalınlığına göre-* (...**un**) veyâ (...**ün**) okutur.

Eğer, kendisinde tenvîn bulunan kelimenin son harfi üzerinde durulursa ya'nî vakıf yapılırsa, *-son harf, sâkin (tutuk) olarak okunacağından-* yukarıdaki şekilde okunmazlar.

3-Cezim: (--[◌]-- :Cezim veyâ tutar) denilen bu işaret, dâimâ harflerin üzerine konur ve üzerinde bulunduğu harfi, sâkin (*tutuk*) okutur. Bunun için iki harfi birbirine tutturmaya ya'nî berâber okutmaya yarar. Üzerinde cezim (*tutar*) işareti bulunan bir harfe de, sâkin (*tutuk*) harf denir.

4-Şedde: (-[◌]--:Şedde) denilen bu işaret de, dâimâ harflerin üzerine konur ve üzerinde bulunduğu harfi, iki kere okutur. Bu halde harf, birinci okunuşta sâkin olarak, ikinci okunuşta ise üzerinde bulunan hareketin cinsine göre okunur. Bunun için harfin üzerindeki şedde, hiçbir zaman yalnız olarak *-ya'nî harekesiz olarak-* bulunmaz. Dâimâ bir hareke ile berâber bulunur ki bu hareke, ikinci harfin harekesidir.

5-Medd veyâ Uzatma işaretleri: Harflerin üzerinde bulunan (--'-) şeklindeki işaret veyâ altında bulunan (-,--) şeklindeki işaret, o harfi, bir elif miktârı uzatarak okutmaya yarar ki birincisine "**Asar**", ikincisine "**Çeker**" denilir. Yine dâimâ harflerin üzerine konulan (~) şeklindeki işaret de, asar veyâ çeker'li olan harfleri, bir elif miktârından fazla uzatmak okutmaya işaret eder ki bu işaretin uzatma miktârı, *-Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere-* dört elif miktârıdır.

6-Hemze: (ء :Hemze) denilen bu harf, harekeli bir elif harfidir ki *-her nerede olursa olsun-* dâimâ okunur. Bu harfin harekesi üstün olursa

(ı : e) şeklinde, esire olursa (ı : i) şeklinde, ötüre olursa (ı : ü) şeklinde okunur.

Buraya kadar zikr ettiğimiz bahisler, Kur'ân-ı Kerîm okumak isteyen bir kimsenin ilk def'a baş vuracağı ve ihtiyaç duyacağı en önemli husûslardır. Bunları hakkıyla öğrenip tatbîk eden bir kimse, Kur'ân-ı Kerîm'i en kısa bir zamanda okuyabilir. Karşılaşılabilecek tek bir güçlük varsa o da, ileride bahs edilecek olan Tecvîd kâidelerinden ba'zılarının bi'z-zât üstâdının ağzından dinlemek sûretiyle öğrenilmesi olacaktır ki bu da ufak bir zahmete katlanmak sûretiyle bertaraf edilebilir. Bu husûsun ihmâl edilmemesi ve karşılaşılan güçlüklerin bilen bir kimseden sorulması, okuyucularımızdan ehemmiyetle ricâ' olunur.

İLM-İ TECVÎD veyâ İLM-İ EDÂ'

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

Tecvîd'in ta'rîfi

Tecvîd, lügatde, bir şey'i güzel etmek, hoşca ve güzelce yapmak demektir ki iyi ve güzel söylemek ma'nâsına da gelir. İstılâhda ise,

التَّجْوِيدُ مَلَكَتٌ يُقْتَدَرُ بِهَا عَلَىٰ إعْطَاءِ كُلِّ حَرْفٍ حَقَّهَا وَمُسْتَحَقَّهَا.

“**Tecvîd**, öyle bir meleke ve öyle bir kuvvettir ki o kuvvet ve meleke ile insan, her bir harfe lâzım olan hakkını ve müstehakkını sühûletle vermeye kâdir olur”, demektir.⁹

Bunu,

التَّجْوِيدُ إعْطَاءُ الحُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ كُلِّ صِفَةٍ وَمُسْتَحَقَّهَا وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لِأَصْلِهِ.

“**Tecvîd**, öyle bir meleke ve öyle bir kuvvettir ki, insan onunla, harflere, sıfatın her birinden lâzım gelen hakkını ve müstehakkını verir ve her bir harfi aslına redd eder”.

Şeklinde de ta'rîf ederler.

Her iki ta'rîfde de geçen (حَقَّهَا :hakkahâ) dan maksat (صِفَاتٍ لَازِمَةٍ :
Sıfât-ı lâzime) dir. (مُسْتَحَقَّهَا :müstehakkahâ) dan maksad (صِفَاتٍ عَارِضَةٍ :
Sıfât-ı âriza) dır. İkinci ta'rîfdeki (لِأَصْلِهِ :li-aslihi) den maksad da
(مَخْرُجٍ : Mahrec) dir.

Tecvîd'i, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir:

التَّجْوِيدُ تَحْسِينُ الْفَاعِلِ بِإِخْرَاجِ الحُرُوفِ عَنْ مَخَارِجِهَا وَإِعْطَاءِ حُقُوقِهَا مِنْ صِفَاتِهَا وَمَا يَتَرْتَّبُ
عَلَيْهَا مُفْرَدَاتِهَا وَمُرَكَّبَاتِهَا فَرَضًا لَازِمًا وَحَتْمًا دَائِمًا.

⁹ -Dürr-i Yetîm, ss,1. Muhammedü'l-Birgivi.

“**Tecvîd**, harfleri mahreclerinden çıkararak elfâzı güzel etmek ve harflere *-gerek müfret gerekse mürekkeb hallerinde-* sıfatın her birinden lâzım gelen hakkını vermektir. Bu herkese lâzım ve farz’dır. Kur’ân okuyan herkes buna devam etmelidir”.¹⁰

Not: Her üç ta’rîf de, birbirinin aynı olup aynı hakikatleri ifade etmektedir.

T e c v î d ‘ i n M e v z û u

Tecvîd İlmi’nin mevzûu, (حُرُوفٌ هَجَاءٌ :Hece harfleri) dir. Bu bakımdan Tecvîd İlmi, bu harflerin ahvâlinden bahseder.

Hece harfleri iki kısımdır:

Bunlardan birincisi (أَصْلِي :Aslî) olanlardır ki Arab lisânındaki yirmidokuz harf bu kısımdandır. Bu harflerin, (ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز) şeklindeki tertîbleri, Ehl-i lûgat tertîbidir. Mahrec tertîbi değildir. Marec tertîbi ise, (ء ا ه ع ح غ) şeklindeki tertîbidir veyâ bunun tersidir.

İkincisi ise (فَرَعِي :Fer’î) olanlardır ki, bunların da fasîh olanları ya’nî Kur’ân’da ve fasîh kelâmda bulunanı beş kısımdır:

1- (هَمْزَةٌ مُسَهَّلَةٌ)¹¹ dir. Bu da ayrıyeten üç kısma ayrılır:

A-Hemze ile elif beyninde olur. (اءَعَجِمِي) gibi.

B-Hemze ile (يَاءٌ :Yâ’) beyninde olur. (ائْتِكُمْ) gibi.

C-Hemze ile (وَاوٌ :Vâv) beyninde olur. (اؤْتَبِّئِكُمْ) gibi.

Ya’nî, hemze-i sâniyeyi, hemze beyni ile harekesi cinsi olan (اَلِفٌ :elif) veyâ (يَاءٌ :Yâ’) veyâ (وَاوٌ :Vâv) beyninde (هَاءٌ :Hâ’) şâibesi (*alâmeti*) olmayarak kırâet etmektir.

¹⁰ -Kitâbü Tecvîdü’l-Kur’ân li-Kavâidi’l-Fürkân, ss.9. Şa’bân Efendi.

¹¹ -Teshîl olunan hemzeler demektir.

2- (Elif-i mûmâle : اَلِفِ مُمَالَّةً)¹² dir. Bu da Elif-i meddiyye ile (Yâ' : يَاءُ) beyninde bir elifdir ki, ne hâlis (elif : اَلِف) dir ve ne de hâlis (Yâ' : يَاءُ) dır. (مَجْرِيهَا) gibi. Burada (Elif : اَلِف) tarafı (Yâ' : يَاءُ) tarafına gâlip olursa ona (İmâle-i suğrâ : اِمَالَةٌ صُغْرَى) denir. Eğer (Yâ' : يَاءُ) tarafı (Elif : اَلِف) tarafına gâlip olursa ona da (İmâle-i Kübrâ : اِمَالَةٌ كُبْرَى) denir.

3- (Sâd-ı müşemme : صَادٍ مُشَمَّمَةٌ)¹³ dir. Burada işmâm'ın ma'nâsı, (الصَّارِطُ) misâlinde (Sâd : صَاد) harfini (Zây : زَائِي) harfine karıştırmaktır. (صَاد) olduğu gibi. Ya'nî, (Sâd : صَاد) mahrecinden nâkıs (صَاد) , (Zây : زَائِي) mahrecinden de nâkıs (Zây : زَائِي) çıkarıp bu ikisini birbirine mezcetmek sûretiyle bu imtizactan yeni bir harf ortaya çıkar ki bu harf, ne hâlis (Sâd : صَاد) harfidir, ne de hâlis (Zây : زَائِي) harfidir. İkisinin ortası gibidir. (Diğer harflerde de buna kıyâs olunur).

4- (Lâm-ı müfahhame : لَامٌ مُفَحَّحَمَةٌ)¹⁴ dir. (الطَّلَاقُ) , (الصَّلَاةُ) ve (الطَّلَامُ) misâllerinde olduğu gibi. Burada (Lâm : لَامٌ) harflerini kalın okumak lâzımdır. **Verş kırâeti**'nde olduğu gibi.

5- (Nûn-i muhfât : نُونٌ مُخْفَاتٌ)¹⁵ dır.¹⁶ Bunlar da, ihfâ' bâbında olan Nûn'lardır ki, bunların zatlari gidip ğunneleri bâkî kalmışdır. Ya'nî, bâkî kalan, yalnız ğunne'dir. (غَيْثٌ كَرِيمٌ) ve (إِنْ كُنْتُمْ) misâllerinde olduğu gibi.¹⁷

Not: Ğunne de, Hurûf-i fer'î'lerden sayılırsa da kendisinin başka mahreci olmadığından hukmen Hurûf-i aslî'lerden sayılır. Çünkü, çok aza tercîh (تَغْلِيبٌ) olunur.¹⁸

¹² -İmâle olunan (اَلِف : Elif) ler demektir.

¹³ -İşmâm olunan (صَاد : Sâd) harfleri demektir.

¹⁴ -Kalın okunan (لَام : Lâm) harfleri demektir.

¹⁵ -İhfâ' olunan (نُون : Nûn) harfleri demektir.

¹⁶ -Bu hurûf-i fer'î'lerden üçü, ya'nî birinci, ikinci ve beşinci neviler, **Hafs** rivâyetidir.

¹⁷ -Tecvîd-i Edâiyye, ss.2.

¹⁸ -Tercüme-i Cezerî, ss. 4.

Not: Hurûf-i fer'î'ler de iki kısma ayrılır. Bunlardan birincisi, Hurûf-i asliyye'ye mahrecen ve sıfaten tâbi' olanlardır ki, ilk dört nev'î bu kısımdandır. İkincisi ise, Hurûf-i asliye'ye sıfaten tâbi' olanlardır ki, beşinci nev'î olan Nûn-i muhfât da bu kısımdandır.

Tecvîd'in Gâyesi

Tecvîd'in gâyesi ya'nî Tecvîd İlmi'ni öğrenmekten maksat, doğrudan doğruya me'mûrun bih'e (*Allâh'ın emrine*) imtisâlden ibârettir. Çünkü Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerîm'inde (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) : Kur'ân'ı açık açık, tâne tâne, tertîl ile oku)¹⁹ buyuruyor ki, "Kur'ân-ı Kerîm'i, tertîl ile açık açık, güzel güzel, harflerini belli ede ede oku, öyle ki dinleyenler onun harflerini sayabilsinler".²⁰ demektir.

Burada (**tertîl** : تَرْتِيلٌ), tecvîd ma'nâsınadır ve (**rattîl** : رَتَّلْ) de emir'dir. Binâenaleyh Kur'ân'ı, tertîl ile, tecvîd ile okumak **farz**'dır. Bunun için bunu inkâr etmek küfrü îcâb ettirir, ya'nî bir kimse Kur'ân'da tertîl (*tecvîd*) lâzım değildir, dese kâfir olur. Çünkü bu, Kur'ân'ı veyâ âyeti inkâr etmek demektir ki, ekseriyetin kavli budur".²¹ Şeyh Cezerî'ye göre de **vâcib** (*farz*) dır ki, Kur'ân'ı tecvîd ile, tertîl ile okumayan âsim (*günahkâr*) olur.²²

Kur'ân'ın, tecvîd ile okunmasına dâir bir çok Hadîs-i şerîf'ler de vardır ki, Kur'ân'da tertîl'e (*tecvîd'e*) riâyet etmenin lüzûmuna ehemmiyetle işâret ederler. Bu husûsta çalışan bir çok zevât, bunları inceden inceye inceliyerek rivâyetde bulunmuşlardır.²³

¹⁹ -Sûre-i Müzzemmil, âyet 4.

²⁰ -Tefsîr-i Beydâvî, Medârik, Hak Dîni ve Kur'ân Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsîr,C.7.ss.5426. Elmalılı M.Hamdi Yazır.

²¹ -Kitâbü't-Tecvîd fî Kelâmi'l-Mecîd,ss 1-5.

²² -Halîl ibn-i Mustafa'nın Şemsiye adlı tecvîd kitâbı mukaddimesinden,ss.5.

²³ -"Tertîl, bir şey'i güzel, tensik ve tertîb ile kusursuz olarak açık açık, hakkını îfâ' ederek tebyîn eylemektir. **Sözü**, tâne tâne, yavaş yavaş, mühlet ile, güzel güzel te'lîf ve beyân ile söylemeye de **Tertîl-i kelâm** derler. Kur'ân'ın tertîli de böyledir. Her harfinin, edâsının, nazmının ve ma'nâsının hakkını duyura duyura, vere vere okumaktır. Burada tertîl'den sonra (تَرْتِيلًا : tertîlâ) mastarı ile te'kid olunması da, bu tertîl'in en güzel bir şekilde olmasının arzû edildiğini gösterir.

Bir söz, haddizatında ne kadar güzel olursa olsun gereği, gibi güzel okunmayınca güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmeyenler güzel sözleri berbât ederler. Aynı şekilde, bir kelâm'ın tertîl ile, güzel söylenmesi ve okunması, bir mûsiki işi değildir. Nazm'ın ma'nâ ile münâsebeti, lisânın fesâhat ve belâgati hakkıyla gözetilerek, rûhî ve ma'nevî bir mutâbakatla, yerine göre şiddet, yerine göre yumuşaklık, yerine göre medd, yerine göre kasır, yerine göre ğunne, yerine göre izhâr, yerine göre ihfâ', yerine göre iklâb, yerine göre vasl, yerine göre sekte veyâ vakıf ve hulâsâ bütün maksat ve ma'nâyı duymak ve mümkün olduğu kadar duyurmak sûretiyle tacvîd ile okumak işidir. Bunun için Kur'ân okumakta tertîl ve tecvîd lâzımdır. Mutlakâ bunlara riâyet etmek gerektir".

Hak Dîni ve Kur'ân Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsîr,C.7.ss.5427. Elmalılı M. Hamdi Yazır.

Bunlardan İbn-i Abbâs Hazretleri, “ (وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) âyetinden maksad, beyân’dır” der. Çünkü tefsîrde, Atâ’dan rivâyet edilen bir Hadîs-i şerîf’de, (قَالَ عَطَاءٌ عَنْ بِنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَالْبَيَّانُ لَا يُسْمُ يُعْجَلُ فِي الْقُرْآنِ إِنَّمَا يُسْمُ)
 Atâ, İbn-i Abbâs *radiye’llâhü anh*’dan rivâyet eder ki, Kur’ân’ı, ta’cillelemekle beyân tamâm olmaz. Ancak her bir harfin lâyık olduğu hakkını vermekle tamâm olur” denilir ve buna ilâveten de, “Çünkü, Hazreti Ali (وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) âyetinden murad, beyân’dır, demişdir” denilir. İmâm Dahhâk da, bu husûsda “(إقْرَأْهُ حَرْفًا حَرْفًا) : Kur’ân’ı, (وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) âyet-i kerîme’sinden murad, (bir bir, harf harf oku) demekdir” der.

Hazreti Âişe *radiye’llâhü anhâ*’dan da, Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleyhi ve selem*’in nasıl Kur’ân okuduğu sorulunca, (لَا كَسْرٍ دُكُّمُ هَذَا الْوَارِدُ السَّمِيعُ أَنْ يُعَدَّ حُرُوفَهُ لَعَدَّهَا)
Sizin gibi okumazdı. -gâyet lâtîf bir tertîl ile ağır ağır okurdu-. Her ne zaman Rasûlü’llâh’ın Kur’ân okuduğunu bir kimse işitse, harflerini saymak istese sayardı) buyurmuşdur. Başka bir sefer de yine Hazreti Âişe *radiye’llâhü anhâ*’dan, Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleyhi ve sellem*’in nasıl Kur’ân okuduğu sorulmuş ve (سَزِدًا سَزِدًا : *Ferden ferden, bir bir -okurdu-*) buyurmuşdur.²⁴

Bu Hadîs-i şerîf’lerden de anlaşıldığına göre, Kur’ân’ı, tecvîd ile okumak **farz**’dır. Çünkü Hazreti Muammed *sallâ’llâhü aleyhi ve selem*, Kur’ân’ı, Cebrâil *aleyhi’s-selâm*’ın okuduğu tecvîd ile, ya’nî idğâmiyle, izhâriyle, ihfâ’sıyla, iklâbiyle, medd-i muttasılı ve medd-i munfasılıyle, medd-i lâzım ve medd-i ârızıyla, teşdîdiyle, tahfîfiyle, terkîkiyle, tefhîmiyle ve harfleri müstehakkıyla, sıfâtıyla, mahreciyle okudu. Bundan sonra da Sahâbe-i Kirâm’ına aynen bu tarîk ile ta’lim etti ve onlara (إقْرَأُوا كَمَا عَلَّمْتُمْ)
Kur’ân’ı, benden öğrendiğiniz gibi okuyunuz)²⁵ diye de emr etdi. Bunun için bu Hadîs-i şerîf ile de, Kur’ân’ı, tacvîd ile okumak bize **farz** olmuşdur.

Hattâ Şeyh Cezerî Hazretleri de, mukaddimesinde (önsözünde) şöyle der:

وَأَلَا خُدُّ بِالتَّحْوِيدِ حَتَّمُ لَارِمٌ   مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آتَمٌ
 لِأَنَّهُ بِهِ الْإِلَهِ أَنْزَلًا   وَهَكَذَا مِنْهُ الْبِنَاءُ وَصَلَاً

²⁴ -Kitâbü’t-Tecvîd fi Kelâmi’l-Mecîd,ss.3-5.

²⁵ -Halîl ibn-i Mustafâ’nın Şemsiyye adlı Tecvîd Kitâbı mukaddimesinden,ss.5.

“Tevcîd kâidelerini öğrenmek, Kur’ân okuyan herkese lâzımdır. (**farz**’dır). Bunun için Kur’ân’ı, tecvîd ile okumayan bir kimse âsim (*günahkâr*) olur. Çünkü Kur’ân, ind-i ilâhî’den tecvîd ile nâzil oldu. Ve bu Kur’ân da bize, bu tecvîd ile berâber vâsıl oldu”.

Ya’nî, Levh-i mahfûz’da yazılı olan Cenâb-ı Hakk’ın bu kelâm-i ilâhî’si olan Kur’ân’ı, Cebrâil *aleyhi’s-selâm*, tecvîdi ile birlikte Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleyhi ve sellem*’e teblîğ etdi. O da aynı şekilde Ashâb-ı Kirâm’ına teblîğ etdi. Ashâb-ı Kirâm’dan da bize kadar *-tevâtüren-* geldi.

Bunun için Kur’ân’ı, tecvîd ile ya’nî nâzil olduğu terfil ile okumak, her mükellef Müslümân’a farz’dır. Bu farzıyyet, Kitâb, Sünnet ve İcmâ’ ile sâbitdir.

Binâe-aleyh Kur’ân’a hakkıyla hizmet ve hurmet etmek, her Müslümân’ın efdal olan amellerindendir. Bunu, hiçbir zaman ihmâl etmemek lâzımdır. Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleyhi ve sellem*, bir Hadîs-i şerîf’lerinde şöyle buyurmuşdur: (حَرْفُ الْقُرْآنِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا : *Kur’ân’ın her bir harfi dünyâdan ve içindekilerden hayırlıdır*). Bunun üzerine Ashâb-ı Kirâm da “*Yâ Rasûlâ’llâh, Senden de mi hayırlıdır?*” deyince “*Evet benden de hayırlıdır. Çünkü ben mahlûkum, Kur’ân mahlûk değildir. Kim ki, Kur’ân mahlûkdur derse kâfir olur*”. Başka bir Hadîs-i şerîf’lerinde de (مَن قَالَ زَادَ حَرْفًا مِنَ الْقُرْآنِ أَوْ نَقَصَ مِنْهُ فَقَدْ كَفَرَ) : *Bir kimse Kur’ân’dan bir harf artırsa veyâ eksiltse, kâfir olur*) buyurmuşdur.

Kezâlik, Cenâb-ı Hakk da Kur’ân’da, Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleyhi ve sellem*’in, Kur’ân’a, kendiliğinde bir şey’ ilâve etmediğine işâretle, (وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ) : **Eğer -Peygamber söylemediğimiz -vahy etmediğimiz- bazı sözleri bize karşı kendiliğinden uydurmuş olsaydı, elbette O’nun sağ elini -kuvvet ve kudretini- alıverirdik**)²⁶. Buyurmuşdur²⁷.

Bu husûslardan da anlaşıldığına göre, Kur’ân’ın tecvîdi, nazmı, ma’nâsı ve diğer husûslarının hepsi, “**Tevkîfi**” dir. Bi’z-zât Cenâb-ı Hakk’ın Kelâm-ı ilâhîsî’dir. Binâen-aleyh Kur’ân’a âit her hangi bir husûsta en ufak bir şübheye düşmek hatâ olup küfrü icap ettirir.

Hulâsa olarak şunu söyleyebiliriz ki, Tecvîd İlmi’ni bilmek, **Farz-ı kifâye**’dir. Fakat Kur’ân’ı, **Lahn-ı celf**’den kurtaracak kadar tecvîd ile

²⁶ -Sûre-i Hâkka, âyet 44-45.

²⁷ -Diğer bir ma’nâda da, “**O’nun boynunu vurur helâk ederdik**” denilmiştir.

amel etmek de her mükellef üzerine **Farz-ı ayın**'dır. Kur'ân'ı, **Lâhn-ı hafî**'den kurtaracak kadar tecvîd bilmek husûsunda da, ba'zıları **vâcib**, ba'zıları da **mütehâb**'dir, demişlerdir.

Tecvîd'in Farz Olduğunun Delîlleri

Tecvîd'in farz olduğuna delil, (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) **Kur'ân'ı açık açık, tâne tâne, tertîl ile oku**)²⁸ âyet-i kerîme'sidir. Hazreti Ali *radiye 'llâhü anh*'dan bu âyet-i kerîme'nin ma'nâsını sual ettikleri zaman, (الْتَرْتِيلُ تَجْوِيدٌ) *Tertîl, harfleri güzelleştirmek ve onlara vukûf peydah etmektir*) buyurmuşdur. Yukarıda îzâh edilen husûslar da aynı hakîkati te'yîd etmektedir.

Kezâlik, Tecvîd'in farz olduğuna diğer bir delil de, (وَأَنْزَلْنَاهُ تَرْتِيلاً) ma'nâsına olan (وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً) **Biz Azîmü's-şân, Kur'ân'ı, tertîl sıfatı ile birlikte indirdik**)²⁹ âyet-i kerîme'sidir. Bu âyet-i kerîme'de Cenâb-ı Hakk, **"Biz, Kur'ân'ı, emsalsiz bir tertîl ile tertîl eyledik -ağır ağır, gâyet güzel bir okuyuş ile okuduk-**" demek sûretiyle, tecvîd'in Kur'ân'dan ayrılmayan bir vasıf olduğunu beyân etmekte ve tecvîd'e riâyet etmenin lüzûmuna işâret buyurmaktadır.

Kezâlik, Kur'ân'da, (قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عَوَجٍ) **Kur'ân'ı her türlü-tenâkuz ve ihtilâfdan âzâde, dosdoğru, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik**)³⁰ denilmesi ve (وَمَنْ يَجْعَلْ لَهُ عَوْجًا) **ma'nâ-i letâfetinde- aslâ bir eksiklik, eğrilik yoktur**)³¹ buyurulması da, Kur'ân'da her hangi bir hatânın mevcûd olmadığına işâret etmektedir. Bunun için bir çok kimseler, tecvîd'in farz olduğunu ve buna riâyet etmemenin haram olduğunu söylemişlerdir.

Kezâlik, Hazreti Muhammed *sallâ 'llâhü aleyhi ve selem* de şu Hadîs-i şerîf'lerinde (رَبِّ قَارِيٍّ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ) **Kur'ân'ı, bir çok kimseler okur. Fakat edâ'sına ve ilmîne riâyet etmediği için, Kur'ân ona lânet eder**) buyurmuşdur ki, bu Hadîs-i şerîf de, yukarıdaki âyet-i kerîme'leri te'yîd ve takviye edip âyet-i kerîme'deki **tertîl** ile **emr**'in vücûb için olduğuna işâret ederek, her mükellef'e tecvîd'in **farz** olduğunu beyân eder. (Enes İbn-i Mâlik r.a. İhyâü Ulûmi'd-dîn, Fedâilü'l-Kur'ân, C.1. İmâm Gazâlî)

²⁸ -Sûre-i Müzzemmil, âyet 4.

²⁹ -Sûre-i Fûrkân, âyet 32.

³⁰ -Sûre-i Zümer, âyet 28.

³¹ -Sûre-i Kehf, âyet 1.

Bununla berâber tecvîd'in küllîsini vâcib (*farz*) kılmakta, büyük bir zahmet ve meşakkat lâzım geldiğinden, ulemâ', "*Vâcib (farz) olan, Kur'ân'ı, Lahn-ı celi'den kurtaracak kadar tecvîd bilmektir ki, bu tertîl, tahsîn'dir*" demişlerdir.³²

"Bir çok kimseler, Tecvîd İlmi'ni hiç bilmeden, Kur'ân'ı, üstâz-ı kâmil'in ağzından tecvîd üzere öğrenirler. Belki mu'teber olan da, ancak üstâz-ı kâmil ağzından almaktır. Çünkü insan, tecvîd kitâblarından harflerin mahreclerini ve sıfatlarını öğrenip bildiği halde, çok kere harfleri edâ' edebilmekten âciz kalır. Bunun için bunları bir üstâz-ı kâmil'den öğrenmek şarttır. Fakat, mâdemki üstâz-ı kâmil'in ağzından, edâ'nın tarîkini işitmedikçe harfi edâ' etmek mümkün olmuyor. Öyleyse neden Tecvîd İlmi'ni öğrenmeye lüzum hissediyoruz? Süâli karşısında şu cevâbı veririz:

Sahâbe-i Kirâm zamânından bu zamâna gelinceye kadar edâ' şeyh'lerinin silsilesi uzamakda ve zamânımızda bulunan edâ' şeyh'lerinin çoğunun edâ'sına, tahrîfât ârız olmaktadır. Çünkü zamânımızda rivâyeti dirâyetine uygun edâ' şeyhi çok azdır. Rivâyeti dirâyetine uygun olan bir edâ' şeyhi, edâ'yı, şeyhinin ağzından alıp mahreclerde ve sıfatlarda, hatâların en incelerini bile ekleyip çıkarmaya kâdir olan şeyh'dir ki, böyle kimseler zamânımızda pek nâdirdir. Bunun için zamânımız şeyh'lerinin edâ'larına bi'l-küllîyye i'timâd etmiyoruz. Ancak Ulemâ'-i sika'nın³³ tasnîf ve te'lîf ettikleri tecvîd kitâblarından edâ'mızı zabt ve hıfz etmek ve sika'ların inkirâzı vaktinde gelecek nesli irşâd etmek ve onların bıraktıkları kâdelere bakarak zamânımız şeyh'lerinin (*Kur'ân üstadları'nın*) edâ'sını, ona kıyâs ederek Tecvîd İlmi'ni doğru öğrenmek için, bu ilme ihtiyaç vardır. Eğer, bizim bu Tecvîd İlmi'nde öğrendiklerimiz onlarınkine uyarsa hakdır (*doğrudur*), uymazsa hak olan kitâblarda yazılı olandır, der ve kitâbı tercih ederiz. Fakat bu arada kitâbdakileri de, kendi arzû ve edâ'sına uydurmak da bâtıldır ve büyük hatâlardandır ki, Allâh, bundan cümleyi hıfz etsin.

İlm-i tecvîd bilinince, edâ'yı, şeyh'in ağzından almak kolay olur ve mâhirlilik artar. Bu sûretle de şeyh'in ağzından alınan edâ' zâyi' olmaz. Aradan uzun zaman geçmekle de kendisinde bir şübhe vâki' olmaz. İmâm Ebî Muhammed Mekkî der ki: *-Kur'ân okuyanların, tecvîd'i*

³² -**Tecvîd**, lügatde, itkân'dır. İstîlâhda ise, her bir harf neye müstehak ise -idgâm'dan, izhâr'dan, iklâb'dan, ihfâ'dan, kasır'dan, terkîk'den v.s. den- ona riâyet etmektir.

Tertîl ise, lügatde, beyân'dır. İstîlâhda ise, tecvîd'e hakkıyla riâyet etmektir. Bu bakımdan tertîl ile tecvîd aynı ma'nâdadır. Binâen-aleyh her ikisinden de murad, beyân'dır. Kur'ân'ı, nazîl olduğu edâ' ile okumaktır.

³³ - (سكة : Sika): Her cihetten kendisine güvenilir, inanılır, adâlet ve takvâ sâhibi ilim ehli olan kimseler.

bilmekteki mahâretleri husûsunda, ba'zısı ba'zısından üstündür. Çünkü ba'zıları, hem şeyh'in ağzından almış ve hem de kâidesini bilmesi sebebi ile edâ'nın doğrusunu eğrisini seçer, çıkarır ki, asıl üstâz-ı kâmil işte budur. Ba'zıları da, yalnız üstâd'ın ağzından öğrendiği ile iktifâ' etmiştir ki, bunun edâ'sı gâyet zayıftır. Tezce bozulmaya mahkûmdur. Çünkü kâidesi ile öğrenip temelini sağlama bağlamadı-".³⁴

Bu kısa îzah da bize, tecvîd'in ehemmiyetini, buna hakkıyla riâyet etmenin lüzûmunu, tecvîd'i öğrenirken de, Sika'ların rivâyetine uygun olan kitâblardaki kâidelere göre edâ' eden (*okuyan*) hakikî Kur'ân üstad'larının ağzından öğrenmeyi ve en ufak bir yanlışlığa meydan vermeyecek bir şekilde hareket etmeyi gösterip îzah etmektedir.

Kur'ân'ın Kırâeti

Kur'ân'ın kırâeti, Seb'a ve Aşere kurrâ'larına (*imam'larına*) göre üç türlü olarak tasnif edilmiştir.

1-Tahkîk: Medd-i munfasıl'ı, dört veyâ beş elif miktârı çekecek sûrette gâyet ağır bir âhenk ile okumaktır. (Ba'zıları buna, tertîl ile okumak da, demişlerdir).

2-Tedvîr: İki veyâ üç elif miktârı çekecek sûrette orta derecede okumaktır.

3-Hadr: Medd-i tabîî gibi bir elif miktârı çekecek sûrette seri' okumaktır. (Bununla berâber, Medd-i munfasıl'ı bir elif ve Medd-i muttasıl'ı da iki elif miktârı çekmek vâcib'dir).

Bu üç tarîk ile de kırâet câizdir. Fakat Tedvîr, Ehl-i edâ' ininde muhtardır. Bu husûslar, İlm-i kırâet ve Tecvîd kitâblarında tasnif ve îzâh olunmuştur.

Bir elif, iki fetha (*üstün*) miktârı demek olduğuna göre, bir hereke'nin belli olacak şekilde okunuşundaki ilk ses müddeti, âhengin sür'at ve ağırlığına göre, her kırâetin miftâhını teşkil eder. Âsım, Hamze ve Nâfi'den Verş kırâetleri **tahkîk**; İbn-i Âmir, Halefû'l-Âşir ya'nî Halef ve Kisâî kırâetleri **tedvîr**; İbn-i Kesîr, Ebû Amr, Kâlûn, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb kırâetleri de **hadr**, tarzındadırlar. Fakat bunların hiç birisinde bir harf veyâ hereke'nin hakkı, çiğnenecek bir sûrette okunması câiz değildir. Binâen-aleyh, asıl ma'nâsı ile **tertîl** ve **tecvîd**, hepsinde şarttır.

³⁴ -Tercüme-i Cezerî,ss.49-50.

Tertîl ve Tecvîd konusunda, 22. ci sayfadaki 23. ncü dip nota bak.

Bu şekilde hadr ve tedvîr taksîmine cevaz veren de yine Kur'ân-ı Kerîm'deki (فَأَقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ) **Kur'ân'dan ne kolay gelirse onu okuyunuz**)³⁵ emr-i ilâhî'sidir.

Kur'ân-ı Kerîm'in yüzondört sûresinin taksîmi, sûrelerin tertîbi, sûrelerdeki âyet'ler, âyet'lerin adedleri ve Mesâhife'deki tertîb üzere yazılışları tamâmen **tevkîfî** olduğu gibi, resm-i hatt, mehâric-i hurûf, sıfât-ı hurûf, Kırâet-i Seb'a ve Kırâet-i Aşere'nin cümlesinin ehl-i edâ' indindeki meşhûr ve müteârif tecvîd üzere tilâvet ve kırâeti de **tevkîfî**'dir. Ya'nî, Cenâb-ı Hakk'ın Cibrîl-i emîn vâsıtası ile Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e ta'lîm, telkîn ve teblîği iledir.

Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm'deki (لَأُحَرِّكَ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجَاجَلَ بِهِ. إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ. فَإِذَا) **Kur'ân'ı, acele -kavrayıp ezber- edesin diye -Cebrâil vahyi iyice bitirmeden- dilini onunla -Kur'ân'la- depreme.**³⁶ **O'nu -göğsünde- toplamak, O'nu -dilinde akıtıp, tesbît edip- okutmak, şübhesiz bize âitdir. Öyleyse biz O'nu okuduğumuz vakit sen O'nun kırâetine uy**)³⁷ âyet-i kerîme'si ve (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) **Kur'ân'ı, açık açık, tâne tâne, tertîl ile oku**)³⁸ âyet-i kerîme'si ve (وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا) **Kur'ân'ı, tertîl sıfatı ile birlikte indirdik**)³⁹ âyet-i kerîme'si, bu husûsların **tevkîfî** olduğuna en büyük birer delildir.

Kezâlik, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'in,

إِنَّ رَبِّي أَرْسَلَ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ وَأَجِدُ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوَّنَ عَلَيَّ أَمْرِي وَلَمْ يَزَلْ يُرَدِّدْ حَتَّى (*Rabb'im bana Kur'ân'ı bir harf üzerine okumamı irsâl etti. Ben de ümmetimin üzerine kolay olması için, -Kur'ân'ı bir harf üzerine okunmasını redd ettim ve yedi harf üzere -okunması emr olununcaya kadar- reddime devam ettim*)⁴⁰ Hadîs-i Şerîf'i ve (إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَيَّ سَبْعَةَ) *Şübhesiz, bu Kur'ân, yedi harf üzerine nâzil olmuştur. O'ndan size kolay gelenini okuyunuz*)⁴¹ Hadîs-i şerîf'i de, yukarıda zikredilen husûsların **tevkîfî** olduğuna birer delildir.

³⁵ -Hak Dîni ve Kur'ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsîr,C.7,ss.5429. Elmalılı M. Hamdi Yazır.

³⁶ -Rasûlü'llâh *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*, kendisine vahy nâzil olduğu zaman onu ezberlemek kasdıyla dilini kımlıdardı. Bu âyet-i kerîme, bunun üzerine nâzil olmuştur.

³⁷ -Sûre-i Kiyâme, âyet 16-17-18.

³⁸ -Sûre-i Müzzemmil, âyet 4.

³⁹ -Sûre-i Fûrkân, âyet 22.

⁴⁰ -Burada, bir harf üzerine okumaktan maksad, bir kırâet üzerine okumaktır. Yedi harf üzerine okumaktan murad da, yedi kırâet üzere okumaktır.

⁴¹ -Bu Hadîs-i şerîf'de, yedi harf ile ne kasd edildiği ihtilâfa sebep olmuşsa da meşhûr rivâyete göre yedi harfden maksad, yedi lehçe, yedi lûgat olduğu kabul edilmiştir. Buna göre herkes, alıştığı ve

Kezâlik, Cezerî Hazretleri'nin, mukaddemesinde,

وَأَلَا خُذُ بِالتَّحْوِيدِ حَتْمٌ لَّازِمٌ
لِّأَنَّهُ بِهِ الْإِلَٰهَةُ أَنْزَلًا
مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آتَمٌ
وَهَكَذَا مِنْهُ الْإِنْيَا وَصَلًا

“Tecvîd kâidelerini öğrenmek, Kur’ân okuyan herkese lâzımdır (farz’dır). Bunun için Kur’ân’ı, tecvîd ile okumayan bir kimse âsim olur. Çünkü Kur’ân, ind-i ilâhî’den tecvîd ile nâzil oldu, Ve bu Kur’ân da bize, bu tecvîd ile berâber vâsıl oldu” buyurması ve

Tertîl, - تَرْتِيلًا تَأْكِيدٌ فِي إِجَابِ الْأَمْرِ أَنَّهُ مَا لَا بُدَّ مِنْهُ الْقَارَى (Sâhibü’l-Keşşâf’ın da, âyet-i kerîme’sindeki emrin vücûbunda- **te’kid**’dir. Bu tertîle, her kârin riâyet etmesi muhakkak lâzımdır) buyurması,

aynı hakikatleri ifâde eder.

Bütün bu husûslar, Neşr-i Kebîr, İtkânü’l-Kur’ân, Ğaysü’n-Nef’ı, İthâf, Mukaddime-i Cezerî, Şerh-i Rûmî ve Menhu’l-Fikriyye gibi mu’teber kitâblarda ve diğere bir çok kırâet ve tecvîd kitâblarında beyân edilir. Binâen-aleyh, Kur’ân’ın kırâetlerini sahîh senedlerle tilâvet etmek bir emr-i teabbüdî’dir.

---

kendisine kolay gelen lehçe ile Kur’ân’ı okuyabilir, denilmiştir. Bu yedi lehçe, Kurayş, Huzayl, Sakîf, Havâzin, Kinâne, Temîm ve Yemen lehçeleridir. Kur’ân’ın, Kırâet-i seb’a (yedi kırâet) üzere okunması da, bu esâsa dayanmaktadır. Kur’ân’ın yedi kırâet ile okunması, Sahâbe’lerin icmâ’ı ve tevâtür ile sâbitdir. Kur’ân’ın yazılış şekli ise, Kurayş lehçesi esâs tutularak yazılmış ve bunun hiç bir vechile değıştirilmemesi hakkında icmâ’ vâkî’ olmuştur.

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

“Kur’ân’ı, açık açık, tâne tâne tertîl ile oku”.⁴²

---

⁴² -Müzzemmil, 4.

İKİNCİ BÖLÜM

SIFÂT Ü‘L – HURÛF

Harflerin Sıfatları⁴³

Harflerin sıfatları iki kısımdır. Bunlardan birincisi (**Sifât-ı lâzime**: صفات لازمه) dir. Bu türlü sıfatların, harfin zâtından ayrılması mümkün değildir. Çünkü Sifât-ı lâzime’lerin, harften ayrılması hâlinde harf denilen şey’ ortada kalmaz, yok olur. İşte harflerin böyle olan sıfatlarına (**Sifât-ı lâzime**: صفات لازمه) veyâ (**Sifât-ı zâtiyye**: صفات ذاتیة) veyâ (**Sifât-ı vâcibe**: صفات واجبة) denir. Bu hâlin tağyîrine (*bozulmasına*) da (**Lahn-ı celî**: لحن جلی) denir.⁴⁴ Harfin aslını değiştirip bozduğu için bu isim verilmiştir. Sifât-ı zâtiyye’ler onaltı kısım olup şunlardır:

1- (مَخْرَجٌ : Mahrac),	9- (إِطْبَاقٌ : İdbâk),
2- (جَهْرٌ : Cehr),	10- (إِنْفِتَاحٌ : İnfitah),
3- (هَمْسٌ : Hems),	11- (فَلْقَالَةٌ : Kalkale),
4- (شِدَّةٌ : Şiddet)	12- (صَفِيرٌ : Safir),
5- (رِحَاوَةٌ : Rehâvet),	13- (عُنَّةٌ : Ğunne),
6- (بَيْنِيَّةٌ : Beyniyye),	14- (تَفَعُّشٌ : Tefeşşî),
7- (إِسْتِعْلَاءٌ : İsti’lâ’),	15- (تَكْرِيرٌ : Tekrîr),
8- (إِنْخِفَاضٌ : İnhifâd),	16- (إِسْتِدَالَةٌ : İstidâle) dir.

⁴³ -Sıfat diye, harfler ile kâim olan ma’nâlara denir ki peklilik ve yumuşaklık gibi.

“**Mahrec**, terâzi gibidir. Nasıl ki bir terâzi ile bir şey’in azlığı çokluğu ya’nî miktârı bilinirse, mahrec ile de harfin miktârı ya’nî uzunluğu kısalığı bilinir. **Sıfat** ise, mihakk taşı gibidir. Nasıl ki mihakk taşı ile altının keyfiyeti ya’nî iyisi kötüsü bilinirse, sıfat ile de harfin keyfiyeti ya’nî kuvveti, zayıfı, galatı, kesreti, cereyânı ve ihtibâsı bilinir. Bu iki şey’ ile ya’nî mahrec ve sıfat ile, harfî, ziyâde ve noksandan ve her türlü fesatdan kurtaracak sıhhat ve vasıflarını korumak mümkün olur.

İki harf, hem mahrecde ve hem de cemi’ sıfâta berâber olmazlar. Ya’nî mahrecde veyâ bir ziyâde sıfâta birbirinden ayrılırlar ki bu, Cenâb-ı Hakk’ın, insanlara verdiği en büyük ni’metlerden biridir. Eğer Cenâb-ı Hakk, insan sesinin her birine ayrı ayrı mahrec ve sıfat vermemiş olsaydı, hayvan sesi gibi hepsi bir türlü ses olup, aslâ birbiri ile söyleşmek mümkün olmayıp muradları anlaşılmazdı. Meselâ, su, diyecek yerde bu veyâ hu denilse, bundan ne murad edildiği aslâ anlaşılmazdı”.

Terceme-i Cezerî,ss.12.

⁴⁴ -Bak: Aşağıda gelecek olan Lahn-ı Celî bahsine.

İkincisi ise, (صِفَاتِ عَارِضَةٍ :Sıfât-ı ârıza) dır. Bu türlü sıfatların, harfin zâtından ayrılması mümkündür. Çünkü Sıfât-ı ârıza'ların, harfden ayrılması hâlinde harf denilen şey' ortadan kalkıp yok olmaz. Bunun tağyîrine de (لَاحِنٌ خَفِيٌّ :Lahn-ı hafî) denir.⁴⁵ Çünkü harfin aslını değiştirip bozmazlar. Sıfât-ı ârıza'lar da, onbir kısım olup şunlardır:

1-(تَفْحِيمٌ : Tefhîm),	7-(مَدٌّ : Medd),
2-(تَرْكِيكٌ : Terkîk),	8-(وَقْفٌ : Vakıf),
3-(إِدْغَامٌ : İdğâm),	9-(سَكْنَةٌ : Sekte),
4-(إِخْفَاءٌ : İhfâ'),	10-(حَرَكَهٌ : Hareke)
5-(إِذْهَابٌ : İzhâr),	11-(سُكُونٌ : Sükûn) dur. ⁴⁶
6-(قَلْبٌ : Kalb)	

Not: Ekseriyetin kavline göre ve İmâm Ebî Muhammed Mekkî'nin (رِعَايَةٌ : Reâye) sinde yazılı olduğu vaçhile, Sıfât-ı hurûf, kırkdört tânedir. Ba'zılarına göre de daha fazladır. Burada zikr edilenler ise, bunların en meşhûrlarıdır. Şimdi bunları birer birer îzah edelim:

⁴⁵ -Bak: Aşağıda gelecek olan Lahn-ı hafî bahsine.

⁴⁶ -"Harflerin bu sıfatları, ayriyeten iki kısma daha ayrılır ki şunlardır:

a-(صِفَاتِ مُتَضَادَّةٍ : Sıfât-ı mütedâdde) dir. Ya'nî birbirine zıt ve muhâlif olan sıfatlardır ki, ikisinin bir harfde bulunması muhâldir. Bunların hepsi onbeş sıfat olup şunlardır:

1-Hems,	6-İsti'lâ',	11-Terkîk,
2-Cehr,	7-İstifâle,	12-İsmât,
3-Rehâvet,	8-İdbâk,	13-İzlâk,
4-Şiddet,	9-İnfitah,	14-İhfâ' (حَفَاءٌ :Hafâ'),
5-Beyniyye,	10-Tefhîm,	15-İzhâr (طُهُورٌ :Zuhûr) dur.

Bu sıfatların hepsi, zıtları ile bütün hece harflerine şâmildir.

b-(صِفَاتِ غَيْرِ مُتَضَادَّةٍ : Sıfât-ı ğayr-i mütedâdde) dir. Ya'nî birbirine zıt ve muhâlif olmayan sıfatlardır ki, bunlar yukarıdaki sıfatlar ile bir harfde bulunabilirler. Fakat, bunların birbiriyle bir harfde cem' olmadıkları, zıt olduklarından değildir. Her birinin ayrı ayrı harfe mahsûs olduklarıdır. Eğer bunlar da, birinci kısımdakiler gibi sıfât-ı şâmile olsalardı, ikisi veyâ daha ziyâdesi bir harfde cem' olurlardı. Sıfât-ı şâmile olmadıklarından dolayı, bir harfde cem' olmazlar. Bunların da hepsi sekiz sıfat olup şunlardır:

1-Kalkale,	4-İstidâle,	7-Inhirâf,
2-Safir,	5-Tekrîr,	8-Ğunne, dir.
3-Tefeşşî,	6-Liyn,	

Terceme-i Cezerî,ss. 13.

A- SIFÂT-I ZÂTİYYE

1- Mahrec

Ulemâ'nın ekseriyetinin kavline ve İmâm Ca'berî'ye göre harflerin mahreleri onaltı'dır.⁴⁷ Harflerin çıkıp belirdiği ve sesin işitildiği yere mahrec denir. Her hangi bir harfin mahreci ve sıfatı şu şekilde ta'yîn olunur:

Mahrecini ta'yîn etmek istediğimiz harfi ya sâkin veyâ müşedded kılarız ve evveline bir (َ :Hemze) getirerek telâffuz ederiz. Bu sûretle sesin başlayıp bittiği yer, o harfin mahreci olmuş olur. Meselâ, (بَاءَ :Bâ') harfinin mahrecini bulmak istersek, (بَاءَ :Bâ') harfini sâkin kılar ve evveline bir (َ :Hemze) getirerek okursak (أَ بْ :eb) diye okuruz ki, bu halde dudaklar birbirine kapanır. İşte bu sûretle (بَاءَ :Bâ') harfinin mahreci dudaklardır, deriz. Bundan sonra da, bu harfi, dâimâ aynı yerden çıkarıp okumaya çalışırız.

Mahrec'ler, (حَلْقُ : Halk : *Boğaz*), (لِسَانٌ : Lisân : *Dil*), (شَفَهَةٌ : Şefeh : *Dudak*) ve (خَيْشُومٌ : Hayşûm : *Geniz boşluğu*) denilen dört a'zâ'ya münhasırdırlar. Buna, Harf-i medd için farz olunan (حَوْفٌ : Cevf : *Boğaz ile ağız içi*) ni de ilâve edersek, mahrec'ler beş a'zâ'ya münhasır olurlar.

Boğaz diye, boğazın göğüse muttasıl olan yerinden dil dibine kadar olan yere denir ki, mahrec'leri on'dur.

Lisân diye, boğazın ağıza yakın olan yerinden Seniyye⁴⁸ dişlerine kadar ağız içinde olan dil'e denir ki, mahrec'leri on'dur.

Dudak diye, seniyye dişlerinden dışarı olan dudaklara denir ki, mahrec'leri iki'dir.

Hayşûm diye de, geniz kovuğuna denir ki, mahrec'i bir'dir.

Cevf diye de, boğazın göğüse muttasıl olan yerinden dudaklara varıncaya kadar, boğaz ile ağız içinde olan boşluğa denir ki, mahrec'i, bir'dir.⁴⁹

⁴⁷ -Ba'zılarına ve İbnü'l-Cezerî'ye göre de, harflerin mahreleri onyedi'dir. Bunlar, aşağıda izah edilen onaltı mahrece bir de (Cevf : *Boğaz*) mahrecini ilâve ederler ki, buradan Hurûf-i medd çıkar.

⁴⁸ -Seniyye dişleri hakkında, aşağıda gelecek olan şema'ya ve izâhına bak.

⁴⁹ -Bundan başka mahrec'ler, ayrıca iki kısma daha ayrılırlar ki şunlardır:

Onatlı mahrec'den birincisi, boğazın göğüse bitişik olan köküdür ki, bunun evvelinden (ا :Hemze), sonrasında (هَاء :Hâ')⁵⁰ ve daha sonrasında da (Harekesiz elif) çıkar.⁵¹

İkincisi, boğazın ortasıdır. Bunun evvelinden (عَيْن :Ayn), sonrasında da (حَا :Hâ) harfleri çıkar.

Üçüncüsü, boğazın ağıza yakın olan yeridir. Bunun evvelinden (غَيْن :Gayn), sonrasında da (حَاء :Hâ') harfleri çıkar.

Not: Bu üç mahrec, ya'nî birinci, ikinci ve üçüncü mahrec'ler, boğaz mahrec'leridir.

Dördüncüsü, dilin boğaza bitiştiği yerdir ki büyük dilin dibinin üstü ile karşısı olan üst damaktır. Buradan (قَاف :Gâf) harfi çıkar. (قَاف :Gâf) harfine (غَلْصَمِي :Ĝalsamî) derler ki (غَلْصَم :Ĝalsam), (قَاف :Gâf) harfinin mevzîidir.

Beşincisi, (كَاف :Kâf) harfinin mahrecidir ki, (قَاف :Gâf) harfinin mahreci gibidir. Fakat ondan bir parmak miktârı aşağıdan çıkar.⁵²

1-(مَخْرَج مُقَدَّرٌ : Mahrec-i mukadder) dir. Mahrec ta'yininde sesin döğünmesi (*devam etmesi*) mümkün olursa, o yere Mahrec-i mukadder denir ki, Hurûf-i medd olan (وَاو :Vâv), (يَاء :Yâ'), ve (اَلِف :Elif) ile (نُونِ مَخْفَاتٍ :Nûn-i muhfât) ın mahrec'leri, mukadderdir.

Hurûf-i medd'ler, teşdîd kabul etmezler. (يَاء :Yâ') harfinin meddi, lisânın ortası üst çeneye ya'nî damağa doğru yükselmesi ile; (وَاو :Vâv) harfinin meddi, dudakların uçlarına yakın olan yerleri birbirine kapanmayarak ötüre olması ile olur ki, bu hallerde sesin kesilmesi icâb etmez. (اَلِف :Elif) harfinin meddi ise, ağız ile dudakların her hangi bir cüz'ü üzerine i'timâd etmez. Doğrudan doğruya çıkar. Çünkü Elif harfi, okunurken, boğaz ile ağız açılmış olurlar. Bunun için Harf-i medd, imtidâd'a ziyâdeyi kabûl eder ve istenilen miktarda çekilebilir.

2-(مَخْرَج مُحَقَّقٌ :Mahrec-i muhakkak) dir. Yukarıdaki Harf-i medd'en olan (وَاو :Vâv) ve (يَاء :Yâ') harfleri, medd olmadıkları zaman, mahrec'leri (Mahrec-i muhakkak) olur ki, ğayr-i meddiyye demektir. Tecvîd-i Edâiyye,ss.4.

⁵⁰ - (هَاء :Hâ') harfinin mahreci, göbektendir ve okunurken göbök oynamalıdır, denilmesi, yanlışır. Çünkü İbnü'l-Cezerî, (نَمُّ لَأَقْصَى الْحَلْقِ هَمْزٌ هَاءٌ) : Boğaz sonu Hemze ile Hâ' harfinin mahreci'dir) buyurmuşdur.

Tecvîd-i Edâiyye,ss.5 ve Kitâbü'l-Cezerî,ss.2.

⁵¹ -Bu üç harfin mahrec'leri hakikatde ayrı ayrı üç mahrec'dir. Fakat bu mahrec'ler, birbirlerine ğâyet yakın olup temyîzleri çok güç olduğundan bir mahrec sayılmışdır. Bunun için ba'zıları bu tertîbi, ba'zıları da asıllarını inkâr ederek "Bir mahrec'den çıkan harflerin ihtilâfları sıfat iledir, mahrec ile deĝildir" derler. Aşağıda gelecek olan mahrec'ler de aynı şekildedirler ki, her harfe âit olan cüz'î mahrec'ler zikr edilmeyip, bir kaç harfe âit olan küllî mahrec'ler zikr edilmişdir.

Tercüme-i Dürr-i Yetim li-Eskici zâde,ss.3.

((Kâf : كَافٌ) (İkdi : عَكْدِي) derler ki ((Kâf : كَافٌ) harfine ((İkdi : عَكْدِي) harfinin mevzîidir.

Altıncısı, büyük dilin ortası ile berâber üst damaktır. Buradan evvelâ ((Cîm : جِيمٌ) harfi, sonra ((Şîn : شَيْنٌ) harfî,⁵³ daha sonra da ((Yâ' : يَاءٌ) harfi çıkar.⁵⁴ Bu üç harfe ((Şecerî : شَجَرِي) derler. Bunlardan ((Cîm : جِيمٌ) harfini telâffuz ederken ((Şîn : شَيْنٌ) harfi ile karışık gibi bir halde çıkarmak lâzımdır. ((Mercân : مَرْجَانٌ) kelimesinin telâffuzunda olduğu gibi.

Yedincisi, ((Yâ' : يَاءٌ) harfinin mahrecinin hemen arkası ile berâber olan, soldan veyâ sağdan dilin yan tarafı ile onun karşısı olan üst azı dişlerin sivri dişlere kadar olan kısmıdır. Buradan ((Dâd : ضَادٌ) harfî çıkar. Bu halde dilin ucu boşta kalır. Bu ((Dâd : ضَادٌ) harfî, kavi bir harf olduğu gibi rehâvetle (*yumuşaklıkla*) da muttasıftır.⁵⁵

Sekizincisi, sağdan veyâ soldan ((Dâd : ضَادٌ) mahreci'nin nihâyetinden dilin ucuna kadar dilin yarısı ile karşısı olan üst damaktır. Ya'nî dâhık, nâb ve seniyye⁵⁶ denilen dişlerin üst taraflarıdır. Buradan ((Lâm : لَامٌ) harfi çıkar. ((Lâm : لَامٌ) harfinin mahreci hepsinden vüs'atlıdır.

⁵² -“Arabistan'da okunan ((Kâf : كَافٌ) harfi bu mahaldendir. Fakat sıfâtında hatâ etdiklerinden dolayı kalın okurlar ve ((Kâf : كَافٌ) harfî ((Gâf : غَافٌ) harfî gibi olur. Halbuki ((Kâf : كَافٌ) harfinin hakkı inceliklidir. Buna mukâbil Rûm diyârında (*Anadolu ve benzerlerinde*) okunan ((Kâf : كَافٌ) harfi de yanlıştır. Çünkü ((Cîm : جِيمٌ) harfinin mahrecine çok yakın bir yerden okurlar.”.

Tercüme-i Cezerî,ss.5.

⁵³ -Bu harfleri de ekseriyet yanlış okuduklarından çok dikkât etmek lâzımdır.

⁵⁴ -Buradaki ((Yâ' : يَاءٌ) harfinden maksad, medd olmayan ((Yâ' : يَاءٌ) harfidir.

⁵⁵ -Bu mahrec'den, ((Dâd : ضَادٌ) harfinin çıkarılması şöyle olur: Alt çeneyi bir miktar açığı çekip dilin ortasını üst damağa kapayıp mezkûr dişlere biraz dokundurur gibi yaparak dilin ucunu boşta bırakıp serbestçe sesi çıkarmakla olur. Bu husûsda, aşağıdaki 56. nci nota bak.

⁵⁶ - ((Dâd : ضَادٌ) harfî hakkında, Tercüme-i Cezerî,ss.5 ve 6 da, şu tafsîlât vardır:

“Dilin iki yanı ((Dâd : ضَادٌ) mahrecidir. Bu ((Dâd : ضَادٌ) harfî, dilin sol yanından veyâ sağ yanından veyâ her iki yanından birlikte çıkar. Fakat ekseriyet soldan çıkarır. Çünkü kolaydır. İkinci olan sağ yandan çıkaran azdır. Çünkü güçdür. Fakat sevablıdır. Üçüncüsü, ya'nî dilin her iki yanından birlikte çıkaranlar ise pek nâdirdir ve çok azdır. Çünkü çok güçdür. Fakat buna rağmen de sevâbı fazladır ki, bu şekilde ((Dâd : ضَادٌ) harfî çıkarmak, Hazreti Ömer *radıyâ'llâhü anh*'a mahsûsdur, derler. Şimdiye kadar Buhâra'da, şark beldelerinde ve Dağıstan'da okunan ((Dâd : ضَادٌ) harfî, ((Dâd-i mu'ceme : ضَادٌ مُعْجَمَةٌ) dir. Ve bu üçüncü şekilde okunandır ki, sesi ((Zâ-i mu'ceme : زَاءٌ مُعْجَمَةٌ)

Dokuzuncusu, dil ucu ile karşısında üst ön dişlerin etleridir ki buradan (:ihfâ' :إِخْفَاءُ) olmayan (:Nûn :نُونٌ) harfi, ya'nî (:Nûn-i muhzare :نُونٌ مُظْهَرَةٌ) çıkar.

(:Nûn-i muhfât :نُونٌ مُخْفَاتٌ), sıfaten buna tâ'bi'dir, mahrecen buna tâbi' değildir. Çünkü (:Nûn-i muhfât :نُونٌ مُخْفَاتٌ) in zâtı tamâmen zâil olup lisanında aslâ medhali yokdur. İhfâ' bâbındaki Tenvîn de böyledir.

Onuncusu, dilin en uç tarafının biraz arkası ile karşısındaki ön dişlerin üst tarafı olan damaktır. Buradan (:Râ' :رَاءٌ) harfi çıkar ki bu halde dilin ucu kavislidir.⁵⁷

---

ye pek az müşâbihdir. Fakat Arabistan'da, Anadolu'da ve garb memleketlerinde okunan (:dâd :ضَادٌ) hatfi ise (:Dâ-i mühmele :طَاءٌ مُهْمَلَةٌ) dir. Ve dil ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkar ki, sesi habsolmuş bir harfdir. Gerçi dillerinin kenarını bir miktar (*adras*) denilen dişlere dayarlarsa da dil ucunu serbest bırakmayıp üst ön dişlerin diplerine kuvvetlice dokundurup kenarını zayıf tuttuklarından, harfi lâyıkı vehile çıkaramazlar.

Binâen-aleyh tab'ı selfim sâhibi bir kimse (وَلَا الضَّالِّينَ), (وَلَا تَحْضُرُ) gibi kelimelerde (:Dâd :ضَادٌ) harfini müşedded okuyarak vicdânı ile baş başa kaldığı zaman, bu harfin nereden çıktığını gâyet iyi duyup anlar ve onun ne demek olduğunu şübhesizce bilir. Çünkü biz, onbeş senelik çalışmamız esnâsında (:Dâd :ضَادٌ) harfini *adras*'dan çıkarıyoruz zannı ile bunun tecrübesi içinde eskimiş idik.

Fakat bi'l-âhare, şeyhimiz bizi gafletten uyandırarak sahîh olan (:Dâd :ضَادٌ) harfini bize ta'lîm etdi. Bundan sonra dilimizin kenarını *adras*'a değirmek için tam bir sene çalıştık, yine âciz kaldık. Neficede şeyhimiz bize şöyle emretti: -*Dilinin kenarını alt adras ile üst adras'ın aralarında sıkırtıp ısırı ısırı ver, olaki adras'a varmaya ulaşırsın-* dedi. Bundan sonra ısıra ısıra dilimin kenarını yara etdim. Mahrece varmaya muvaffak olunca dilimin ucunu ısırılmaz oldum. Bundan sonra şunu anladım ki, onbeş sene okuduğum ve okuttuğum (:Dâd :ضَادٌ) harfi, dil ucundan çıkarmış ve (:Dâ-i mühmele :طَاءٌ مُهْمَلَةٌ) imiş. Halbuki (:Dâd :ضَادٌ) harfinin mahreci, *adras*'dan çıkmak imiş.

Çünkü dil ucu boşta kaldığı zaman, dilin kenarı ile *adras* arasında hafif bir boşluk kalıp (:Dâd :ضَادٌ) hatfinin sesi oradan akar. İşte bu halde, sesin haps olunması ve dilin üst damağa kapanması muhaldir. Şâyet dil ucu ile damak arası kapanırsa o zaman (:Dâ-i mühmele :طَاءٌ مُهْمَلَةٌ) çıkar ki, ekseriyetin yaptığı budur”.

⁵⁷ (:Râ' :رَاءٌ) harfinin mahrecinde, ekseriyetin kavli budur. Fakat ba'zıları da -*Meselâ, Ebû Amr*- dilin üst tarafını kabûl edip, ucunun biraz arkasını kabûl etmezler ki -*Ebû Şâme' :Ebû Şâme' - أبو شامة*- nin muhtârı da budur. Bunlar şöyle derler: -(:Lâm :لَامٌ) mahrecinin nihâyetinden dilin en ucuna kadar olan kavisli satıh, kendisinin karşısı ile (:Nûn :نُونٌ) mahrecidir. Dilin en ucu da, kendi karşısı ile (:Râ' :رَاءٌ) harfinin mahrecidir. Bu bakımdan (:Nûn :نُونٌ) mahreci, (:Râ' :رَاءٌ) mahrecinden mukaddem gelmiştir-. Ba'zıları da (:Râ' :رَاءٌ) mahrecini (:Nûn :نُونٌ) mahrecinden evvel kabûl ederler.

Tercüme-i Dürr-i Yetîm, li-Eskici zâde,ss.4.

Bu ihtilâfdan dolayı bu üç harfe, ya'nî (:Lâm :لَامٌ), (:Nûn :نُونٌ) ve (:Râ' :رَاءٌ) harflerine (:Zelkiye :ذَلْقِيَه) derler. Umdetü'l-Kâriin,ss.22.

Onbirincisi, dil ucu ile iki üst ön işlerin yarısından yukarısına kadar, ya'nî diş etlerine kadar olan kısımlardır. Buradan evvelâ (طَاء :Dâ') harfi, sonra (دَائِل :Dâl) harfi ve daha sonra da (تَاء :Tâ') harfi çıkar. Ya'nî diş etlerine gâyet yakın olan yerden (طَاء :Dâ') harfi, biraz aşağısından (دَائِل :Dâl) harfi, dişlerin yarısına yakın olan yerden de (تَاء :Tâ') harfi çıkar. Bu üç harfe de -dil damağa yassı dokunduğu için- (نَطْعِي :Ned'i) derler.

Onikincisi, dilin ince ucu ile iki alt ön dişlerin yarısından yukarıdır. Buradan evvelâ (صَادٌ :Sâd) harfi, sonra (سَيْنٌ :Sîn) harfi ve daha sonra da (زَائِي :Zây) harfi çıkar. Ya'nî dişlerin yanlarına yakın olan yerden (صَادٌ :Sâd) harfi, biraz yukarısından (سَيْنٌ :Sîn) harfi ve dişlerin uçlarından da (زَائِي :Zây) harfi çıkar.⁵⁸ Bu üç harfe de (حُرُوفٌ صَفِيرٌ :Hurûf-i safîr) derler.⁵⁹

Onüçüncüsü, dil ucunun üst yüzü ile ön dişlerin başlarıdır. Buradan evvelâ (ظَاء :Zâ') harfi, sonra (ذَائِل :Zâl) harfi ve daha sonra da (سَاءٌ :Sâ') harfi çıkar. Ya'nî dilin gâyet ucunun arkasından (ظَاء :Zâ') harfi⁶⁰, bunun biraz ardından (ذَائِل :Zâl) harfi ve bunun da biraz ardından (سَاءٌ :Sâ') harfi çıkar. Bunların hepsinde dil ucu dışarı çıkarılır. Fakat bunları telâffuz ederken dil ucu, (ظَاء :Zâ') harfinde gâyet az, (ذَائِل :Zâl) harfinde biraz daha fazla ve (سَاءٌ :Sâ') harfinde ise hepsinden fazla çıkarılır. Bu üç harfe de (ذَلْفِي :Zelki) derler.

Not: Üçden ondörde kadar olan bu on mahrec de, *ya'nî dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu, onbirinci, onikinci ve onüçüncü mahrec'ler de*, dil mahrecleri'dir.

⁵⁸ -"Ba'zıları, dilin ince ucu ile üst ön dişlerin ve alt ön dişlerin başlarıdır, derler. Meselâ, - أبُو شَامَةَ : Ebû Şâme-'nin tahkiki budur ki, üst ön dişlerin başları tarafına olan nısıflardır. Nısıflarına yakın olan yerden (صَادٌ :Sâd) harfi, başlarına yakın olan yerden (سَيْنٌ :Sîn) harfi ve tam başlarından da (زَائِي :Zây) harfi çıkar, derse de ekseriyet bunu kabûl etmemiştir".

Tercüme-i Dürr-i Yetim li-Eskici zâde,ss.6.

⁵⁹ -Hurûf-i fer'î'lerden olan Sâd-i müşemme, mahrec'de ve Cehr sıfatında (زَائِي :Zây) harfine, İsti'lâ' sıfatında ise (حُرُوفٌ مُطَبَّقَةٌ :hurûf-i mudbaka) ya tâbi'dir.

Umdetü'l-Kâriin,ss.22.

⁶⁰ -Şimdi Arabistan'da okunan (ظَاء :Zâ') harfi, bu mahaldendir. Bu husûsda fazla ma'lûmat için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.9 daki 14.cü mahrece.

Ondördüncüsü, iki üst ön dişlerin başları ile alt dudağın iç tarafıdır ki buradan (فَاء :Fâ') harfi çıkar.

Onbeşincisi, iki dudak arasındadır ki buradan evvelâ (بَاء :Bâ') harfi, sonra (مِيم :Mîm) harfi ve daha sonra da (وَاو :Vâv) harfi⁶¹ çıkar. Ya'nî dudaklar birbirine kapanırsa (بَاء :Bâ') harfi çıkar.⁶² Dudakların iç taraflarının biraz uçlarına yakın yerleri birbirine hafifçe kapanırsa (مِيم : Mîm) harfi çıkar. Daha ziyâde uçlarına yakın olan yerleri birbirine kapanmayarak ötre yapılırsa o zaman da (وَاو :Vâv) harfi⁶³ çıkar.

Not: Bu iki mahrec de, *-ya'nî ondördüncü ve onbeşinci mahreler dedudak mahreleridir.*

Onaltıncısı, (حَيْشُوم :Hayşûm) dur ki Hayşûm diye, geniz (*burun*) kovuğuna (*boşluğuna*) denir. Buradan (نُونِ مُحْفَات :Nûn-i muhfât) ile (غُنَّة :Ġunne) çıkar. (نُونِ مُحْفَات :Nûn-i muhfât) diye, ihfâ' bahsinde zikr olunan (نُون :Nûn) lara denir ki bunların zatlari gidip Ġunne'leri bâkî kalir.⁶⁴ Bunun için Nûn-i muhfât ile Ġunne, zât bakımından birdirler, fakat i'tibâren müteğâyirdirler.

⁶¹ -Buradaki (وَاو :Vâv) harfinden, vâv-i ġayr-i meddiyye, ya'nî medd olmayan (وَاو :Vâv) harfi kâsd edilmiştir.

⁶² -Bu tertîb, İmâm Mekki'nin Reâye'sinde mezkûrdur. Musannif'in muhtârî ve Muhammedü'l-Birgivi'nin muhtârî da budur. Rûm diyârlarında okunan (وَاو :Vâv) harfi budur ki ince okurlar. İmâm Şâtîbî ve İbnü'l-Cezerî de (وَاو :Vâv) harfini takdim etmişlerdir ki bu İbn-i Kâsîh muhtârdır. Arab diyârlarında okunan (وَاو :Vâv) harfi de budur ki kalın okurlar. Fakat sıfâtında hatâ (*galat*) ettiklerinden boğuk okurlar. Habuki (وَاو :Vâv) harfinin hakkı terkîk (*ince okunmak*) dir. İmâm Mekki, Reâye'sinde, (وَاو :Vâv) harfini (مِيم :Mîm) harfinin yerine getirerek ince okumuşdur ki her iki okuyuş da güzel ve doğrudur, hatâli değildir.

Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde,ss.7 ve Tercüme-i Cezerî,ss.10.

⁶³ - (تَوَفِّي :teveffî) ve (كُفْوًا :küfüven) gibi kelimelerde (وَاو :Vâv) ile (فَاء :Fâ') harflerini, birbirinin mahrecinden okumaktan çok sakınmalıdır. Çünkü ekseriyet buna meylederler. Bi'l-hâssa Arab olmayanlar. (وَاو :Vâv) harfi, iki dudağın arası biraz açık kalıp iki yanları biraz yumulmak ile çıkar. Kezâlik, her damme'de (*ötre'de*) dahî dudakların iki yanlarını biraz yummak lâzımdır. Çünkü bir damme (وَاو :Vâv) harfinin yarısıdır ki o damme bir okadar daha uzayınca o zaman (وَاو :Vâv) harfinin kendisi meydana gelir. (مِيم :Mîm) harfi ise, iki dudaklar birbirine hafifçe kapanmakla çıkar. (بَاء :Bâ') harfi ise, dudaklar birbirine kuvvetli kapanmakla çıkar.

⁶⁴ -İzhâr bahsinde olan (نُون :Nûn) ların mahrecleri, dokuzuncu mahrecde anlatılmışdır. Bu (نُون : Nûn) ların Ġunne'lerinin mahreci de yine Hayşûm'dur.

Not: Bu bir mahrec de, (حَيْشُومُ :Hayşûm) mahrecidir.

Not: Bu mahrec'lerden başka, boğaz ile ağız boşluğunu, ya'nî (حَوْف : Cevf) i de bir mahrec daha kabûl ederse, buradan da Harf-i medd olan (وَأُو :Vâv), (يَاءٌ :Yâ'), (أَلِفٌ :Elif) harfleri çıkar.⁶⁵ Fakat bu harflerin mahrec'leri, yukarıdaki bahislerde zikr olunduğu için ulemâ'nın ekserisi, bunu -ya'nî Cevf'i- mahrec olarak kabûl etmemişlerdir.⁶⁶

⁶⁵ -Harf-i medd'leri çıkarmak şöyle olur: Alt çeneyi sıkımayarak tabiati üzerine bırakıp bu harflerin seslerini, boğazın göğüseye muttasıl olan yerinden başlatıp ağız içinde veyâ dudak ortasında bir yere dokundurmadan çıkarmakla olur.

Bu üç harfin, Harf-i medd olmalarının şartı da şudur: (وَأُو :Vâv) harfî sâkin olup mâkablî -ya'nî kendisinden evvel gelen harf- madmûm (ötre) olursa (وَأُو :Vâv) harfî, Harf-i medd olur. Aynı şekilde (يَاءٌ :Yâ') harfî sâkin olup mâkablî meksûr (esre) olursa (يَاءٌ :Yâ') harfî, Harf-i medd olur. Elif harfî ise, dâimâ sâkin olup mâkablî meftûh (üstün) olmakla Harf-i medd olur. Bu üçünün misâli (أُتِينَا :ûtînâ) ve (نُوحِيهَا :nûhîhâ) kelimelerinde toplanmıştır.

Not: Bir elif miktârî çekmenin yolu, elif diyecek kadar çekmektir. Elif elif demek ile (بَاءٌ بَاءٌ :Bâ' bâ') demek zamânî müsâvîdir. (أُتِينَا :ûtînâ) veyâ (elif elif elif) demekle, üç elif miktârî çekmenin zamânî da müsâvîdir. Arada bir fark yoktur. Dört elif miktârî çekmek istenirse (أُتِينَاهَا :ûtînâhâ) veyâ (elif elif elif elif) denir. Beş elif miktârî çekilmek istenirse o zaman da (أُتِينَا هَذَا :ûtînâ hâzâ) veyâ (elif elif elif elif elif) denilir.

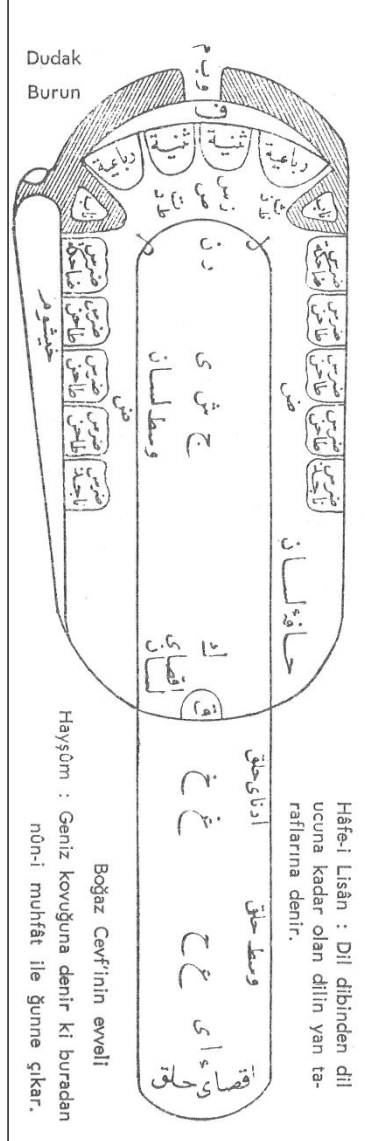
Tercüme-i Cezerî,ss.4.

⁶⁶ -Hurûf-i fer'î'lerden olan Hemze-i müsehhele ile Elif-i mümâle, bu harflere, mahrecen ve sıfâten tâbî'dirler.

Umdetü'l-Kâriin,ss.21.

Harf mahrec'lerinin şeması

İnsan ağzındaki dişler ekseriyetle otuziki olduğu için, bu şema da otuziki diş üzerine çizilmiştir. Bu dişlerin onaltısı alt çenede, onaltısı da üst çenededir.

Üst çenede olan ön dişlerin ortadaki ikisine (**نَبِيَّة** :Seniyye) denir ki cem'i (**نَبِيَّات** :Senâyâ) dır. Bunların sağ ve solundaki iki ön dişlere de (**رُبَاعِيَّة** :Rubâiyye) denir ki cem'i (**رُبَاعِيَّات** : Rubâiyyât) dır. Bunlardan sonra gelen dişlere de (**نَاب** :Nâb) denir ki cem'i (**نَابَات** :Enyâb) dır. Bunlardan sonra gelen azı dişlere de (**ضِرْس** :Dırs) denir ki cem'i (**أَضْرَاس** :Adrâs) dır. Bu azı dişlerin, sivri dişlere yakın olanına (**ضَاحِكَة** :Dâhike) denir ki cem'i (**ضَوَاحِك** :Davâhık) dır. Bunlardan sonra gelen azı dişlere (**طَاحِنَة** :Dâhıne) denir ki cem'i (**طَوَاحِن** :Davâhın) dir. En sondaki azı dişlere de (**نَاجِد** : Nâciz) denir ki cem'i (**نَوَاجِد** : Nevâciz) dir. Alt çenede olan dişler de aynı isimleri alırlar.

Mahrec'ler, başlıca beş a'zâya münhasırdır ki şunlardır:

1- (جَوْف :Cevf) dir. **Cevf** diye, boğazın göğüse muttasıl olan yerinden dudaklara varıncaya kadar, boğaz ile ağız içinde olan boşluğa denir ki mahreci birdir.

2- (حَلْق :Halk) dır. **Halk** diye, boğazın göğüse muttasıl olan yerinden dil dibine kadar olan yere denir ki mahreci üçdür.

3- (لِسَان :Lisân) dır. **Lisân** diye, büğazın ağıza yakın olan yerinden seniyye dişlerine kadar ağız içinde olan dil'e denir ki mahreci ondur.

4- (شَفَّة :Şefe) dir. **Şefe** diye, seniyye dişlerinden dışarı olan dudaklara denir ki mahreci ikidir.

5- (حَيْشُوم :Hayşûm) dur. **Hayşûm** diye, burun (*geniz*) boşluğuna (*kovuğuna*) denir ki mahreci birdir.⁶⁷

Not: Şemada da görüldüğü vechile *-harflerin mahreclerinden çıkış sırasına göre-* harflerin mahreclerinin tertîbi ve harflerin mahrec tertîbi şöyledir: (ء ا ه ع ح غ خ ق ك ج ش ي ض ل ن ر ط د ت ص س ز ظ ذ ث ف و ب م) veyâ bunun tersidir.⁶⁸

2- C e h r

Lügatde, sesi kaldırıp âşikâr etmek ma'nâsnadır. İstılahda ise, (الْجَهْرُ إِخْتِيَابُ جِزْيِ النَّفْسِ مَعَ تَخْرِيجه)⁶⁹ Cehr diye, harf, hareke ile okunduğu zaman *-mahrecede aralık kalmıyarak-* nefesin akmayıp *-küllisi veyâ ekserisi-* haps olmuş bir şekilde⁷⁰ sesin çıkmasına denir⁷¹. Cehr sıfatı,

⁶⁷ -Bu beş a'zâya mahsûs mahrecler, yukarıdaki mahrec bahsinde zikr edilmiştir.

⁶⁸ -Bu husûs için bak: Yukarıda zikri geçen Tecvîd'in mevzûu bahsindeki aslı hece harflerinin tertîbine.ss.20.

⁶⁹ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁷⁰ -Nefesin küllisi haps olan harfler altı tâne olup şunlardır: (ء :Hemze), (بَاء :Bâ'), (حِيم :Cîm), (دَال :Dâl), (دَاء :Dâ') ve (قَاء :Gâf) harfleridir. Diğer cehr harflerinde, nefes tamâmen haps olmaz. Tecvîd-i Edâiyye,ss.8.

⁷¹ -Cehr sıfatını, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (الْجَهْرُ إِخْتِيَابُ النَّفْسِ مَعَ خَرْفِهِ لِقَوَّةِ الْإِغْتِمَادِ عَلَى تَخْرِيجه) :Cehr diye, harf, hareke ile okunduğu zaman nefesin haps olarak çıkmasına denir ki bunun mahrecedeki i'timâdı kuvvetlidir.

Tecvîd-i Edâiyye,ss.8. Cühdü'l-Mukıl'den.

sıfat-ı kaviyyedir. Bu sıfatın harfleri ondokuz olup şunlardır: (ظِلُّ قَوْ رَنْضٌ) (اذْ عَزَا جُنْدٌ مُطِيعٌ) ya'nî (ظ ل ق و ر ب ض ء ذ غ ز ا ج ن د م ط ي ع) dır. Bu harflerin isimlerine (Mechûre: مَجْهُورَةٌ) derler ki (Hurûf-i mechûre) diye anılırlar.⁷²

3-H e m s

Lügatde, sesi gizlemek ma'nâsındır. İstılahda ise, (اَهْمَسُ مُقَابِلُ الْجَهْرِ)⁷³ Hems, cehr'in zıddıdır ki nefes akarak sesin çıkmasına denir). Ya'nî, harf, hareke ile okunduğu zaman mahrecde aralık kalıp nefesin akarak çıkmasına denir.⁷⁴ Hems sıfatı, sıfat-ı zaîfedir. Bu sıfatın harfleri on tâne olup şunlardır: (ت ت ح خ س ش ص ف ك ه) ya'nî (فَحْتُهُ شَخْصٌ سَكَّتْ) dir. Hems harflerinin isimlerine (Mehmûse: مَهْمُوسَةٌ) derler ki Hurûf-i mehmûse diye anılırlar.⁷⁵

Not: Cehr ile Hems sıfatının farkı şudur: Cehr harflerini harekeleyip tekrâr edersek -(فَغَقٌ :ga ga ga) gibi-, nefes haps olmuş olur ve o harfe âit olan sesin bir kısmı işitilmez. Halbuki Hems harflerini harekeleyip okursak -(كَكَكَ :ke ke ke) gibi-, nefes cereyân edip ses akarak çıkar.

⁷² -Cehr harflerinden (دَالٌ :Dâl) harfinin cehr sıfatını giderip (تَاءٌ :Tâ') harfi gibi kılmak,-(يَوْمُ الدِّينِ) ibâresinde olduğu gibi- ve (دَاءٌ :Dâ') harfinin cehr sıfatını giderip hems sıfatı vermek, -(صِرَاطُ الَّذِينَ) ibâresinde olduğu gibi- ve (يَاءٌ :Yâ') ile (جِيمٌ :Cîm) harflerinin cehr sıfatını giderip Fârisî (إِذَا حَاءٌ) ve (الرَّجِيمِ)- ibâresinde olduğu gibi- hatâdir ki bundan sakınmak lâzımdır. Tecvîd-i Edâiyye,ss.12-13.

⁷³ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁷⁴ -Hems sıfatını, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اَهْمَسُ جَزْئُ النَّفْسِ مَعَ حَرْفِهِ زَمَانًا لِضَعْفِ الْإِعْتِمَادِ عَلَى مَخْرَجِهِ) :Hems diye, harf, hareke ile okunduğu zaman nefesin akarak çıkmasına denir ki bunun mahrecdeki i'timâdı zayıftır). Tecvîdi Edâiyye,ss.8. Cühdü'l-Mukîl'den.

⁷⁵ -Hems harflerinden (تَاءٌ :Tâ') harfinin hems sıfatını giderip (دَالٌ :Dâl) harfi gibi yapmak veya şiddet sıfatını giderip yumuşak bir harf gibi yapmak hatâdir. (تَبَّتْ) ve (تَسْتَعِيرُ) misâllerinde yaptıkları gibi. Kezâlik, (كَافٌ :Kâf) harfinin şiddet ve hems sıfatına ihtimâm etmeyip Fârisî (كَافٌ :Kâf) harfi gibi okumak veya (كَافٌ :Kâf) harfinin mahrecine dikkât etmeyip (غَافٌ :Gâf) harfi gibi okumak veya (غَافٌ :Gâf) harfini (كَافٌ :Kâf) harfi gibi okumak hatâdir. (تَرَكَوْكُمْ), (خَلَقَكُمْ) ve (قَائِمًا) kelimelerinde yaptıkları gibi...

Bu bakımdan (تَاءٌ :Tâ') ile (كَافٌ :Kâf) harflerinin hems ve şiddet sıfatlarına riâyet etmek lâzımdır. Tecvîd-i Edâiyye,ss.12-13.

Bunun sebebi şudur: Hurûf-i mehmûse'ler, çıkarken, mahrecdeki i'timâdları zayıftır. Fakar Hurûf-i mechûre'ler, çıkarken mahrecdeki i'timâdları kuvvetlidir. Bunun için bunlar, nefesi cereyândan (*akmakdan*) men' ederler.

4- Ş i d d e t

Lügatde, kuvvet ve perklik ma'nâsınadır. İstılahda ise, (الشَّدَّةُ تَمَامٌ اِخْتِيَابِ)⁷⁶ Şiddet diye, harf iskân ile *-ses ve nefesin hepsi haps olarak sâkin bir halde-* okunduğu zaman, savtın aslâ akmamasına denir).⁷⁷ Şiddet sıfatı, sıfat-ı kaviyyedir. Bu sıfatın harfleri sekiz tâne olup şunlardır: (أ ب ت ج د ط ق ك) ya'nî (أَجَدُ قَطٍ بَكَتٌ) Şiddet harflerinin isimlerine (شَدِيدَةٌ :Şedîde) derler ki *-Hurûf-i şedîde-* diye anılırlar.⁷⁸

5- R e h â v e t

Lügatde, yumuşaklık ma'nâsınadır. İstılahda ise, (الرَّحَاوَةُ تَمَامٌ حَزِيهِ مَعَهُ)⁷⁹ Rehâvet diye, harf, iskân ile okunduğu zaman sesin tamâmiyle akmasına denir).⁸⁰ Rehâvet sıfatı, sıfat-ı zaîfedir. Bu sıfatın harfleri *-Cumhûr'a göre-* onaltı tâne olup şunlardır: (ا ث ح خ) ya'nî (ا ث ح ح ط ص ه ز و ه ي) Rehâvet harflerinin isimlerine (رِيْحَةٌ :Rihve)

⁷⁶ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁷⁷ -Şiddet sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (الشَّدَّةُ اِخْتِيَابُ الصَّوْتِ وَالنَّفْسِ مَعَ حَزْفِهَا أَنَا لِقُوَّةِ الْإِعْتِمَادِ عَلَى)
مُخْرِجِهِ : Şiddet diye, harf, iskân ile okunduğu zaman ses ve nefesin haps olmasına denir ki mahrecdeki i'timâdları kuvvetlidir). Tecdîd-i Edâiyye,ss.8. Cühdü'l-Mukıl'den.

Not: Burada ses ve nefes ta'bîrlerinin ayrı ayrı niçin kullanıldığı hakkında fazla ma'lûmat için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.14-15 ve 16. daki Rehâvet bahsine.

“İnsanın içerisinden çıkan havaya nefes, ya'nî soluk denir. Tabiatın iktizâsıyla ğayr-i ihtiyârî çıkar. Eğer bu nefes, irâde ve kuvvet ile çıkıp iştilirse ona da savt veya ses veya âvaz denir. Eğer bu savt, mahredden herhangi birine dokunup çıkarsa ona da harf denir ki, buna göre harf diye, mahredden çıkan sese denir”.

Tercüme-i Cezerî,ss.2.

⁷⁸ -“Şiddet harflerinden (بَاءٌ :Bâ'), (دَالٌ :Dâl) ve (جِيمٌ :Cîm) harflerinin şiddet sıfatını giderip, beyniyye harfleri gibi sesi akıtarak okumak, hatâdır. (رَيْتًا), (مَرَدًا) ve (الْحَجَّ) gibi kelimelerde yaptıkları gibi”

Tecdîd-i Edâiyye,ss.12-13.

⁷⁹ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁸⁰ -Rehâvet sıfatını, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (الرَّحَاوَةُ حَزْيُ الصَّوْتِ وَالنَّفْسِ مَعَ حَزْفِهَا زَمَانًا لِيَضَعْفِ)
رِيْحَةٍ :Rehâvet diye, harf, iskân ile okunduğu zaman, harfle berâber nefes ve sesin tamâmiyle akmasına denir ki bunun mahrecdeki i'timâdı zaifdir.

Tecdîd-i Edâiyye,ss.8. Cühdü'l-Mukıl'den.

derler ki bunlar *-Hurûf-i rihve-* diye anılırlar. Rehâvet sıfatı, şiddet sıfatının zıddıdır.⁸¹

Ba'zıları da, rehâvet harfleri, yirmibir tâne olup onaltı değildir derler ve yukarıdaki onaltı harfe (ع م ر ن ل) harflerini de ilâve ederler. Halbuki ilâve edilen bu beş harf, şiddet ile rehâvet ortasındadırlar, ya'nî ne kuvvetlidirler, ne de zâifdirler.

6- B e y n i y y e

Lügatde, bir şey'in iki şey' arasında olmasına denir ki buna vasat ma'nâsına (*tevassût*) da denir. İstılah ma'nâsı ise, (اَلْبَيْيَّةُ عَدَمٌ تَمَامَهُمَا)⁸² Beyniyye diye, sesin kemâliyle akması ve akmaması arasında olan hâle denir.⁸³ Beyniyye sıfatı, zâif ile kuvvetli arasındadır. Bu sıfatın harfleri beş tâne olup şunlardır: (ل ن ع م ر) veyâ (ل ن ع م ر) Ba'zı kayıtlarda da sekiz tâne olarak geçer ki harfleri (ل م ي ر و ع ن ا) veyâ (ل م ي ر و ع ن ا) dir.⁸⁴ Bunların isimlerine (مَبْيِيَّةٌ :Beyniyye) veyâ (مُتَوَسِّطَةٌ :Mutevassıta) denir ki şiddet ile rehâvet'in arasındadır.⁸⁵

Not: Şiddet, rehâvet ve beyniyye arasındaki fark şudur: Birincisi olan Hurûf-i şedide'den, -meselâ (اَلْحُجُّ) kelimesindeki- (جِيمٌ :Cîm) harfi

⁸¹ -"Rehâvet harflerinden (ضَادٌ :Dâd) harfinin rehâvet sıfatını giderip, ya'nî dilin yanını *-mahrec bahsinde geçen-* mezkûr dişlere fazla basıp şiddet harfleri gibi sesi haps edip de, ba'zı yerde kalkale etmek. (وَيَقْبِضُنَ) ve (فِي تَضْلِيلِ) misallerinde yaptıkları gibi... Ve ba'zı yerde de şiddet harfine idğâm etmek. (تَمَّ اضْطَرُّهُ) ve (فَمَنْ اضْطَرُّهُ) misâllerinde yaptıkları gibi... Ve (ضَادٌ :Dâd) harfini, (طَاءٌ مُهْمَلَةٌ)⁸² Dâd-i mühmele) gibi okumak, hatâdır. Bundan kaçınmak lâzımdır. Kezâlik, (ضَادٌ مُعْجَمَةٌ)⁸³ Dâd-i mu'ceme) ile (طَاءٌ مُعْجَمَةٌ :Zâ-i mu'ceme) harfleri bir arada cem' oldukları zaman, aralarında ihtimâm göstermek lâzımdır ki bu da, onların her birini mahrecinden okumak ve (ضَادٌ :Dâd) harfine istidâle sıfatını icrâ' etmekle mümkün olur. (اَنْقَضَ ظَهْرُكَ) ve (يَعْضُ الظَّامُ) misâllerinde olduğu gibi... Kezâlik, (هَاءٌ :Hâ') harfini de beyân etmek, ya'nî mahrecine ve sıfatlarına ihtimâm göstermek lâzımdır. Tecvîd-i Edâiyye,ss.12-13.

⁸² -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁸³ -Beyniyye sıfatını, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اَلْبَيْيَّةُ عَدَمٌ كَمَالِ اِخْتِبَاسِ الصَّوْتِ وَعَدَمٌ كَمَالِ جَزِيهِ)⁸⁴ Beyniyye diye, sesin kemâliyle akması ve akmaması arasında olan hâle denir.

Tecvîd-i Edâiyye,ss.8. Cühdü'l-Mukıl'den.

⁸⁴ -El-Virdü'l-Müfid fi Şerhi't-Tecvîd,ss.6.

⁸⁵ -"Beyniyye harflerinden (عَيْنٌ :Ayn) ile (رَاءٌ :Râ') harfinden, sesin küllîsini haps edip de şiddet harfleri gibi yapmaktan çekinmelidir. Çünkü hatâdır. (فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ) , (يَدْعُ الْبَيْيَمَ) , (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) misâllerinde yaptıkları gibi yapmamalıdır". Tecvîd-i Edâiyye,ss.12-13.

üzerinde vakıf yapılırsa, ses (رَاكِدٌ :durarak) ve mahpus olarak çıkar. Eğer, bu sâkin harfi medd etmek istersek, medd edemeyiz. İkincisi olan rehâvet harflerinden -meselâ (اَلطَّشُّ) kelimesindeki- (شَيْنٌ :Şîn) harfi üzerinde vakıf yapılırsa, ses, haps olmayarak akıcı bir şekilde çıkar. Eğer bu sâkin harfi medd etmek istersek medd edebiliriz. Üçüncüsü olan beyniyye harflerinden, -meselâ (اَلْحَلُّ) kelimesindeki- (لَامٌ :Lâm) harfi üzerinde vakıf yapılırsa, diğer ikisi arasında, -ya'nî şiddet ile rehâvet arasında-, bir hal meydana gelir ki ses, şiddet ile rehâvet arasında olan bir şekilde çıkar.

Not: Şiddet ile rehâvet'in her biri ayrı ayrı ikişer kısma bölünürler ki şunlardır:

Şiddet, şu iki kısma ayrılır:

1- (كَافٌ :Kâf) ve (تَاءٌ :Tâ') harfleri (شَدِيدَةٌ مَهْمُوسَةٌ : Şedide-i mehmûse) dir. Harfleri (كَافٌ :Kâf) ve (تَاءٌ :Tâ') harfleridir. Bunların sesleri, evvelâ, def'aten belki bi'l-külliyen kesilip akmaz ki bu, şiddetin hakkıdır. Sonra da, mahrec rıfk ile kapatılınca bunların arkasından da nefes tamâmiyle akar ki, bu da, hems'in hakkıdır.

2- (أَجْدٌ قُطْبٌ) ya'nî (أَج د ق ط ب) harfleridir. Bunlarda, savt ve nefes, bi'l-külliyeye kesilip kapanır. Çünkü bu harflerin iki sıfatı da kuvvet sıfatıdır ki, şiddet sıfatı savtın tamâmiyle akmamasını (*haps olmasını*) ve cehr sıfatı ise nefesin tamâmiyle akmamasını icâb ettirir. Eğer bu harfler sâkin olurlarsa, sesleri bi'l-külliyeye kapanır. Bu zamanda, bunların kendilerini beyân etmek için, mahreclerini kuvvetle koparmak sûretiyle bunların âhirinde haps olmuş kuvvetli bir ses çıkıp peydâ olur ki, bu savt-i zâide'ye, Ehl-i edâ', "**Kalkale**" derler. Kalkale diye, ânîden olan kuvvetli bir nebre'ye denir. (كَافٌ :Kâf) ve (تَاءٌ :Tâ') harflerinin hems sıfatlarının hakkı da zamânî⁸⁶ olan zaîf bir nebre'dir.

⁸⁶ -An, zamânın bir cüz'üdür ki, inkisâmı kabul etmez. Fakat zaman ise, inkisâmı kabul eder ki birkaç cüz'den mürekkebirdir.

"Şiddet harfleri ânîdir, aslâ medd olmazlar. Diğer harfler ise zamânî'dir, medd olabilirler. Fakat Harf-i medd'ler, elif miktân medd olurlar. (دَادٌ :Dâd) harfi ile Hurûf-i tefeşşî, elif harfine yakın medd olunurlar. Diğer harfler ise, ânî'ye yakın olurlar. Fakat şiddet harflerinden (كَافٌ :Kâf) ile (تَاءٌ :Tâ') harflerinde, şiddet sıfatı ânî'dir. Hems sıfatı ise, zamânî'dir". Tercüme-i Cezerî,ss.21.

Rehâvet de şu iki kısma ayrılır:

1- (فَحَشَّةٌ شَخَّصَتْ) veyâ (رِخْوَةٌ مَهْمُوسَةٌ) dir. Harfleri (ف ح ث ه ش خ ص س) harfleridir. Bu harflerde, savt-ı kâmil ile nefes-i kâmil birlikde akar. Çünkü her ikisi de, *-ya'nî rehâvet ile hems sıfatı-zaîf* sıfatlardır. Bunun için rehâvet, savtın kâmilen akmasını, hems de nefesin kâmilen akmasını îcâb ettirir.

2- (ضَطْلُغٌ زَوِيَا) dir. Bunun harfleri de (ض ظ ذ غ ز و ي ا) harfleridir. Bu harflerde ise, savt-ı kâmil, sülüsü kadar nefes ile akar ki savtın sülüsü kadar nefes ile akmak, yalnız rehâvet'in hakkıdır. Bunun için rehâvet'in ta'rîfinde (جَزَى الصَّوْتِ النَّفْسِ) :Nefes ve sesin tamâmiyle akması) denilmiştir. Nefesin üçte ikisi de haps olmuşdur ki çıkmaz. Bu husûs da, yalnız cehr'in hakkıdır. Çünkü rehâvet'in bu kısmında, zaîf bir sıfat ile kuvvetli bir sıfat cem' edilmiştir.⁸⁷

7- İstî'lâ'

Lügatde, yükselmek ve irtifâ' ma'nâsındır. İstilahda ise, (اِلْتِغَالٌ اِرْتِفَاعٌ) İstî'lâ' diye, harf okunduğu zaman dilin üst damağa kalkmasına denir).⁸⁸ İstî'lâ' sıfatının sıfatı, kuvvetlidir. Bu sıfatın harfleri yedi tâne olup şunlardır: (خ ص ض غ ط) ya'nî (حُصَّ ضَعَطِ قَطٌ) :Müsta'liye) derler.

8- İnhifâd

Lügatde, aşağı ve alçak olmak ma'nâsındır. İstilahda ise, (اِلْتِغَالٌ اِنْخِفَاضٌ) İnhifâd diye, isti'lâ'nın zıddına denir).⁹¹ Ya'nî harf

⁸⁷ -Bu husûsda fazla ma'lûmat için bak: Tecüme-i Cezerî,ss.18-22. deki beyniyye bahsine.

⁸⁸ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁸⁹ -İstî'lâ' sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اِلْتِغَالٌ اِرْتِفَاعٌ اَقْصَى اللِّسَانِ اِلَى الحُنْكَ اَلْاَعْلَى الْمُحَادِثِ لَهُ) :İstî'lâ' diye, harf okunduğu zaman ona muhâzî olarak dilin veyâ dil dibinin damağa kalkmasına denir). Tecvîd-i Edâiyye,ss.9. Cüdû'l-Mukıl'den.

⁹⁰ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

⁹¹ -İnhifâd sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اِلْتِغَالٌ اِنْخِفَاضٌ اَقْصَى اللِّسَانِ فِي اَلْاَسْفَلِ وَ عَدَمُ اِرْتِفَاعِهِ اِلَى) :İnhifâd diye, harf okunduğu zaman, dilin, üst damağa kalkmayıp alt çenede kalmasına denir). Tecvîd-i Edâiyye,ss.9. Cüdû'l-Mukıl'den.

okunduğu zaman dil üst damağa kalkmaz, alt çenede kalır. İnhifâd sıfatı, zaîf bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri, yirmibir tâne olup şunlardır: (ان ش ر ح د ي ث ع ل م ك س و ف ت ج ه ز) ya'nî (انشر حديث علمك سوف تجهز بنا) (ب ذ). Ya'nî İsti'lâ' harflerinden maadâsıdır ki bunların isimlerine (مُنْحَفِضٌ :Münhafid) veyâ (مُسْتَفِيلٌ :Müstefil) derler. Çünkü inhişâd sıfatının diğerk bir adı da, (اِسْتِفَالَةٌ :İstifâle) dir.⁹²

9- İ d b â k

Lügatde, yapıştırmak ve ulaştırmak ma'nâsınadır. İstilahda ise, (اَلْاِطْبَاقُ اِنطِبَاقُ اللِّسَانِ بِهٖ عَلَيَّ الحَنَكِ اَلْاَعْلَى)⁹³ İdbâk diye, harf okunduğu zaman dilin üst damağa kalkmayıp alt çenede kalmasına denir.⁹⁴ İdbâk sıfatı, kuvvetli bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri, dört tâne olup şunlardır: (ص ض ط ظ). Bu harflerin isimlerine (مُطْبَقَةٌ :Mudbaka)⁹⁵ derler.⁹⁶

10- İ n f i t â h

Lügatde, ayrılmak ve açılmak ma'nâsınadır.⁹⁷ İstilahda ise, (اَلْاِنْفِطَاحُ)⁹⁸ İnfîtâh diye, idbâk'ın zıddına denir.⁹⁹ Ya'nî, harf

⁹² -“Elif-i meddiyye ile Vâv-i meddiyye, İsti'lâ' ve İstifâle'de mâkablindeki harfe tâbi'dirler. Eğer mâkablindeki harf müsta'liye ise, bunlar da müsta'liye olurlar. Eğer müstefil ise, bunlar da müstefil olurlar. Çünkü bunlar dâimâ sâkin olup yalnızca kendilerini söylemek mümkün değildir. Ancak mâkablindeki harfin harekesi ile okunmaları mümkün olur. Aynı şekilde (رَاءَ :Râ') ile Lâfzutu'llâh'ın (لَامٌ :Lâm) harfi de, yerine göre ince ve kalın okunur ki bunlar da mâkabline ta'bîdirler. Her yerde aynı şekilde olmazlar. Tefhîm'leri hâlinde müsta'liye'den ve Terkîk'leri hâlinde de müstefil'den sayılırlar”. Tercüme-i Cezerî,ss.24.

⁹³ -Tercüme-i Dürr-i Yetim li-Eskici Zâde.

⁹⁴ -İdbâk sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اَلْاِطْبَاقُ اِسْتِعْلَاؤُ اَقْصَى اللِّسَانِ وَوَسَطُهُ اِلَى جِهَةِ الحَنَكِ اَلْاَعْلَى)⁹⁴ İdbâk diye, harf okunduğu zaman, damak ile dil arasından sesin haps olarak çıkması için dilin dip ve ortasının, üst damak cihetine yükselerek, dilin ortasına üst damağın intibâk etmesine denir).Tecvîd-i Edâiyye,ss.9.Cühdü'l-Mukîl.

⁹⁵ -İdbâk, isti'lâ'yı müstelzimdir. Çünkü her idbâk müsta'liye'dir. Fakat her müsta'liye, idbâk değildir.

⁹⁶ -İdbâk hakkında fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.25 deki İdbâk bahsine.

⁹⁷ -Saçaklı Zâde.

⁹⁸ -Tercüme-i Dürr-i Yetim li-Eskici Zâde.

⁹⁹ -İnfîtâh sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اَلْاِنْفِطَاحُ مَا بَيْنَ وَسَطِ اللِّسَانِ وَالحَنَكِ اَلْاَعْلَى اَلْمُحَادِزِ)⁹⁹ İnfîtâh diye, harf okunduğu zaman, dilin ortası ile üst damak arasında bir boşluk kalıp ona muhâzî olarak dil ile üst damak arasında sesin çıkmasına denir). Tecvîd-i Edâiyye,ss.9. Cühdü'l-Mukîl'den.

okunduğu zaman dilin üst damağa yapışmayıp ikisi arasında bir boşluk kalmasına denir. İnfitâh sıfatı, zaîf bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri, idbâk harflerinin maadâsı olup yirmidört tânedir ki şunlardır: (من اخذ وجد سعة فزكا) (أ ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ع غ ف ق ك ل م و ه ن ي) (حق له شرب غيث) dir. İnfitah harflerinin isimlerine, (مُنْفَتِحٌ :Münfetih) derler. Bu harfler, müstefil değildirlir. Fakat istifâle, infitâh'ı müstelzimdir.

11- K a l k a l e

Lügatde, kavi şey'lerin sesine veyâ bir şey'in kımıldatılmasına denir. Bunun için ba'zıları, kalkale'yi ta'rîf ederken "Sesi mahrec'de kımıldatmak veyâ mahrec'i kımıldatmak" demişlerdir. İstilah ma'nâsı ise, ¹⁰⁰ Kalkale diye, ¹⁰⁰ :الْقَلْقَلَةُ اجْتِمَاعُ الشَّدَّةِ وَالْجَهْرِ فَيُجْتَنَبُ إِلَى التَّكْلِيفِ فِي الْبَيَانِ عِنْدَ السُّكُونِ (şiddet sıfatı ile cehr sıfatının ictimâna denir ki, sükûn'un beyânında bu ikisine muhtâc olunur).¹⁰¹ Çünkü şiddet, sesin akmasına mâni' olur; cehr ise, nefesin akmasına mâni' olur. Bunun için kalkale, cehr ile şiddet sıfatından mürekkeb bir sıfatdır ki iki sese muhtâc olur ve bu yalnız sâkin'lerde vukû' bulur. Bu iki sestem birisi şiddet'in hakkı, ve birisi de cehr'in hakkıdır ki, her ikisi de ânî, kavi ve haps olmuş seslerdir. Bu bakımdan kalkale sıfatı, bütün sıfatların en kavisidir.¹⁰² Bu sıfatın harfleri, beş tâne olup şunlardır: (ب ج د ط ق) ya'nî (قُطِبُ حَدٍ) harfleridir. Bu harflerin isimlerine (مُعَلَّقِلٌ :Mukalkıl) derler.

Bunlardan başka (ا :Hemze) harfî, şiddet ve cehr harflerinden ise de, ulemâ'nın ekserîsi bu harfî, kalkale harfleri içerisinden çıkarmışlar ve kalkale harfi saymamışlardır. Çünkü (ا :Hemze) nin kalkalesi lahın'dır. (ا :Hemze) ye, ba'zen tağyîr, ba'zen tabdîl ve ba'zen de hazf ârız olduğu için kalkalesi çok kerîh olur ki, öksürük veyâ kusmak seslerine benzer. Bunun için Hurûf-i kalkale'den sayılmamıştır.¹⁰³

¹⁰⁰ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde.

¹⁰¹ -Kalkale sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (كَالْقَلْقَلَةِ تَقَالُفُ الْمَخْرَجِ حَتَّى يُسْمِعَ لَهُ نَبْرَةً قَوِيَّةً) :Kalkale diye, mahrec'in tahrik ve idtirâb'ına -deprenip kımıldamasına- denir ki o harfin mahrec'inden kuvvetli bir ses çıkar).

¹⁰² -Kalkale'nin yapılması şöyle olur: Kalkale harflerinin mahreclerine fazlaca basıp birdenbire ayırmak sûretiyle hâsıl olan zâid sesi, kuvvetli okuyup, bunu tağyîr etmemek şartı ile, bu harflerin mâkablindeki harfin harekesine benzer bir şekilde edâ' etmekden ibâretir.

¹⁰³ -Hurûf-i kalkele sâkin olduğu zaman kalkale'yi, adem-i izhâr hurûfunun gayrisinde kalkale etmek veyâ mezkûr sıfatı edâ' ederken o harflere hareke vermekden çekinmek lâzımdır. Meselâ, (الْحَقُّ) ve (قَبْلُ) , (بَّ) , (وَهْمٌ يُوَلِّدُ) , (قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ) , (أَمْ يَجِدُكَ) gibi

12- Ğ u n n e

Lügatde, burun içinden (*genizden*) çıkan sese denir ki güvercin ve kumru sesine benzer.¹⁰⁴ İstilahde ise, (*أَلْعَنَةُ صَوْتُ خُرُوجِهِ مِنَ الْحَيْشُومِ*)¹⁰⁵ Ğunne diye, sesin genizden *-burun kovuğundan-* gelmesine denir. Ğunne sıfatı, kavi (*kuvvetli*) bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri iki tâne olup (ن :Nûn) ve (م :Mîm) harfleridir. Bu harflerin isimlerine (*عُنُوبَةٌ* :Ğuneviyye) derler ki her vaziyetde, ğunne, bu iki harfden ayrılmaz. Bu harfler, müşeddet oldukları zaman, ğunnelerini izhâr etmek vâcib'dir. Ğunne sıfatı, yalnız (ن :Nûn) ile (م :Mîm) harfine mahsûsdur.

13- S a f î r

Lügatde, ıslık ve kuş sesine safîr denir.¹⁰⁶ İstilahda ise, (*الصَّفِيرُ مُشَابِهَةٌ*)¹⁰⁷ Safîr diye, harfin sesinin, ıslık sesine müşâbih olmasına *-benzemesine-* denir).¹⁰⁸ Safîr sıfatı, kuvvetli (*kavi*) bir sıfatdır. Bu sıfatın harflei üç tâne olup şunlardır: (ز س ص). Bu harflerin isimlerine (*صَفِيرٌ* :Safîr) denir.¹⁰⁹

14- T e k r î r

Lügatde, tekrâr etmek ma'nâsınadır. İstilahda ise, (*التَّكْرِيرُ تَعَثُّرُ اللِّسَانِ بِهِ*)¹¹⁰ Tekrîr diye, harf okunduğu zaman dilin sürçmesine denir, bu sıfat - رَاءَ Râ' - harfine mahsûsdur).¹¹¹ Bununla beraber (رَاءَ :Râ')

yapmamalıdır. Aynı şekilde de (ء :Hemze) nin mahrecine ve sıfatına riâyet ederek (ء :Hemze) yi de, rıfk ile ve letâfet ile okumalıdır. Âniden kesik bir ses çıkarmamalıdır.

¹⁰⁴ -Cühdü'l-Mukıl'den.

¹⁰⁵ -Dürr-i Yetîm. Tecvîd-i Edâiyye,ss.10. Cühdü'l-iMukıl'den.

¹⁰⁶ -Ahteri Kebîr.

¹⁰⁷ -Dürr-i Yetîm. (Muhammedü'l-Birgivi).

¹⁰⁸ -Safîr sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (*الصَّفِيرُ مَعَ الْحَرْفِ يَشْبَهُ الصَّفِيرَ*)¹⁰⁸ Safîr diye, *-harf okunduğu zaman-* harfle beraber çıkan bir sesdir ki ıslık ve kuş sesine benzer).
Tecvîd-i Edâiyye ve Cühdü'l-Mukıl'den.

¹⁰⁹ -Safîr hakkında fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.30-31. deki safîr bahsine.

¹¹⁰ -Dürr-i Yetîm, (Muhammedü'l-Birgivi).

¹¹¹ -Tekrîr sıfatını şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (*التَّكْرِيرُ إِتْعَادُ رَأْسِ اللِّسَانِ عِنْدَ النُّطْقِ بِالْحَرْفِ أَوْ بِالْحَرْكَةِ*)¹¹¹ Tekrîr diye, harf hareke ile okunduğu zaman, dil ucunun titremesine denir). Burada (ارتعاد :irtîâd), titremek demektir ki (لِرِزَّةٍ :lerze: *titremek*) ma'nâsınadır

Tecvîd-i Edâiyye,ss.10.Cühdü'l-Mukıl.

harfini telâffuz eden bir kimse, gâyet dikkâtli davranarak (رَاءَ :Râ') nın tekrârından sakınmalıdır. Çünkü tekrîr sıfatının hakkı, dil, üst damaktan ayrılmadan titrer gibi olmaktadır.¹¹² Tekrîr sıfatı, kuvvetli bir sıfattır ki bu sıfatın doğrusunu öğrenmek her Kur'ân okuyana vâcib'dir. Bu sıfatın harfleri bir tâne olup (رَاءَ :Râ') harfidir. Bu harfin ismine (مُكَّرِّرٌ :Mükerrîr) derler.¹¹³

15- T e f e ş ş î

Lügatde, intişâr etmek ve dağılmak ma'nâsınadır. İstilahda ise, (اَلتَّفَشِّي اِتِّشَارُ الصَّوْتِ بِهِ وَهُوَ فِي السِّنِّ)¹¹⁴ Tefeşşî diye, harf okunduğu zaman, sesin, ağız içinde dağılıp -(ظَاءٌ مُعْجَمَةٌ :Zâ'-i mu'ceme) mahrecine varıncaya kadar- uzatılmasına denir ki bu sıfat, -(شَيْنٌ مُعْجَمَةٌ :Şîn-i mu'ceme)- ye mahsûsdur.¹¹⁵ Tefeşşî sıfatı, kuvvetli (kavi) bir sıfattır. Bu sıfatın, yalnız (شَيْنٌ مُعْجَمَةٌ :Şîn-i mu'ceme) harfine mahsûs olması meşhûrdur ve ekseriyetin kavli de budur.¹¹⁶

Bununla berâber ba'zıları da, tefeşşî harflerinin sekiz tâne olduğunu söylemişlerdir ki şunlardır: (س ص ث ر ف ش م ض). Bu harflerin isimlerine (مُتَفَشِّئٌ :Mütefeşşî) derler.¹¹⁷

¹¹² - (رَاءَ :Râ') harfinin telâffuzu şöyle olur: Dilin ucu üst damağa yapışıp damaktan ayrılmaksızın sürçer gibi titreyip durması ile olur ki dil, titremedikçe (رَاءَ :Râ') harfi çıkmaz. Fakat damaktan ayrılarak titrerse, buna (*Izhâr tekrîri*) denir ki hatâ olup lahın'dır.

¹¹³ -Tekrîr sıfatı hakkında fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.32-36. daki Tekrîr bahsine.

¹¹⁴ -Dürr-i Yetîm, (Muhammedü'l-Birgivi).

¹¹⁵ -Tefeşşî sıfatını, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (اَلتَّفَشِّي كَثْرَةُ اِتِّشَارِ خُرُوجِ الرِّيحِ بَيْنَ اللِّسَانِ وَالْحَنَاقِ وَابْتِسَاطِهِ)¹¹⁵ Tefeşşî diye, harf okunduğu zaman, dil ile üst damak arasından çıkan sesin, dağılıp yayılarak sürekli bir şekilde çıkmasına denir.

Tecvîd-i Edâiyye,ss.10. Cühdü'l-Mukıl'den.

¹¹⁶ - (مُهْمَلَةٌ :Mühmele) demek, noktasız olan, nokta sâhibi olmayan harf demektir. Bunun için şekil i'tibân ile birbirine benzeyip bir nokta ile ayırt edilen harflerin noktasız olanlarından (سَيْنٌ :Sîn), (صَادٌ :Sâd) ve (ظَاءٌ :Dâ') gibi harflere (سَيْنٌ مُهْمَلَةٌ :Sîn-i mühmele), (صَادٌ مُهْمَلَةٌ :Sâd-i mühmele) ve (ظَاءٌ مُهْمَلَةٌ :Dâ'-i mühmele) denilmiştir.

Kezâlik, (مُعْجَمَةٌ :Mu'ceme) demek de, noktalı olan, nokta sâhibi olan harf demektir. Bunun için şekil i'tibân ile birbirine benzeyip bir nokta ile ayırt edilen harflerin noktalı olanlarından (شَيْنٌ :Şîn), (ضَادٌ :Dâd) ve (ظَاءٌ :Zâ') gibi harflere de, (شَيْنٌ مُعْجَمَةٌ :Şîn-i mu'ceme), (ضَادٌ مُعْجَمَةٌ :Dâd-i mu'ceme) ve (ظَاءٌ مُعْجَمَةٌ :Zâ'-i mu'ceme) denilmiştir.

¹¹⁷ -Tefeşşî sıfatı hakkında fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.36-38. deki tefeşşî bahsine.

16- İstidâle

Lügatde, uzun olmak ma'nâsınadır. İstilahda ise, (اِسْتِطَالَةٌ اِمْتِدَادُ الصَّوْتِ)¹¹⁸ İstidâle diye, harf okunduğu zaman, sesin imtidâdına denir ki bu sıfat - ضَادٌ :Dâd- harfine mahsûsdur).¹¹⁹ Çünkü (ضَادٌ :Dâd) harfinin sesi, mahrec'inin evvelinden sonuna kadar -ya'nî (لَامٌ :Lâm) harfinin mahrec'ine varıncaya kadar- bir elif miktârı kadar çekilir. İstidâle sıfatı, kuvvetli bir sıfatdır ve yalnız (ضَادٍ مُعْجَمَةً :Dâd-i mu'ceme) harfine mahsûstur. Bu harfin ismine (مُسْتَطِيلٌ :Müstedil) derler.¹²⁰

Not: Sıfât-ı zâtiyye'den olan istidâle sıfatı ile, Sıfât-ı ârıza'dan olan imtidâd (*medd*) sıfatının farkı şudur: İstidâle sıfatı, harfin mahrec'inde cereyan eder. İmtidâd sıfatı ise, harfin zâtında cereyan eder ki harfe sonradan ârız olmuştur.

Buraya kadar zikr edilen Sıfât-ı zâtiyye'lerden başka şu dört sıfat daha vardır ki mühimdir:

a- (اِذْلَاقٌ :İ z l â k) veyâ (دَلَاقَةٌ :Z e l â k a)

Lügatde, âsânlık, sühûlet, kolaylık ve sür'at ma'nâsınadır. İstilahda ise, harfî söylerken dilin serî olmasına denir. İzlâk sıfatının harfleri, altı tâne olup şunlardır: (فَرٌّ مِنْ لُبٍّ) veyâ (ف ر م ن ل ب). Bu harflerin isimlerine (مُذْلِقَةٌ :Müzlîka) denir ki zıddı İsmât'dır.

b- (اِصْمَاتٌ :İ s m â t)

Lügatde, men' etmek ma'nâsınadır. İstilahda ise, harfî söylerken lisâna ağır geldiğinden kendilerinden yalnız aslı rubâî olanlar ile humâsî olanların terkîbi men' edilmiştir. Bunun için İsmât harflerinden birisi ile berâber olabilirler. Bununla berâber (عَسْطُوسٌ), (عَسْجَدٌ), (زَهْرَقٌ), (ذُهْدُقٌ)

¹¹⁸ -Dürr-i Yetîm. (Muhammedü'l-Birgîvî).

¹¹⁹ -İstidâle sıfatını şu şekilde de ta'rif etmişlerdir: (اِسْتِطَالَةٌ اِمْتِدَادُ الصَّوْتِ مِنْ اَوَّلِ حَافَةِ اللِّسَانِ اِلَى اٰخِرِهَا) :İstidâle diye, -harf okunduğu zaman- dilin yan tarafının evvelinden âhîrine kadar, sesin imtidâdına denir.

Tecvîd-i Edâiyye,ss.10. Cühdü'l-Mukîl'den.

¹²⁰ -İstidâle sıfatı hakkında, fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.36. daki istidâle bahsine.

ve (دُعْشُوْقَة) gibi sayılı bir kaç kelime varsa da bunlar Arabî olmayıp yabancı kelimelerdirler.

İsmât sıfatının harfleri, İzlâk sıfatının harfleri olan altı harf ile Harf-i medd olan (وَاوْ :Vâv), (يَاءْ :Yâ'), (ا :Elif) harflerinin dışında kalan ondokuz harfdir ki şunlardır: (ت ث ج ح خ د ذ ز س ش ط ظ ص ض ع غ ق ك ه). İsmât harflerinin isimlerine (مُصْمِتْ :Musmet) derler.¹²¹

c- (لِيْن : L i y n)

Lügatde, yumuşaklık ve mülâyim olmak ma'nâsındır. İstılahda ise, harfi söylerken mahrec'inden, liynet ve sühûlet ile çıkarmaya denir. Liyn sıfatının harfleri, iki tâne olup (وَاوْ :Vâv) ve (يَاءْ :Yâ') harfleridir. Bu harflerin isimlerine (لِيْنِي :Liynî) veyâ (لِيْن :Liyn) derler.

Bu iki harfin, Harf-i liyn olabilmesi için, kendilerinin sâkin olup mâkablinin meftûh olması lâzımdır. (وَئِيْلٌ), (نَوْمٌ), (عَلَيِّهِمْ) ve (أَيَّدِيهِمْ) misâllerinde olduğu gibi. Bu harfler, vasıl hâlinde, yarım elif miktârından fazla çekilmezler.

Eğer bu harflerin mâba'di sâkin olursa, o zaman da Medd-i liyn olurlar. (نَوْمٌ), (خَوْفٌ) ve (عَيْْنٌ) misâllerinde olduğu gibi.¹²²

d- (اِنْخِرَافٌ : İ n h i r â f)

Lügatde, meyilemek ve bir tarafa eğilmek ma'nâsındır. İstılahda ise, harf okunduğu zaman, o harfde, dil ucuna veyâ dil arkasına doğru bir meyil bulunmasına denir. İnhirâf sıfatının harfleri, iki tâne olup (لَامٌ :Lâm) ve (رَاءٌ :Râ') harfleridir. Bu harflerin isimlerine (مُنْخِرَافٌ : Münharif) denir. (لَامٌ :Lâm) harfinin sesinde olan meyil, dilin ucu semtidir. (رَاءٌ :Râ') harfinin sesinde olan meyil ise, dilin arka semtidir.¹²³

Not: Buraya kadar zikr olunan Sıfât-ı zâtiyye'lerden onbir tânesi, kavi (*kuvvetli*) sıfatlardandır ki şunlardır:

¹²¹ -İsmât hakkında fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî,ss.29-30. daki İsmât bahsine.

¹²² -Tecvîd-i Edâiyye,ss.10. ve Tercüme-i Cezerî,ss.32.

¹²³ -Tecvîd-i Edâiyye,ss.10. ve Tercüme-i Cezerî,ss.32.

1-Cehr	6-Kalkale	10-İstidâle
2-Şiddet	7-Safir	11-Çunne
3-İsti'lâ'	8-Tekrîr	12-İnhirâf
4-İdbâk	9-Tefeşî	

Geriye kalan altısı da, zaîf sıfatlardandır ki şunlardır:

1-Hems	4-İnfîtâh
2-Rehâvet	5-Beyniyye
3-İnhifâd	6-Liyn

Bunlardan Beyniyye sıfatı, mutavassıt bir sıfatdır, ya'nî zaîf ile kuvvetli ortasıdır.

Aşağıda gelecek olan Sıfât-ı ârıza'lardan Tefhîm sıfatı, kavi bir sıfatdır. Terkîk sıfatı ise, zaîf bir sıfatdır.

Sıfât-ı kaviyye'nin biri, bir harfde bulunduğu zaman, o harf kavi olur. Eğer bir harfde iki veyâ daha ziyâde bulunursa, o harf daha ziyâde kavi (*kuvvetli*) olur. (طء :Dâ') harfi gibi.

Aynı şekilde Sıfât-ı zaîfe'den biri, bir harfde bulunursa, o harf zaîf olur. Eğer bir harfde iki veyâ daha ziyâde bulunursa, o harf daha ziyâde zaîf olur. (هء :Hâ') harfi gibi.¹²⁴

Not: Buraya kadar zikr olunan sıfatlar, yirmi tânedir. Fakat bu sayıya, ba'zıları Mahrec'i katmazlar ve ba'zıları da İzlâk ile İsmât'ı katmazlar. Bu bakımdan bunların sayısı onyediyeye düşer ki bunlar, yukarıdaki onbir kuvvetli ve altı zaîf sıfat'dır.

¹²⁴ -Tecvîd-i Edâiyye,ss.11.

B- SIFÂT-I ÂRIZA

1- Tefhîm

Lügatde, bir şey'i kalın etmek ma'nâsınadır. İstilahda ise, bir harfi kalın okumağa denir. Tefhîm sıfatı, kuvvetli bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri yedi tâne, -kalın okunmak (*tefhîm*) şerâitini hâiz olan harfler ile birlikde onbir tâne- olup, İsti'lâ' harfleri ile kalın okunmak şerâitini hâiz olan (لَام :Lâm), (رَاء :Râ') harfleri ve Harf-i medd olan (اَلِف :Elif), (وَاو : Vâv) harfleridir ki şunlardır:¹²⁵ (خ ص ض ط ظ غ ق - ل ر و ا). Bu harflerin isimlerine (مُفَهِّم :Müfahhim) derler. Hurûf-i isti'lâ'da, tefhîm vâcibdir. İsti'lâ'sı ziyâde olan bir harfin, tefhîmi de ziyâde olur. Çünkü tefhîm, isti'lâ'ya tâbi'dir.¹²⁶

Not: “Tefhîm sıfatı, beş mertebededir: Birinci mertebe, elifli fetha'nın tefhîmidir. (طَال - قَال - رَأ) gibi. İkinci mertebe, elifsiz fetha'nın tefhîmidir. (حَرَفَهَا) gibi. Üçüncü mertebe, madmûm'un tefhîmidir. (اَلْمَارِقُ - اَلصُّرُ) gibi. Dördüncü mertebe, sâkin'in tefhîmidir. (دَرِنِي - اَعْنِي) gibi. Başinci mertebe -ya'nî en aşağı mertebe- de,

¹²⁵ -Ba'zıları, (وَاو :Vâv) harfini katmayarak Tefhîm harfleri on tânedir, derler.

¹²⁶ -“ (حَاء :Hâ') ile (غَيْن :Ġayn) harfinin isti'lâ'sından ziyâde olursa, tefhîmi de onların tefhîminden ziyâde olur. Fakat (حَاء :Hâ') ile (غَيْن :Ġayn) harfinin isti'lâ'sı, birbiri ile aynıdır.

İdbâk harflerinin tefhîmi, isti'lâ' harflerinin tefhîminden ziyâdedir. Çünkü İdbâk, iki cihettir. Birisi, dilin kökünün kalkması, diğeri de dilin ortasının kalkmasıdır. Bu bakımdan idbâk'da, iki kat mu'cib-i tefhîm vardır. (طَاء مُهْمَلَةٌ :Dâ'-i mühmele) nin idbâkı, diğeri üç idbâk harflerinden ziyâde olursa, tefhîmi de onlardan ziyâde olur.

(دَاء :Dâ') harfinin sıfatlarının hepsi de kuvvetli sıfatlar olduğu için, bütün harflerden kuvvetlidir. Bunun için bu harfi inceltmek hatâdır. Çünkü incilmesi hâlinde (دَال :Dâl) harfi olur. Esâsen (دَاء : Dâ') harfi, (دَال :Dâl) harfinin kalınıdır. Bu harfi (تَاء :Tâ') harfinin kalını şeklinde de okumaktan kaçınmak lâzımdır. Çünkü hatâdır.

(سَاد :Sâd) ile (دَاد :Dâd) harfinin idbâkı orta olursa, tefhîmi de orta olur ve bu halde de birbiri ile berâber olmuş olurlar.

(زَاء :Zâ') harfinin idbâkı, (سَاد :Sâd) ile (دَاد :Dâd) harfinin idbâkından az olursa, tefhîmi de onlardan az olur. Fakat (حَاء :Hâ'), (غَيْن :Ġayn) ve (حَاء :Gâf) harflerinin tefhîminden (زَاء :Zâ') harfinin tefhîmi daha ziyâdedir”. Tercüme-i Cezerî,ss.26-27.

meksûr'un tefhîmidir. (جِتَامُهُ - مُسْتَقِيمٌ - إِلَى صِرَاطٍ) gibi. Bu son mertebe, aşağıda gelecek olan Hurûf-i murakkıkâ'ların terkîkine yakındır".¹²⁷

2- T e r k î k

Lügatde, bir şey'i ince etmek ma'nâsındır. İstilahda ise, bir harfi ince okumaya denir. Terkîk sıfatı, zaîf bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri, yirmibir tâne -Tefhîm, (*kalın okunmak*) şerâitini hâiz olmayan harfler ile berâber yirmibeş tâne- olup Hurûf-i mufahhime'nin, -ya'nî Hurûf-i isti'lâ' ile kalın okunmak şerâitini hâiz olan (لَامٌ :Lâm), (رَاءٌ :Râ') ve Harf-i medd olan (اَلِفٌ :elif), (وَاوٌ :Vâv) harflerinin-, maadâsı olan, Hurûf-i inhifâd ile tefhîm şerâitini hâiz olmayan (لَامٌ :Lâm), (رَاءٌ :Râ') ve Harf-i medd olan (اَلِفٌ :Elif), (وَاوٌ :Vâv) harfleridir ki şunlardır: (ا ن ش ر ح د ي ث ع ل م ك س و) (ف ت ج ه ز ب ذ ل ر و ا . -Mürakkık) derler. (مُرَقَّقٌ :Mürakkık) derler. Bu harflerin isimlerine (ف ت ج ه ز ب ذ ل ر و ا . -Mürakkık) derler. Bu harflerde, terkîk vacib'dir.

Not: Tefhîm ve Terkîk'deki (لَامٌ :Lâm), (رَاءٌ :Râ') ve Harf-i medd olan (اَلِفٌ :Elif), (وَاوٌ :Vâv) harfleri, bir takım şartlara bağlıdır ki bunların hükümleri şöyledir:

(**Lâm** : لَامٌ) harfinin hükmü: Lâfzatü'llâh'ın mâkabli, meftûh-i ğayr-i mümâl veyâ madmûm olursa, Lâfzatü'llâh'ın (لَامٌ :Lâm) harfini tefhîm etmek vâcib'dir. Meftûh-i mümâl olursa, tefhîm ve terkîk câizdir. Eğer mâkabli meksûr olursa, terkîk vâcib'dir.¹²⁸

Diğer (لَامٌ :Lâm) harfleri ise, kendileri meftûh olup mâkabli (ظَلٌّ - طَلَأٌ - صَلَاةٌ) gibi; (دَاءٌ :Dâ') veyâ (زَاءٌ :Zâ') olsa, (صَادٌ :Sâd) veyâ bunların aralarında (اَلِفٌ :Elif) olsa, (مُصَالٌ) gibi; veyâ bunlardan sonra (لَامٌ :Lâm) harfî, vakf ile sâkin yapılsa, (يُوَصَّلُ) gibi; veyâ iki meftûh (صَادٌ :Sâd) harfî arasında (لَامٌ :Lâm) harfî sâkin olarak bulunsa, (صُلَّالٌ) gibi; bunların hepsinde tefhîm ve terkîk câizdir. Bu sûretlerden başka şekillerin hepsinde, (لَامٌ :Lâm) harfinin, terkîki vâcib'dir.

¹²⁷ -Tercüme-i Cezeri,ss.26.

¹²⁸ -Verş, bu (لَامٌ :Lâm) harflerinin ba'zılarını kalın ve ba'zılarını ince okumuş ise de, tafsili, kütüb-i kırâet'de vardır.

(Râ': رَاء) harfinin hukmü: (Râ': رَاء) harfi, imâlesiz meftûh veyâ ravm ile ravm'sız¹²⁹ madmûm olup mâkablinde meksûr veyâ Ya'-i sâkine bulunmazsa, bu halde (Râ': رَاء) harfinin tefhîmi vâcib'dir. Eğer (Râ': رَاء) harfi meksûr olursa, terkîki vâcib'dir.

(بِشْرٍ) lâfzının vakfında ve birinci (Râ': رَاء) nin tefhîm ve terkîki câizdir. İkinci (Râ': رَاء) ise, ravm'sız vakfında birinci (Râ': رَاء) ya tâbi'dir.

(Râ': رَاء) harfinin mâkablinde, hâilsiz meksûr veyâ yâ'-i sâkine bulunursa (صَابِرُونَ - حَيْرَانٌ - سَيْرُونَ) gibi, (Râ': رَاء) harfinin tefhîm ve terkîki muhtelifün fih'dir.

Meksûr ile (Râ': رَاء) harfi arasında bir sâkin hâil bulunursa, (إِسْرَائِيلَ - إِبْرَاهِيمَ) gibi; (Râ': رَاء) harfinin tefhîmi vâcib'dir. Eğer bu sâkin hâil, (Sâd: صَادٌ) veyâ (Dâ': طَاءٌ) veyâ (Gâf: قَافٌ) harflerinden birisi olursa, (إِصْرًا - قِطْرًا - وَقْرًا) gibi; veyâ bu sâkin hâilden sonra gelen (Râ': رَاء) harfi mükerrer olursa (مِدْرَارٌ - إِسْرَارٌ) gibi; yine (Râ': رَاء) harfinin tefhîmi vâcib'dir. Fakar bu sâkin hâil, bu harflerin ğayrisi olur ve (Râ': رَاء) harfi de mükerrer olmazsa ve (Râ': رَاء) nin maba'dinde Gâf-i meksûre'den başka bir isti'lâ' harfi de bulunursa, (إِعْرَاضًا) gibi; yine (Râ': رَاء) harfinin tefhîmi vâcib'dir. Eğer (Râ': رَاء) harfinin mâba'dinde, bir isti'lâ' harfi bulunmazsa veyâ Gâf-i meksûre bulunursa, (إِشْرَاقٍ) gibi; (Râ': رَاء) harfinin tefhîm ve terkîki muhtelifün fih'dir.

(Râ': رَاء) harfi, ravm'sız sâkin olup mâkabli madmûm veyâ meftûh olsa ve bunlar ile (Râ': رَاء) harfi arasında sâkin bir hâil de olmasa, (أُدْكِرُ - بَرِّقُ - وَأُنْحَرُ) gibi; veyâ bunlar ile (Râ': رَاء) harfi arasında sâkin bir hâil bulunup bu sâkin hâil de (Yâ': يَاءٌ) ile Elif-i mûmâle'nin ğayrisi olsa, (أَلْفِ شَهْرٍ - لَيْلَةُ الْقَدْرِ - عُسْرٌ) gibi; (Râ': رَاء) harfinin tefhîmi

¹²⁹ -İleride gelecek olan ravm bahsine bak:

vâcib'dir.¹³⁰ Eğer bu sâkin hâil (يَاء :Yâ') veyâ Elif-i mûmâle olursa, (نَاءٌ - نَاءٌ - دَاءٌ) gibi; vakfında, (رَاءٌ :Râ') harfinin tefhîm ve terkîkî muhtelifün fih'dir.

(رَاءٌ :Râ') harfi sâkin olup mâkabli de meksûr olursa, (رَاءٌ :Râ') harfinin terkîkî vâcib'dir.

Sâkin olan (رَاءٌ :Râ') harfinin mâkablindeki harf meksûr olur ve bunun kesresi de ârız olursa, (اِزْتَصَىٰ - اِزْتَصَىٰ - اِزْتَصَىٰ) gibi; veyâ sâkin olan (رَاءٌ :Râ') harfinin mâkablindeki harfin kesresi aslî olur ve (رَاءٌ :Râ') nın mâba'dindeki ğayr-i meksûr harf de isti'lâ' harflerinden biri olursa, (لِبَالْمِرْصَادِ - قِرْطَاسٍ) gibi; (رَاءٌ :Râ') harfinin tefhîmî vâcib'dir. Eğer bu halde (رَاءٌ :Râ') harfinin mâba'dindeki Hurûf-i isti'lâ' meksûr olursa, (فِرْقٍ) gibi; vakfında ve valsında, tefhîm ve terkîk muhtelifün fih'dir (*câizdir*).

(رَاءٌ :Râ') harfi, kelimenin sonunda olup kesre ile (رَاءٌ :Râ') harfi arasında Hurûf-i isti'lâ' dan biri sâkin olarak bulunursa (مِنْ مِصْرٍ - عَيْنَ الْقَطْرِ) gibi; ravm'siz vakfında yine (رَاءٌ :Râ') harfinin tefhîm ve terkîkî muhtelifün fih'dir (*câizdir*).

Eğer (رَاءٌ :Râ') harfi sâkin olsa ve mâkablindeki harf de sâkin olsa, bu vaziyetde, sâkin harfden evvel gelen harfin harekesi ile amel olunur. (اَلصَّبْرُ - اَلصُّدُورُ - قَدِيرٌ) misâllerinde olduğu gibi.

Bu zikr olunan husûslardan başka bütün hallerde, (رَاءٌ :Râ') harfinin terkîkî vâcib'dir.

(رَاءٌ :Râ') harfinin ravm ile vakfî hâli, tefhîm ve terkîkîn câiz veyâ vâcib olması bakımından, vaslî gibidir.

Bir çok kurrâ'lar, mîm-i zâide-i meksûre'den sonra gelen (رَاءٌ :Râ') harfini, tefhîm ederler. Bu husûsu, (اَلْعَلِيُّ الْقَارِي :Aliyyü'l-Kârf), (اِبْنِ شَرِيْحٍ :İbn-i Şerîh) den nakletmişdir.¹³¹

¹³⁰ - (بِشْرٍ) lâfzında, ikinci (رَاءٌ :Râ') nın hukmü, yukarıda geçti ki bundan müstesnâdır. Birinci (رَاءٌ :Râ') nın evvelki kâideden müstesnâ' olduğu gibi.

¹³¹ -Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde,ss.10-11.

(Elif: اَلِف) harfinin hükmü: Elif-i meddiyye, tefhîm ve terkîkîn vâcib veyâ câiz olması husûsunda, mâkabline tâbi'dir. Yânî tefhîm veyâ terkîkî vâcib olan harfden sonra vâki' olursa, onun da tefhîmi veyâ terkîkî vacib olur. Tefhîm ve terkîkî câiz olan harfden sonra vâki' olursa, onun da tefhîm ve terkîkî câiz olur. Elif-i meddiyye, Hurûf-i müfahhime'den sonra vâki' olduğu zaman, kalın okunur. (قَارُونُ) misâlinde olduğu gibi. Hurûf-i mürakkıka'dan sonra vâki' olduğu zaman da, ince okunur. (حَاوُوا) misâlinde olduğu gibi.¹³²

(Vâv: وَاوُ) harfinin hükmü: Vâv-i meddiyye de, *-Elif-i meddiyye gibi-*, tefhîm ve terkîkîn vâcib veyâ câiz olması husûsunda, mâkabline tâbi'dir. Ya'nî tefhîm ve terkîkî vâcib olan harfden sonra vâki' olursa, onun da tefhîm ve terkîkî vâcib olur. Tefhîm ve terkîkî câiz olan harfden sonra vâki' olursa, onun da tefhîm ve terkîkî câiz olur.

Vâv-i meddiyye, Hurûf-i müfahhime'den sonra vâki' olduğu zaman, kalın okunur. (قَارُونُ) misâlinde olduğu gibi. Fakat Yâ-i meddiyye'yi, medd olmayan (يَاء :Yâ') ve (وَاوُ :Vâv) harflerini, ince ve letâfetle okumak lâzımdır ki bunlar, hiçbir harfe tâbi' olmazlar. (اَلْيَوْمُ - اَللَّيْلُ - اَلْقَوْمُ) misâllerinde olduğu gibi. Vâv-i meddiyye, Hurûf-i mürakkıka'dan sonra vâki' olduğu zaman da, ince okunur. (حَاوُوا) misâlinde olduğu gibi.

Bâhusûs, (غَيْرٌ - خَيْرٌ) gibi kelimelerde, terkîk'a gâyet ihtimâm göstermek lâzımdır. Çünkü hernezaman Hurûf-i mürakkıka'dan biri, Hurûf-i müfahhime'den biri ile yan yana bulunursa, bu halde, Hurûf-i müfahhime Hurûf-i mürakkıka'ya gâlip gelir ve o harfî kendine çekip kalın okutur. Çünkü Hurûf-i mürakkıka'da dilin kökünü aşağıda bırakıp bunun hemen akabinde, Hurûf-i müfahhime'de yukarı kaldırmak çok güçdür. Bunun için bu husûsa dikkât etmeyip hatâ edenler, her ikisini de bir cihet üzere amel etmek için, tefhîm ederler. Hatâlı olan bu hareket ise gâyet kolaydır. Nitekim (يَعْشَى - يَحْشَى) gibi lâfızların (يَاء :Yâ') ve (شَيْنٌ :Şin) harfini terkîk etmek vâcib iken kalın okurlar.

¹³² -Bu husûsda fazla ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezeri,ss.28-29.

Kezâlik, (بِأَصْحَابِ) gibi lâfızların (اَ :Hemze) sini ve (حَ :Hâ) harfini; (حَصْحَصَ) gibi lâfızların (حَ :Hâ) harflerini; (اللهُ) Lâfza-i celâl'inin (عَلَى اللهِ) lâfzının ikinci (لَامٌ :Lâm) harfini; (وَلِيَتَأْتُوا) lâfzındaki (عَلَى) nın (لَامٌ :Lâm) harfini; (وَلَا الضَّالِّينَ) âyet-i kerîme'sindeki (لَا) nın (لَامٌ :Lâm) harfini; (مِيمٌ :Mîm) harflerini; (مَخْمَصَةٌ) lâfzındaki (مِيمٌ :Mîm) harflerini; (بَيِّنَاتٌ) ve (بَيِّنَاتٌ) lâfızlarındaki (بَاءٌ :Bâ') harflerini; (يَصُدُّونَ) lâfzındaki (دَاءٌ :Dâl) harfini; (دَالٌ) lâfzındaki (دَاءٌ :Dâl) harfini; (يَأْتِي) ve (دَالٌ :Dâl) harflerini; (مَطَّلَعٌ) lâfzındaki (مِيمٌ :Mîm) ve (لَامٌ :Lâm) harflerini; (أَخْطَأْتُ) ve (الْحَقُّ) lâfızlarındaki (حَ :Hâ) harflerini; (نَصْرُ اللهِ) ve (نَاصِرٌ) lâfızlarındaki (نُونٌ :Nûn) harflerini; (أَفْرَزْتُمْ) lâfzındaki (فَاءٌ :Fâ') harfini; (نُونٌ :Nûn) lâfzının (اَ :Hemze) sini ve bunlar gibileri kalın okurlar ki, bunların hepsi hatâdır. Çünkü bunların hepsinde, terkîk vâcib'dir.¹³³

Bununla berâber bunların hepsinde, tefhîm ve terkîk'de ifrat ve tefrîtden sakınmak lâzımdır. Tefhîm harflerinden biri, terkîk harflerinden biri ile yan yana geldiği zaman, haklarını tam olarak vermek lâzımdır. Tefhîm yapılacak yerde terkîk, terkîk yapılacak yerde tefhîm yapmak büyük hatâdır ki, bundan şiddetle kaçınmak lâzımdır. (رَبِّ - وَلَا الضَّالِّينَ) - (رَبِّ - وَلَا الضَّالِّينَ) gibi misâllerde, yaptıkları gibi aslâ yapmamalıdır. Çünkü büyük hatâ olup lâhın'dır.

3- İ d ğ â m

Lügatde, gizlemek, bir şey'i bir yere koymak ve teşdîd ile iki harfi bir harf yapmak ma'nâlarıdır. İstılahda ise, (إِذْغَامٌ إِذْخَالٌ أَحَدِ الْحَرْفَيْنِ الْمُتَمَائِلَيْنِ أَوْ)
 إِذْغَامٌ إِذْخَالٌ أَحَدِ الْحَرْفَيْنِ الْمُتَمَائِلَيْنِ أَوْ الْمُتَقَارِبَيْنِ فِي الْآخِرِ
 İdğâm diye, birbirine mütemâsil veyâ mütecânis veyâ mütekârib olan iki harften birincisini ikincisine idhâl edip -müşedded bir harf yapılarak- tek bir harf gibi okumaya denir.¹³⁴

İdğâm'da, birinci harfin sâkin, ikinci harfin müteharrik olması şarttır. Bunun aksi olursa idğâm yapılmaz. (ظَلَّلْنَا - ظَلَّلْنَا) misâllerinde olduğu

¹³³ -Tercüme-i Cezerî,ss.28

¹³⁴ -İdğâmı, şu şekilde de ta'rif etmişlerdir: (إِذْغَامٌ إِذْخَالٌ أَحَدِ الْحَرْفَيْنِ الْمُتَمَائِلَيْنِ أَوْ الْمُتَقَارِبَيْنِ) İdğâm diye, birbirine mütemâsil veyâ mütekârib olan iki harfin -birincisini ikincisine- karıştırarak -okumaktır-.
 Tecvîd-i Edâiyîye,ss.14.

gibi. Eger her ikisi de müteharrik olursa yine idğâm yapılmaz. (مَا سَلَكَكُمْ - فَأَقْصِصِ الْقَصَصَ) misâllerinde olduğu gibi. Eger sâkin olan birinci harf, Harf-i medd olursa yine idğâm yapılmaz. (آمَنُوا وَعَمِلُوا - فِي يَوْمٍ) misâllerinde olduğu gibi.¹³⁵

Gerek bir kelimedede ve gerekse iki kelimedede *-bilâ hâil-* birbirine kavuşan iki harfin, mahreleri ve sıfatları aynı olursa onlara mütemâsileyn veyâ misleyn; mahreleri aynı olup sıfatları ayrı ayrı olursa onlara mütecâniseyn; mahrelerinde veyâ sıfatlarında birbirine bir benzerlik ve yakınlık olursa onlara da mütekâribeyn denir.¹³⁶

Bundan dolayı idğâm üç nevîdir: Birincisi, İdğâm-i misleyn'dir. İkincisi, İdğâm-i mütecâniseyn'dir. Üçüncüsü ise, İdğâm-i mütekâribeyn'dir. Ba'zıları, İdğâm-i mütecâniseyn'i, İdğâm-i mütekâribeyn'e derc edip idğâm, İdğâm-i misleyn ve İdğâm-i mütekâribeyn olmak üzere iki türlüdür, derler.¹³⁷

a- İdğâm-i misleyn

(اِدْغَامُ الْمِثْلَيْنِ مَا اتَّحَدَا مَخْرَجًا وَصَفَةً) İdğâm-i misleyn diye, mahreleri ve sıfatları aynı olan iki harfin *-birincisi sâkin ikincisi müteharrik olarak-* birbirine uğrarsa, *-birincisini ikincisine idhâl edip müşeddet bir harf gibi*

¹³⁵ -"Mütecânîs ve mütekârib olan iki harf, birbirine *-birincisini ikincisine-* kalb olunduktan sonra idğâm edilmiş olduğu için, mütecâniseyn veyâ mütekâribeyn dediğimiz idğâmlar da, idğâm-i misleyn olurlar".

El-Kavlü's-sedîd fi İlmi't-Tecvîd veyâ Tecvîd-i Cedîd,ss.61.

¹³⁶ -"İdğâm yapılan iki harfden birincisine (مُدْغَمٌ :Müdğam), ikincisine (مُدْغَمٌ فِيهِ :Müdğamün fih) denir.

İdğâm yapılan harflerin ikisi bir kelimedede ise, bir tâne olarak yazılır ve tekerrürüne alâmet olmak için de üzerine bir şedde konur. (مُعِيًّا - عَدُوًّا - أَشَدُّ حُبًّا - رَبِّيَ أَمَّنًا - أَلْحَرُّ بِالْحَرِّ) misâllerinde olduğu gibi. Eger idğâm yapılan harfler, birbirine mükârin olan ayrı ayrı iki kelimedede iseler, ayrı olarak yazılırlar ki bu halde şeddeye lüzum kalmaz. (إِذْ دَهَبَ - فَمَا زَبَحَتْ بِحَارِثُهُمْ - إِضْرِبْ بِعَصَاكَ - أَوْوَا وَنَصْرُوا) misâllerinde olduğu gibi. (أَوْوَا وَنَصْرُوا) misâlinde, cemi' (وَوُ :Vâv) ın elifi, yalnız yazıda olduğu için, idğâma mâni' değildir.

İdğâm, kalkale'ye mâni'dir. (عَدْتُمْ - عَاذْتُمْ) misâllerinde olduğu gibi ki, bunlarda idğâm yapıldığından kalkale yapılmaz". El-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't-Tecvîd veyâ Tecvîd-i Cedîd,ss.57-60.

¹³⁷ -İdğâm, iki kısımır: Birisi, -İdğâm-i sağîr'dir ki mütemâsileyn veyâ mütecâniseyn veyâ mütekâribeyn olan iki harf, bir veyâ iki kelimedede vâki' olup evvelkisi sâkin olursa ona denir. Bunun için İdğâm-i sağîr, üç türlüdür-. Diğeri de İdğâm-i kebîr'dir ki mütemâsileyn veyâ mütecâniseyn veyâ mütekâribeyn olan iki harf, bir veyâ iki kelimedede vâki' olup her ikisi de müteharrik olursa ona denir. Bu halde birinci harf sâkin yapılarak ikinci harfe idğâm edilir.

Bu husûsda faza ma'lûmât için bak: Kitâb-i Güzîde,ss.24-28.

okumaya- denir).¹³⁸ Bu halde idğâm vâcib'dir. (فَأَوْوَا وَنَصْرُوا - فَاضْرِبْ بِهِ - فَمَا) (رَجَحْتَ بِحَارْتُهُمْ - مَالِيَهُ هَلَكَ - إِنَّ نَحْنُ - إِذْ ذَهَبَ اللَّهُ) misâllerinde olduğu gibi. Fakat bunlardan (مَالِيَهُ هَلَكَ) gibi misâllerde, muhtar olan kâvil, vakıf olunmaktadır.

Mîm-i sâkin (مِيم :Mîm) e, Nûn-i sâkin (نُون :Nûn) a uğrarsa, İdğâm-i misleyn mea'l-ğunne olur. (عَلَيْهِمْ مُؤَصَّدَةٌ) ve (لَنْ نُؤْمِنَ) misâllerinde olduğu gibi. Tenvin, (نُون :Nûn) a uğrarsa, İdğâm-i mea'l-ğunne olur.

b- İdğâm-i mütecâniseyn

(إِدْغَامُ الْمُتَجَانِسَيْنِ مَا اتَّخَذَا مَخْرَجًا وَاخْتَلَفَا صِفَةً) mahreleri aynı olup sıfatları ayrı ayrı olan iki harfin *-birincisi sâkin ikincisi müteharrik olarak-* birbirine uğrarsa, -birincisini ikincisine idhâl edip müşeddet bir harf gibi okumaya- denir).¹³⁹ Bu halde de idğâm vâcib'dir. (أَنْقَلْتُ دَعْوَا اللَّهِ - قَالَتْ طَائِفَةٌ - يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا - قَدْ تَبَيَّنَ - إِذْ ظَلَمْتُمْ) misâllerinde olduğu gibi. Fakat bunlardan (يَلْهَثُ ذَلِكَ) gibi misâllerde, izhâr da câizdir.

Not: İdğâm yapılan harfleri okurken, ikinci harfin sedâsı zâhir olur. Meselâ, (دَال :Dâl) harfî sâkin olarak müteharrik olan (تَاء :Tâ') harfine uğrarsa, idğâm edilerek (تَاء :Tâ') harfinin sedâsı verilir ve sâkin olan (دَال :Dâl) harfinin kalkalesi icrâ' olunmaz. (أَرْدُكُمْ) misâlinde olduğu gibi ki bu (أَرْتُمْ) gibi okunur. Diğerlerinde de aynı kâide cârîdir. Yalnız (دَاء :Dâ') harfî sâkin olarak müteharrik olan (تَاء :Tâ') harfine uğrarsa, bu halde (دَاء :Dâ') harfinin kuvveti (تَاء :Tâ') harfî üzerine zâhir olur ve bu vaziyette de idğâm, tam ma'nâsı ile cârî olmaz. (بَسَطْتُ) misâlinde olduğu gibi. Çünkü idğâm, iki türlüdür: Birincisi, İdğâm-i tam veyâ idğâm-i kâmil'dir. İkincisi ise İdğâm-i gayr-i tam veyâ idğâm-i nâkıs'dır.

Eğer harf-i evvel harf-i sânde zâten ve sıfaten derc olursa, ona idğâm-i kâmil denir. (إِذْ ذَهَبَ اللَّهُ - إِذْ ظَلَمُوا - أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - وَدَّتْ طَائِفَةٌ) misâllerinde olduğu gibi.

¹³⁸ -Harf-i medd'ler bundan müstesnâ olup idğâm edilmezler.

¹³⁹ - (رَاء :Râ') harfinin gayrisine uğrayan Lâm-i gayr-i ta'rîf ile Hurûf-i halk, bundan müstesnâ olup idğâm edilmezler.

Eğer harf-i evvel harf-i sâlide zâten derc olup da sıfaten derc olmazsa, ona da idğâm-i nâkıs denir. (أَمْ تُخَلِّفُكُمُ - بَسَطْتُ - أَحَطْتُ - مَنْ يَعْمَلُ -) (مِنْ وَآلِ) misâllerinde olduğu gibi. Burada, derc olmayan sıfatdan murat, (دَاءُ :Dâ') harfinde idbâk sıfatı; (قَافُ :Gâf) harfinde isti'lâ' sıfatı; (نُونُ : Nûn) harfinde ve tenvînde de ğunne sıfatıdır. Bu bakımdan, bu harflerin sıfatlarının, kendilerinden sonra gelen harflerin sıfatlarından kuvvetli olması, yapılan idğâmın, İdğâm-i kâmil olmasına mâni'dir.¹⁴⁰

c- İdğâm-i mütekâribeyn

(اِدْغَامُ الْمُتَقَارِبَيْنِ مَا تَقَارَبَا مَخْرَجًا أَوْ صِفَةً) İdğâm-i mütekâribeyn diye, mahreclerinde veyâ sıfatlarında birbirine bir benzerlik ve yakınlık olan iki harfin birincisi sâkin ikincisi müteharrik olarak birbirine uğrarsa, *-birincisini ikincisine idhâl edip-* müşedded bir harf gibi okumaya denir). Bu halde de yine idğâm vâcib'dir. (اَمْ نَخْلُقُكُمْ - فَاِنْ رَبِّ - بَلْ رَفَعَهُ اللهُ) misâllerinde olduğu gibi.¹⁴¹

Kezâlik, (خَيْرًا يَرَهُ - وَمَنْ يَعْمَلُ - أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ - مِنْ وَآلِ - عَذَابٌ مُّقِيمٌ - مِنْ مَاءٍ -) misâllerinde olduğu gibi ki, bunlara, ileride görüleceği vechile İdğâm-i mea'l-ğunne denir. Çünkü Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, İdğâm-i mea'l-ğunne harfleri olan (ي م ن و : يَمْنُو) harflerinden birine uğramıştır.

Kezâlik, (مِنْ لَدُنْهُ - هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ - مِنْ رَبِّهِمْ - رُؤْفٌ رَحِيمٌ) misâllerinde olduğu gibi ki, bunlara da, ileride görüleceği vechile İdğâm-i bilâ ğunne denir. Çünkü Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, İdğâm-i bilâ ğunne harfleri olan (ل ر : لَر) harflerinden birisine uğramıştır.

Fakat harf-i evvel, Hurûf-i halk'dan biri olursa, idğâm câiz olmaz. (سَبِّحْهُ - رَبَّنَا افْرِغْ عَلَيْنَا - رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا) misâllerinde olduğu gibi.

¹⁴⁰ -El-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't-Tecvîd veyâ Tecvîd-i Cedîd,ss.62.

¹⁴¹ -Burada, idğâmın yapılabilmesi için, sâkin olan (لَامُ :Lâm) harfinin müteharrik olan (رَاءُ :Râ') harfine uğraması lâzımdır. Eğer bunun aksine olarak, sâkin olan (رَاءُ Râ') harfi müteharrik olan (لَامُ :Lâm) harfine uğrarsa, idğâm yapılmaz. (وَاسْتَعْفِرُوا لِدُنْبِكُمْ) misâlinde olduğu gibi. Kezâlik, Süre-i Müdaffifin'deki (بَلْ رَانَ) âyet-i kerîme'si de sekte ile okunduğu için, idğâm yapılmaz.

(اَلَمْ نَخْلُقْكُمْ) misâlinde, idğâm vâcib'dir. Fakat (غَاف :Gâf) harfinde, isti'lâ' ve adem-i isti'lâ' câizdir. (اَحَطَّتْ - بَسَطَتْ - فَرَطَتْ) misâllerinde ise, idğâm da, idbâk da vâcib'dir.¹⁴²

Elif-lâm, ya'nî Lâm-i ta'rîf, hernezaman şu ondört harfden birisine uğrarsa idğâm vâcib olur. Bu harflere Hurûf-i şemsiye denir ki, (نُؤُتْ دَعُ) (دُنْبًا رَمَى زِدْ سَمْعَةً - شِمَّ صَدَرَ ضَيْفٍ طَابَ ظَنٌّ لَهُ نَعَمُ) beytinin ilk harfleri, ya'nî (ت ت ث د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ل ن) harfleridir. Bu ondört harfden (نُونُ :Nûn) harfine uğradığı zaman da, İdğâm-i mea'l-ğunne vâcib olur. (اَلنَّاسُ) misâlinde olduğu gibi.¹⁴³ Eğer Lâm-i ta'rîf, Hurûf-i şemsiyye'en başka diğer ondört harfe, ya'nî (اَبَعِ حَجَّكَ وَخَفِ عَقِيمَةَ) beytinin harfleri olan (ا ب غ ح ج ك و خ ف ع ق ي م ه) harflerinden birisine uğrarsa, idğâm yapılmaz. Bu halde izhâr etmek vâcib olur.

Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, (لَامٌ :Lâm) ile (رَاءٌ :Râ') harflerinden birisine uğrarsa, İdğâm-i bilâ ğunne vâcib olur.¹⁴⁴ Eğer, (مِيمٌ :Mîm) ile (نُونُ :Nûn) harflerinden birisine uğrarsa, İdğâm-i mea'l-ğunne vâcib olur.¹⁴⁵ Eğer (وَاوٌ :Vâv) ile (يَاءٌ :Yâ') harflerinden birisine uğrarsa, idğâm etmek vâcib olur. Fakat bu son halde, mea'l-ğunne ile idğâm olması daha evlâdır. Bunu, Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere ğunne ile berâber okumak, ya'nî İdğâmi mea'l-ğunne olarak okumak, lâzımdır.

(طَسَمَ - يَسَ وَالْقُرَّانَ - نَ وَالْعَلَمَ) misâllerinde, idğâm da, izhâr da câizdir. Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere, izhâr ile okumak lâzımdır. Fakat yalnız İmâm Hamze (طسم) de İzhâr yapar, diğerleri yapmaz. (Zübde)

Not: Nûn-i sâkin ile (وَاوٌ :Vâv) veyâ (يَاءٌ :Yâ') harflerinden birisi bir kelimedede vâki' olursa, bu halde idğâm etmiyerek izhâr ile okumak vâcib olur. (صِنُونًا - قِنُونًا - بُنْيَانًا - دُنْيَا) kelimelerinde olduğu gibi.

¹⁴² -Bu husûsda fazla ma'lûmât için bak: Tecvîd-i Edâiyye,ss.15-16.

¹⁴³ -Lâm-i ta'rîf'in gayri olan (لَامٌ :Lâm) harfî, ya'nî Lâm-i ğayr-i ta'rîf, (نُونُ :Nûn) ile (تَاءٌ :Tâ') harfine ve diğerlerine uğrarsa, idğâm olunmaz, izhâr olunur. (فُلَانٌ تَعَالَوْا - فُلَانٌ نَعَمْ - فُلَانًا) misâllerinde olduğu gibi.

¹⁴⁴ -Ba'zı kurrâ' indinde, İdğâm-i mea'l-ğunne de câiz olur.

¹⁴⁵ -Burada, teşdidlerin zamânı, iki harfden az, bir harfden ziyâde olmalıdır. Fakat Râ'-i müşeddede'nin zamânı, diğer teşdidlerin zamânından biraz daha ziyâdedir. Bununla berâber iki harfden ziyâde, ya'nî iki harf miktârından fazla değildir. Burada ifrât ve tefrîtden sakınmak lâzımdır.

4- İ h f â ‘

Lügatde, gizlemek ve setr etmek ma'nâlarıdır. İstılahda ise, (اِلْخَفَاءُ حَالَةٌ بَيْنَ الْاِدْغَامِ وَالْاِظْهَارِ عَارِيَةٌ عَنِ التَّشْدِيدِ مَعَ بَقَاءِ الْعِنَّةِ) İhfâ' diye, ğunne'nin bekâsı ile teşdîdden ârî olarak, idğâm ile izhâr arasındaki bir hâle, *-kırâete-* denir).¹⁴⁶ Ya'nî, ihfâ' harflerinden birini söylerken, savtını, gizli ve gâyet zaîf söylemeye denir. İhfâ' sıfatı, zaîf sıfatların hepsinden daha zaîf bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri, *-aşağıda geleceği vechile-* onbeş harftir ki bu harflerin isimlerine (خَفِيَ :Hafî) denir.

İhfâ', izhâr ile idğâm arasında, zaîf bir sıfatdır. Hernezaman Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, şu onbeş harfden birine uğrarsa, ihfâ' yapmak vâcib olur. Bu onbeş harf, (صِفٌ ذَا نُونٍ جُودٌ شَخْصٌ قَدْ سَمَّا كَرَمًا - ضَعَّ ظَالِمًا زِدْنَا نُونًا دُمٌ طَالِيًا فَتَرَى) beytinin evvelki harfleri, ya'nî (ت ث ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ك) harfleridir. Fakat (حَاءٌ :Hâ') ile (عَيْنٌ :Ġayn) harflerinden birine uğrarsa, ihfâ' (veyâ izhâr) yapmak câiz olur.¹⁴⁷ Eğer Mîm-i sâkin (بَاءٌ :Bâ') harfine uğrarsa, yine ihfâ' yapmak lâzımdır ki (مِيمٌ :Mîm) harfinin ihfâ'sı, (نُونٌ :Nûn) harfinin ihfâ'sı gibidir. (إِنَّ رَبَّهُمْ بِحِمِّ) misâlinde olduğu gibi.

Tenvîn¹⁴⁸ ile Nûn-i sâkin'in ihfâ'sı, zâtları bi'l-küllüyye gidip ğunne sıfatları bâki' kalmak sûretiyle olur. Bunun için dil ucu *-hattâ ortası ve âhiri-* aslâ bir yere değmeyip boşta olmalıdır. Dilin bu hâline *-ta'rifde de geçtiği vachile-* (Hâlet) derler.¹⁴⁹ Fakat, -Mîm-i sâkin'in (بَاءٌ :Bâ') harfine uğraması hâlinde- Mîm-i sâkin'in ihfâ'sı, zâtını bi'l-küllüyye gidermeyip, dudakları birbirine pek basmayı ve mâkablinde vâki' olan harfi işbâ' etmeyip, zâtını cümlede setr etmekle olur. (*Bu husûs, İklâb bahsinde de aynıdır.*) (إِنَّ رَبَّهُمْ بِحِمِّ) ve (تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ) misâllerinde olduğu

¹⁴⁶ -İhfâ' sıfatını şu şekilde de ta'rif etmişlerdir: (اِلْخَفَاءُ حَالَةٌ بَيْنَ الْاِدْغَامِ وَالْاِظْهَارِ فَلَا تَشْدِيدَ فِيهِ) İhfâ' diye, teşdîdsiz olarak idğâm ile izhâr arasındaki bir hâlet'e *-kırâete- denir-*. Dür-i Yetîm'den.

Burada hâlet'den murad, Tenvîn ile Nûn-i sâkin'in zâtlarını, telâffuzdan bi'l-küllüyye giderip ğunne sıfatını, geniz kovuğundan okumaktır. Zat'dan murad, mahrec'dir. İdğâm'dan murad, İdğâm-i tam'dır ki harf-i evvelin zâtını ve sıfatını, harf-i sâniide derc etmektir. İzhâr'dan murad da, harfin zâtını ve sıfatını, kendisi ile bâki' bırakmaktır.

¹⁴⁷ -Bak: Aşağıda gelecek olan izhâr bahsine.

¹⁴⁸ -Tenvîn diye, te'kid için olmayarak, âhirin harekesine tâbi' olan Nûn-i sâkin'e denir.

¹⁴⁹ -İhfâ'yı yapma yolu şöyledir: Alt çeneyi sıkıyarak tabiatı üzere bırakıp, dile aslâ amel ettirmiyerek ve mâkablinde vâki' olan harfleri işbâ' etmiyerek, ğunneyi, geniz kovuğundan, sıkıyarak ve dağıtmıyarak çıkarmak sûretiyle olur.

gibi. Bu hallerde, Mîm-i sâkin, ister Mîm-i asliyye olsun, isterse Nûn-i sâkin'e den kalb olunan (مِيم :Mîm) olsun, hep aynıdır. (إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ) ve (تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ) misâllerinde olduğu gibi. Mîm-i sâkin'in ihfâ'sını, izhâr-i mea'l-ğunne etmek hatâdır. Burada dudaklar birbirine hiç değmezse (مِيم :Mîm) harfi tamâmen kaybolup (وَو :Vâv) olur ki bu, haram olan bir Lahn-i celî'dir. Bundan şiddetle sakınmak lâzımdır. Mîm-i sâkin'i, izhâr etmek, dudakları birbirine kuvvetlice basmak sûretiyle olur. (فَدَمَدَمَ - هُمْ فِيهِ - عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ - أَمْ فِيهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, İhfâ' harflerinden birine uğradığı zaman, ihfâ'nın zamânı¹⁵⁰ tamam olmadıkça, o harfin mahrecine vurmaktan kaçınmak lâzımdır. (اَنْفُسِكُمْ) misâlinde olduğu gibi.

Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, (كَاف :Kâf) ile (قَاف :Gâf) harflerinden birine uğrarsa, ihfâ'nın zamânı tamâm olmadıkça, dilin, üst damağa kapanmasından çekinmek lâzımdır.

Not: (نُون :Nûn) ile (مِيم :Mîm) harflerinden başka, diğer harflerde, ğunne yapmak hatâdır. Meselâ, (يَوْمَ الدِّينِ - رَبِّ الْعَالَمِينَ) gibi misâllerde, müşedded olan (بَاء :Bâ') ve (دَال :Dâl) harflerini, ğunneli veyâ (لَام :Lâm) harfi gibi beyyine'li okumak hatâdır. Bunları bu hatâdan kurtarmak için (بَاء :Bâ') ve (دَال :Dâl) harflerini söylerken, mahreclerini kuvvetli sıkıp, dil ve dudakları kemik gibi tutup, savtlarını genize bırakmıyarak, ağzı açıp dişleri salmakla olur.

Kezâlik, (حَبِيرٌ - الدِّينِ - رَحِيمٌ) gibilerin vakfî hâlinde, Yâ'-i meddiyye'lerde ğunne getirmek da hatâdır. Ağzı açık tutmak sûretiyle bunları ğunne'den kurtarmak lâzımdır.

Bir harfde ğunne olup olmadığını şu şekilde anlarız: O harfi söylerken burnu sıkırız. Bu halde genizde, savt, sıkılıp soluğa sıklet verirse, o harfde ğunne vardır, denir. Eğer genizde, soluğun sıkılmasının eseri yoksa, o harfde ğunne yoktur, denir.

Mîm-i sâkin, (فَاء :Fâ') ile (وَو :Vâv) harflerinden birine uğrarsa, idğâm veyâ tahrîk veyâ ihfâ' veyâ sekte yapmaktan sakınmak lâzımdır.

¹⁵⁰ -İhfâ'nın zamânı, iki harf zamânından az, bir harf zamânından ziyâde olmalıdır. Bunlarda ifrât ve tefrîd'den sakınmak lâzımdır.

(اَمْوَاتٌ - عَلَيْهِمْ وَلَا الصَّالِينَ - يَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ) gibilerde yaptıkları gibi yapmamalıdır. Çünkü bunlarda, izhâr yapmak vâcib'dir.¹⁵¹

5- İ z h â r

Lügatde, bir şey'in her husûsunu âşikâre etmek ma'nâsındır. İstilahda ise, (اِلْظَهَارُ هُوَ الْاِنْفِصَالُ تَبَاعُداً بَيْنَ الْحَرْفَيْنِ) : İzhâr diye, iki harfin arasını birbirinden ayırıp -ihfâ'sız ve idğâmsız olarak- okumaya denir). Ya'nî, izhâr harflerini söylerken, savtını, âşikâre ve kavice okumaya denir. İzhâr sıfatı, kuvvetli bir sıfatdır. Bu sıfatın harfleri, altı tâne olup Hurûf-i halk denilen (ا ح خ ع غ ه) harfleridir. Bu harflerin isimlerine, (ظَاهِرٌ : Zâhir) denir.

Hernezaman Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, bu altı harfden birisine uğrarsa, izhâr etmek vâcib olur. (مِنْ خَوْفٍ - مِنْ آمَنَ - غَفُورٌ خَلِيمٌ) misâllerinde olduğu gibi.

Her harf'de, her sıfat-ı lâzime ve ârıza'da asl olan, izhâr olunmaktır. Fakat -idğâm, ihfâ', iklâb, hazf, kalb, nakl, teshîl, imâle ve ihtilâs gibi- bir mâni' bulunursa, izhâr olunmazlar.¹⁵² Ancak, bu mâni'lerin vâcib veyâ câiz olduğu yerlerin mâadâsında, izhâr etmek vâcib olur. Bunun için bu mâni'lerin, câiz olduğu yerlerde izhâr etmek câiz, mecrûh olduğu yerlerde izhâr etmek muhtâr, vâcib olduğu yerlerde ise izhâr etmek mümteni'dir. Meselâ, (مِيمٌ : Mîm) ile (نُونٌ : Nûn) harfleri müşedded oldukları zaman, bunların ğunnelerini izhâr etmek vâcib olduğundan, kendilerini izhâr etmek mümteni'dir.

Tenvîn veyâ Nûn-isâkin, (اَ : Hemze), (هَاءٌ : Hâ'), (حَا : Hâ) ve (عَيْنٌ : Ayn) harflerinden birine uğrarsa, izhâr etmek vâcib olur. Fakat (حَاءٌ : Hâ') ile (عَيْنٌ : Ğayn) harflerinden birine uğrarsa, izhâr (veyâ ihfâ') yapmak câiz olur.

Mîm-i sâkin, (مِيمٌ : Mîm) ile (بَاءٌ : Bâ') harflerinden gayrisi olan bir harfe uğrarsa, yine izhâr etmek vâcib olur. (لَكُمْ دِينِكُمْ - عَلَيْهِمْ عَيْرِ الْمُعْضُوبِ -) (اَلْحَمْدُ - عَلَيْهِمْ وَلَا الصَّالِينَ) misâllerinde olduğu gibi.

¹⁵¹ -Mîm-i sâkin, (بَاءٌ : Bâ') harfine uğradığı zaman, ihfâ' yapmak (*dudak ihfâ'sı yapmak*) evlâ ise de, izhâr etmek vâcib (*lâzım*) diyenler de vardır.

Kezâlik, Mîm-i sâkin, (بَاءٌ : Ba') harfine uğradığı zaman, izhâr etmek (*dudak izhârı yapmak*) evlâ ise de, izhâr ve ihfâ' olması câizdir veyâ ihfâ' etmek evlâdır, diyenler de vardır.

¹⁵² -Burada, izhâr'dan maksad, harfin zâtını ve sıfatını, kendisi ile birlikte bâki' bırakmaktır.

Bundan başka (يَا أَبَتِ) de yâ-i mahzûfe'yi, (قَالَ) de vâv-i mahlûbe'yi, (يَقُولُ) de (قَالَ : Gâf) harfinin sükûn-i aslî'sini ve (وَو : Vâv) harfinin de hareke-i menkûle'sini, (أَوْبُنْتُكُمْ - أَوْبُنْتُكُمْ - أَوْبُنْتُكُمْ) misallerinde de hemze-i müsehhele'yi, (مَوْسَى) da elif-i hâlisâ'yı ve fethâ-i halisâ'yı, (بَارِكْتُكُمْ - بَارِكْتُكُمْ) misallerinde de ihtilâs¹⁵³ harekesini, izhâr etmek câiz veyâ mümteni'dir.

Not: İzhâr'ları, ihfâ' veyâ sekte etmiyerek rıfk ile edâ' etmek lâzımdır. İhfâ' ve İzhâr'ı terk etmek veyâ lâyük oldukları ehemmiyeti vermemek, büyük hatâlardandır. Bu gibi husûsları, ehlinden öğrenerek hatâ etmemeye çalışmak gerektir.¹⁵⁴

6- K a l b veyâ İ k l â b

Lügatde, çevirmek ve döndürmek ma'nâsındadır. İstılahda ise, (أَ لِإِفْلَابٍ هُوَ قَلْبُ التَّوْنِ السَّكِينَةِ أَوْ التَّوْنِ مِمَّا خَالِصًا وَإِخْفَاؤُهُمَا عِنْدَ الْبَاءِ يُعْتَدُ) İklâb diye, tenvîn veyâ nûn-i sâkine'yi - (بَاءٌ : Bâ') harfine uğradığı zaman- hâlis (مِيمٌ : Mîm) harfine kalb ederek -hâsıl olan o (مِيمٌ : Mîm) harfini-, (بَاءٌ : Bâ') harfi indinde ğunne ile berâber ihfâ' etmeye denir ki bu, vâcib'dir.¹⁵⁵ İklâb harfi, yalnız (بَاءٌ : Bâ') harfidir. Hernezaman tenvîn veyâ nûn-i sâkin (بَاءٌ : Bâ') harfine uğrarsa, iklâb olur ve ta'rîfde zikr edildiği vachile okunur. (مِنْ بَعْدِ - أَنْ بُولُوكَ - هَنِيئًا بِمَا - سَمِعَ بَصِيرًا - لَيْبُنَدًا - أَنْبِيَاءَ اللَّهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Fakat, Mîm-i sâkin (بَاءٌ : Bâ') harfine uğrarsa, (مِيمٌ : Mîm) harfini ihfâ' yapmak lâzım ise de ğunne ile ihfâ' etmek muhtardır. (أَمْ بِظَاهِرٍ) misâlinde olduğu gibi.¹⁵⁶

¹⁵³ -İhtilâs diye, harekeyi, savt-ı hafî ile okumaya denir ki bu hâle, vakıf hâlinde ravm denir. Ba'zıları da, hareketin ekserisini okumaya ihtilâs ve birazını okumaya da ravm demişlerdir.

Tercüme-i Dürr-i Yetîm li-Eskici Zâde, ss.14.

¹⁵⁴ -Bu husûsda, ba'zı kimseler daha da ileri giderek, ihfâ' ve izhâr'ı terk etmek gibi lahn'ları, tahrîmen mekrûh saymışlar ve bunları terk edenlerin âsim olacağını söylemişlerdir. Bunun için ihfâ' ve izhâr'a çok dikkat etmek lâzımdır. Tercüme-i Cezerî, ss.39.

¹⁵⁵ -İklâb'ı, şu şekilde de ta'rîf etmişlerdir: (أَ لِإِفْلَابٍ هُوَ قَلْبُ التَّوْنِ السَّكِينَةِ مِمَّا خَفَا مَعَ عُنُقِهِ قَبْلَ الْبَاءِ) İklâb diye, - (بَاءٌ : Bâ') - harfinden evvel vâki' olan nûn-i sâkine'yi veyâ tenvîn'i, - (مِيمٌ : Mîm) - harfine kalb ederek ğunne ile berâber ihfâ' etmeye denir). Dürr-i Yetîm.

¹⁵⁶ -Bak: İhfâ' bahsine.

7- M e d d

Lügatde, çekmek, uzatmak ve ziyâde etmek ma'nâlarıdır. İstılahda ise, (اَلْمَدُّ هُوَ اِطَالَةُ الصَّوْتِ بِحَرْفٍ مَدٍّ مِنْ حُرُوفِ الْعَلَّةِ) :Medd diye, Harf-i illet'lerden olan Harf-i medd'leri *-bir sebab için, medd-i aslı olan bir elif miktârı üzerine-*, ziyâde uzatmaya denir).¹⁵⁷

Medd'in zıddı olan Kasr ise, kısaltmak ve habs etmek ma'nâsına olup harfi uzatmayarak okumak demektir. Başka bir deyimle Madd-i fer'î'lerdeki ziyâdeliği terk ederek Medd-i tabiî olarak okumaya veyâ hiç medd etmemeye de, kasr denir. Bunun için kasr, asıldır. Medd ise, bir mu'cibe mebni'dir.

Medd'in mu'cibi, hurûf-i medd ya'nî (وَاوْ :Vâv), (يَاءٌ :Yâ'), (ا :Elif) harfleridir. Bunun için harf-i medd olmadıkça, medd de bulunmaz. Harf-i medd'lerin mu'cib olduğu medd'ler ise, medd-i aslı ve medd-i fer'î olmak üzere iki nev'îdir:

a- Medd-i aslı

Harf-i medd'en ayrılmayan, *-bir elif miktârından ziyâde ve noksan olmayan-* medd'dir ki buna, **Medd-i zâtî** veyâ **Medd-i tabiî** de denir. Bu nev'î medd'lerin imtidâdı, bir elif miktârı kadar bir zamandır.¹⁵⁸ Bir harfin önünde harf-i medd'lerden biri bulunur ve harekesi de kendi cinsi olursa, o harfi, bir elif miktârı uzatarak okutur.¹⁵⁹ (اُوْدِيْنَا - اُوْتِيْنَا) misâllerinde olduğu gibi.

Harf-i medd, ba'zan zâhir olur. (اُوْدِيْنَا - اُوْتِيْنَا) misâllerinde olduğu gibi. Ba'zan da, *-mâkabli müteharrik olan zamirlerde, müennes ism-i işâretlerde ve Hurûf-i mukaddaa'ların ba'zılarında olduğu gibi-* mukadder ya'nî gayr-i zâhir olur. (طَةً - هَذِهِ - اَخْلَدُهُ) misâllerinde olduğu gibi.¹⁶⁰

¹⁵⁷ -Tecvîd-i Edâiyye, ss.18.

Harf-i liyn'leri, bir elif miktârından az olmak üzere ziyâde çekmeye de, medd denir. Eğer bir elif miktârından ziyâde çekilirse, Medd-i liyn olur. "Ba'zıları Harf-i liyn'lerde, harf-i aslı yoktur, derler. Bunlara göre, terk-i medd üzerine ziyâde etmektir ki asıl medd budur".

¹⁵⁸ -Bir elif miktârı diye, bir parmak kaldıracak kadar veyâ elif diyecek kadar bir zamâna denir.

¹⁵⁹ -Medd-i aslı, hurûf-i medd için lâzımdır. Çünkü bu harfler, bir elif miktârı çekilmedikçe vücudları tahakkuk etmez.

¹⁶⁰ -Bunlardaki medd'lerin hepsi, medd-i tabiî'dir. Çünkü kendilerinden sonra, sebab-i medd olan hemze veyâ sükûn'dan birisi gelmemiştir. Eğer, kendilerinden sonra sebab-i medd'den birisi gelmiş olsaydı, o zaman medd-i fer'î olurdu.

Zamîrin mâkabli müteharrik ise, medd-i aslî üzere medd olunur. (كِتَابُهُ - مِنْ عِنْدِهِ - أَخْلَدَهُ) misâllerinde olduğu gibi. Eğer, mâkabli müteharrik olan zamirden sonra sebep-i medd'en biri gelirse, medd-i fer'î üzere medd olunur.¹⁶¹ (مِنْ عَلَمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ - عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) misâllerinde olduğu gibi. Eğer, zamîrin mâkabli sâkin olursa, kasr olunur. (مِنْهُ - عَلَيْهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Not: Zikr olunan bu kâidelerin hilâfına olarak Sûre-i Zümer'de (فِرَّجٍ مُهَيَّأً) zamîri, kasr olunur ve Sûre-i Fûrkân'da (يَرْضَاهُ لَكُمْ) zamîri, medd olunur.¹⁶² Kezâlik, Sûre-i Hud'daki (مَا تَنْقُحُ), Sûre-i Ahzâb ve Alâk'daki (لَمْ يَنْتَهُ), Sûre-i Meryem ve Şuarâ'daki (لَمْ تَنْتَهُ) lâfızları, medd olunmazlar. Çünkü nefis-i kelimededen olup zamir değildirler.

b- Medd-i fer'î

Medd-i aslî'nin miktârını ziyâdeleştirecek bir sebep-i hâvî olan medd'ir ki buna, Medd-i mezîd veyâ Medd-i medîd de denir. Burada zikr olunan sebebe, Sebeb-i medd denir ki Hemze ve Sükûn'dur.¹⁶³ Bunun için Harf-i medd'en sonra Hemze veyâ Sükûn gelirse, Medd-i fer'î olur ve dört elif miktârı çekilir.¹⁶⁴ (حَافِرِينَ - هَا أَنْتُمْ) misâllerinde olduğu gibi.

Med-i fer'î'ler, Sebeb-i medd i'tibârıyla dört nev'idirler. Bunlardan ikisi, Sebeb-i medd'in Hemze olmasına göredir ki **Medd-i muttasıl** ve **Medd-i munfasıl** diye iki kısma ayrılır. Diğer ikisi ise, Sebeb-i medd'in Sükûn olmasına göredir ki **Medd-i lâzım** ve **Medd-i ârız** diye iki kısma ayrılır.

Medd-i muttasıl: Harf-i medd'en sonra Sebeb-i medd'en Hemze gelir ve her ikisi de bir kelimedede bulunursa, ona Medd-i muttasıl denir. Medd-i muttasıl'ın medd'i, vâcib'dir. (سُوءٌ - سَاءٌ - سِئَاءٌ) misâllerinde olduğu gibi.

¹⁶¹ -Medd olunan zamîr ile diğer bir kelime arasında iki sâkin ictimâ' ederse, zamîr medd olunmayıp kasr olunur. (هَلِدُو - بِرِ اللَّهِ - إِنَّهُ الْحَقُّ) misâllerinde olduğu gibi. Müennes ism-i işâret olan (هَلِدُو) kelimesi de, aynı hükümdedir.

¹⁶² -"Bizim kırâetimizce (يَرْضَاهُ) fiilinden cezmen sâkit olan elif, hukmen mevcut gibi olduğundan (يَرْضَاهُ) lâfzının (هَاءُ :Hâ') sı, medd olunmaz".

El-Kavlü's-sedid fi İlmi't-Tecvid veyâ Tecvid-i Cedid,ss.45.

¹⁶³ -Hemze ve Sükûn hakkında, aşağıda gelecek olan Sebeb-i medd bahsine bak.

¹⁶⁴ -"Üç elif miktârı çekilir diyenler, Medd-i aslî'den sonrasını murad etmişlerdir".

El-Kavlü's-Sedid fi İlmi't-Tecvid veyâ Tecvid-i Cedid,ss.43.

Medd-i munfasıl: Harf-i medd'en sonra Sebeb-i medd'en Hemze gelir ve her ikisi de ayrı ayrı kelimelerde olursa, ona Medd-i munfasıl denir. Medd-i munfasıl'ın medd'i, câiz'dir. (تَبُؤُوا إِلَى اللَّهِ - إِنْ أَحَافُ - يَا أَيُّهَا) misâllerinde olduğu gibi.¹⁶⁵

Medd-i lâzım: Harf-i medd'en sonra Sebeb-i medd'en Sükûn-i lâzım gelirse, ona Medd-i lâzım denir ki ister vakıf hâlinde, ister vasıl hâlinde olsun, Medd-i fer'î ile medd olunur. Medd-i lâzım'ın medd'i, vâcib'dir.¹⁶⁶ (أَ لَانَ - الْحَاقَّةُ - وَلَا الضَّالِّينَ) misâllerinde olduğu gibi.

Medd-i ârız: Harf-i medd'en sonra Sebeb-i medd'en Sükûn-i ârız gelirse, ona Medd-i ârız denir ki vakıf hâlinde Medd-i fer'î ile, vasıl hâlinde de Medd-i aslî ile medd olunur. Çünkü bu nev'î medd, vakıf hâline mahsusdur. Bunun için buna, **Medd-i vakfî** de denir. Medd-i ârız'ın medd'i, câiz'dir.¹⁶⁷ (يَعْلمُونَ - يَوْمَ الدِّينِ - نَسْتَعِينُ) misâllerinde olduğu gibi.

Medd-i liyn: Harf-i liyn'den sonra Sebeb-i medd'den Sükûn gelirse, ona da Medd-i liyn denir.¹⁶⁸ Medd-i liyn'in medd'i, câiz'dir.

¹⁶⁵ -Mâkabli müteharrik olan zamirlerde, Harf-i medd, -mâkablinin harekesine göre- ba'zan Vâv-i mukaddere, ba'zan da Yâ'-i mukaddere olur. Bunun için mâkabli müteharrik olan zamirlerden sonra, Sebeb-i medd'en Hemze gelirse, yine Medd-i munfasıl olur. Müennes ism-i işâret olan (هَذِهِ) kelimesi de, aynı hükümdedir. (مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ - عِنْدَهُ إِلَّا بِأَذْنِهِ - إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ) misâllerinde olduğu gibi.

¹⁶⁶ -Medd-i lâzım, dört nev'idir.

1-Medd-i lâzım kelime-i müsakkale'dir. (وَالْحَاقَّةُ - وَلَا الضَّالِّينَ) misâllerinde olduğu gibi.

2-Medd-i lâzım kelime-i muhaffefe'dir. (أَ لَانَ) misâlinde olduğu gibi.

3-Medd-i lâzım harf-i müsakkale'dir. (الم : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ) lâfzı şerîfinin (لَام :Lâm) harfinde olduğu gibi.

4-Medd-i lâzım harf-i muhaffefe'dir. (الم : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ) lâfz-ı şerîfinin (مِيم :Mîm) harfinde olduğu gibi.

¹⁶⁷ -Medd-i ârız'ın medd'i, kelimenin son harfinin harekesine göre, üç nev'idir.

a-Kelimenin son harfi meftûh olursa, tûl, tevessud ve kasr ile okumak câiz olur. (يَعْلمُونَ) misâlinde olduğu gibi.

b-Kelimenin son harfi meksûr olursa tûl, tevessud, kasr ve ravm ile okumak câiz olur. (يَوْمَ الدِّينِ) misâlinde olduğu gibi.

c-Kelimenin son harfi madmûm olursa tûl, tevessûd, kasr, ravm, tûl ile işmâm, tevessûd ile işmâm ve kasr ile işmâm câiz olur. (نَسْتَعِينُ) misâlinde olduğu gibi.

Ravm diye, (الرَّؤْمُ طَلَبُ الْحَرْكَةِ بِصَوْتِ خَفِيٍّ) : Gizli ses ile harekeyi talep etmeye denir.

İshmâm diye de, (لِإِشْمَامٍ إِنْضِمَامِ الشَّفَتَيْنِ بَعْدَ السُّكُونِ) : sükûn'dan sonra dudakları ötüre yapmaya denir.

¹⁶⁸ -Harf-i liyn diye, mâkabli meftûh olan Vâv-i sâkine ile Yâ'-i sâkine'ye denir. (سَوْفَ - كَيْفَ) misâllerinde olduğu gibi.

(جمعسق:حأ ميم عین سیرن قأف - كهيعص:كأف هأ يأ عین صأد) kavlı-i şerîflerindeki (والصف - ولأ نؤم) lâfızlarında olduğu gibi.

Sebeb-i medd:

Medd-i aslî'nin, bir elif miktârından ziyâde çekilmesine sebep olan âmillere, Sebeb-i medd denir ki, lâfzî ve ma'nevî olmak üzere iki türdür:

A-Sebeb-i medd-i lâfzî: Bunlar, Harf-i medd'en sonra gelen Hemze'ler ile Harf-i medd'lerden ve Harf-i liyn'lerden sonra gelen sükûn'lardır.¹⁶⁹ Bu bakımdan Sebeb-i medd-i lâfzî'ler, Hemze ve Sükûn olmak üzere iki türdür:

a-(Hemze): Harekesi olup -vakıf ve vasıl hâlinde- dâimâ sâbit olan (إِيَّ - إِيَّ) kelimelerinde olan Hemze'ler gibi.

b-(Sükûn): Harekesiz olmak hâlidir ki alâmeti (ْ -) denilen işâretidir. Bu da, Sükûn-i lâzım ve Sükûn-i ârız kısımlarına ayrılır.

Sükûn-i lâzım: Hem vasıl hem de vakıf hâlinde sâbit olan (*duran*) sükûn'dur. (مَ يَلِدْ وَمَ يُولَدُ - صَادٌ - قَافٌ - نُونٌ) kavlı-i şerîflerinde olduğu gibi.

Sükûn-i ârız: Vakıf hâlinde sâbit olup vasıl hâlinde sâkit (*zâil*) olan sükûn'dur. (رَبِّ الْعَالَمِينَ - يَوْمَ الدِّينِ - نَسْتَعِينُ) kavlı-i şerîflerinde olduğu gibi.¹⁷¹

B-Sebeb-i medd-i ma'nevî: Zâhir bir sebep olmadığı halde, medd'e sebep olan ma'nevî bir âmildir ki bu da iki kısımdır:

Harf-i liyn'den sonra gelen sükûn, ister sükûn-i lâzım olsun, isterse sükûn-i ârız olsun, hep aynıdır. Fakat Harf-i liyn'den sonra gelen sükûn, Sükûn-i lâzım olursa, tûl ve tevessud ile okumak câiz olur. Eğer Harf-i liyn'den sonra gelen sükûn, Sükûn-i ârız olursa, -*Medd-i ârız'da olduğu gibi*- kelimenin son harfinin harekesine göre, üç veyâ dört veyâ yedi vecih ile okumak câiz olur.

¹⁶⁹ -Bu nev'î Sebeb-i medd'lerin mu'cib olduğu medd'ler, beş nev'îdir ki yukarıda -*Medd-i fer'i* bahsinde zikri geçen- Medd-i muttasıl, Med-i munfasıl, Medd-i lâzım, Medd-i ârız, Medd-i liyn'dir.

¹⁷⁰ -Hemze-i vasıl, dâimâ sâbit olmadığından Sebeb-i medd olamaz. (وَاسْتَكْبَرُوا) misâlinde olduğu gibi.

¹⁷¹ -Her Hemze Sebeb-i medd olmadığı gibi, her Sükûn da Sebeb-i medd değildir. Bunların Sebeb-i medd olmaları, Harf-i medd veyâ Harf-i liyn ile berâber bulunmalarıyla meşrutdur.

a-Ta'zîm ile berâber mübâleğâ'dır. Duâ'da, istiğâse'de ve Kelime-i tevhîd'de olur. (اللَّهُ - بِاللَّهِ - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) da olduğu gibi.¹⁷²

b-Yalnız mübâleğâ'dır: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ :Lâ-i tebrîe) ile bir şey' nefy edildiği zamanda olur. (لَا شَرِيكَ لَهُ - لَا رُؤْب) lâfızlarında olduğu gibi.

Buraya kadar zikr olunan esâslara göre medd'ler, dokuz kısımdır:¹⁷³

1-Medd-i aslî,	6-Medd-i liyn sükûn-i lâzım,
2-Medd-i muttasıl,	7-Medd-i liyn sükûn-i ârız.
3-Medd-i munfasıl,	8-Medd-i ma'nevî,
4-Medd-i lâzım,	9-Medd-i ibdâl'dir. ¹⁷⁴
5-Medd-i ârız,	

Not: Harf-i medd'lerin mâkablinde olan harf çekilmez. Çekilen, ancak Harf-i medd'lerdir ki bu harfler üç tânedir: Biri, mâkabli madmûm olan Vâv-i sâkine; diğeri, mâkabli meksûr olan Yâ'-i sâkine; öbürü de Elif-i meddiyye'dir ki bunun mâkabli dâimâ meftûh olur. (أُوتِينَا) misâlinde olduğu gibi.¹⁷⁵ Yâ'-i sâkine ile Vâv-i sâkine'nin mâkabli meftûh olduğu zaman, Harf-i liyn olurlar. (خَيْرٌ - نَوْمٌ - كَيْفٌ - سَوْفٌ) misâllerinde olduğu gibi.

Medd-i lâzım'da olan sükûn, ba'zı mevzîlerde müdğâm olur. Sûre-i Neml'de olan (اللَّهُ خَيْرٌ), Sûre-i Yûnus'de olan (اللَّهُ أَرَادَ لَكُمْ), Sûre-i En'am'ın iki yerinde olan (الْذَّكْرَيْنِ) lâfz-ı şerîf'lerinde olduğu gibi. Ba'zı mevzîlerde de müdğâm olmaz. Sûre-i Yûnus'un iki yerinde olan

¹⁷² -Medd-i ta'zîm'in âlâmeti, Lâfzatü'llâh'da olmaktır ki bir elif miktârından ziyâde çekilir. Tevessud efdaldır.

İstiğâse (استغاثة) : Yardım isteme.

¹⁷³ -Bunlara Muttasil liynî medd'ini de ilâve edersek, medd'ler on kısım olurlar. Harf-i medd-i liyn, -cezimsiz ve hemzesiz- kendi cinsi üzerine gelirse, Medd-i temkîn olur ki buna, Muttasil liynî medd'i de denir. (فَخِيْرًا) misâlinde olduğu gibi.

¹⁷⁴ -Medd-i ibdâl diye, Harf-i medd'den evvel vâki' olan Hemze'lerden ibdâl olunan medd'lere denir ki bunları, cemî kurrâ' bir elif miktârı medd ederler. (Yalnız, Verş, üç vecih üzere -tûl, tevessud, kasr ile- okur). (آدَمٌ - آمَنَ) misâllerinde olduğu gibi.

(آدَمٌ) aslında (أَتَدَمٌ) idi. Mütecâniseyn olan iki harf ictimâ' edip birincisi müteharrik, ikincisi sâkin olduğundan ikinci harf birincinin harekesi cinsinden yapılarak ikinci hemze elife kalb olunmuşdur.

Kitâbü't-Tecvîd fî Kelâmi'l-Mecîd, ss.72.

¹⁷⁵ -Harf-i medd olan bu elif harfi, -Mushaf-i şerîf'lere mahsûs olmak üzere- ba'zan (ي) ve ba'zan da (و) şeklinde yazılır.(كَفَى - شَكَرَى - حَيَوَةٌ - زَكْوَةٌ - صَلَوَةٌ) lâfz-ı şerîf'lerinde olduğu gibi.

(آَلَانَ وَقَدْ كُنْتُمْ - آَلَانَ وَقَدْ عَصَيْتَ) kavli-i şerîf'leri ile¹⁷⁶ Sûre'lerin evvelinde olan Esmâ-i hurûf gibi ki bunlar (لَامٌ - مِيمٌ - سَيْنٌ - كَافٌ - قَافٌ - صَادٌ - نُونٌ) harfleri olmak üzere yedi isimdir.¹⁷⁷ Fakat, bu harflerin ba'zılarının âhiri, vasıl hâlinde idğâm olur. (ا م) âyet-i kerîme'sinde olduğu gibi.¹⁷⁸

Sûre'lerin evvelinde olan Esmâ-i hurûf, ondört tâne olup dört kısma ayrılır:

a-Medd-i lâzım olanlar: Bunlar, yukarıda zikri geçen yedi isim olup (لَامٌ - مِيمٌ - سَيْنٌ - كَافٌ - قَافٌ - صَادٌ - نُونٌ) harfleridir.

b-Medd-i tabîî olanlar: Bunlar da beş harf olup (هَا - طَا - يَا - رَا - حَا) harfleridir.

c-Medd-i liyn lâzım olanlar: Bu da bir harf olup (حَمْعَسَقُ : حَا مِيمٌ عَيْنٌ سَيْنٌ) kavli-i şerîf'lerindeki (عَيْنٌ : Ayn) harfleridir.

d-Aslâ kendisinde medd olmayan Elif harfidir ki (ا م) kavli-i şerîf'inin evvelindeki Elif harfi gibi.

Not: Medd, iki mertebededir: Birisi tûl, diğeri tevessud'dur ki tûl, dört elif; tevessud, üç elif miktârıdır. Tûl, beş elif; tevessud, dört elif miktârıdır, diyenler de olmuştur.¹⁷⁹

¹⁷⁶ -Hafs'dan, yedi yerde Teshîl rivâyet edilmiştir. Bunlardan biri, Sûre-i Fussilet'de olan (أَعْجَمِي)dür. Diğeri altısı da, yukarıda zikr olunan Sure'lerdedir ki ikisi (اَللّٰهُ), ikisi de (اَللَّذِكْرَيْنِ), ikisi de (آَلَانَ) dir. Bu altı yerde, Hemze-i istifhâm ile Hemze-i vasıl bir kelimedede cem' olmuştur ki böyle yerlerde, cemî kurrâ' için, iki vecih -Teshîl ve İbdâl- câizdir.

¹⁷⁷ -Bunlara, (عَيْن : Ayn) harfi de ilâve edilirse, sekiz isim olur.

¹⁷⁸ -Medd-i lâzım'da olan sükûn, müteharrik olursa, medd câiz olur. Bunun için Sûre-i Âl-i İmrân'ın evvelindeki (ا م) nazm-ı celîl'ini, üç vecih olarak okumak câizdir.

1-Vakfında, (لَامٌ :Lâm) ve (مِيمٌ :Mîm) harfleri, -tûl ile- medd olunur.

2- Valsında, iki vecih vardır:

a- (لَامٌ :Lâm) harfi -tûl ile- medd olunur. (مِيمٌ :Mîm) harfi ise -kasr- olunur.

b- (لَامٌ :Lâm) ve (مِيمٌ :Mîm) harfleri -tûl ile- medd olunur.

Vasıl hâlinde, (مِيمٌ :Mîm) harfinin ikinci (مِيمٌ :Mîm) i, sâkin olduğu ve sâkini de kesre ile harekelemek esâs olduğu halde, ta'zîm için, İsm-i Celâl'in hemze'sinin harekesi, mâkablindeki Mîm-i sâkin'e nakl edilerek Tefhîm ile okunmuştur. (Vasıl hâlinde (مِيمٌ :Mîm) harfini kesre ile okumak şâzz'dır. Kitâbü't-Tecvid fi Kelâmi'l-Mecîd, ss 60-61).

¹⁷⁹ -Medd'lerin miktârı hakkında şu dört mertebe de rivâyet edilmiştir: Beş elif, dört elif, üç elif, iki elif; veyâ üç elif, iki buçuk elif, iki elif, bir buçuk elif; veyâ iki elif, bir elif üç rubu', bir elif iki rubu', bir elif bir rubu' miktârıdır ki bunlara **Merâtib-i erbea** denir. Hulâsâ, tûl, tevessud ve diğeri

Medd-i muttasıl'da, Medd-i lâzım'da tûl vâcib'dir. Medd-i munfasıl'da, Medd-i ârız'da, Medd-i liyn sükûn-i lâzım'da ve Medd-i liyn sükûn-i ârız'da medd câiz'dir. Medd-i ma'nevî'de tevessud vardır. Medd-i aslî ile Medd-i ibdâl'de ise kasr vardır ki bir elif miktârı medd olunurlar.

Medd'leri, haddinden az veyâ çok çekmek, yarısını kalın yarısını ince okumak, ba'zısını yavaş ba'zısını sür'atli yapmak, ba'zısında savtı kaldırıp çeneyi oynatarak ve savtı tağyîr ederek okumak veyâ (رَعْد) gibi sesi birden çıkarmak, Medd-i tabiî'leri vakıf yaparken medd etmek veyâ bir hemze ziyâde etmek¹⁸⁰, hatâdır. Bunlardan kaçınmak lâzımdır.

Kezâlik, Tefhîm harflerine mukârin olan (اَلِفْ :Elif) ve (يَاءُ :Yâ') harflerini çekerken, çeneyi ve dudakları damme edip de vâv-i meddiyye gibi okumak da hatâdır. (اَللّٰهُ حَالِقٌ - فَالَتْ طَائِفَةٌ - وَلَا الضَّالِّينَ - حَقِيقٌ) gibilerde yaptıkları gibi yapmamalıdır.

Sûre-i Meryem ile Sûre-i Şûrâ'nın evvelinde vâki' olan (اَيْنُ :Ayn) lâfızlarında ve (عَقَبِيْهِ - حَوْف) gibilerde, vakıf hâlinde, tûl veyâ tevessud edâ' ederken (وَاوْ :Vâv) ile (يَاءُ :Yâ') harflerini pek sıkımiyarak, aşağı meyl ettirmiyerek ve mâkablinde vâki' olan harfin fethasını işbâ' etmiyerek edâ' etmek lâzımdır.

Harf-i medd veyâ Harf-i liyn olmayan yerlerde, medd ihdâs etmekten de kaçınmak lâzımdır. Ba'zı kimselerin (اَللّٰهُ) deki Elif'i, (اَكْبُرُ) daki Bâ'yı, (مُحَمَّدٌ) deki Hâ'yı ve Mîm'i, (رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ) deki Hâ'yı, Tekbîr-i şerîf'deki ve (اَللّٰهُ الْحَمْدُ) deki Hâ'yı, çektikleri gibi yapmamak lâzımdır.

8-V a k ı f :

Lügatde, durmak ve durdurmak ma'nâsındır. İstılahda ise, (اَلْوَقْفُ قَطْعٌ)
الصَّوْتِ مَعَ التَّنَفُّسِ: Vakıf diye, nefesle berâber sesin kesilmesine denir).

dört mertebenin takdîrâtı, muhtelifün fih'dir. Bunların hakîkati, müşâfêhe ile, keyfiyeti de edâ' ile ma'lûm ve vâzih olur.

¹⁸⁰ -Medd-i tabiî'leri vakıf yaparken hemze ziyâde etmemek için, medd nihâyet bulduğu zaman, dilin dip tarafını sıkımmamak ve savtı mahrece hasretmeyip yarısını ağızdan, yarısını burundan çıkarmak sûretiyle olur. (عَلِيْمًا كَرِيْمًا) misâllerinde olduğu gibi.

Vakıf'da esâs olan, sükûn üzerine vakıf yapmaktır.¹⁸¹ Hareke üzerine vakıf olunmaz. Hareke üzerine vakıf yapılamıyacağı için de, vakıf hâlinde, son harfleri müteharrik olan kelimeler, *-sonu sâkin olan kelimeler gibi-* sâkin olarak okunurlar ki bu halde o kelime Sükûn-i âriz ile sâkin olmuş olur. (نَسْتَعِينُ - يَوْمَ الدِّينِ - رَبِّ الْعَالَمِينَ) misâllerinde olduğu gibi.

Tenvîn de, vakıf hâlinde, *-iskân kâdesine tebean-* sâkıt olur. Çünkü Tenvîn, son harfin harekesine tâbi' olan bir Nûn-i sâkine'dir. Metbû' gidince tâbi' de kalmaz. Bu halde iki üstünlü kelimeler, elif üzerine vakıf olunurlar.¹⁸² (وَالسَّمَاءُ بِنَاءً - عَذَابًا أَلِيمًا) misâllerinde olduğu gibi.

(بِنَاءً - نِسَاءً) gibilerde vakıf yaparken, tenvîn'i hafz edip hemze'yi elif'e kalb ederek elif üzerine vakıf yapılmalıdır. Fakat (رَحْمَةً) gibilerde vakıf yaparken, tenvîn'i hafz edip tâ'-i te'nîs'i (هَاءُ :Hâ') ya kalb ederek, (هَاءُ :Hâ') üzerine vakıf yapılmalıdır. Çünkü (تَاءُ :Tâ') harfi ile nihâyet bulan kelimelerin sonu yuvarlak (تَاءُ :Tâ') harfi ise, vakfi, (هَاءُ :Hâ') harfi üzerine olur. (أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ - سُنَّةٌ - رَحْمَةٌ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nev'î (تَاءُ :Tâ') harfine **Tâ'-i kesîre** veyâ **Tâ'-i merbûda** denir. Eğer (تَاءُ :Tâ') harfi ile nihâyet bulan kelimelerin sonu açık (تَاءُ :Tâ') harfi ise, vakfi, (تَاءُ :Tâ') harfi üzerine olur. (الْسَّمَوَاتُ - هَيْهَاتُ - ذَاتُ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nev'î (تَاءُ :Tâ') harfine de, **Tâ'-i davîle** veyâ **Tâ'-i mecrûre** denir.

Kezâlik, müfret gâib zamîri ile nihâyet bulan kelimelerin vakfi hâlinde, aynı kâide icrâ olunarak (هَاءُ :Hâ') üzerine vakıf yapılır.¹⁸³ (إِلاَّ بِأَذْنِهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Hafs kırâeti'nde, vakıf hâlinde, yedi kelimenin âhirine bir şey'den bedel olmaları bir elif ilâve olunmuşdur ki bunlarda, bu elif üzerine

¹⁸¹ -Vasıl hâlindeki tahrîke bedel olarak, vakıf hâlinde iskân vardır. İskân diye, müteharrik olan son harfi sâkin yapmaya denir ki tahrîkin zıddıdır. İskân'a, teskîn de denir.

¹⁸² -İki üstünlü kelimelerin sonunun elif olması, Resm-i hadd'ın, vakıf hâline tâbî olmasındandır. Fakat (مَوْلًى) gibi Elif-i meksûre'liler, (بِنَاءً) gibi Elif-i memdûde'liler ve (تُقَاتُّ) gibi Tâ'-i merbûda'lılar, bundan müstesnâ' olarak, Resm-i hadd'a, elif olmazlar.

¹⁸³ -Müennes ism-i işâret olan (هَذِي) kelimesinin vakfında da (هَاءُ :Hâ') üzerine vakıf yapılır.

vakıf olunur. Vasıl hâlinde ise, elifsiz olarak okunurlar.¹⁸⁴ Bu yedi kelime şunlardır:

1-Mütekellim vahde zamîri olan (أَنَا) dir ki bütün mevzîlerde elif üzerine vakıf yapılır.

2-Sûre-i Kehf'deki (لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ) kavlı-i şerîfi.¹⁸⁵

3-Sûre-i Ahzâb'da (اَلطُّنُونَا) kavlı-i şerîfi.

4-Sûre-i Ahzâb'da (اَلرَّسُولَا) kavlı-i şerîfi.

5-Yine Sûre-i Ahzâb'da (اَلسَّبِيلَا) kavlı-i şerîfi.¹⁸⁶

6-Sûre-i İnsan'da (Dehr'de) (سَلَايِلَا) kavlı-i şerîfi. (Burada, Hafs'dan diğer bir rivâyetde de (لَام :Lâm) harfinin iskânı ile vakıf yapılır).

7-Yine Sûre-i İnsan'da evvelki (قَوَائِرَا) kavlı-i şerîfi'dir. Sonraki (قَوَائِرَا) da, sükûn üzerine vakıf yapılır.

Kezâlik, Sûre-i Yûsûf'deki (وَلَيَكُونَنَّ) kavlı-i kerîmi ile Sûre-i Alak'daki (لَسْتَفْعَرُ) kavlı-i kerîmi'nin Nûn-i hafife-i te'kîdiyye'si, Mesâhif-i kerîme'de, tenvîn şeklinde (وَلَيَكُونَنَّ) ve (لَسْتَفْعَرًا) olarak yazılmış olduğundan bunların vakfı da, elif üzerine yapılır.

Mâkablinin harekesi kendi cinsinden olan Vâv-i müteharrike veya Yâ'-i müteharrike ile nihâyet bulan kelimelerin vakfında *-iskân sebebiyle-* bir Harf-i medd hâsıl olduğundan bunlar, vakıf hâlinde, Medd-i tabîi gibi okunurlar. (وَمَنْ مَعِيَ - لَنْ نَدْعُو - هِيَ - هُوَ) misâllerinde olduğu gibi.

Sonu müşeddet olan kelimelerin vakfında da, tekrîr'e riâyet olunur, ya'nî teşdîd'ler gözetilerek okunur. (تَبَّ - اَلْمَفْرُ - عَلَيَّ - بُيِّ - اَلدَّوَابَّ) misâllerinde olduğu gibi.¹⁸⁷

¹⁸⁴ -Bu yedi kelime, iki üstünlü olmadıkları halde, elif idlâkı ile mersûm oldukları için, elif üzerine vakıf yapılırlar.

¹⁸⁵ -Bu ikisinde ya'nî (أَنَا) ve (لَكِنَّا) da, diğer kurrâ'lar da, Hafs'a uyarlar. (لَكِنَّا) aslında (لَكِرْنَا) idi. Gayr-i kıyâsî olarak Hemze hazf olundu ve Nûn Nûn'a idğâm edilerek (لَكِنَّا) oldu. Aslına işaret etmek için de, vakıf hâlinde, elif üzerine vakf olunmuşdur.

¹⁸⁶ -Bu son üçünde de, İbn-i Kesîr, Hafs'a muvâfakat eder.

¹⁸⁷ (تَبَّ) gibilerin vakfında, harekenin tamamını vermemeye dikkât etmek lâzımdır. Bunu, ehliinden, müşâfehe ile öğrenmek lâzımdır.

Ba'zı kelimelerin vakfında, sonuna bir Hâ'-i sâkine getirilir ki sükût ve tevakkuf (هَاء :Hâ') sı ma'nâsına olarak Hâ'-i sekte ta'bir olunur. Sûre-i En'âm'da (فَهْدَاهُمْ أَقْتَدَهُ), Sûre-i Hâkka'da (حَسَابِيَهٗ - كِتَابِيَهٗ - سُلْطَانِيَهٗ -), Sûre-i Kâria'da (مَاهِيَهٗ) kavlı-i kerîmlerinde olduğu gibi.¹⁸⁸

Kendisinde Harf-i medd bulunan kelimelerin sonundaki Harf-i medd'ler üzerine vakf olunursa, bu Harf-i medd'ler, kasr olunarak Medd-i tabiî gibi okunurlar. (يَا أَيُّهَا - تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ - إِنِّي أَحَافٌ) misâllerinde olduğu gibi.

Vakıf'da, sükûn esâs olmakla berâber, sonu damme ile nihâyet bulan kelimelerde işmâm ve ravm ile, kesre ile nihâyet bulan kelimelerde de ravm ile de vakıf yapılabilir.¹⁸⁹ Fakat, böyle kelimelerin âhirlerinin, -vakıfından evvel- hareke-i asliye ile müteharrik olması lâzımdır. Ravm ve İşmâm, Ehl-i edâ' indinde müstehâb görülmüştür. (بَوْمَ الدِّينِ - نَسْتَعِينُ) misâllerinde olduğu gibi.¹⁹⁰

Mevkûfun aleyh olan -ya'nî kendisi üzerine vakıf yapılan- bir harfin mâkabli, Harf-i medd veyâ Harf-i liyn olursa:

a-Madmûm'larda, yedi vecih câiz olur ki bunlar, tûl, tevessud, kasr, tûl ile işmâm, tevessud ile işmâm, kasr ile işmâm ve kasr ile ravm'dir. (نَسْتَعِينُ - خَيْرٌ) misâllerinde olduğu gibi.

b-Meksûr'larda, dört vecih câiz olur ki bunlar, tûl, tevessud, kasr ve kasr ile ravm'dir.¹⁹¹ (بَوْمَ الدِّينِ - مِنْ خَوْفٍ) misâllerinde olduğu gibi.

c-Meftûh'larda ise, üç vecih câiz olur ki bunlar, tûl, tevessud ve kasr'dır. (رَبِّ الْعَالَمِينَ - لَا خَيْرَ) misâllerinde olduğu gibi.

¹⁸⁸ -Sûre-i Bakara'da (لَمْ يَسْتَنْهٖ) lâfz-ı şerîf'indeki (هَاء :Hâ'), nefis-i kelimedendir. Sûre-i Nûr'da (وَيَسْتَعِينُ) lâfz-ı şerîf'indeki Hâ'-i meksûre ise, tefsirlerde, zamir veyâ Hâ'-i sekte olarak gösterilmiştir. Zamir olduğuna göre, mâkablinin kesre-i aslî'si i'tibâriyle meksûr kalmıştır. Hâ'-i sekte olduğuna göre de, ictimâ-i sâkineyn'e mebnî tahrîk olunmuştur.

El-Kavlü's-Sedîd fî İlmi't-Tecvîd veyâ Tecvîd-i Cedîd, 39-40.

¹⁸⁹ -İshmâm yapmanın yolu şöyledir: Üzerine vakıf yapılmış olan harften kurtulduktan sonra, te'hîr etmeden, bi-lâ-savt, dudakların uçlarına yakın olan yerlerini birbirine kapamayıp damme ederek dudaklar ile o harfin dammesine işaret etmekle olur.

Ravm yapmanın yolu da şöyledir: Üzerine vakıf yapılmış olan harfin harekesinin bir kısmını gizli ses ile nutk etmekle, ya'nî harekesinin azını nutk edip çoğunu gidermekle olur.

¹⁹⁰ -Tâ'-i te'nîs'lerde, işmâm ve ravm, câiz değildir.

¹⁹¹ -Ravm, -vasıl hukmünde olduğu için- tûl ve tevessud ile gelmez.

Bununla berâber (نَعْبُدُ) gibilerin vakfında, iskân, ravm ve işmâm câiz'dir. (مِنْ الْأَمْرِ) gibilerin vakfında, iskân ile ravm câiz'dir. (إِنَّ الْبَقْرَ) gibilerin vakfında ise yalnız iskân câiz'dir.

Not: Sûre-i Yûsûf'de olan (لَا تَأْمَنَّا) da, -Ebû Ca'fer'den başka kurrâ'lar için- iki vecih vardır: Birisi, bi-lâ idğâm harekenin ihtilâs'ı ile birinci (نُونٌ :Nûn) harfini izhâr etmektir.¹⁹² Diğeri ise, idğâm-i sahîh ile işmâm yapmaktır. Ya'nî birinci (نُونٌ :Nûn) harfini ikinci (نُونٌ :Nûn) harfine idğâm edip, dudakların uçlarına yakın olan yerlerini birbirine kapamıyarak, idğâm yapılmış olan birinci (نُونٌ :Nûn) harfini telâffuzdan kaçınmıyarak, ğunne'sini de gidermiyerek, sekte de yapmıyarak, dudaklar ile birinci (نُونٌ :Nûn) harfinin dammesine işâret etmektir.¹⁹³

Vakf'ın nev'ileri:

Kur'ân-ı Kerîm'de, dört türlü vakıf vardır:

1-Vakf-ı kabîh: Mecbûriyyet hâlinde, ma'nâ ve lâfız tamamlanmadan yapılan vakıf'lardır. Buna, Vakf-ı izdirârî (*mecbûrî vakıf*) da denir. Meselâ, muzaf, fiil ve mübtedâ' üzerine, fiil ile mef'ul, kavîl ile mekûl arasına yapılan vakıflar gibi.

Bir zarûret olmadan (إِنَّ - مِنْ - إِلَى - عَلَى - فَلَا) gibi harflerin üzerine vakıf yapmaktan da kaçınmak lâzımdır.

2-Vakf-ı hasen: Ma'nâ tamam olup lâfız tamamlanmadan yapılan vakıf'lardır. Mevsûf ile sıfat, bedel ile mübdelün minh arasında yapılan vakıflar gibi.

Not: Vakf-ı kabîh ile Vakf-ı hasen'de, vakıf yapılan yer âyet başı ise, -*kırâet-i mesnûne'ye muvâfakat için*- mâba'dinden başlanır. Eğer vakıf yapılan yer âyet başı değilse, mâba'dinden başlanmayıp mâkablinden başlanır.

¹⁹² -İhtilâs diye, harekenin üçte ikisini nutk edip içte birisini terk etmeye denir.

¹⁹³ -Ebû Ca'fer'e göre de, işmâm'sız idğâm yapmaktır. Buna göre (لَا تَأْمَنَّا) lâfzında, üç kırât-i meşhûre olmuş olur.

3-Vakf-ı kâfi: Kelâm, ma'nâ ciheti ile tamam olduğu halde, başka bir cihetle, mâba'dinde ma'nâ-i müteallıkı bulunan vakıf'lardır. (وَمَا رَزَقْنَاهُمْ)
وَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ - عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ¹⁹⁴ üzerine yapılan vakıf'lar gibi.

4-Vakf-ı tam: Kıssa sonunda yapılan vakıf'lardır ki böyle yerlerde ma'nâ tamam olup, mâba'dine lâfzan ve ma'nen bağlı olmaz. (مَا لِكَ يَوْمَ الدِّينِ - نَسْتَعِينُ) üzerine yapılan vakıf'lar gibi.

Not: Vakf-ı kâfi ile Vakf-ı tam'da, vakıf yapılan yerin mâba'dinden başlanır.

*

Tilâvet'de, durulacak yerler, Mesâfih-i şerîfe'deki duraklar ile Secâvend mahalleridir. Her durak, bir âyet sonudur ki ondan sonra yeni bir âyet başlar. Aradaki Secâvend denilen Hurûf-i rumûziyye ise, vakıf alâmeti olup şunları ifâde eder:

(ج) : Vakf'ın câiz olduğuna işâret eder ki böyle yerlerde durmak da geçmek de câiz'dir. Fakat durmak, daha evlâdır.

(ط) : Vakf'ın mudlak olduğuna işâret eder ki -lâzım ve câiz gibi- bir kayıd ile mukayyed değil demektir. Böyle yerlerde, üzerine vakıf yapılan kelimenin mâba'dinden başlanırsa, ma'nâ güzel olur.

(م) : Vakf'ın lâzım olduğuna işâret eder ki vasıl olunursa ma'nâ fâsid olur demektir.¹⁹⁵

(ز) : Mücevvez (*câiz görölme*) alâmetidir ki geçmek evlâ' demektir.

(ص) : Murahhas (*ruhsat*) alâmetidir ki nefes daralırsa durulabilir demektir.

(ق) : (قَدْ قِيلَ) alâmetidir ki ba'zı kurrâ' vakf etmekle berâber vasıl evlâ' demişler, demektir.

(قَفْ) : Vakf et, ma'nâsınadır ki vakıf evlâ' demektir.

¹⁹⁴ -Ma'nâ-i müteallık demek, mâkablin mâba'di ile bir kıssa olması demektir. Meselâ, Sûre-i Bakara'nın evvelinde (مُنْفِلِحُونَ) lâfz-ı şerîf'i, Mü'min'lerin ahvâlini; bundan sonra gelen (إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) lâfz-ı şerîf'i, Küffâr'ın ahvâlini; ondan sonra gelen (وَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ) kavî-i kerîm'i de, Münâfik'ların ahvâlini, beyân eder ki bunlardaki kıssalar gibi.

¹⁹⁵ -El-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't-Tecvîd veyâ Tecvîd-i Cedîd, ss 28. Mehmed Zihni.

(ك) : Kezâlik'den ibâretidir ki kendisinden evvel olan rumûz'un hukmüne işâretidir.

(ل) : Durulmamaya işâretidir Fakat nefes daralırsa durulur. Sonra o kelime tekrarlanarak vasl olunur.

Durak yerlerindeki (ل) işâreti ise, ma'nânın tamam olmadığına işâret olup vakf'a mânî değildir. Aynı zamanda, âyet başına da işâret ettiğinden, böyle yerlerin vakfı, sünnet'dir. İâdeye lüzûm yoktur.

(ع) : Ba'zı âyet sonlarında olup rukû'a işâret eder ki hatm ile Terâvih namazı kılanlar, buralara gelince rukû'a varırlar.

Ba'zı Mesâfih-i şerîfe kenarlarında, her beş âyetde bir (خ) veyâ (ه); her on âyetde bir de (ع) rumûzları konulmuştur. Ba'zan da, bunların ifâde ettikleri ma'nâlar (عَشْر), (خَمْس), (رَكُوع) diye açık olarak gösterilmiştir.

Ba'zı yerlerde de (-*---*-) şeklinde, üç noktalı işâretler vardır ki bunlara Vakf-ı muâneka ve Vakf-ı murâkabe denir. Bunların her ikisinde değil de yalnız birisinde durmak lâzımdır. Çünkü her ikisinde de durulursa, ma'nâ tamam olmaz. (ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ * فِيهِ * هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ) âyet-i kerîme'sinde olduğu gibi.

Bu işâretlerin hâricinde olan yerlerde durulmaz. Eğer durulmak icâb ederse, iâde etmek lâzım gelir ki baş taraftan alınarak okumaya devam edilir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, vakf'ın vâcib veyâ haram olduğu bir yer yoktur. Bununla berâber durulması câiz olmayan yerlerde kasten duran bir kimse, *-ma'nâ bozulacağından-* âsî ve günahkâr olur ki bunu da hiçbir Mü'min'in yapacağı tasavvur olunamaz.

V a s ı l :

Geçmek, ulaşmak ve yetişmek ma'nâsına olup vakf'ın zıddıdır. Bir kelimenin diğer bir kelimeye vaslı hâlinde, iki Harf-i sâkin ictimâ' ederse, sâkin olan birinci harfîn, iskâd veyâ tahrîk olunması lâzım gelir.¹⁹⁶ Şöyle ki:

¹⁹⁶ -İskâd diye, mevcut olan harfî, telâffuzdan düşürmeye denir
Tahrîk diye de, sâkin olan bir harfî, harekelemeye denir.

Eğer sâkin olan birinci harf, Harf-i medd olursa, iskâd olunur. (اَلَّذِي اسْتَوْفَدَ - لَقُوا الَّذِي) misâllerinde olduğu gibi. Fakat mütekellim zamîri olan (يَاء :Yâ) harfleri, *-Harf-i medd oldukları halde-* vasıl hâlinde, ekseriyetle meftûh okunarak iskâd olunmazlar. (يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ - رَبِّي الَّذِيْنَ -) (يُعْمِي النَّبِيَّ) kavli-i kerîm'lerinde olduğu gibi.

Eğer sâkin olan birinci harf, Harf-i medd değil ise, o harf kesre ile harekelenir. Çünkü harf-i sâkin'i harekelemede asl olan, ona kesre vermektir. (لَمْ يَكُنْ - فَأَعْبُدْ - قَالَتْ) misâllerinde olduğu gibi ki bunlar, vasıl hâlinde kesre ile harekelenirler.

Bununla berâber (مِنْ) harfi, cemî' zamîrinin (مِيم :Mîm) harfi ve mâkablî meftûh olan cemî' vâv'ları, bu kâideden müstesnâ olup vasıl hâlinde (مِنْ) harfi fetha ile, cemî' zamîrinin (مِيم :Mîm) harfi ve mâkablî meftûh olan cemî' (وَو :Vâv) ları da damme ile harekelenirler. (آتُوا الرَّكَّاءَ -) (لَا تَخْشَوْا النَّاسَ - هُمْ الَّذِيْنَ - يَبْلُوكُمُ اللَّهُ - مِنْ الَّذِيْنَ - فَمِنَ اللَّهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer sâkin olan birinci harf, tenvîn olursa, *-tenvîn, nûn-i sâkin'den ibâret olduğu için-* bu da harekelenerek nûn-i meksûre olarak okunur. (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. نِ اللَّهُ الصَّمَدُ) âyet-i kerîme'leri arasında olduğu gibi ki böyle yerlerde, küçük bir nûn-i meksûre konulmuştur.

9- S e k t e

Lügatde, sükût etmek ve devamlı ses çıkarırken iki sesin arasını soluk almadan ayırmak ma'nâlarıdır. İstilahda ise, (اَلسَّكْنَةُ قَطْعُ الصَّوْتِ بِلَا تَنْفُسِ) :Sekte diye, *-kırâet esnâsında-* nefes almadan sesi kesmeye denir).¹⁹⁷

Sekte'nin zamânî, vakıf zamânından azdır. Vakıf zamânî ise, nefes alacak kadar bir zamandır. Sekte, vasıl hâline mahsûsdur. Vakıf ise, fasl hâline mahsûsdur. Bunun için sekte'nin hükmü, *-iskân, ravm, işmâm, ibdâl ve diğerlerinde-* vakıf gibidir.

İki sâkin arasında bulunan Hemze-i vasıl'lar, *-vasıl hâlinde-* telâffuz edilmezler. Bunun için de, sâkin olan harfin telâffüsüne mânî' olamazlar.

¹⁹⁷ -Sekte'yi, şu şekilde de ta'rif etmişlerdir: (اَلسَّكْنَةُ قَطْعُ الصَّوْتِ دُونَ النَّفْسِ) : Sekte diye, *-kırâet esnâsında-* nefes almadan sesi kesmeye denir).

Kur'ân-ı Kerîm'de, Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere, dört yerde sekte gelmiştir:

1-Sûre-i Kehf'de, (عَوْجًا. قَيِّمًا) dır. Burada (عَوْجًا) lâfzındaki tenvîni elife kalb ederek, elif üzerine sekte yapılır.

2-Sûre-i Yâsin'de (مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا) dır. Burada (مَرْقَدِنَا) lâfzının elif harfi üzerine sekte yapılır.

3-Sûre-i Kiyâme'de (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ) dır. Burada (مَنْ) lâfzının (نُؤْنُ :Nûn) harfi üzerine sekte yapılır.

4-Sûre-i Mudaffifîn'de (كَلَّا بَلْ رَانَ) dir. Burada da (بَلْ) lâfzının (لَامٌ:Lâm) harfi üzerine sekte yapılır.

Zikir olunan bu sekte'lerden başka bir de Hâ'-i sekte'ler ile kırâet olunan kelimeler vardır ki şunlardır: Sûre-i Bakara'da (لَمْ يَتَسَنَّهَ), Sûre-i En'âm'da (وَاقْتَدِرْ), Sûre-i Hâkka'da (كِتَابِيَّةٌ - حِسَابِيَّةٌ - مَالِيَّةٌ - سُلْطَانِيَّةٌ) ve Sûre-i Kâria'da da (مَاهِيَّةٌ) dir.

Bu kelimelerdeki Hâ'-i sekteleri, *-vasıl hâlinde-* ba'zı kurrâ' isbât etmiş ve ba'zı kurrâ' da isbât etmemiştir. Bunun için vasıl hâlinde, Hâ'-i sekte'lerin isbâtı, muhtelifün fih'dir.

İmâm Âsım, vasıl hâlinde, buralardaki Hâ'-i sekte'lerin hepsini isbât etmiştir. Ba'zı kurrâ'lar da (كِتَابِيَّةٌ - حِسَابِيَّةٌ) lâfızlarında Hâ'-i sekte'leri isbât etmişler, diğerlerinde isbât etmemişlerdir. Böyle yerlerde, Hâ'-i sekte'leri isbât eden kurrâ'lar için, bir Hâ'-i sâkine ilhâk etmek lâzımdır.

Vakıf hâlinde ise, bütün kurrâ'lar Hâ'-i sekte'leri isbât etmişler (*okumuşlar*) dır. Bunun için vakıf hâlinde, Hâ'-i sekte'lerin isbâtı, müttefekun aleyh'dir.¹⁹⁸

Not: Sekte câiz olmayan yerlerde sekte yapmak hatâ olup bundan sakınmak lâzımdır. Nitekim ba'zı kimselerin (فَصَلَّ لِرَبِّكَ) de birinci

¹⁹⁸ -Hamze kırâeti'nde, hemze'nin mâkablindeki sâkinlerde sekte gelmiştir. (مَنْ أَمَرَ) de olduğu gibi. Ebû Ca'fer'den de, sûre evvelerinde olan Hurûf-i mukaddaa'larda sekte gelmiştir ki bunların idgâm ve ihfâ' olunanlarını sekte ile izhâr etmek lâzım gelir.

(لَمْ : Lâm) harfî üzerine, (إِيَّاكَ تَعْبُدُ) de (كَافٌ :Kâf) harfî üzerine yaptıkları gibi yapmamalıdır.

10- H a r e k e

Lügatde, deprenmek, kımıldamak ve hareketli olmak ma'nâlarıdır ki zıddı sükûn'dur. İstılahda ise, harfin harekeli olmak hâline denir. Bunun için hareke, vasıl hâlinin muktezâsıdır.

Hareke, damme, fetha ve kesre olmak üzere üç türdür. Her harf, bunlardan birisi ile harekelenerek lâzım gelen sesi verir.

Hareke'leri, işbâ' etmiyerek güzelce edâ' etmek lâzımdır. Kendileri hakkında câiz olmayan şey'leri yapmak hatâdır. Meselâ, fetha'nın mâba'di, yâ'-i sâkine olduğu zaman kesre'ye imâle etmek veyâ fetha'yı işbâ' edip elif-i mümâle meydana getirmek; fetha'yı damme'ye, kesre'yi fetha'ya veyâ damme'ye meyl ettirmek; işmâm câiz olmıyan yerlerde kesre'yi damme'ye karıştırmak; ihtilâs câiz olmıyan yerlerde hareke'yi ihtilâs ile telâffuz etmek hatâdır ki bunların hepsinden sakınmak lâzımdır.

11- S ü k û n

Lügatde, durmak, sâkin olmak, hareketsiz olmak ve kımıldatmamak ma'nâlarıdır. İstılahda ise, harfin harekesiz olması hâline denir. Alâmeti (ْ- :Cezim) denilen işâretidir.¹⁹⁹ Vakıf hâlinde, son harfi vakf için sâkin yapmaya da sükûn denir. Sükûn, Sükûn-i lâzım ve Sükûn-i ârız olmak üzere iki türdür ki bunların izâhı, yukarıda -Medd bahsinde- geçmiştir.

Sükûn'ları güzelce edâ' etmek lâzımdır. Onları harekelemek veyâ harekeler gibi bir şekilde okumak hatâdır. Meselâ, (جَعَلْنَا - ضَلَّلْنَا - أَنْزَلْنَا) gibilerde (لَمْ :Lâm) harfîni idğâm veyâ ihfâ' veyâ kalkale veyâ sekte yapmak; (أَفْوَجًا) gibilerde (فَاءٌ :Fâ') harfîni idğâm veyâ kalkale veyâ sekte yapmak; (أَنْعَمْتُ - الْمَعْضُوبُ) gibilerde sükûn'u tamamlamıyarak harekeye karıştırmak, izhâr yapmak için sükûn üzerine sekte yapmak hatâdır. Bunlardan kaçınmak lâzımdır.

¹⁹⁹ -Sâkin olan harf, Hurûf-i medd'en ise, alâmete muhtaç olmaz.

Buraya kadar, Sıfât-ı zâtiyye ve Sıfât-ı ârıza, hulâsaten anlatıldıktan sonra, her harfe âit olan sıfatları *-aşağıdaki şekilde-* sıralarsak, harfler arasındaki farklar, kendiliğinden meydana çıkmış olur:

Her bir harfe âit olan sıfatlar şunlardır:

(ء :Hemze): Cehr, şiddet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(بَاءٌ :Bâ'): Cehr, şiddet, inhifâd, infitâh, terkîk, kalkale, zelâka, zuhûr.

(تَاءٌ :Tâ'): Hems, şiddet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(ثَاءٌ :Sâ'): Hems, rehâvet inhifâd, infitâh, tefeşşî, terkîk, ismât, zuhûr.

(حِيمٌ :Cîm): Cehr, şiddet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(حَاءٌ :Hâ'): Hems, rehâvet, inhifâd, infitâh, terkîk ismât, zuhûr.

(حَاءٌ :Hâ'): Hems, rehâvet, infitâh, isti'lâ', tefhîm, ismât, zuhûr.

(دَالٌ :Dâl): Cehr, şiddet, inhifâd, infitâh, terkîk, kalkale, ismât, zuhûr.

(ذَالٌ :Zâl): Cehr, rehâvet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(رَاءٌ :Râ'): Tekrîr, cehr, beyniyye, inhifâd, infitâh, tefeşşî, inhirâf, terkîk, zelâka, zuhûr.

(زَائٍ :Zây): Cehr, rehâvet, inhifâd, safîr, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(سَيْنٌ :Sîn): Hems, rehâvet, inhifâd, safîr, infitâh, tefeşşî, terkîk, ismât, zuhûr.

(شَيْنٌ :Şîn): Hems, rehâvet, inhifâd, tefeşşî, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(صَادٌ :Sâd): Hems, rehâvet, safîr, tefeşşî, idbâk, isti'lâ', ismât, tefhîm, zuhûr.

(ضَادٌ :Dâd): Cehr, rehâvet, istidâle, tefeşşî, idbâk, isti'lâ', tefhîm, ismât, zuhûr.

(طَاءٌ :Dâ'): Cehr, şiddet, kalkale, idbâk, isti'lâ', tefhîm, ismât, zuhûr.

(ظَاءٌ :Zâ'): Cehr, rehâvet, idbâk, isti'lâ', tefhîm, ismât, zuhûr.

(عَيْنٌ :Ayn): Cehr, beyniyye, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(غَيْرٌ : Ğayn): Cehr, rehâvet, infitâh, isti'lâ', tefhîm, ismât, zuhûr.

(فَاءٌ : Fâ'): Hems, rehâvet, inhifâd, infitâh, tefeşşî, terkîk, zelâka, zuhûr.

(قَافٌ : Gâf): Cehr, şiddet, kalkale, infitâh, isti'lâ', tefhîm, ismât, zuhûr.

(كَافٌ : Kâf): Hems, şiddet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(لَامٌ : Lâm): Cehr, beyniyye, inhifâd, infitâh, inhirâf, terkîk, zelâka, zuhûr.

(مِيمٌ : Mîm): Cehr, beyniyye, ğunne, inhifâd, infitâh, tefeşşî, terkîk, zelâka, zuhûr.

(نُونٌ : Nûn): Cehr, beyniyye, ğunne, inhifâd, infitâh, terkîk, zelâka, zuhûr.

(هَاءٌ : Hâ'): Hems, rehâvet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, ihfâ'.

(وَاوٌ : Vâv): Cehr, rehâvet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

(يَاءٌ : Yâ'): Cehr, rehâvet, inhifâd, infitâh, terkîk, ismât, zuhûr.

Not: Harf-i medd olan (وَاوٌ : Vâv) harfinde cehr, rehâvet, ihfâ' ve medd vardır. Diğer sıfatlar yoktur. Bununla beraber inhifâd, infitâh, terkîk, tefhîm ve ismât husûslarında mâkabline tâbî'dir. Harf-i medd olan (يَاءٌ : Yâ') harfî ise, Harf-i medd olan (وَاوٌ : Vâv) harfî gibidir. Fakat (يَاءٌ : Yâ') harfî, tefhîm'de, mâkabline tâbî' değildir. Çünkü yâ'-i meddiyye, tefhîm'de, mâkabline tâbî' olmaz.

Harf-i liyn olan (وَاوٌ : Vâv) harfinde, -Harf-i medd olmıyan (وَاوٌ : Vâv) harfinde olan sıfatlardan başka- bir de liyn sıfatı vardır. Harf-i liyn olan (يَاءٌ : Yâ') harfî de, aynı şekildedir.

Elif-i meddiyye ise, vâv-i meddiyye gibidir ki bunda da cehr, rehâvet, ihfâ' ve medd vardır.²⁰⁰

²⁰⁰ -Bu sıfatların hepsi, Harf-i aslî'lere âitdir. Bu harflerden ba'zılarının sıfatları birbirine benzer.

Mahrecleri veyâ sıfatları aynı olan harflerin seslerinin neden ayrı ayrı olduğu hakkında ma'lûmât için bak: Tercüme-i Cezerî, ss.42-47

Buraya kadar anlatılan konulardan ve Kur'ân-ı Kerîm kırâeti ile ilgili âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf'lerden de anlaşıldığına göre, Kur'ân-ı Kerîm'i, nâzil olduğu tertîl ve tacvîdi ile okumak, her mükellef Müslümân için **farz** ma'nâsında **vâcib** olduğu gibi, sevâbı da çok büyüktür. Bunun için bir Hadîs-i şerîf'de şöyle buyurulmuştur:

مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ حَسَنَةٌ مِمَّنْ قَرَأَ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا. لَا أَقُولُ (الم) حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ
وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ.

*“Kim Kur'ân-ı Kerîm'den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevâbı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevâbdır. Ben, -elif lâm mîm- bir harfdir demiyorum; bilâkis **Elif** bir harfdir, **Lâm** bir harfdir. **Mîm** de bir harfdir”.*²⁰¹

Bununla berâber başka bir Hadîs-i şerîf'de de, O'nu gereği gibi okumayanlar hakkında şöyle buyurulmuştur:

رُبَّ قَارِئٍ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ

“Kur'ân'ı, bir çok kimseler okur. Fakat edâ'sına ve ilmîne riâyet etmediği için, Kur'ân ona lânet eder”.

(Enes İbn-i Mâlik r.a. İhyâu Ulûmi'd-dîn, Fedâilü'l-Kur'ân, C.1. İmâm Gazâlî)

“Kur'ân'ın nüzûlünden asıl maksad yalnız onu okumak değil, mücebinece amel etmektir”.

(Abdu'llâh İbn-i Mes'ûd *radiye'llâhü anh*)

“Her derde şifâ' olan Kur'ân âyetlerini okumaktan maksad, efsunculuk yapmak veya sabâhîden, seğâhdan makam çatlatmak değil, elini başına koyarak düşünmek ve **“ma'rifetü'llâh** : Allâh'ı bilme ve O'na inanma duygusu” ile bezenip **haşyetü'llâh** ile dolarak yarın için hazırlanmaktır”.

(Elmalılı M: Hamdi Yazır, C. 7. ss.4884).

²⁰¹ -Riyâzû's-Sâlihîn, C.2. ss.256. (1024 nolu Hadîs-i şerîf). Muhyiddin Nevevî. (Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvâmüddin Burslan tercemesi).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde anlatılacak bahisler, **Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs** üzere okuduğumuz **Âsım kırâeti**'nin esâslarına göre hazırlanmış bulunan **Karabaş Tecvîdi**'nin muhtevâsını ihtivâ etmektedir.²⁰² Her Müslümân'ın, bi'l-hâssa bu bölümde anlatılan husûsları gâyet iyi bilmesi ve Kur'ân-ı Kerîm'i ona göre okuması, üzerine **farz** olan dînî vecîbelerdendir. Çünkü *-Birinci bölümde de izah edildiği vechile-* Kur'ân-ı Kerîm'i, tecvîd ile okumak, her Müslümân'ın üzerine **farz-ı ayın**'dır.²⁰³

Harf-i medd ve Sebeb-i medd

Harf-i medd: Medd olunup çekilmekliğı kabûl eden harflere, Harf-i medd denir. Bunlar da üç tâne olup (وَاوْ :Vâv), (يَاء :Yâ'), (اَيْف :Elif) harfleridir.²⁰⁴ Bu harfler, yalnız şu hallerde Harf-i medd olurlar, başka hallerde Harf-i medd olmazlar.

A- (وَاوْ :Vâv) harfî sâkin olsa ve mâkablindeki harf de madmûm olsa, o zaman (وَاوْ :Vâv) harfi, Harf-i medd olur ve çekilerek okunur. (اَعُوْدُ) misâlinde olduğu gibi ki burada (وَاوْ :Vâv) harfî sâkindir ve mâkablindeki (اَيْنُ :Ayn) harfî de madmûm'dur. Binâen-aleyh, bu vaziyetdeki (وَاوْ :Vâv) harfi, Harf-i medd olduğundan çekilerek okunur.

²⁰² -Muhammed Hamdi Efendi merhûm'un yazmış olduğu "**Karabaş Tecvîdi**" adlı kitâba niçin "**Karabaş Tecvîdi**" ismi verildiği, kendisinin şu beyitlerinden daha iyi anlaşılacaktır:

"Bir hocam var idi mektebde meğer,
Başına kara sarardı idi ekser.
Kimden okun dese bir kimse bana,
Karabaş'dan der idim ben de ana.
Duyup incinmiş o pâkize edeb,
O sebebden bize kaldı bu lâkab.
Ka'be'ye çünkü siyah oldu libas,
Karabaş olsaydı nola ekser nâs".

Not: Bursa'lı Mehmet Tâhir'in naklettiği bir rivâyete göre, bu risâlenin müellifi, İstanbul'da Hicrî 904/1498 târihinde vefât eden Şeyh Abdu'r-rahmân Karabâşî'dir. Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333. I,148,not.1. **Kur'ân-ı Kerîmin Üslûb ve Kırâeti**, ss. 24. Prof. M. Tayyib Okıç.

²⁰³ -Bu kısmın hazırlanmasında, daha ziyâde El-Virdü'l-Müfid fî Şerhi't-Tecvîd adlı kitâbdan istifâde edilmiştir.

²⁰⁴ -Hareke kabûl eden Elif harfine Hemze, hareke kabûl etmeyen Elif harfine de Elif denir ki Harf-i medd olan bu Elif harfi, dâimâ sâkindir.

B- (يَاء :Yâ') harfî sâkin olsa ve mâkablindeki harf de meksûr olsa, o zaman (قِيلَ :Yâ') harfî, Harf-i medd olur ve çekilerek okunur. (قِيلَ) misâlinde olduğu gibi ki burada (يَاء :Yâ') harfî sâkindir ve mâkablindeki (قَاف :Gâf) harfî de meksûr'dur. Binâen-aleyh bu vaziyetde (يَاء :Yâ') harfî, Harf-i medd olduğundan çekilerek okunur.

C- (اَلِف :Elif) harfî daimâ sâkin olup mâkablindeki harf de meftûh olursa, dâimâ Harf-i medd olur ve çekilerek okunur. (قَال) misâlinde olduğu gibi ki burada Elif harfî sâkindir ve mâkablindeki (قَاف :Gâf) harfî de meftûh'dur. Binâen-aleyh bu haldeki Elif harfî, Harf-i medd olduğundan çekilerek okunur.²⁰⁵

(اَوْتَيْنَا) kelimesinde, Harf-i medd'lerin her üçü de vardır. Bu kelimeyi (ütina) şeklinde okuyamayız. Ancak (ûfînâ) diye okuyabiliriz. Çünkü birinci misâlde, Harf-i medd'siz okuyoruz ki bu okuyuş yanlıştır. İkinci misâlde ise, Harf-i medd'li okuyoruz ki bu okuyuş doğrudur.

Sebeb-i medd: Kelimelerdeki Medd-i aslî'lerin, kendi aslî tabiatleri olan bir elif miktârından ziyâde çekilmesine sebep olan âmillere, Sebeb-i medd denir. Bunların tafsilâtı, ikinci bölümdeki medd bahsinde geçmiştir. Sebeb-i medd'ler, **Hemze** ve **Sükûn** olmak üzere iki türdür:

Hemze diye, harekesi olan (ا :Elif) harfine denir ki vakıf ve vasıl hâlinde dâimâ sâbitdir. (اِ - اً) kelimelerinde olan Hemze'ler gibi.²⁰⁶

Sükûn diye de, harekesiz olmak hâline denir. Harekesi olmayan her harf, sâkin'dir. Sükûn, **Sükûn-i lâzım** ve **Sükûn-i ârız** olmak üzere iki türdür ki bunların tafsilâtı da, ikinci bölümdeki medd bahsinde geçmiştir.

²⁰⁵ -Bu harflere, Harf-i medd denilmesinin sebebi: Bu harfler, -mahrecler bahsinde de zikr edildiği gibi- ağız ve boğaz boşluğundan çıktıkları için çekilerek hevâya müntehî olurlar. Bu sebeple de harfî sesini kesinceye kadar o harf, medd'i kabûl eder ve istediğimiz kadar o harfî sesini uzatabiliriz. Bunun için bu üç harfe, Harf-i medd denilmiştir.

²⁰⁶ -İki türlü Elif harfî vardır. Birincisi, hareke kabûl etmeyen Elif harfidir ki buna "**Elif**" denir. Bu Elif harfî, dâimâ sâkin olduğundan mâkabli meftûh olunca Harf-i medd olur. Kelimelerin ortasında veyâ sonunda bulunup baş tarafında bulunmaz.

İkincisi ise, hareke kabûl eden Elif harfidir ki buna da "**Hemze**" denir. Hemze de, **Hemze-i vasıl** ve **Hemze-i katı** diye iki kısma ayrılır.

a-Hemze-i vasıl, dâimâ sâbit olmadığından sebep-i medd olamaz.

b-Hemze-i katı', dâimâ sâbit olduğundan Sebeb-i medd olur ki burada zikr olunan Hemze, budur. El-Kavlü's-Sedîd fi ilmi't-Tecvîd veyâ Tecvîd-i Cedîd,ss.49.

Medd- tabiî

Bir kelimedede, Harf-i medd olan (وَاوُ :Vâv), (يَاءٌ :Yâ') ve (اَلِفٌ :Elif) harflerinden biri veyâ birkaçı bulunur ve onlardan sonra da Sebeb-i medd'lerden -*Sükûn* veyâ *Hemze*- den biri bulunmazsa, bu halde o kulimede olan medd, **Medd-i tabiî** olur. (اَبَدًا - تَوَابًا) kelimelerinde olan medd'ler gibi ki bu kelimelerdeki mâkablî meftûh olan elif harfleri, Harf-i medd olduğundan ve kendilerinden sonra da Sebeb-i medd'lerden biri bulunmadığından Medd-i tabiî olarak okunurlar.

Kezâlik, (حَمَمٌ : حَا مِيمٌ) ve (طه : طَا هَا) (اَلرَّ : اَلِفٌ لَامٌ رَاءٌ) misâllerinde olduğu gibi ki bunlarda da, mâkablî meftûh olan mukadder (*gizli*) birer elif harfî vadır. Bu elif harfleri de, -*kendilerinden sonra Sebeb-i medd olmadığından*- Medd-i tabiî olarak okunurlar.

İhtâr: Kelime sonunda bulunan Elif harfleri, tenvînli olur ve durmadan geçilirse, Medd-i tabiî olmazlar. (وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) misâlinde olduğu gibi.

Medd-i tabiî'lerin mertebesi ya'nî çekilme miktârları, bir elif miktârı medd olunmaktır. Bir elif miktârı ise, bir parmak kaldıracak kadar bir zamandır.²⁰⁷

Not: İkinci bölümün medd bahsinde de zikr edidiği üzere, medd'ler, iki kısımdır:

a-Medd-i aslî'dir ki buna **Medd-i zâtî** veyâ **Medd-i tabiî** de denir. Bunun muktezâsı, -*yukarıda geçtiği vechile*- bir elif miktârı medd olunmaktır.

b-Medd-i fer'î'dir ki bu da bir sebepten dolayı, Medd-i tabiî'nin aslı üzerine fazla çekilmekle olur. Bu türlü medd'ler de aşağıda gelecektir. Bunların çekilme miktârları, kırâet imâmılarına göre değişebilir. Medd-i fer'î'lerin medd'leri, ba'zan câiz ve ba'zan da vâcib olur.

Medd-i tabiî olan Harf-i medd'ler, ancak bir elif miktârı çekilirler. Az veyâ çok çekilmezler. Çünkü, bu harfler, bir elif miktârı çekilmedikçe

²⁰⁷ -Ba'zı kimseler de bir elif miktârını, fâsıla ve sekte vermeden harekeli olarak üç elif okuma (ا ل ل) zamânıdır, diye ta'rîf etmişlerdir. Buna mukâbil tecvîd âlimi (حَمَزَةٌ :Hamze), "Bir elif miktârı demek, teklifsiz ağız açmanın miktârıdır veyâ elif diyecek kadar geçen bir zamandır" demiştir ki, yukarıdaki "Bir elif miktârı, bir parmak kaldıracak kadar bir zamandır" ta'rîfini te'yîd eder.

vücûdları tahakkuk etmez. Bununla berâber Harf-i medd'lerin mâkablinde bulunan harfler çekilmezler. Çünkü, çekilen şey', ancak Harf-i medd'lerdir.

Medd-i tabî'lerin aslı üzerine ziyâde çekilen medd'ler ise, iki türdür ki bunların birisi **tûl** (*uzun*), diğeri de **tevassud** (*orta*) dır. Bunlardan Medd-i tûl, dört elif miktârıdır. Medd-i tevassud ise, üç elif miktârıdır.²⁰⁸

Medd-i muttasıl

Harf-i medd'den sonra Sebeb-i medd'en hemze vâki' olur ve her ikisi de bir kelimedede bulunursa, bu halde o kelimedede olan medd, Medd-i muttasıl olur. (جِيءَ - أُولِيكَ - إِذَا جَاءَ - سُوءٌ - نِسَاءٌ) misâllerinde olduğu gibi. Bu misâllerde, Harf-i medd'en sonra hemze vâki olmuş ve her ikisi de aynı kelimedede vukû' bulmuştur.²⁰⁹

Medd-i fer'î'lerden olan Medd-i muttasıl'ın meddi, vâcib'dir ki mutlakâ medd etmek lâzımdır. Çünkü müttfekun aleyh'dir. Müttfekun aleyh demek ise, cemî' kurrâ' medd ettiler, alâ merâtibihim kasr etmediler, ya'nî İlm-i kırâet'de imâm olan kurrâ'lar, kendi ilim ve ma'rifetlerine dayanarak medd ettiler ve hiç biri kasr etmediler, demektir. Medd-i muttasıl'ın mertebesi, Kırâet-i Âsım²¹⁰ ve Rivâyet-i Hafs²¹¹ üzere dört elif miktârı medd olunmaktır.²¹²

Medd-i munfasıl

Harf-i medd'en sonra Sebebi medd'en hemze gelir ve her ikisi de ayrı ayrı kelimelerde bulunursa, bu halde birinci kelimedede bulunan Harf-i medd, Medd-i munfasıl olur. (إِنِّي أَخَافُ - يَا أَيُّهَا - تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ) misâllerinde

²⁰⁸ -Bu miktârlar, Âsım kırâeti'ne göredir. Diğeri kırâetlerden ba'zılarına göre de tûl, beş elif miktârı ve tevassud ise, dört elif miktârıdır. Çünkü, bu miktârlar, kırâet imâmılarına göre değişebilir. Bunun için her kırâetin medd miktârını, o kırâetin üstâdından öğrenmek icâb eder.

Bunlardan başka şu dört meretebe de rivâyet olunmuştur ki bunlara **Merâtib-i erbea** denir. Beş elif, dört elif, üç elif, iki elif miktârı; veyâ üç elif, iki buçuk elif, iki elif, bir buçuk elif miktârı; veyâ iki elif, bir elif üç çeyrek, bir elif iki çeyrek, bir elif bir çeyrek miktârıdır.

²⁰⁹ -Bu misâllerden (أُولِيكَ) kelimesinin (لَامٌ : لَمْ) harfinde, mukadder bir elif harfi vardır ki bu elif harfi, Harf-i medd'ir.

²¹⁰ -İlm-i kırâet'de imâm olan Âsım, Küfe'lidir ve Eimme-i Seb'a'dan (*yedi- imâmdan*) beşincisidir.

²¹¹ -Hafs, İmâm Âsım'ın râvisidir. Kırâeti, İmâm Âsım'dan rivâyet etmiştir ki hâlihazırda bütün Müslümân'lar arasında ekseriyetle okunan kırâet, bu kırâet'dir.

²¹² -Medd-i muttasıl'ın ziyâde medd olunmasında, bütün kırâet imâmı, ettifak etmişlerdir. Fakat meddinin miktârında, her biri kendi mezhebine göre ihtilâf etmişlerdir. İmâm Âsım, dört elif miktârı medd olunmaktır, demiştir. Buna tâbi' olanlar da, dört elif miktârı medd etmişlerdir. Ba'zıları da, beş elif veyâ iki elif miktârı medd olunmaktır, demişlerdir

olduğu gibi. Bu misâllerde, Harf-i medd'ler ile Sebeb-i medd'en olan hemze, ayrı ayrı kelimelerde vukû' bulmuştur.

Medd-i munfasıl'ların Harf-i medd'leri, ba'zan vâv-i mukaddere olur ki bunlar, gözle görülüp kalem ile yazılmayan, fakat lâfız ve tekellümde husûl bulan (وَوْ :Vâv) harfî demektir. (عِنْدَهُ إِلَّا بِأُذْنِهِ - أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ) misâllerinde olduğu gibi. Burada (مَالَهُ) ve (عِنْدَهُ) kelimelerinin damme olan (هَاءٌ :Hâ') harfleri, kendisine muttasıl olan bir (وَوْ :Vâv) harfî varmış gibi kabûl olunur ve medd ile okunur. Çünkü, bu mukadder (وَوْ : Vâv) harflerinden sonra, Sebeb-i medd'en hemze gelmekte ve her ikisi de ayrı ayrı kelimelerde bulunmaktadır ki bunlar, (إِلَّا) ve (أَخْلَدَهُ) kelimelerinin hemze'leridir.

Ba'zan da yâ'-i mukaddere olur. (مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ - وَمَا يُكْذِّبُ بِهِ إِلَّا) misâllerinde olduğu gibi. Burada (يِ) ve (عِلْمِهِ) kelimelerinin kesre olan (هَاءٌ :Hâ') harfleri, kendisine bitişik olan bir (يَاءٌ :Yâ') harfî varmış gibi kabûl olunur ve medd ile okunur. İşte, bu türlü medd'lere de, Medd-i munfasıl denir. Çünkü, bu medd'lerden sonra da, kendilerinden sonra gelen kelimelerin hemze'leri gelmektedir.

Medd-i fer'î'lerden olan Medd-i munfasıl'ların meddi, câiz'dir. Çünkü muhtelifün fih'dir, ya'nî ba'zı kurrâ' medd ettiler, ba'zı kurrâ' kasr ettiler, demektir.²¹³ Medd-i munfasıl'ların mertebesi, Kirâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere, dört elif miktârı medd olunmaktadır.

Medd-i lâzım

Bir kelimedede, Harf-i medd'en sonra Sebeb-i medd'en Sükûn-i lâzım vâki' olursa, bu haldeki medd, Medd-i lâzım olur.²¹⁴ Sükûn-i lâzım diye de, *-yukarıda zikr edildiği vechile-* vakfen ve vaslen sâbit olan sükûn'a denir.²¹⁵ Medd-i lâzım'lar dört türlüdür:

A-Medd-i lâzım kelime-i müsakkale: Harf-i medd'en sonra gelen aynı cinsten iki harfîn birbirine idğâm olunarak şeddelendiği ve bu iki harften birincisinin sâkin olarak sükûn-i lâzım'ı hâvî bulunduğu

²¹³ -Ya'nî, ba'zı kurrâ', Medd-i tabî'lerden ziyâde medd ettiler ve ba'zı kurrâ' da Medd-i tabî'leri kadar medd edip ziyâde çekmediler, demektir.

²¹⁴ -Lâzım diye, lügatde, bir şey' bir şey'e mülâzemet ederek ondan bir an dahî ayrılmamaya, denir.

²¹⁵ -Başka bir deyimle, Sükûn-i lâzım diye, hiçbir vechile, vakıf ve vasıl hâlinde, kelimededen ayrılması mümkün olmayan sükûn'a denir.

kelimeye, Medd-i lâzım kelime-i müsakkale denir. Çünkü, harf, şeddeli olunca telâffuzu ağır ve zor olur. (وَلَا الضَّالِّينَ - تَأْمُرُونَ - الْحَقَّ) misâllerinde olduğu gibi. Bu kelimelerde, Harf-i medd'lerden sonra gelen şeddeli (لَام :Lâm), (غَاف :Gâf) ve (نُون :Nûn) harflerinin birincisi olan sâkin harfin sükûnu, vakıf hâlinde de, vasıl hâlinde de dâimâ sâbitdir.

B-Medd-i lâzım kelime-i mühaffefe: Harf-i medd'en sonra gelen harf, şeddesiz olarak sükûn-i lâzım hâlinde olursa, o kelimeye de, Medd-i lâzım kelime-i mühaffefe denir. Çünkü, harf, şeddesiz olunca telâffuzu hafif ve kolay olur. (آ لَآ) misâlinde olduğu gibi. Bu misâlde, istihâm hemze'si'ni medd eden gizli bir Elif-i mukaddere vardır ki bundan sonra, sâkin olan (لَام :Lâm) harfinin sükûn-i lâzım'ı vâki' olmuştur.

C-Medd-i lâzım harf-i müsakkal: Hakikatde şeddeli olmadığı halde telâffuz hâlinde şeddeli olup Kelime-i müsakkale gibi okunan harflere denir. (المص : أَلِفٌ لَامٌ) nazm-ı celîl'inin (لَام :Lâm) harfinde, (المص : أَلِفٌ لَامٌ) nazm-ı celîl'inin (لَام :Lâm) harfinde ve (طس : طَا سِينٌ مِيمٌ) nazm-ı celîl'inin (سِين :Sîn) harfinde olduğu gibi. Burada, (لَام :Lâm) harflerinden sonra gelen elif harfleri ve (سِين :Sîn) harfinden sonra gelen (يَاء :Yâ') harfi, Harf-i medd'irler. Kendilerinden sonra gelen (مِيم :Mîm) ve (نُون :Nûn) harfleri de sâkin'dirler. Bunlardan (مِيم :Mîm) harflerinin sükûnu, Sükûn-i lâzım olduğundan ve aynı cinsten ikinci bir harfe de uğradıklarından dolayı, İdğâm-i misleyn mea'l-ğunne²¹⁶ hükmüne girip telâffuzda idğâm olunarak Kelime-i müsakkale gibi okunurlar. (سِين :Sîn) harfinin Nûn-i sâkini ise, kendisinden sonra gelen (مِيم :Mîm) kelimesinin (مِيم :Mîm) harfine uğradığı için, İdğâm-i mea'l-ğunne²¹⁷ hükmüne girip telâffuzda idğâm olunarak Kelime-i müsakkale gibi okunurlar.

D-Medd-i lâzım harf-i mühaffef: Kolaylıkla ve hafifce okunan harflere denir ki bu harflerdeki Harf-i medd'lerden sonra gelen harflerin sükûnu, Sükûn-i lâzım olup kendileri şeddeli değildir. Meselâ, (الم : أَلِفٌ) nazm-ı celîl'inin (مِيم :Mîm) harfinin ikinci (مِيم :Mîm) harfinde,

²¹⁶ -Aşağıda gelecek olan İdğâm-i misleyn bahsine bak.

²¹⁷ -Aşağıda gelecek olan İdğâm-i mea'l-ğunne bahsine bak.

(صَادٌ :Sâd) ve (مِيمٌ :Mîm) nazm-ı celîl'inin (المص : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ صَادٌ) harflerinde, (لَامٌ :Lâm) nazm-ı celîl'inin (الر : أَلِفٌ لَامٌ رَاءٌ) harfinde ve (مِيمٌ :Mîm) nazm-ı celîl'inin (حم : حَا مِيمٌ) harfinde olduğu gibi. Bu misâllerin (مِيمٌ :Mîm), (صَادٌ :Sâd) ve (لَامٌ :Lâm) kelimelerindeki Harf-i medd'lerden sonra gelen harfler, sâkin olup sükûnları da Sükûn-i lâzım'dır. Kendilerinden sonra da, kendi cinslerinden ikinci bir harfe uğramadıkları için, bunların okunması hafîf ve kolaydır ki Kelime-i mühaffefe gibi okunurlar.²¹⁸

Medd-i fer'î'lerden olan Medd-i lâzım'ların meddi, **vâcib**'dir. Çünkü, müttefekun aleyh'dir. Kasr'ı câiz değildir. Medd-i lâzım'ların mertebesi, *-bütûn kurrâ'lara göre-* dört elif miktârı medd olunmaktır. Hiç birisi, dört elif miktârından aşağı okumamıştır.

Medd-i ârız

Harf-i medd'en sonra Sebeb-i medd'en Sükûn-i ârız vâki' olursa, bu haldeki medd, Medd-i ârız olur.²¹⁹ Sükûn-i ârız diye de, vakfen sâbit, vaslen sâkit olan sükûn'a denir. (يَغْلَمُونَ - يَوْمَ الدِّينِ - نَسْتَعِينُ) misâllerinde olduğu gibi. Bu misâllerde, Harf-i medd'lerden sonra gelen (نُونٌ :Nûn) harfleri üzerinde vakıf yapıldığı zaman, (نُونٌ :Nûn) harflerinin hareketleri giderek yerine sükûn gelir ve bu sûretle de o harflerdeki sâkinlik, ârızî olmuş olur. Bu halde, Sükûn-i ârız ile sâkin olan bu harflerin mâkablinde de Harf-i medd olduğu için, burada Medd-i ârız vukû' bulmuş olur. Eğer (نُونٌ :Nûn) harfleri üzerinde vakıf yapılmazsa Sükûn-i ârız meydana gelmeyeceğinden Medd-i ârız da olmaz. Bununla berâber kelimelerdeki Harf-i medd'ler bâkî kaldığından, Medd-i tabiî olarak okunurlar.

Medd-i fer'î'lerden olan Medd-i ârız'ların meddi, câiz'dir. Çünkü, muhtelefün fih'dir. Bunun için Medd-i ârız'ların medd'inin mertebeside, üç vecih vardır:

A-Vakıf yapılacak kelimenin son harfî meftûh ise, üç vecih câiz'dir:

²¹⁸ -Bunlara, hernekadar Harf-i müsakkal ve Harf-i mühaffef denirse de, hakikatde Kelime-i müsakkale ve Kelime-i mühaffefe'dirler. Kur'ân-ı Kerîm'de, harf sûretinde yazıldıkları için, Harf-i müsakkal ve Harf-i mühaffef denilmiştir.

²¹⁹ -Sonradan bir sebeb ile meydana gelen sükûn'a, Sükûn-i ârız denir ki bir kelimedede vakıf yapılarak durulursa, Sükûn-i ârız meydana gelir. Eğer, vakıf yapılmayıp vasıl yapılarak geçilirse, Sükûn-i ârız meydana gelmez. Çünkü, vakfın muktezâsı sükûn, valsın muktezâsı harekedir.

Ârız diye de, lügatde, sonradan olan şey'e denir.

a-Tûl: Dört elif miktârı medd etmektir.
b-Tevassud: Üç elif miktârı medd etmektir.²²⁰
c-Kasr: Bir elif miktârı medd etmek, ya'nî Medd-i tabîî olarak okumaktır. (يَعْلَمُونَ) misâlinde olduğu gibi.

B-Vakıf yapılacak kelimenin son harfî meksûr ise, dört vecih câiz'dir.

a-Tûl: Dört elif miktârı medd etmektir.
b-Tevassud: Üç elif miktârı medd etmektir.
c-Kasr: Bir elif miktârı medd etmektir.
d-Kasr ile ravm: Ravm diye, gizli ses ile harfin harekesini talep etmeye, ya'nî harekeyi hafifce çıkarmaya denir.²²¹ (يَوْمَ الدِّينِ) misâlinde olduğu gibi.

C-Vakıf yapılacak kelimenin son harfî madmûm ise, yedi vecih câiz'dir.

a-Tûl: Dört elif miktârı medd etmektir.
b-Tevassud: Üç elif miktârı medd etmektir.
c-Kasr: Bir elif miktârı medd etmektir.
d-Tûl ile işmâm: İşmâm diye, sükûn'dan sonra dudakları yumarak ötüre yapmaya denir.
e-Tevassud ile işmâm.
f-Kasr ile işmâm.
g-Kasr ile ravm'dır. (نَسْتَعِينُ) misâlinde olduğu gibi.²²²

Medd-i liyn:

Bir kelimedede, Harf-i liyn'den sonra Sebeb-i medd'en sükûn vâki' olursa *-gerek Sükûn-i lâzım ve gerekse sükûn-i ârız-* o zaman buradaki medd, Medd-i liyn olur.²²³ (عَيْنٌ - وَلَا نَوْمٌ) misâllerinde olduğu gibi.

²²⁰ -"Tûl üç elif, tevassud iki elif miktârındır" diyenler, Medd-i aslî'den sonrasını murad etmişlerdir ki Medd-i aslî'yi de ilâve ederseniz tûl dört, tevassud üç elif miktârı olmuş olur.

El-Kavlü's-Sedid fi İlmi't-Tecvid veyâ Tecvid-i Cedid,ss.43-53.

²²¹ -Ravm, vasıl hükmünde olduğu için ancak kasr ile ravm yapılır. Tûl ve tevassud ile ravm yapılmaz.

²²² -Medd'lerin miktârını, ravm ve işmâm'ların nasıl yapıldıklarını, bi'z-zât üstâdının ağzından öğrenmek lâzımdır.

²²³ -**Liyn** diye, lügatde, yumuşak olan şey'e denir. Harf-i liyn'ler de, sühûlet ve kolaylıkla meddî kabul ettikleri için, bu hâle Medd-i liyn denilmiştir.

Harf-i liyn diye de, mâkabli meftûh olup kendileri sâkin olan (وَاوْ :Vâv) ve (يَاءٌ :Yâ') harflerine denir. Bu harflerden önce gelen harflerin harekesi kendi cinslerinden ise, hem Harf-i medd, hem de Harf-i liyn olurlar. Eğer kendi cinslerinden değilse, yalnız Harf-i liyn olurlar, Harf-i medd olmazlar. Bunun için Harf-i liyn âmdir, Harf-i medd hâsıdır.

Harf-i liyn diye de (وَاوْ :Vâv) ve (يَاءَ :Yâ') harfleri sâkin olur ve makabli meftûh olursa ona denir. (وَلَا نُؤْمُّ - مِنْ خَوْفٍ - عَلَيْهِ - وَالصَّيْفِ) misâllerinde olduğu gibi. Bu misâllerde, sâkin olan (وَاوْ :Vâv) ve (يَاءَ :Yâ') harflerinden evvel gelen harfler, meftûh olduğu için (وَاوْ :Vâv) ve (يَاءَ :Yâ') harfleri Harf-i medd olmayıp Harf-i liyn olmuşlardır. Binâen-aleyh, bu harflerin kendilerinden sonra gelen harfler üzerinde vakıf yapılırsa, Sükûn-i ârız meydana gelir ve bu sûretle de meydana gelen medd'ler, Medd-i liyn olmuş olurlar.

Medd-i fer'î'lerden olan Medd-i liyn'lerin meddi, **câiz**'dir. Çünkü muhtelifün fih'dir. Bunun için Medd-i liyn'lerin meddi, iki türlüdür:

A-Harf-i liyn'den sonra gelen Sebeb-i medd, Sükûn-i lâzım olursa, iki vecih câiz olur:

a-Tûl: Dört elif miktârı medd etmektir.

b-Tevassud: Üç elif miktârı medd etmektir. (حمعسق - كهيعص) kavli-şerîf'lerindeki (عَيْنَ :Ayn) lâfızlarında olduğu gibi ki (عَيْنَ :Ayn) diye okunursa, kâide meydana çıkmış olur.

B-Harf-i liyn'den sonra gelen Sebeb-i medd, Sükûn-i ârız olursa, -aynen *Medd-i ârız'larda olduğu gibi*- kelimenin son harfinin harekesine göre üç veyâ dört veyâ yedi vecih câiz olur. (وَلَا نُؤْمُّ - مِنْ خَوْفٍ - عَلَيْهِ -) misâllerinde olduğu gibi.²²⁴

İhtâr: Buraya kadar zikr olunan medd'lerin hepsi, lâfzî sebeblere göre olan medd'lerdir. Bir de ma'nevî sebeblere göre olan medd'ler vardır ki bunlar da iki türlüdür:²²⁵

a-Ta'zîm ile berâber mübâleğadır. Hakk Teâlâ'ya duâ ederken ta'zîm ve mübâleğa kastı ile yapılan medd'ler bu nev'îdendir. Duâ'da, istiğâse'de (*yardım istemede*) ve Kelime-i Tevhîd'de olur. (اللَّهُ - بِاللَّهِ - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) misâllerinde olduğu gibi.²²⁶

²²⁴ -Ba'zı kimseler, "Medd-i liyn'de, medd'ler birer elif miktârı aşığıdır. Bu i'tibârla tûl üç, tevassud iki elif miktârı olacaktır" derler. Bak: (157. nota). (Sayfa 68 deki Medd bahsi).

²²⁵ -Bu husûsda, ikinci bölümdeki medd bahsine bak.

²²⁶ -Medd-i ta'zîm'in alâmeti, Lâfzatü'llâh'da olmaktadır ki bir elif miktârından ziyâde çekilir. Fakat tevassud, ya'nî üç elif miktârı çekmek efdaldır.

b-Yalnız mübâleğadır. Lâ-i tebrîe ile bir şey' nefy edildiği zamanda olur. (لَا رَبَّ - لَا شَرِيكَ لَهُ) misâllerinde olduğu gibi. Bunlarda, zâhiren bir sebep olmadığı halde, aslından ziyâde medd etmek câiz'dir. Fakat, tevassud efdaldır.

Tenvîn ve Nûn-i sâkin

Tenvîn diye, kelimenin son harekesine tâbi' olup onunla berâber bulunan ve kendisi ile te'kîd-i fiil kasd olunmayan Nûn-i sâkin'e denir ki ulemâ', tenvîni, ma'nâ bakımından böyle ta'rîf etmişlerdir.²²⁷ Türkçe, ismen ta'rîfi ise, iki üstün (ـُـ), iki esire (ـِـ) ve iki ötüre'ye (ـِـ), tenvîn denir, demişlerdir.

Nûn-i sâkin diye de, cezim'li (*harekesiz*) olan (نُونُ :Nûn) harfine denir. Bu Nûn-i sâkin, tenvîn'den başka olup kendisi ile ba'zan te'kîd-i fiil kasd olunur ve Nûn-i muhaffefe gibi emr'e ve nehy'e dâhil olur. Eğer kelimenin sonunda bulunan (نُونُ :Nûn) harfi sâkin olursa, ona da Nûn-i sâkin denilir. (اِنْ - اَنْ - كُنْ - كُنْ) misâllerinde olduğu gibi.

Tenvîn ve Nûn-i sâkin'in beş hâli vardır ki şunlardır:

1-Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, İlhâf' harfleri olan (ت ج د ذ ز س ش ص ض) harflerinden birine uğrarsa, **ihfâ'** olurlar.

2-Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, Hurûf-i halk (*boğaz harfleri*) denilen (ع ه ح خ ع غ) harflerinden birine uğrarsa, **izhâr** olurlar.

3-Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, (بَاءُ :Bâ') harfine uğrarsa, **iklâb** olurlar.

4-Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, (مِيمٌ :Mîm), (نُونٌ :Nûn), (وَاوٌ :Vâv) ve (يَاءٌ :Yâ') harflerinden birine uğrarsa, **idğâm-i mea'l-ğunne** olurlar.

5-Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, (لَامٌ :Lâm) ve (رَاءٌ :Râ') harflerinden birine uğrarsa, **idğâm-i bi-lâ ğunne** olurlar.

²²⁷ -Tenvîn diye, aslında Nûn-i sâkin'e denir ki ismin sonuna lâhık olur. Bu tenvîn, vasıl ve telâffuz hâlinde sâkit olup vakıf ve kitâbet hâlinde sâbit olur.

İhfâ'

Harfe, sonradan gelen Sıfât-ı ârıza'dan bir sıfatdır ki lügatde, bir şey'i gizleyip setr etmeye denir. İstılahda ise, (لِإِخْفَاءِ حَالَةِ بَيْنِ الْأَظْهَارِ وَالْإِدْغَامِ عَارِيَّةً)
عَنِ التَّشْدِيدِ مَعَ بَقَاءِ الْعِنَّةِ :İhfâ' diye, ğunne'nin bekâsı ile teşdîdden ârî olarak idğâm ile izhâr arasındaki bir hâle -*kırâete*- denir).²²⁸ İhfâ' harfleri onbeş harftir ki (صِفَتْ دَاثِنًا جَوْدَ شَخْصٍ قَدْ سَمَّا كَرَمًا - ضَعَّ ظَالِمًا زِدْ تُقَى دُمْ طَالِبًا فَتَرَى) beytinin kelimelerinin evvelki harfleri olan (ت ت ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ك) harfleridir. Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, bu onbeş harften (ت د ط) harflerine uğradığı zaman, **ihfâ'-i kalîl**; diğer oniki harfe uğradığı zaman da **ihfâ'-i kâmil** olurlar.

Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, hernezaman ihfâ' harflerinden birine uğrarsa, ya'nî tenvîn veyâ nûn-i sâkin'den sonra ihfâ' harflerinden birisi gelirse, bu halde ihfâ' olur.²²⁹ (عَنِّي كَرِيمٌ - عَنْ صَلَاتِهِمْ - فَتَنْحَ قَرِيْبٌ) misâllerinde olduğu gibi.

Tenvîn ile Nun-i sâkin'in ihfâ'sı, bunların zatlarını tamâmen giderip ğunne sıfatlarını bâki' bırakmak sûretiyle olur ki bu sıfatı söyleme esnâsında, dil ucu boşa kalmalı, alt ve üst tarafta bir yere değmemelidir.

Fakat (مِيمٌ :Mîm) harfinin ihfâ'sı ise, (مِيمٌ :Mîm) harfinin zâtını tamâmen gidermiyerek ve dudakları birbirine çok basmıyarak, zâtını setr etmek sûretiyle olur.²³⁰

İzhâr

Harfe, sonradan gelen Sıfât-ı ârıza'dan bir sıfatdır ki lügatde, bir şey'i âşikâr etmeye ve zâhir kılmaya denir. İstılahda ise, (لِأَظْهَارِ هُوَ الْإِنْفِصَالُ تَبَاعُدًا)
بَيْنَ الْحُرُوفَيْنِ :İzhâr diye, iki harfin arasını birbirinden ayırıp açarak -*ihfâ'sız* ve *idğâmsız*- okumaya denir). İzhâr harfleri, altı harftir ki (اللَّهُ حَيٌّ خَالِقٌ)
(عَدْلٌ عَنِّي هَادِيًا) İsm-i ilâhiyye'lerinin ilk harfleri olan ve Hurûf-i halk ta'bir olunan (ه ح خ ع غ ه) harfleridir.

²²⁸ -Bu husûsda, ikinci bölümdeki ihfâ' bahsine bak.

²²⁹ -İhfâ' harflerinin nasıl ihfâ' yapıldıklarını iyice anlamak için, bi'z-zât üstâdından görmek ve dinlemek lâzımdır. Aksi takdirde hatâ yapılabilir.

²³⁰ -Bu husûs, aşağıda gelecek olan iklâb bahsinde de aynen böyledir. Çünkü, Mîm-i sâkin, (بَاءٌ :Bâ') harfine uğrayınca, ihfâ' olur.

Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, izhâr harfleri olan bu altı harften birine uğrarsa, bu halde izhâr olurlar; ya'nî idğâm'sız, ihfâ'sız, ve iklâb'sız olarak âşikâr bir sûrette okunurlar. Bu sûretle de hakîkî (نُونُ :Nûn) harfinin sesi meydana çıkarılmış olur. (مِنْ خَوْفٍ - عَفْوُ حَلِيمٍ - مَنْ أَمَرَ) misâllerinde olduğu gibi.

İklâb

Bu da harfe, sonradan gelen Sıfât-ı ârıza'dan bir sıfatdır ki lügatde, bir şeyin üstünü altına kalb edip çevirmek ve döndürmek ma'nâsındır. İstilahda ise, (أَ لِإِقْلَابٍ هُوَ قَلْبُ النَّوْنِ السَّاكِنَةِ أَوْ التَّنْوِينِ مِيمًا خَالِصًا وَإِخْفَاؤَهَا عِنْدَ الْبَاءِ بِعَيْنِهِ) :İklâb diye, Tenvîn veyâ Nûn-i sâkine'yi, -(بَاءٌ :Bâ') harfine uğradığı zaman- hâlis (مِيمٌ :Mîm) harfine kalb ederek -hâsıl olan o (مِيمٌ :Mîm) harfini- (بَاءٌ :Bâ') harfi indinde ğunne ile berâber ihfâ' etmeye denir) ki bu, vâcib'dir. İklâb harfi, yalnız (بَاءٌ :Bâ') harfidir.

Hernezaman Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, iklâb harfî olan (بَاءٌ :Bâ') harfine uğrarsa, iklâb olur ve ta'rîfde zikr edildiği vachile okunur. (لِيُنْبَدَأَ - مِنْ بَعْدِ - سَمِيحٌ بِصِيرٍ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer Mîm-i sâkin (بَاءٌ :Bâ') harfine uğrarsa, bu halde (مِيمٌ :Mîm) harfinin ihfâ'sı, (مِيمٌ :Mîm) harfinin zâtını tamâmen gidermeyip, dudakları birbirine çok basmayıp ve mâkablindeki harfî işbâ' etmeyip, zâtını setr ve ihfâ' etmek sûretiyle olur.²³¹

İhtâr: Ta'rîfde zikri geçen ğunne'yi, "*Hayşûm'dan -geniz veyâ burun boşluğundan- gelen ses*" diye ta'rîf etmişlerdir ki iki kısımdır:

Birincisi, Ğunne-i kâmil'dir ki idğâm olduğu yerde isti'mâl olunur.

İkincisi ise, Ğunne-i nâkısadır ki ihfâ' ve iklâb olduğu yerde isti'mâl olunur. Binâen-aleyh, ihfâ' ve iklâb bahsinde zikri geçen ğunne, bu ikinci nev'î ğunne'dir.²³²

²³¹ -İhfâ'ların ve teşdîd'lerin yapılma zamânı (*miktârı*), bir elif miktârından fazla, iki elif miktârından az, ya'nî bir buçuk elif miktârı olmalıdır.

²³² -Bu husûsda, ikinci bölümdeki ğunne bahsine bak.

İdğâm-i mea'l-ğunne

Birbirine benzeyen veyâ yakınlığı olan iki harfi, birbirine idğâm edip ğunne ile berâber şedde ile okumaya veyâ zâhirde şeddesiz olarak, telâffuzda ise ğunne ile beâber şeddeli tek bir harf gibi okumaya denir.²³³ Bunun sebebi, iki harf arasında vukû' bulacak olan güç telâffuzu önlemektir. Faydası ise, lisânın başladığı birinci mahredden ikinci mahrece geçişi kolaylaştırmak, aradaki sıklet ve zorluğu gidermektir

İdğâm-i mea'l-ğunne harfleri, dört tâne olup (يَمْئُو :Yemnu) kelimesini teşkil eden (م ن و ي) harfleridir. Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, bu dört harfden birine uğrarsa, İdğâm-i mea'l-ğunne olur. (وَمَنْ يَعْمَلْ - فَضْلاً مِنَ اللَّهِ -) (خَيْرٌ أَيْرُهُ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer Nûn-i sâkin ile (وَو :Vâv) veyâ (يَا :Yâ') harflerinden biri, bir kelime vâki' olursa, bu halde İdğâm-i mea'l-ğunne yapılmayıp izhâr yapılır. Ya'nî, ğunnesiz ve idğâmsız olarak araları birbirinden ayırd edilmek sûretiyle okunurlar. Çünkü, İdğâm-i mea'l-ğunne yapılmıca, kelimelerin asılları kaybolur ve maksad anlaşılmaz. (بُنْيَانٌ - فُنُونٌ - صِنُونٌ -) (دُنْيَا) misâllerinde olduğu gibi. Bunun için bunları, idğâm ile (büyyâmün, kıvvânun, sıvvânün, düyyâ) diye okuyamayız. Ancak izhâr ile (bünyânün, kınvânün, sınvânün, dünyâ) diye okuyabiliriz.

İdğâm-i bi-lâ ğunne

Ğunne'siz olan idğâma denir ki burada idğâm var, ğunne yoktur. Meselâ (فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا) ibâresinde, Nûn-i sâkin (لَمْ :Lâm) harfine uğradığı için idğâm yapılır, fakat ğunne yapılmaz. Çünkü ğunne yapılmıca, idğâm'a hâle gelir ve idğâm bozulur. Halbuki burada idğâm yapmak, ğunne'den daha elzemdir.

İdğâm-i bi-lâ ğunne harfleri iki tâne olup (لَر :Ler) kelimesini teşkil eden (لَمْ :Lâm) ve (رَاء :Râ') harfleridir. Eğer Tenvîn veyâ Nûn-i sâkin, bu iki harften birisine uğrarsa, bu halde İdğâm-i bi-lâ ğunne olur. (مِنْ رَبِّهِمْ - عَفْوٌ رَحِيمٌ - هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ - فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا) misâllerinde olduğu gibi. Bu

²³³ -İdğâm ile ihfâ' arasındaki fark: İdğâm, teşdid ile olur, ihfâ' ise teşdidsiz olur.

Not: Bu kısımda bahs olunan idğâm da, İdğâm-i tâm ve İdğâm-i nâkis kısımlarına ayrılır ki ikinci bölümdeki İdğâm-i mütecâniseyn bahsinde anlatılmıştır.

misâllerde, Tenvîn ve Nûn-i sâkin, kendilerinden sonra gelen kelimelerin ilk harfleri olan (لَام :Lâm) ve (رَاء :Râ') harflerine uğradıkları için idğâm olunarak onlar gibi okunurlar. Ya'nî, (لَام :Lâm) ve (رَاء :Râ') harflerinin şeddeli şekilleri gibi okunurlar. Fakat burada ğunne yoktur.²³⁴

İdğâm-i misleyn

Lügatde, ikisi birbirine mûmâsil ve müşâbih olan şey'e denir. İstılahda ise, (اِدْغَامُ الْمِثْلَيْنِ مَا اتَّخَذَا مَخْرَجًا وَصِفَةً) :İdğâm-i misleyn diye, mahreleri ve sıfatları aynı olan iki harfin -birincisi sâkin ikincisi müteharrik olarak- birbirine uğrarsa -birincisini ikincisine idhâl edip müşedded bir harf gibi okumaya- denir).²³⁵ (اَوُوا وَنَصَرُوا - اِنْ اَضْرَبَ بِعَصَاكَ - فَمَا رَحَّتْ بِحَارْتُهُمْ)²³⁶ misâllerinde olduğu gibi. Bu misâllerde (وَاو :Vâv), (بَاء :Bâ') ve (تَاء :Tâ') harfleri, İdğâm-i misleyn olmuşlardır. Çünkü, birinci harfler, sâkin olup yine kendi cinsinden müteharrik olan ikinci bir harfe uğramışlardır.²³⁷ İdğâm-i misleyn'de, ğunne yoktur. Bunun için idğâm yapıldığı halde ğunne yapılmaz.

Nûn-i sâkin, kendi cinsinden olan harekeli (نُون :Nûn) harfine uğrarsa, bu halde hem İdğâm-i misleyn, hem de İdğâm-i mea'l-ğunne, ya'nî İdğâm-i misleyn mea'l-ğunne olur. Çünkü, her ikisi de, mahrecde ve sıfatda birdirler. Fakat Nûn-i sâkin, genizden gelen ğunne ile çıkar.²³⁸ (وَمَنْ نُعَمِّرْهُ - مِنْ نَارٍ) misâllerinde olduğu gibi. Bu misâllerde, sâkin olan birinci (نُون :Nûn) harfleri harekeli olan ikinci (نُون :Nûn) harflerine uğradığı için, hem İdğâm-i misleyn hem de İdğâm-i mea'l-ğunne olmuşlardır.

Mîm-i sâkin'in üç hâli vardır:

a-Mîm-i sâkin, kendisinden sonra gelen harekeli (مِيم :Mîm) harfine uğrarsa, bu halde İdğâm-i misleyn mea'l-ğunne olur. (اَطْعَمَهُمْ مِنْ جَوْعٍ -)

²³⁴ -Kırâet imâmılarından ba'zıları, "İdğâm-i bi-lâ ğunne'de, ğunne vardır", derlerse de el'an amel edilen şekil, ğunnesiz okunması hâlidir.

²³⁵ -Bu harfler, ister bir kelime isterse başka başka kelimelerde olsunlar hep aynıdır. Fakat Harf-i medd'ler, bundan müstesnâ' olup idğâm edilmezler.

²³⁶ - (اَوُوا وَنَصَرُوا) misâlindeki elif harfi, alâmet için olup kırâet için olmadığından ona i'tibâr olunmaz.

²³⁷ -İdğâm'ın kısımları hakkında, ikinci bölümün idğâm bahsindeki (136) cu nota bak.

²³⁸ -Bu husûs için, ikinci bölümdeki ğunne bahsine bak.

(عَلَيْهِمْ مُّؤَصَّدَةٌ) misâllerinde olduğu gibi. Bunun için bu hallerdeki Mîm-i sâkin'ler, İdğâm-i misleyn mea'l-ğunne olurlar.

b-Mîm-i sâkin, kendisinden sonra gelen harekeli (بَاءٌ :Bâ') harfine uğrarsa, bu halde İhfâ' mea'l-ğunne olur. (إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ - تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ) misâllerinde olduğu gibi. Bu hallerde Mîm-i sâkin (بَاءٌ :Bâ') harfine uğradığı için, İhfâ' mea'l-ğunne, ya'nî hem ihfâ' hem de ğunne olur. (Dudak İhfâ'sı olur, diyenler de vardır).

c-Mîm-i sâkin, (بَاءٌ :Bâ') ile (مِيمٌ :Mîm) harflerinden başka bir harfe uğrarsa, bu halde de İzhâr (*dudak izhârı*) olur. (لَكُمْ دِينُكُمْ - هُمْ فِيهِ) misâllerinde olduğu gibi. Bu hallerde de, Mîm-i sâkin, (بَاءٌ :Bâ') ile (مِيمٌ :Mîm) harflerinden başka harflere uğradığı için izhâr olur.

İdğâm-i mütecâniseyn

Lügatde, bir şey' diğeri bir şey'e müşâbih olup birbirine benzeyen iki cins ma'nâsınadır. İstilahda ise, (اِدْغَامُ الْمُتَجَانِسَيْنِ مَا اتَّحَدَا خُرْجاً وَآخْتَلَفَا صِفَةً) :İdğâm-i mütecâniseyn diye, mahreleri aynı olup sıfatları ayrı ayrı olan iki harfin *-birincisi sâkin, ikincisi müteharrik olarak-* birbirine uğrarsa birincisini ikincisine idhâl edip müşedded bir harf gibi okumaya, denir ki bu idğâm, vâcib'dir.

İdğâm-i mütecâniseyn harfleri üç mahrec üzerindedirler. Şöyle ki:

a-(طَاءٌ :Dâ'), (دَالٌ :Dâl) ve (تَاءٌ :Tâ') harflerinin mahrecleridir. Bu üç harfin mahrecleri, bir mahrec üzerindedir. Fakat sıfatları ayrı ayrı olup bir değildir. Çünkü, (طَاءٌ :Dâ') harfinde isti'lâ' ve idbâk sıfatı; (دَالٌ :Dâl) ve (تَاءٌ :Tâ') harflerinde inhifâd ve infitâh sıfatı; ayrıca (دَالٌ :Dâl) harfinde cehr sıfatı; (تَاءٌ :Tâ') harfinde de hems sıfatı vardır ki bunlar muhtelif sıfatlardır.²³⁹ Bunun için bu halde olan bu üç harf, birbirine uğradığı zaman, İdğâm-i mütecâniseyn olurlar. (وَقَالَتْ طَائِفَةٌ - لَيْنٌ بَسَطَتْ - مَا عَبَدْتُمْ -) (اِنَّكَ لَدَعْوَا اللّٰهِ) misâllerinde olduğu gibi. Bu gibi hallerde, sâkin olan İdğâm-i mütecâniseyn harfleri, mahrecde bir, fakat sıfatda ayrı olan diğeri mütecâniseyn harflerine uğradığı için, İdğâm-i mütecâniseyn olurlar. Bu

²³⁹ -Bu husûslar için, ikinci bölümdeki mahrec ve sıfat bahislerine bak.

hallerde, birinci harf ikinci harfin şeddeli şekli gibi okunduğundan birinci harfin sıfatı kaybolmuş gibi olur.²⁴⁰

b-(ظَاء :Zâ'), (ذَال :Zâl), (ثَاء :Sâ') harflerinin mahrecleridir. Bu üç harfin mahrecleri de, bir mahrec üzerinedir. Fakat sıfatları ayrı ayrı olup bir değildir. Çünkü, (ظَاء :Zâ') ve (ذَال :Zâl) harflerinde müştereken cehr sıfatı, (ثَاء :Sâ') harfinde hems sıfatı, (ظَاء :Zâ') harfinde de isti'lâ' ve idbâk sıfatı vardır ki bunlar da muhtelif sıfatlardır. Bu bakımdan bu durumda olan harfler birbirine uğrarlarsa, İdğâm-i mütecâniseyn olurlar. (اِذْ ظَلَمُوا - يُلْهَثْ ذٰلِكَ) misâllerinde olduğu gibi. Bu gibi hallerde de, sâkin olan İdğâm-i mütecâniseyn harfleri, müteharrik olan diğer İdğâm-i mütecâniseyn harflerine uğradığı için, mahrecleri bir olup sıfatları ayrı ayrı olduğundan, İdğâm-i mütecâniseyn olurlar. Bu hallerde, birinci harf ikinci harfin şeddeli şekli gibi okunduğundan birinci harfin sıfatı kaybolmuş gibi olur.

c-(بَاء :Bâ'), (مِيم :Mîm) harflerinin mahrecleridir. Bu iki harfin mahrecleri de, bir mahrec üzerinedir. Fakat sıfatları ayrı ayrıdır. Çünkü, (بَاء :Bâ') harfinde şiddet sıfatı olduğu halde (مِيم :Mîm) harfinde şiddet sıfatı yoktur. Kezâlik, (مِيم :Mîm) harfinde beyniyye sıfatı olduğu halde (بَاء :Bâ') harfinde beyniyye sıfatı yoktur. Bunun için sıfatları ayrı ayrıdır. Bu durumda olan harfler de, -birincisi olan sâkin (بَاء :Bâ') harfi, ikincisi olan müteharrik (مِيم :Mîm) harfine- birbirine uğrarlarsa, mahrecleri bir olup sıfatları ayrı ayrı olduğundan, İdğâm-i mütecâniseyn olurlar. (يَا بُيُوتَ اَرْكَبْ مَعَنَا) misâllerinde olduğu gibi. Bu gibi hallerde de, sâkin (بَاء :Bâ') harfi müteharrik olan (مِيم :Mîm) harfine uğradığı için, mahrecleri bir olup sıfatları ayrı ayrı olduğundan, İdğâm-i mütecâniseyn olurlar. Bu hallerde de, birinci harf ikinci harfin şeddeli şekli gibi okunduğundan -(بَاء :Bâ') harfi (مِيم :Mîm) harfi gibi okunduğundan-birinci harfin sıfatı kaybolmuş gibi olur.

İdğâm-i mütekâribeyn

Lügatde, birbirine yakın olup yaklaşıcı olan şey'lere denir. İstilahda ise, (اِدْغَامُ الْمُتَقَارِبَيْنِ مَا تَقَارَبَا مَخْرَجًا أَوْ صِفَةً) İdğâm-i mütekâribeyn diye,

²⁴⁰ -İdğâmın hepsinde, ya'nî İdğâm-i misleyn, İdğâm-i mütecâniseyn ve İdğâm-i mütekâribeyn'de, birinci harflerin hepsi, sâkindirler. İkinci harfleri ise, dâimâ müteharriklerdir.

mahrelerinde veyâ sıfatlarında birbirine bir benzerlik ve yakınlık olan iki harfin -birincisi sakin ikincisi müteharrik olarak- birbirine uğrarsa, -birincisini ikincisine idhâl edip- müşedded bir harf gibi okumaya denir ki bu idğâm da vâcib'dir.

İdğâm-i mütেকâribeyn harfleri, iki mahrec üzerindedirler. Şöyle ki:

a-(لَام :Lâm) ve (رَاء :Râ') harflerinin mahreleridir. Mahrelerinde veyâ sıfatlarında birbirine bir benzerlik ve yakınlık olan bu iki harf, birbirine uğrarsa, İdğâm-i mütেকâribeyn olurlar. (بَل رَفَعَهُ اللَّهُ - قُل رَّبِّ) misâllerinde olduğu gibi. Bu gibi hallerde, sâkin olan (لَام :Lâm) harfleri, mahrecte veyâ sıfatta birbirine benzerlik ve yakınlığı olan (رَاء :Râ') harfine uğradıkları için, iki harf birbirine idğâm olunarak İdğâm-i mütেকâribeyn olmuşlardır. Ya'nî, bu halde, (رَاء :Râ') harfi şeddeli gibi okunarak (لَام :Lâm) harfi belli edilmez.

Hafs, Sûre-i Müdaffifin'deki (كَلَّا بَل رَانَ) nazm-i celil'inde, idğâm-i mütেকâribeyn yapmayıp sekte yapar.

b-(كَاف :Kâf) ve (غَاف :Gâf) harflerinin mahreleridir. Mahrelerinde veyâ sıfatlarında birbirine bir benzerlik ve yakınlık olan bu iki harf de birbirine uğrarsa, İdğâm-i mütেকâribeyn olurlar. (أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ) misâlinde olduğu gibi. Bu gibi hallerde de, sâkin olan (غَاف :Gâf) harfi, mahrecte veyâ sıfatta birbirine bir benzerlik ve yakınlık bulunan (كَاف :Kâf) harfine uğradığı için, İdğâm-i mütেকâribeyn olmuştur. Ya'nî, bu halde, (كَاف :Kâf) harfi, şeddeli gibi okunur ve (غَاف :Gâf) harfi belli edilmez. (كَاف :Kâf) harfinin (غَاف :Gâf) harfine uğradığı yer yoktur.

İdğâm-i şemsiyye

Lâm-i ta'rîf denilen (اَلِف :Elif) ve (لَام :Lâm) harfleri (اَل), aşağıdaki ondört harften -Hurûf-i şemsiyye'den- birine uğrarsa, bu halde İdğâm-i şemsiye olur.²⁴¹

²⁴¹ -Bu hale, İdğâm-i şemsiyye denilmesinin sebebi, bu türlü idğâmlar yapılırken ekseriyetle (اَلشَّمْسُ :Şems) kelimesinin misâl getirilmesindedir. Buna nisbetle de bu harflere bu isim verilerek

ثُبُّ ثُمَّ دَعَّ ذَنْبًا رَمَى زِدْ سَمْعَةً شِمَّ صَدَّرَ (İdğâm-i şemsiye harfleri ondört tâne olup)
ت ت د ذ ر ز س ش ص (ضَيْفٍ طَابَ ظَلُّ لَهُ نَعَمٌ) beytinin kelimelerinin evvelindeki
ن ل ا م (ض ط ظ ل ن) harfleridir. Lâm-i ta'rîf, bu ondört harften birine uğrarsa, (لَامُ)
:Lâm) harfî, o harfe idğâm olunarak okunur ki bu da, o harfî şeddeli
(وَالشَّمْسِ - وَالنَّاسِ - وَالطَّارِقِ - وَالسَّمَاءِ - وَالتَّيْنِ)
misâllerinde olduğu gibi.

İhtâr: Lâm-i ta'rîf, bu ondört harften yalnız (نُونُ :Nûn) harfine
uğrarsa, bu halde İdğâm-i şemsiye mea'l-ğunne olur. Çünkü, Nûn-i
sâkin'deki ğunne sıfatı, bir sıfat-ı lâzime olduğundan bu sıfatın harften
ayrılması mümkün değildir. (وَالنَّاسِ) misâlinde olduğu gibi.

Lâm-i ta'rîf, (نُونُ :Nûn) harfî müstesnâ olmak üzere diğer onüç
harften birine uğrarsa, bu halde de İdğâm-i şemsiye bi-lâ ğunne olur.
Çünkü, bu harflerde, ğunne sıfatı yoktur. (وَالشَّمْسِ - وَالطَّارِقِ - وَالسَّمَاءِ)
misâllerinde olduğu gibi.

İzhâr-i kameriyye

Lâm-i ta'rîf denilen (اَلِفٌ :Elif) ve (لَامٌ :Lâm) harfleri (ا ل), aşağıdaki
ondört harften -Hurûf-i kameriyye'den- birine uğrarsa , bu halde İzhâr-i
kameriye olur.²⁴² Çünkü, bu harflerde idğâm yaparak harfî tahfif etmeye
lüzum yoktur. Bunun için Hurûf-i kameriyye'ye uğrayan Lâm-i ta'rîf'ler
izhâr ile okunurlar.

İzhâr-i kameriye harfleri ondört tâne olup (اَبَغْ حَجَّكَ وَخَفَّ عَقِيمُهُ)
beytinin cemi' harfleri olan (ا ب غ ح ج ك و خ ف ع ق ي ك ه) harfleridir.

Hurûf-i şemsiye denilmiştir. (Veyâ güneşin yanında yıldızların görünmediği gibi bu ondört harfin
yanında da Lâm-i ta'rîf görülmediğinden İdğâm-i şemsiye denilmiştir).

(اَلِفٌ :Elif) ve (لَامٌ :Lâm) harflerine (ا ل), Arabca'da Lâm-i ta'rîf denir. Ülemâ'nın ekserisi,
Harf-i ta'rîf (*Lâm-i ta'rîf*), yalnız (لَامٌ :Lâm) harfidir, Hemze değildir, derler. Bunun için buna
Lâm-i ta'rîf denilmiştir. Lâm-i ta'rîf, Hurûf-i şemsiyye'den birine uğradığı zaman okunmaz, o harfe
idğâm olunur. Çünkü, Lâm-i ta'rîf'in, bu harfler önünde okunması güçtür. Bunun için bu türlü
idğâmlarda, Lâm-i ta'rîf, yazılır. Fakat okunurken lâfzî tamâmen giderilerek kendisinden sonra
gelen harfe idğâm olunur.

²⁴² -Kamer, lügatte, ay ma'nâsına geldiği gibi aydınlık ve rûşen gece ma'nâsına da gelir.
Eksreriyyetle bu kelime ile misâl getirildiği için, bu ta'bîr kullanılmıştır. (Veyâ ayın yanında
yıldızların görüldüğü gibi bu ondört harfin yanında da Lâm-i ta'rîf görüldüğünden İzhâr-i kameriye
denilmiştir).

Lâm-i ta'rîf, bu ondört harften birine uğrarsa, bu halde İzhâr-i kameriye olur ki burada (لَامٌ :Lâm) harfî, kendisinden sonra gelen Hurûf-i kameriyye'ye idğâm olunmayıp âşikâr olarak okunur. (وَالْقَمَرِ - وَالْفَجْرِ -) (وَالْعَصْرِ) misâllerinde olduğu gibi.

Kalkale

Lügatde, kavi şey'lerin sesine veyâ bir şey'in kımldatılmasına denir, İstilahda ise, (الْكَلْمَةُ تَقْلُطُ الْمَخْرَجَ حَتَّى يُسْمَعَ لَهُ نَبْرَةٌ قَوِيَّةٌ) :Kalkale diye, mahrec'in tahrik ve iddirâb'ına -*deprenip kımldamasına*- denir ki o harfin mahrecinden kuvvetli bir ses çıkar).²⁴³ Kalkale, cehr ile şiddet sıfatından mürekkeb bir sıfattır ki iki sese muhtaç olur ve yalnız sâkin'lerde vukû' bulur. Bu iki sestten birisi şiddet sıfatının hakkı, diğeri de cehr sıfatının hakkıdır. Her ikisi de ânî, kavi ve haps olmuş seslerdir. Bunun için Kalkale sıfatı, bütün sıfatların en kuvvetlisidir.

Kalkale harfleri beş tâne olup (قُطِبُ حِدٍ) ya'nî (ق ط ب ج د) harfleridir.²⁴⁴ Bu beş harften biri, kelimenin ortasında veyâ sonunda sâkin bir halde olursa, o zaman bu harfler kalkale olurlar. (يَدْخُلُونَ - بِالْحَقِّ -) (أَحَدٌ) misâllerinde olduğu gibi.

İhtâr: Kalkale, sâkin harflere mahsûstur. Bunun için kelimenin başında bulunan kalkale harflerinde, kalkale yapılmaz. Çünkü, kelimenin başında bulunan bu harfler, dâimâ harekeli olmak mecbûriyetindedirler. Harekeli harf ise, hiçbir zaman kalkale olmaz.

Hukmü'r-Râ'

Bu bahiste, (رَاءٌ :Râ') harfinin kısımlarından ve üzerine câiz olan Sıfat-i ârız'lardan bahs olunur.

(رَاءٌ :Râ') harfinin mahreci, -*ikinci bölümün mahrec bahsinde geçtiği gibi*- dilin en uç tarafının biraz arkası ile karşısındaki ön dişlerin üst tarafı olan damaktır. Buradan (رَاءٌ :Râ') harfi çıkar ki bu halde, dilin ucu kavislidir. (رَاءٌ :Râ') harfînde, tekrîr, cehr, infitâh ve beyniyye sıfatları

²⁴³ -Kalkale hakkında, ikinci bölümdeki Kalkale bahsine bak.

²⁴⁴ -Hemze harfînde de cehr ve şiddet sıfatları birleşirse de ülemâ' bu harfî, kalkale harflerinden çıkarmışlardır. Çünkü, Hemze'ye, iyâlâl, tağyîr ve tahfîf ârız olur ve kalkalesi öksürük ve kusmak seslerine benzer. Bu ses ise kerih görüldüğünden, Hemze, kalkale harfî sayılmamıştır.

mevcûd olduğundan bu sıfatları hâiz olan (رَاء :Râ') harfîni, bulunduğu yere göre, on türlü okumak mecbûriyeti hâsıl olur ki bunlar, sırası ile şunlardır:

1-(رَاء :Râ') harfî meftûh veyâ madmûm olursa, kalın okunur. (الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ - نَصْرُ اللَّهِ - وَالرُّوحُ) misâllerinde olduğu gibi.

2-(رَاء :Râ') harfî meksûr olursa ince okunur. (بِالرَّيِّ) misâlinde olduğu gibi.

İhtâr: Bu halde (رَاء :Râ') harfinin kesresi ister lâzime olsun - (رَزَقٌ) misâlinde olduğu gibi-, ister ârıza olsun - (وَذَرِ الَّذِينَ) misâlinde olduğu gibi-, isterse (رَاء :Râ') harfinin mâba'dindeki harf isti'lâ' harfî olsun - (اَلرَّحَابُ) misâlinde olduğu gibi-, isterse (رَاء :Râ') harfinin mâkablindeki harf isti'lâ' harfî olmasın - (رَزَقٌ) misâlinde olduğu gibi-, aynı hükmü hâiz olup hepsinde de (رَاء :Râ') harfî ince okunur.

3-(:Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harf de meftûh veyâ madmûm olursa, bu halde (رَاء :Râ') harfî kalın okunur. (بِالتَّنْدُوزِ - مَنْ شَكَرَ -)²⁴⁵ misâllerinde olduğu gibi.

4-(رَاء :Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harf de meksûr olursa, bu halde (رَاء :Râ') harfî ince okunur. (وَاَصْطَبِرْ - وَاسْتَعْفِرْهُ) misâllerinde olduğu gibi.

İhtâr (رَاء :Râ') harfinin bu hâlinde üç şartın bulunması lâzımdır:

a-(رَاء :Râ') harfinin mâkablının harekesi lâzım olup ârız olmamak.

b-Kesre, (رَاء :Râ') harfinin bulunduğu kelimedeki olup (رَاء :Râ') harfine bitişik olmak.

²⁴⁵ -Ba'zı kayıtlarda “ (رَاء :Râ') harfinin sükûnu, vakıf için olmayıp Sükûn-i lâzım olmalıdır, denilerek - (الْعَزْزُ - وَأَمْرٌ) gibi- Sükûn-i lâzım'lı olan (رَاء :Râ') harfli kelimeler misâl gösterilir ve bu şarta binâen de - (نُذِرُ - شَكَرٌ) gibi- kelimelerdeki (رَاء :Râ') harfleri harekeli olup sükûnları, Sükûn-i lâzım değildir. Vakıf sebebi ile Sükûn-i ârız'dır. Bunun için vakıf sebebi ile ârız olan sükûn, bu bahiste mu'teber değildir” denirse de, her iki halde de (رَاء :Râ') harfîni kalın okumak icâb eder. El-Virdü'l-Müfid fi Şerhi't-Tecvid

c-(رَاءَ :Râ') harfinin bulunduğu kelime, (رَاءَ :Râ') harfinden sonra Hurûf-i isti'lâ' olmamaktır.

5-(رَاءَ :Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harf de meksûr olursa ve mâba'dinde de Hurûf-i isti'lâ'dan bir harf bulunursa, bu halde (:Râ') harfî kalın okunur. (فِرْقَةٌ - قِرْطَاسٌ - مِرْصَادٌ) misâllerinde olduğu gibi.²⁴⁶

6-(رَاءَ :Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harf de meksûr olursa ve mâba'dindeki isti'lâ' harfî de meksûr olursa, bu halde (رَاءَ :Râ') harfini ince ve kalın okumak câizdir. Çünkü, ülemâ', bunda ihtilâf ederek ba'zıları kalın ve ba'zıları da ince okumuşlardır. (كَلٌّ فِرْقٌ) misâlinde olduğu gibi.

7-(رَاءَ :Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harfîn harekesi de ârız olursa, bu halde (رَاءَ :Râ') harfî kalın okunur. (لِمَنْ ارْتَضَى - ارْجَعِي) misâlinde olduğu gibi.²⁴⁷

8-(رَاءَ :Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harf de sâkin olursa, bu halde sâkine i'tibâr olunmaz. Ancak sâkin olan harfîn mâkablindeki harfe i'tibâr olunur. Şöyle ki:

Eğer bu harf, meftûh veyâ madmûm ise, (رَاءَ :Râ') harfî kalın okunur. (مِنْ كَلٍّ أَمْرٍ - فِي الصُّدُورِ - بِالصَّبْرِ) misâllerinde olduğu gibi.

9-Eğer bu harf meksûr ise, (رَاءَ Râ') harfî ince okunur. (قَدِيرٌ - بَصِيرٌ) misâllerinde olduğu gibi.²⁴⁸

10-(:Râ') harfî sâkin olur ve mâkablindeki harf de Harf-i liyn olursa,²⁴⁹ bu halde de (رَاءَ :Râ') harfî ince okunur. (سَيْرٌ - حَيْرٌ) misâllerinde olduğu gibi.²⁵⁰

²⁴⁶ -İsti'lâ' harfleri yedi tâne olup (خ ص ض ط ظ غ ق) harfleridir.

²⁴⁷ -Burada, (رَاءَ :Râ') harfinden evvel gelen Hemze'ler, Hemze-i vasıl'dır. Bunun için bunların evvelinde bir kelime getirilerek vasl olunursa, o hemze'nin harekesi, ârız olduğu için zâil olur. Binâen-aleyh, ârız olan harekeye i'tibâr olunmayarak (رَاءَ :Râ') harfî kalın okunur.

²⁴⁸ -Sekiz ve dokuzuncu kısımdaki kâideler, vakıf hallerine mahsûstur.

²⁴⁹ -Harf-i liyn, (وَأَوْ :Vâv) ve (يَاءَ :Yâ') harfleri sâkin olur ve mâkabli de meftûh olursa, bu halde bu iki harf, Harf-i liyn olurlar. Fakat Elif harfî dâimâ Harf-i liyn'dir. Çünkü, dâimâ sâkin olup mâkabli meftûh'dur.

Not: Meftûh olan (رَاء :Râ') harfinin mâkablindeki harf, meksûr ile (رَاء :Râ') harfi arasında sâkin bir halde bulunursa, bu halde (رَاء :Râ') harfini kalın okumak vâcib olur. (عِمْرَانُ - إِسْرَائِيلَ - إِبْرَاهِيمَ) kelimelerinde olduğu gibi.

Eğer o sâkin harf, (ضَادٌ :Dâd), (طَاءٌ :Dâ') ve (قَافٌ :Gâf) harflerinden biri olursa, veyâ o sâkin harf, bu üç harften başka olur ve (رَاء :Râ') harfi mükerrer zikir olunursa, bu halde de (رَاء :Râ') harfini kalın okumak vâcib olur. (إِصْرًا - قِطْرًا) kelimeleri ile (إِسْرَارًا - مِدْرَارًا) kelimelerinde olduğu gibi.

Eğer sâkin olan o harf, (صَادٌ :Sâd), (طَاءٌ :Dâ') ve (قَافٌ :Gâf) harflerinden başka olur ve (رَاء :Râ') harfi de mükerrer zikir olunmazsa ve (رَاء :Râ') harfinin mâba'dinde meksûr olan (قَافٌ :Gâf) harfinden başka isti'lâ' harfi bulunrsa, bu halde de (رَاء :Râ') harfini kalın okumak vâcib olur. (إِغْرَاضًا) misâlinde olduğu gibi.

Bu son halde, Hurûf-i isti'lâ'dan yalnız meksûr (قَافٌ :Gâf) harfi bulunur ve diğerleri bulunmazsa, bu halde (رَاء :Râ') harfini ince veyâ kalın okumak câiz olur. Çünkü, bu haldeki (رَاء :Râ') harfini, ba'zı ülemâ' ince okumuş, ba'zı ülemâ' da kalın okumuşdur. (إِخْرَاقٍ - إِشْرَاقٍ) kelimelerinde olduğu gibi.

Lâfzatü'llâh veyâ Hukmü'l-lâm

Bu bahiste, İsm-i celâl olan (اللهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'inin kırâetinde bulunan hallerden bahs olunur. Şöyle ki:

(اللهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'inin mâkabli meftûh²⁵¹ veyâ madmûm olursa, o zaman (اللهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'i kalın okunur. Ya'nî bu halde (لَامٌ :Lâm)

²⁵⁰ -Bu misâllerde, (رَاء Râ') harflerinin üzerine vakıf yapılarak (رَاء Râ') harfleri, Sükûn-i ârız ile sâkin kılınmışlardır.

Not: a- (مِنْ مِصْرٍ - عَيْنَ الْقَطْرِ) kelimeleri ile,

b- (فَاسِرٌ - أَنْ أَسِرَ - إِذَا يَسِرُ) kelimelerini, hem ince hem kalın okumak câizdir.

²⁵¹ - (اللهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'inin mâkablinde bulunan bu meftûh'un, meftûh-i ğayr-i mümâl olması lâzımdır ki bu halde (اللهُ :Allâh) lâfzı, kalın okunur. Eğer (اللهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'inin mâkablinde

harfini tefhîm etmek (*kalın okumak*) vâcib olur. (نَصْرُ اللَّهِ - هُوَ اللَّهُ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer (اللَّهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'inin mâkabli meksûr olursa, o zaman da (اللَّهُ :Allâh) lâfz-ı şerîf'i, ince okunur. Ya'nî bu halde de (لَامٌ :Lâm) harfini terkîk etmek (*ince okumak*) vâcib olur. (اللَّهُ - بِاللَّهِ) misâllerinde olduğu gibi.²⁵²

Zamir

Zamir diye, lügatde, bir şey'i gizlemeye denir. (هُوَ - هِيَ - هَا) gibi kelimelere zamir denilmesinin sebebi, kinâye olundukları şey'in ismini ve kendisini, gizleyip gâib hukmüne getirdikleri içindir. Binâen-aleyh, bu bahiste zikr olunan zamir, gâib zamîrinin yerini tutan (هُ :Hû) zamîridir ki bunun okunuş şekilleri şöyledir:

Bu zamîrin mâkablindeki harf, üç türlü harekeden *-damme, fetha, ve kesre'den-* biri ile müteharrik olursa, bu halde o zamîri, o zamirden sonra kendisine bitişik mukadder bir (وَآو :Vâv) veyâ (يَاء :Yâ') Harf-i medd'leri varmış gibi okuyarak medd ederiz. (وَلَهُ - بِهِ - إِنَّهُ) misâllerinde olduğu gibi ki bunları (وَهُوَ - بِحِي - إِهْوُ) şeklinde yazılmış gibi okuruz.

Bu zamirden sonra Sebeb-i medd'en Hemze vâki' olmazsa, bu zamîri, Medd-i tabîi olarak okur ve bir elif miktârı medd ederiz. Eğer bu zamirden sonra Sebeb-i medd'en Hemze vâki' olursa, bu halde *-Medd-i munfasıl bahsinde zikr olunduğu gibi-* medd ederiz.

İhtâr: (مَا يَنْتَهِي) ve (مَا نَنْقُطُهُ) gibi kelimelerdeki (هَاء :Hâ' harfleri, yukarıdaki kâideye uyularak medd edilmezler, Çünkü, bunlar, kelimenin asıl harfi olup zamir değildirler.

Eğer zamîrin mâkablindeki harf, müteharrik olmayıp sâkin olursa, bu halde o zamir medd olunmayıp kasr olunur. (الْيَاءِ - عَلَيْهِ - فِيهِ) misâllerinde olduğu gibi.

---

bulunan meftûh, meftûh-i mûmâl olursa, bu halde (لَامٌ :Lâm) harfini tefhîm veyâ terkîk etmek -kalın veyâ ince okumak- câiz olur. Meftûh-i ğayr-i mûmâl diye, imâle olunmayan meftûh'a; meftûh-i mûmâl diye de, imâle olunan meftûh'a denir ki bu husûsda, birinci bölümdeki Elif-i mûmâle bahsine bak.

²⁵² -Meksûr olan harflere terkîk sıfatı ânız olduğundan terkîk'den tefhîm'e birdenbire intikâl etmekte külfet ve güçlük vardır. Bunun için kırâet imâmları, bu güçlüğü gidermek gâyesiyle, bu halde, Lâfzatü'llâh'ı, ince okumuşlardır.

İhtâr: (اَلَيْهِ - عَلَيْهِ) gibi kelimelerde, zamînden evvel vâki' olan sâkin (يَا :Yâ') harfleri, hiçbir zaman medd olunmayıp dâimâ kasr olunurlar.

Fakat, Sûre-i Fûrkân'daki (فِيهِ مُهَانًا) ibâresindeki zamir, bundan müstesnâ olarak medd olunur. Ya'nî (فِيهِ مُهَانًا) şeklinde yazılmış gibi okunur. Çünkü zamîrin kesresinden sonra gelen (مِيم :Mîm) harfinin dammesine sür'atle geçmekte, güçlük ve külfet vardır. Bunun için buradaki zamir, kasr olunması îcâb ettiği halde medd olunur.²⁵³

Not: Zamîrin mâkabli değil de mâba'dindeki harf sâkin olursa bu halde o zamîrin mâkabli ister müteharrik olsun, isterse sâkin olsun, her iki halde de medd olunmayıp kasr olunur ki bütün kurrâ' bunda ittifak etmiştir. (فَارَأَهُ الْآيَةَ - وَمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ) ve (كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ) misâlinde ve (فَارَأَهُ الْآيَةَ - وَمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer zamîrin üzerine, sükûn ile veyâ ravm ile vakıf yapılırsa, her iki halde de vasıl terk olunur. (وَاجْتَنِبْهُ - مِنْهُ - لَهُ) misâllerinde olduğu gibi.²⁵⁴

Sekte

Lügatde, sükût etmek ve devamlı ses çıkarırken iki sesin arasını soluk almadan ayırmak ma'nâlarıdır. İstilahda ise, (السَّكْنَةُ قَطْعُ الصَّوْتِ دُونَ النَّفْسِ) : Sekte diye, *-kirâet esnâsında-* nefes almadan sesi kesmeye denir).

Sekte'nin zamânı, vakıf zamânından azdır. Vakıf zamânı ise nefes alacak kadar bir zamandır. Sekte, vasıl hâline mahsûstur. Vakıf ise, fasl hâline mahsûstur.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Kirâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere, dört yerde sekte gelmiştir:

1-Sûre-i Kehf'de (عَوْجًا قَيْمًا) dır. Burada (عَوْجًا) lâfzındaki tenvîni elife kalb ederek, elif üzerine sekte yapılır.

²⁵³ -Bu zamîrin medd edilmesi hakkında ba'zıları da, "Bu zamir, *-medd edilmek sûretiyle-* evvelinde olan ma'nâyı te'kid eder" derler ki bu husûs, tefsîrlerde îzâh edilip anlatılır.

²⁵⁴ -Zamir bahsinde zikr olunan bu gâib zamîrinin, mâkabli meftûh veyâ madmûm olursa, zamîrin kendisi de madmûm okunur. (رُبُّهُ - إِنَّهُ) misâllerinde olduğu gibi. Eğer zamîrin mâkabli meksûr olursa, zamîrin kendisi de meksûr okunur. (فِيهِ - يَ) misâllerinde olduğu gibi. Bu zamir, hiçbir sûretle meftûh okunmaz. Çünkü, müfret müzekker gâib zamîrinin müfret müennes gâibe zamîrine müşâbih ve mültebis olmaması lâzımdır.

2-Sûre-i Yâsîn'de (مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا) dır. Burada (مَرْقَدِنَا) lâfzının elif harfi üzerine sekte yapılır.

3-Sûre-i Kiyâme'de (وَقِيلَ مَنْ رَآيَ) dır. Burada (مَنْ) lâfzının (نُونُ :Nûn) harfi üzerine sekte yapılır.

4-Sûre-i Müdaffifin'de (كَلَّا بَلْ رَانَ) dır. Burada da (بَلْ) lâfzının (لَامٌ :Lâm) harfi üzerine sekte yapılır.

Zıkr olunan bu sekte'lerden başka, bir de Hâ'-i sekte'ler²⁵⁵ ile kırâet olunan kelimeler vardır ki şunlardır: Sûre-i Bakara'da (لَمْ يَتَسَنَّهَ); Sûre-i

---

²⁵⁵ -Hâ'-i sekte, Hâ'-i kinâye'nin kısımlarından bir nevidir. Hâ'-i kinâye ise, beş kısım olup şunlardır:

1-Zamîr-i mecrûr olur. Cemi' müzekker için olan (إِلَيْهِمْ - عَلَيْهِمْ) deki (هَاءُ :Hâ') harfleri gibi.

2-Zamîr-i merfû-i munfasıl olur. Müzekker ve müennes için olan (هُوَ - هِيَ) zamirlerinin (هَاءُ :Hâ') harfleri gibi.

3-Hâ'-i te'nîs olur. Hâ'-i te'nîs olunca, vasıl hâlinde yuvarlak (تَاءُ :Tâ'); vakıf hâlinde (هَاءُ :Hâ') olur ki her iki halde de (ة) şeklinde yazılır. (مَوْعِظَةٌ - حِكْمَةٌ) misâllerinde olduğu gibi. Ba'zan da -hem vasıl hem de vakıf hâlinde- açık (تَاءُ :Tâ') harfi şeklinde yazılır ve okunur. (اِمْرَأَتٌ - نِعْمَتٌ - رَحْمَتٌ) kelimelerinde olduğu gibi.

4-Hâ'-i sekte olur. Hâ'-i sekte diye, vasıl hâlinde de vakıf hâlinde de sâkin olan (هَاءُ :Hâ') harfine denir ki hareke ile okunmaz. Eğer hareke ile okunursa hatâ yapılmış olur. Kur'ân-ı Kerim'de, yedi yerde Hâ'-i sekte vardır ki bunlar, yukarıda zıkr olunan sûrelerdeki Hâ'-i sekte'lerdir. Bunlardan Sûre-i Hâkka'daki (كِتَابِيَّةٌ) ve (حِسَابِيَّةٌ) lâfz-ı şerif'leri ikişer tânedir. Bunlar da ilâve edilirse dokuz yerde Hâ'-i sekte gelmiş olur.

5-Mansûb ve mecrûr hallerinde, zamîr-i müzekker-i muttasıl olur ki bunlar da, buldukları yerlere göre, sekiz kısım olurlar. Şöyle ki:

a-Kendisi madmûm olup mâkabli ve mâba'di sâkin olur. (يَعْلَمُهُ اللهُ - آتَيْتُهُ اللهُ) misâllerinde olduğu gibi. Bu kısmın, adem-i işbâ'ında hilâf yoktur. Yalnız Bezzî, bir yerde işbâ' eder ve mâkablini müşedded kılar ki o da Abese Sûresi'ndeki (عَتَتْهُ تُلُوعِي) dır. (İşbâ', çekmek ve medd etmek ma'nâsındır)

b-Kendisi madmûm, mâkabli ve mâba'di müteharrik olur. (إِنَّهُ عَلِيمٌ) misâlinde olduğu gibi. Bu nev'in, işbâ'ında hilâf yoktur. Yalnız (يَرْضَهُ لَكُمْ) kelimesinde hilâf vardır.

c-Kendisi madmûm, mâkabli sâkin, mâba'di müteharrik olur. (مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ - شَرُّوهُ بِئْسَ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nev'in de adem-i işbâ'ında hilâf yoktur. Yalnız İbn-i Kesîr, işbâ' eder. (أَرْجَهُ) kelimesinde ise, kurrâ' arasında ihtilâf vardır.

d-Kendisi ve mâkabli müteharrik olup mâba'di sâkin olur. (لَهُ الْمُلْكُ - لَهُ الْحَمْدُ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nev'in de adem-i işbâ'ında hilâf yoktur.

En'âm'da (وَاقْتَدُوا); Sûre-i Hâkka'da (كِتَابِيَّةٌ - حِسَابِيَّةٌ - مَالِيَّةٌ - سُلْطَانِيَّةٌ) ve Sûre-i Kâria'da da (مَاهِيَّةٌ) dir.

Bu kelimelerdeki Hâ'-i sekte'leri, -vasıl hâlinde- ba'zı kurrâ' isbât etmiş ve ba'zı kurrâ' da isbât etmemiştir. Bunun için vasıl hâlinde, Hâ'-i sekte'lerin isbâtı, muhtelefün fih'dir.

İmâm Âsım, vasıl hâlinde, buradaki Hâ'-i sekte'lerin hepsini isbât etmiştir. Ba'zı kurrâ'lar da (كِتَابِيَّةٌ - حِسَابِيَّةٌ) lâfızlarında Hâ'-i sekte'leri isbât etmişler, diğerlerinde isbât etmemişlerdir. Böyle yerlerde, Hâ'-i sekte'leri isbât eden kurrâ'lar için, bir Hâ'-i sâkine ilhâk etmek lâzımdır.

Vakıf hâlinde ise, bütün kurrâ'lar, Hâ'-i sekte'leri isbât etmişler (okumuşlar) dır. Bunun için vakıf hâlinde, Hâ'-i sekte'lerin isbâtı, müttefekun aleyh'dir.

İhtâr: Sekte câiz olmayan yerlerde sekte yapmak hatâ olup bundan sakınmak lâzımdır. Nitekim ba'zı kimselerin (فَصَلَّ لِرَبِّكَ) de birinci (لَام :Lâm) harfi üzerine; (اِيَّاكَ نَعْبُدُ) de (كَاف :Kâf) harfi üzerine yaptıkları gibi yapmamalıdır.

Vakıf

Lügatde, durmak ve durdurmak ma'nâsındır. İstılahda ise, (الْوَقْفُ قَطْعٌ) Vakıf diye, nefesle berâber sesin kesilmesine denir).

e-Kendisi madmûm veyâ meksûr olup mâkabli ve mâba'di sâkin olur. (عَلَيْهِ اللهُ) misâlinde olduğu gibi. Bu nev'in de adem-i işbâ'ında hilâf yoktur.

(عَلَيْهِ اللهُ) misâlinde, Hafs, -Lâfza-i celâl'e ta'zîm için- zamir olan (هَاء :Hâ') harfini damme ile okur; diğerleri, kesre ile okur.

f-Kendisi meksûr, mâkabli ve mâba'di müteharrik olur. (لِقَوْمِهِ يَأْقُومُ) misâlinde olduğu gibi. Bu nev'in de işbâ'ında hilâf yotur. Yalnız yedi kelime de -(يُؤَدُّ - نُؤَلِّهِ - نُصَلِّهِ - نُؤَيِّهِ - يَأْتِيهِ - يَتَّقِيهِ - مُؤْمِنًا)- kelimelerinde- hilâf vardır.

g-Kendisi meksûr, mâkabli müteharrik ve mâba'di sâkin olur. (بِهِ أَنْظُرُ - بِهِ اللهُ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nev'in de, adem-i işbâ'ında hilâf yoktur.

h-Kendisi meksûr, mâkabli sâkin ve mâba'di müteharrik olur. (إِلَيْهِ رَاجِعُونَ - فِيهِ هُدًى) misâllerinde olduğu gibi. Bu nev'in de adem-i işbâ'ında hilâf yoktur. Ya'nî hiçbir kurrâ' işbâ' etmez. Yalnız İbn-i Kesîr, işbâ' eder. Hafs ise, yalnız bir yerde -Sûre-i Fûrkân'daki- (فِيهِ مُهَاتًا) de- işbâ' eder, diğerlerinde etmez. (Bu husûsda, yukarıdaki zamir bahsine bak).

İhtâr: Bu (هَاء :Hâ') harfleri, asıl kelimeden iseler -(مَا نُنْفَعُهُ - وَجْهَ أَبِيكُمْ) misâllerinde olduğu gibi- bu hallerde, mâkabli ve mâba'di ister müteharrik olsun, ister sâkin olsun, işbâ' edilmezler.

Halîl ibn-i Mustafâ'nın Şemsiye adlı kitabının Hâ'-i kinâye bâbından. ss.25.

Vakıf'da esâs olan, sükûn üzerine vakıf yapmaktır. Hareke üzerine vakıf yapılmaz. Hareke üzerine vakıf yapılamıyacağı için de, vakıf hâlinde, son harfleri müteharrik olan kelimeler, *-sonu sâkin olan kelimeler gibi-* sâkin olarak okunurlar ki bu halde o kelime, Sükûn-i ârız ile sâkin olmuş olur. (نَسْتَعِينُ - يَوْمَ الدِّينِ - رَبُّ الْعَالَمِينَ) misâllerinde olduğu gibi.

Tenvîn de, vakıf hâlinde, *-iskân kâdesine tebean-* sâkıt olur. Çünkü Tenvîn, son harfin harekesine tâbi' olan bir Nûn-i sâkine'dir. Metbû' gidince tâbi' de kalmaz. Bu halde, iki üstünlü kelimeler, elif üzerine vakıf olunurlar. (وَالسَّمَاءُ بِنَاءٍ - عَدَابًا لِّيَمَاءٍ) misâllerinde olduğu gib i.

(بِنَاءٍ - نِسَاءٍ) gibilerde vakıf yaparken, Tenvîn'i hafz edip hemze'yi elife kalb ederek, elif üzerine vakıf yapılmalıdır. Fakat (رَحْمَةً) gibilerde vakıf yaparken, Tenvîn'i hafz edip Tâ'-i te'nîs'i (Hâ':Hâ') ya kalb ederek (Hâ':Hâ') üzerine vakıf yapılmalıdır. Çünkü (Tâ':Tâ') harfi ile nihâyet bulan kelimelerin sonu yuvarlak (Tâ':Tâ') harfi ise, vakfi, (Hâ':Hâ') harfi üzerine olur. (سُنَّةٌ - رَحْمَةٌ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nevî (Tâ':Tâ') harfine, **Tâ'-i kasîra** veyâ **Tâ'-i merbûda** denir. Eğer, (Tâ':Tâ') harfi ile nihâyet bulan kelimelerin sonu, açık (Tâ':Tâ') harfi ise, vakfi, (Tâ':Tâ') harfi üzerine olur. (السَّمَوَاتُ - هَيْهَاتُ) misâllerinde olduğu gibi. Bu nevî (Tâ':Tâ') harfine de **Tâ'-i davîle** veyâ **Tâ'-i mecrûre** denir.

Kezâlik, müfret gâib zamîri ile nihâyet bulan kelimelerin vakfi hâlinde de aynı kâide icrâ' olunarak (Hâ':Hâ') üzerine vakıf yapılır. (خَشِيَ رَبَّهُ - إِلَّا بِأَذْنِهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Hafs kırâeti'nde, vakıf hâlinde, yedi kelimenin âhirine bir şey'den bedel olmuştur ki bunlarda, bu elif üzrine vakıf olunur. Vasıl hâlinde ise, elifsiz olarak okunurlar. Bu yedi kelime şunlardır:

1-Mütekellim vahde zamîri olan (أَنَا) dir ki bütün mevzîlerde elif üzerine vakıf olunur.

2-Sûre-i Kehf'deki (لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ) kavî-i şerîf'i;

3-Sûre-i Ahzâb'da (الطُّنُونَا) kavlı-i şerîf'i;

4-Sûre-i Ahzâb'da (الرَّسُولَا) kavlı-i şerîf'i;

5-Sûre-i Ahzâb'da (السَّبِيلَا) kavlı-i şerîf'i;

6-Sûre-i İnsân (Dehr) de (سَلَّاسِلَا) kavlı-i şerîf'i; (Burada, Hafs'dan diğerk bir rivâyetde de (لَام :Lâm) harfinin iskâmı ile vakıf yapılır).

7-Yine Sûre-i İnsân'da evvelki (قَوَارِيرَا) kavlı-i şerîf'idir. Sonraki (قَوَارِيرَا) da, sükûn üzerine vakıf yapılır.

Kezâlik, Sûre-i Yûsûf'deki (وَلَيْكُونَنَّ) kavlı-i kerîm'i ile Sûre-i Alâk'daki (لَنْسَفَعَنَّ) kavlı-i kerîm'inin Nûn-i hafffe-i te'kîdiyye'si, Mesâhif-i kerîme'de, Tenvîn şeklinde, -(وَلَيْكُونَنَّ) ve (لَنْسَفَعَنَّ) olarak yazılmış olduğundan bunların vakfı da, elif üzerine yapılır.

Mâkablinin harekesi kendi cinsinden olan Vâv-i mütaharrike veya Yâ'-i mütaharrike ile nihâyet bulan kelimelerin vakfında -*iskân sebebiyle*- bir Harf-i medd hâsıl olduğundan bunlar, vakıf hâlinde, Medd-i tabîî gibi okunurlar. (وَمَنْ مَعِيَ - لَنْ نَدْعُو - هِيَ - هُوَ) misâllerinde olduğu gibi.

Sonu müşedded olan kelimelerin vakfında da, tekrîre riâyet edilir. Ya'nî teşdîdler gözetilerek okunur. (تَبَّ - أَلْمُرُّ - عَلَيَّ - بُئِيَ - أَلدَّوَابَّ) misâllerinde olduğu gibi.²⁵⁶

Vasıl

Geçmek, ulaşmak ve yetişmek ma'nâsına olup vakfın zıddıdır. Bir kelimenin diğerk bir kelimeye vasılı hâlinde, iki harf-i sâkin içtimâ' ederse, sâkin olan birinci harfin, iskâd veya tahrîk olunması lâzım gelir.²⁵⁷ Şöyle ki:

Eğerk sâkin olan birinci harf, Harf-i medd olursa, iskâd olunur. (أَلَّذِي اسْتَوْفَدَ - لَقُوا أَلَّذِينَ) misâllerinde olduğu gibi. Fakat müttekellim zamîri olan (يَاء :Yâ') harfleri, -*Harf-i medd oldukları halde*- vasıl hâlinde,

²⁵⁶ -Vakfın kısımları ve vakfa teallük eden diğerk husûslar hakkında, ikinci bölümdeki vakıf bahsine bak.

²⁵⁷ -**İskâd** diye, mevcûd olan bir harfî, telâffuzdan düşürmeye denir. **Tahrîk** diye de, sâkin olan bir harfî, harekelemeye denir.

İki sâkin harf arasında bulunan Hemze-i vasıl'lar, -*vasıl hâlinde*- telâffuz edilmezler. Bunun için de, sâkin olan harfin telâffûsine mâni' olamazlar.

ekseriyetle meftûh okunarak iskâd olunmazlar. (رَبِّيَ الَّذِي - نِعْمَتِي الَّتِي - يَا) (عِبَادِي الَّذِينَ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer sâkin olan birinci harf, Harf-i medd değil ise, o harf kesre ile harekelenir. Çünkü, Harf-i sâkin'i harekelemek de asl olan, ona kesre vermektir. (لَمْ يَكُنْ - فَأَعْبُدْ - قَالَتْ) misâllerinde olduğu gibi ki bunlar, vasıl hâlinde, kesre ile harekelenirler.

Bununla berâber (مِنْ) harfî, cemî' zamîri'nin (مِيم :Mîm) harfî ve mâkablî meftûh olan cemî' vâv'ları, bu kâideden müstesnâ' olup vasıl hâlinde (مِنْ) harfî fetha ile, cemî' zamîri'nin (مِيم :Mîm) harfî ve mâkablî meftûh olan cemî' vâv'ları da damme ile harekelenirler. (مِنَ الَّذِينَ - آتُوا الرِّكَاءَ - لَا تَحْشَوْا النَّاسَ - يَبْلُغُكُمْ اللَّهُ - هُمْ الَّذِينَ - فَمِنَ اللَّهِ) misâllerinde olduğu gibi.

Eğer sâkin olan birinci harf, Tenvîn olursa, -Tenvîn, Nûn-i sâkin'den *ibâret olduğu için*- bu da harekelenerek Nûn-i meksûre olarak okunur. (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ . اللَّهُ الصَّمَدُ) âyet-i kerîme'leri arasında olduğu gibi ki böyle yerlerde, küçük bir Nûn-i meksûre konulmuştur.

İşmâm

Lügatde, sapmak ve bir harfe damme izâfe etmek ma'nâsındır. İstılahda ise, (إِشْمَامٌ اِنْضِمَامُ الشَّفَتَيْنِ بَعْدَ السُّكُونِ) :İşmâm diye, sükûn'dan sonra dudakları yumarak ötüre yapmaya denir).

Sûre-i Yûsûf'deki (لَا تَأْمَنَّا) lâfz-ı şerîf'inde, hareke iskân'a karıştırılarak İdğâm-i sahîh ile işmâm yapılıır ki bu vâcib'dir. Ya'nî, aslı (لَا تَأْمَنَّا) olan bu kelimedede, -birinci (نُونُ :Nûn) harfinin asıl harekesi olan damme'yi göstermek ve yanlış bir ma'nâya mahal vermemek için-birinci (نُونُ :Nûn) harfini ikinci (نُونُ :Nûn) harfine idğâm edip dudaklar ile birinci (نُونُ :Nûn) harfinin dammesine işâret ederek işmâm yapılıır. Burada, işmâm yapmak vâcib olduğundan bunu terk etmek hatâdır.²⁵⁸

²⁵⁸ -Bu husûsda, ikinci bölümün vakıf bahsindeki not kısmına ve beşinci bölümdeki işmâm bahsine bak.

Îmâle

Lügatde, bir şey'i, bir tarafa meylettirip eğmeye denir. İstılahda ise, Elif-i meddiyye ile (يَاءٌ :Yâ') harfî arasında telâffuz edilen Elif harfine denir ki, ne hâlis Elif'dir, ne de hâlis (يَاءٌ :Yâ') dir. Bu halde, Elif tarafı (يَاءٌ :Yâ') tarafına gâlip olursa ona Îmâle-i suğrâ, eğer (يَاءٌ :Yâ') tarafı Elif tarafına gâlip olursa ona da Îmâle-i kübrâ denir.

Sûre-i Hud'daki (بَجْرَهَا) lâfz-ı şerîf'ini, Îmâle-i kübrâ ile kırâet etmek lâzımdır. Burada (رَاءٌ :Râ') harfinin önündeki Elif harfini Îmâle-i kübrâ ile imâle yapabilmek için, buradaki Elif harfini telâffuz ederken (يَاءٌ :Yâ') arfî gibi yaparak Elif harfinin mâkablindeki fetha'yı, kesre'ye çevirip (رَاءٌ :Râ') harfini ince okumakla mümkün olur. Bununla berâber bu husûsu, bi'z-zât üstadlarından öğrenmek en doğru yoldur. Îmâle sıfatı da, harfe sonradan ârız olan sıfatlardandır.

Teshîl

Lügatde, kolaylaştırmak ma'nâsınadır. İstılahda ise, birbirini ta'kîb eden iki Hemze'den ikinci Hemze'yi, Hemze ile Hemze'nin harekeli cinsi olan (ا :Elif) harfî arasında (هَاءٌ :Hâ') şâibesi (*alâmeti*) olmayarak kırâet etmeye denir.²⁵⁹

Kırâat-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere, Sûre-i Fussilet'deki (أَعْجَمِي) lâfz-ı şerîf'ini, Teshîl ile kırâat etmek lâzımdır. Ya'nî, ikinci Hemze'yi, Hemze ile Hemze'nin harekeli cinsi olan (ا :Elif) harfî arasında (هَاءٌ : Hâ') sesi olmayacak bir şekilde okumak gerektir.

Ba'zı kimseler, buradaki Hemze-i müsehhele'yi, ya'nî bahis mevzûu olan ikinci Hemze'yi, (هَاءٌ :Hâ') harfîne kalb ederek Teshîl ettim zannı ile (أَعْجَمِي) şeklinde okurlar ki bu hatâdır. Bundan kaçınmak lâzımdır.

Ravm

Gizli ses ile harfin harekesini taleb etmeye, ya'nî harekeyi haffice çıkarmaya denir.²⁶⁰ (يَوْمَ الدِّينِ) misâlinde olduğu gibi.

²⁵⁹ -Bu husûsda, birinci bölümün Tecvîd'in mevzûu bahsindeki Hemze-i müsehhele bahsine bak.

²⁶⁰ -Ravm, vasıl hükmünde olduğu için ancak kasr ile yapılır. Tûl ve tevassud ile ravm yapılmaz.

İhtilâs

Harekenin üçte ikisini nutk edip üçte birini terk etmeye denir ki Sûre-i Zümer'deki (يَرْضَهُ لَكُمْ) lâfz-1 şerîf'inin (هَاء :Hâ') harfini, ihtilâs ile okumak lâzımdır.²⁶¹

Not: Hafs, Sûre-i Kehf'deki (وَمَا أَنْسَانِيَهُ) lâfz-1 şerîf'inin (هَاء :Hâ') harfi ile Sûre-i Fetih'deki (عَلَيْهِ اللَّهُ) lâf-1 şerîf'inin zamîr olan (هَاء :Hâ') harfini, *-Lâfza-i celâl'e ta'zîm için-* damme ile okumuştur.

²⁶¹ -Bu husûsda, beşinci bölümdeki Hafs'ın, Âsım Hazretleri'nden rivâyeti bahsine bak.

اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعاً لِأَصْحَابِهِ

“Kur’ân okuyunuz; zîrâ Kur’ân, okuyanlara, kıyâmet günü şefâatçi olarak gelir”²⁶².

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

“Sizin en hayırlılarınız, Kur’ân’ı öğrenen ve O’nu öğretendir”²⁶³.

²⁶² -Riyâzû’s-Sâlihîn,C.2.ss.253. (1016 nolu Hadîs-i şerîf). Muhyiddin Nevevî. (Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvâmüddin Burslan tercemesi).

²⁶³ -Riyâzû’s-Sâlihîn,C.2.ss.253. (1018 nolu Hadîs-i şerîf). Muhyiddin Nevevî. (Hasan Hüsnü Erdem ve Kıvâmüddin Burslan tercemesi).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LAHN

Bu bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'de en çok yapılması muhtemel olan hatâlardan bahsedilecektir. Bu hatâların bir kısmı namazın ifsâdına sebep olan büyük hatâlardır ki bunlara **Lahn-ı celî**, bir kısmı da namazın ifsâdına sebep olmayan küçük hatâlardır ki bunlara da **Lahn-ı hafî** denir. Binâen-aleyh *-birinci bölümde de anlatıldığı gibi-* Kur'ân-ı Kerîm'i, **Lahn-ı celî**'den kurtaracak kadar tecvîd bilmek, her mükellef üzerine **farz-ı ayın**'dır. **Lahn-ı hafî**'den kurtaracak kadar tecvîd bilmek de **farz-ı kifâye** olup Ehl-i Kur'ân'a mahsûstur. Şimdi, bu husûsları kısaca gözden geçirelim.

L a h n

Lügatde, ezgili savt ma'nâsınadır. İlm-i kırâetde ise, hatâ etmek ma'nâsınadır ki bu hatâ, harf'de, iğrab'da veyâ diğere sıfat'larda olur. Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve selem*, bu husûsda (*إِقْرَأُوا الْقُرْآنَ*)
يَلْحُونَ الْعَرَبَ وَأَصْوَاتَهَا وَإِيَّاكُمْ وَكُنَّ أَهْلَ الْفِسْقِ وَأَهْلَ الْكِبَائِرِ: Sizler, Kur'ân-ı Kerîm'i, Arab'ın lahnı ve savtı ile *-makâmı ve ezgisi ile-* okuyunuz. Ehli fisk'ın ve Ehl-i kitâb'ın *-Yahûdî ve Nasârâ'ların-* lahn ve ezgilerinden sakının), Hadîs-i şerîf'ini buyurmuştur.

Burada, *-Arab'ın lahnı ve savtı ile okuyunuz-* emrinden murad, Cenâb-ı Hak'ın Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e inzâl buyurduğu edâ' ve savt ile okumaktır. Ehl-i fisk'ın ve Ehl-i kitâb'ın lahnı ise, *-mûsikî usûlüne uydurulduğu için-* tamâmen hatâdır. Ba'zı kimseler, Kur'ân-ı Kerîm'i okurken böyle mûsikî usûlüne kaçarlar ki bu, şer'an mekrûh olup yapılmaması lâzım ve elzemdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yapılan hatâlar, **Lahn-ı celî** ve **Lahn-ı hafî** olmak üzere iki türlüdür ki bunlar da harf'lerde, hereke'lerde veyâ sıfat'larda olur. Şimdi bunları gözden geçirelim.

Lahn-ı celî

Vukûunda, ma'nâ müteğayyir olup Örf-i Arab'a muhâlif olan hatâlara denir. Bu nevî hatâlar, ya harf'lerde olur. Meselâ, harfi tebdil etmek,

harfin Sıfat-ı lâzime'sini tebdîl etmek, harfi ziyâde veyâ noksan yapmak, Medd-i tabîî'leri terk etmek gibi. Veyâ hareke'de olur. Meselâ, bir harekeyi diğeri bir harekeye veyâ sükûna tebdîl etmek gibi. Veyâhudda sükûn'da olur. Meselâ, sâkin olan bir harfi harekelemek gibi.

Lahn-ı celî'nin haramlığı, kat'îdir. Bunun için bundan kurtulacak kadar tecvîd bilmek, her kâri'in üzerine farz-ı ayın'dır. Bu nevî hatâları yapanların namazı fâsid olur. Çünkü, Lahn-ı celî, müfsid-i salât'dır.

Lahn-ı hafî

Vukûunda, ma'nâ müteğayyir olmayıp ancak Örf-i Arab'a muhâlif olan hatâlara denir. Bu nevî hatâlar, Sıfat-ı ârıza'larda vukû' bulan hatâlardır ki bunlar da, iki kısımdır:

a-Tefhîm, terkîk, idğâm, ihfâ', izhâr, kalb, vâcib olan medd'leri ve kasır'ları terk etmek gibi hatâlardır. Bu nevî hatâlar, Tahrîmen mekrûh'dur. Bunun için bu nevî hatâlardan kurtulacak kadar tecvîd bilmek, her kâri'in üzerine vâcib'dir.

b-(ءَ :Râ') harfinin tekrîr'inde, (نُنْ :Nûn) harfinin ğunne'sinde, mübâleğâ etmek gibi hatâlardır. Bu nevî hatâlar da, Tenzihen mekrûh'dur. Bunun için her kâri'in, bu nevî hatâlardan kurtulacak kadar tecvîd bilmesi ve tecvîde güzelce riâyet ederek bu nevî hatâları yapmaması Müstehâb'dır.

Görülüyor ki gerek Lahn-ı celî'yi ve gerekse Lahn-ı hafî'yi yapmak, aslâ câiz değildir. Binâen-aleyh, Kur'ân-ı Kerîm okuyan her Müslümân'ın bu gibi hatâları yapmaktan şiddetle kaçınması lâzım ve zarûrîdir. Bu da ancak, Tecvîd kâidelerini ve tatbîkâtını öğrenmekle mümkündür.

Harf'lerde ve Harf'lerin sıfat'larında vukû' bulan hatâlar

Lahn-ı celî ve Lahn-ı hafî, ekseriyetle harflere lâzım olan Sıfat-ı lâzime'lerde, Sıfat-ı ârıza'larda ve Mahrec'lerde vukû' bulduğu için, harflerde vukû' bulması muhtemel olan bu hatâların en önemlilerini, harf sırası ile, aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

(اَ) : (اَ :**Hemze**) leri, sür'atle kırâet ederken hazf etmek, şiddet'ini giderip teshîl etmek, Elif-i murakkıka'ları veyâ mâkablini tefhîm etmek, terkîk'leri imâle-i suğrâ derecesine varacak kadar mübâleğâ etmek,

Hurûf-i müfahhime'lerin komşusu olan Hurûf-i münhafida'ları tefhîm etmek, (عَلِيماً) gibi kelimelerde yapılacak vakfı, hâlınden ziyâde medd etmek, Sebeb-i medd olmadan medd etmek, medd'leri haddinden fazla çekmek gibi şey'lerin hepsi, Elif harfinde vukû' bulacak hatâlardandır.

İhtâr: Elif-i mürakkıka diye, ince okunan Elif harflerine denir. Bunları, tefhîm etmekten ya'nî kalın okumaktan dâimâ kaçınmalıdır. Elif-i mürakkıka'lar, Hurûf-i mürakkıka'lardan sonra vâki' olan Elif harfleridir. Çünkü bu elif harfleri, her ne kadar Hurûf-i müstekıle'den ise de adem-i istiklâlınden dolayı *-ince ve kalın-* okunmakta mâkablını tâbi'dirler.

Eğer Elif harfi, Hurûf-i mürakkıka'dan sonra vâki' olursa, ince okunması lâzım gelip kalın okumaktan sakınmak lâzımdır. Hattâ Elif-i mürakkıka'ların mâkablını de kalın okumaktan sakınmalıdır. (جَاءَ - تَابَ - آمَرَ - مَالِكِ) kelimelerinde olan Elif harfleri gibi.

Eğer Elif harfi, Hurûf-i müfahhime'den sonra vâki' olursa, kalın okunması lâzımdır ki bu halde de ince okumaktan sakınmak gerektir. (فَالْوَا - ظَالِمُونَ - خَالِدُونَ) misâllerinde olan (ا) Elif harfleri gibi.

(ب) : (**Bâ'** : بَاءَ) harfinin cehr sıfatını giderip Bâ'-i fârisî gibi telâffuz etmek, sükûn'ü hâlınde kalkale etmemek veyâ kalkale'de mübâleğa edip (**Bâ'** : بَاءَ) harfini harekelemek veyâ şeddelemek, kalkale harflerinden başka bir harfde kalkale etmek gibi şey'ler, (**Bâ'** : بَاءَ) harfinde vukû' bulan hatâlardandır.

(ت) : (**Tâ'** : تَاءَ) harfinin şiddet sıfatını gidermek, sükûn'ü hâlınde şiddetinde mübâleğa edip müteharrık gibi okumak, hems sıfatını giderip (**Dâl** : دَالٌ) harfi gibi okumak, hatâdır.

(ث) : (**Sâ'** : ثَاءَ) harfini (**Sîn** : سِينٌ) harfi gibi okumak, hatâdır.

(ج) : (**Cîm** : جِيمٌ) harfini, cehr sıfatı olmadan Cîm-i fârisî gibi okumak veyâ şiddet sıfatını gidermek, hatâdır.

(ح) : (**Hâ'** : حَاءَ) harfini, (**Hâ'** : هَاءَ) veyâ (**Hâ'** : حَاءَ) harfleri gibi okumak, (**Hâ'** : هَاءَ) gibi yerlerde bir arada bulunan Hurûf-i halk'ı, birbirine

idğâm etmek, (يَا نُوحُ اهْبِطْ - بِمُرْجِحِهِ) gibi yerlerde (حَا :Hâ) harfini beyan etmemek, hatâdır.

(خ) : (حَاءٌ :**Hâ'**) harfini ince okumak, sükûn'ü hâlinde (عَيْنٌ :Ĝayn) harfi gibi yapmak, hatâdır.

(د) : (دَالٌ :**Dâl**) harfini, sükûn'ü hâlinde cebr sıfatını giderip (تَاءٌ :Tâ') harfi gibi okumak, kalkale'sini gidermek, hatâdır.

(ذ) : (ذَالٌ :**Zâl**) harfini, (زَائٍ :Zây) harfi veya (ظَاءٌ :Zâ') harfi gibi okumak, hatâdır.

(ر) : (رَاءٌ :**Râ'**) harfinin tekrîr'ini *-bi'l-hâssa şeddeli olduğu zaman-* izhâr etmemek, mahallinden başka yerde tefhîm etmek veya terkîk etmek, tekrîr'ini ihfâ'da mübâleğa ederek şeddeli hâlinde (طَاءٌ :Dâ') harfi gibi okumak, hatâdır.

(ز) : (زَائٍ :**Zây**) harfini, safîr sıfatı olmadan (ذَالٌ :Zâl) harfi veya (ظَاءٌ :Zâ') harfi gibi okumak, hatâdır.

(س) : (سَيْنٌ :**Sîn**) harfini, safîr sıfatı olmadan (سَاءٌ :Sâ') harfi gibi okumak veya tefhîm edip (صَادٌ :Sâd) harfi gibi okumak, hatâdır.

(ش) : (شَيْنٌ :**Şîn**) harfinin tefeşşî sıfatını giderip (سَيْنٌ :Sîn) harfi gibi okumak, hatâdır.

(ص) : (صَادٌ :**Sâd**) harfinin safîr ve idbâk sıfatını gidermek, hatâdır.

(ض) : (ضَادٌ :**Dâd**) harfini, mahrecinden çıkarmamak, ince okumak, (ظَاءٌ :Zâ') harfi ile bir arada olunca - (أَنْعَضَ ظَهْرُهُ) misâllerinde olduğu gibi- ayrı ayrı beyân etmekte ihtimâm etmiyerek birbirine karıştırmak, hatâdır.

(عَيْنٌ) : (:**Ayn**) harfine şiddet verip hemze gibi çıkarmak, elif harfinin mâkablinde olduğu zaman - (أَلْعَامُونَ) misâlinde olduğu gibi- tefhîm etmek, (هَاءٌ :Hâ') harfinin mâkablinde olduğu zaman, - (عَهْدِي) misâlinde olduğu gibi- izhâr'ını terk etmek, hatâdır.

(غ) : (غَيْن :Ġayn) harfini ince okumak, (غَيْن :Ġayn) harfi ile (ضَاد : Dâd) veyâ (قَافُ :Ġâf) harfleri bir arada olduğu zaman (غَيْن :Ġayn) harfini iyice belli etmemek, (غَيْن :Ġayn) harfini, izhâr'ında mübâleğa ederek gargara etmek, hatâdır.

(ف) : (فَاءُ :Fâ') harfini (وَوُ :Vâv) harfi gibi okumak, (أَفْوَاحًا) gibi kelimelerde (فَاءُ :Fâ') harfini (وَوُ :Vâv) harfine veyâ (وَوُ :Vâv) harfini (فَاءُ :Fâ') harfine idğâm etmek, (وَوُ :Vâv) harfi gibi okumaktan sakınmak için (فَاءُ :Fâ') harfinde kalkale veyâ sekte yapmak, hatâdır.

(ق) : (قَافُ :Ġâf) harfini inceltip (كَافُ :Kâf) harfi gibi okumak, hatâdır.

(ك) : (كَافُ :Kâf) harfinin şiddet sıfatını gidermek, tefhîm etmek, hems ve şiddet sıfatına ihtimâm etmeyip Kâf-i fârisî gibi okumak, hatâdır.

(ل) : (لَامٌ :Lâm) harfini, (ظَلَّلْنَا - جَعَلْنَا) gibi kelimelerde mâba'dine idğâm etmek veyâ ihfâ' etmek veyâ beyânında kalkale ile mübâleğa etmek, Hurûf-i müfahhime'nin mâkablinde veyâ mâba'dinde vâki' olduğu zaman terkîk'ine ihtimâm etmemek, hatâdır.

(م) : (مِيمٌ :Mîm) harfi, Hurûf-i müfahhime'nin mâkablinde vâki' olduğu zaman tefhîm etmek, Mîm-i sâkine (فَاءُ :Fâ') harfine veyâ (وَوُ : Vâv) harfine uğradığı zaman ihfâ' veyâ idğâm etmek veyâ izhâr'ında mübâleğa için harekelemek, hatâdır.

(ن) : (نُونٌ :Nûn) harfini, vakfî hâlinde izhâr etmeyip ihfâ' etmek, harekeli olduğu zaman ince okumayıp tefhîm etmek, Nûn-i sâkine (وَوُ : Vâv) veyâ (يَاءُ :Yâ') harflerinden birine uğradığı zaman şiddet sıfatını vermeyip ihfâ' veyâ izhâr ederek (مِّنْ يَّعْمَلُ - مِّنْ وَآلٍ) gibi kelimelerde- idğâm etmemek, ihfâ' olması îcâb ederken izhâr etmek gibi husûslar, hatâdır.

(و) : (وَوُ :Vâv) harfini (يَّعْلَمُونَ) gibi kelimelerde- tefhîm etmek veyâ mâkablini tefhîm etmek, hatâdır. Çünkü (وَوُ :Vâv) harfini, her halde terkîk etmek lâzımdır.

(ه) : (هَاء :Hâ) harfini (حَ :Hâ) harfi gibi okumak, Hâ-i te'nîs'i²⁶⁴-(رَحْمَةً) gibi kelimelerin vakfı hâlinde- harekeli yapmak veyâ vakfında mâba'dine bir hemze ziyâde etmek veyâ vakfı hâlinde (هَاء :Hâ) harfini beyân etmemek, hatâdır.

(ي) : (يَاء :Yâ) harfini, müteharrik olduğu zaman iyice telâffuz etmemek, Harf-i medd olduğu zaman îcâbını iyi yapmamak, şeddeli olduğu zaman çığner gibi çıkarmaktan sakınmamak, (يَاء :Yâ) harfi mükerrer vâki' olduğu zaman (يَاء :Yâ) harfini izhâr ve beyân etmemek, hatâdır.²⁶⁵

Teşdîd

Şeddeli harflerin teşdîdini tam yapmamak, şeddeli harf üzerine vakıf yapıldığı zaman *-harf-i müşedded'i izhâr etmek için-* harekelemek, hatâdır.

Sükûn

(عِلْمٌ) ve (الْمَعْضُوبُ - أَنْعَمْتَ) gibi kelimelerin vakfında sükûn'u tamamlamayıp hareke ile karıştırmak, sâkin harf üzerine sükûn'u izhâr etmek için sekte yapmak, hatâdır.

Hareke

Harekeyi tamamlamamak veyâ mahallinin gayrisinde ihtilâs etmek veyâ harekeyi noksan ve yarım okumak, (اِبْلٌ - حُبْكٌ) gibi kelimelerde iki damme veyâ iki kesre birbirini ta'kîb ettiği zaman harekenin tam hakkını vermeyip noksan okumak, meksûr'u madmûm'a madmûm'u meksûr'e karıştırmak, (يَدِيْهِ) kelimesinde olduğu gibi mâba'di Yâ'-i sâkine olan yerlerde fetha'yı kesre'ye imâle etmek veyâ imâle etmekten korkup kalın okumak veyâ fetha'yı işbâ' edip (خَيْرٌ - سَيِّئَةٌ - يَوْمٌ) gibi kelimelerin vakfında- bir elif harfî meydana getirmek, hatâdır.

²⁶⁴ -Hâ'-i te'nîs demek, Tâ'-i te'nîs'den mübeddel olan (هَاء :Hâ) harfi demektir.

²⁶⁵ -El-Virdü'l-Müfîd fî Şerhi't-Tecvîd.
Tercüme-i Dürri-i Yetîm li-Eskici zâde,ss.24-27.

Vakıf

Sükûn ile sesi kesmeden vakfın hükmünü vermek, Tâ'-i te'nîs'i (هَاء : Hâ') harfine kalb etmeden veyâ Tenvîn'i elif harfine kalb etmeden vakfın hükmünü vermek, Medd-i ârız'larda ravm'siz ve işmâm'sız vakfın hükmünü vermek, hatâdır. Bu türlü lahn'ları (*hatâları*) yapmaktan şiddetle kaçınmak lâzımdır.

Hulâsa olarak şunu söyleyebiliriz ki namazı bütün âdâb ve erkânı ile kılmak nasıl **farz** ise, Kur'ân-ı Kerîm'i de Tecvîd ile okumak **farz**'dır. Bu husûsta Ebû Amr ibn-i A'lâ, Tefsîr-i Kevâşî'de, "*Eğer Kur'ân'da lahn okunursa namaz fâsîd olur. Çünkü lahn, Kelâmü'llâh değildir. Bunun için bir kimse Kur'ân okumak dilese ve Kur'ân'ı da lahn okusa, onun namazı fâsîd olur*" der.²⁶⁶

Kırâet âlimleri, "*Lahn-ı celî ve Lahn-ı hafî, namazı ifsâd eder. Çünkü Kur'ân, Tecvîd ile nâzil oldu. Lahn ile bu fesâhat gider ve kırâetinden çıkar. Bunun için bu hatâları yapmamak lâzımdır*" derler. Fukahâ' ise, bunu kabûl etmiyerek "*Felân husûslar namazı ifsâd eder, felân husûslar namazı ifsâd etmez*" derler ki Fıkıh ve Dîn dersi (*İlm-i hâl*) kitâblarında, bu husûslar mufassalan anlatılmıştır.

Netîce i'tibâriyle şunu söyleyebiliriz ki kur'ân'ı- Kerîm'i, Tecvîd ile okuyup buna müdâvemet etmek, amellerin efdalindedir.

Bunun için, Tecvîd İlmî'ni öğrenmekden maksat, doğrudan doğruya me'mûrun bih'e (*Allâh'ın emrine*) imtisâlden ibâretidir. Çünkü Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerîm'inde (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً) : **Kur'ân'ı açık açık, tâne tâne, tertîl ile oku**²⁶⁷ buyuruyor ki, "Kur'ân-ı Kerîm'i, tertîl ile açık açık, güzel güzel, harflerini belli ede ede oku, öyle ki dinleyenler onun harflerini sayabilsinler"²⁶⁸ demektir.

²⁶⁶ -Kitâbü't-Tecvîd fî Kelâmi'l-Mecîd.

²⁶⁷ -Sûre-i Müzzemmil, âyet 4.

²⁶⁸ -Tefsîr-i Beydâvî, Meddârik, Hak Dîni ve Kur'ân Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsîr,C.7.ss.5426. Elmalılı M.Hamdi Yazır.

التَّحْوِيدُ مَلَكَتُ يُقْتَدِرُ بِهَا عَلَيَّ إِعْطَاءِ كُلِّ حَرْفٍ حَقَّهَا وَمُسْتَحَقَّهَا.

“**Tecvîd**, öyle bir meleke ve öyle bir kuvvettir ki o kuvvet ve meleke ile insan, her bir harfe lâzım olan hakkını ve müstehakkını sühûletle vermeye kâdir olur”.²⁶⁹

---

²⁶⁹ -Dürr-i Yetîm, ss,1. Muhammedü'l-Birgivi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'in kırâetine teallûk eden diğer ba'zı önemli husûslardan bahs olunacaktır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'e hizmet edip onu güzelce okumak isteyen bir kimsenin, bu bölümde zikr olunacak husûsları da iyice öğrenip bilmesi lâzım ve vâcib'dir.

1-Her Mü'min ve Mü'mine'ye, Kur'ân-ı Kerîm'in tecvîd ve tilâvetini öğrenip bilmesi vâcib'dir. Çünkü o, îmânın ve İslâm'ın şartlarının sıhhatine teallûk eden husûslardandır. Meselâ, İslâm'ın şartlarından biri, namazdır. Namazın rukün'lerinden (*farz'larından*) biri de kırâettir ki namaz onunla tamam olur. Kırâet de ancak, harflerin mahraclerine ve sıfatlarına riâyet etmekle mümkün olur. Harflerin mahreclerine ve sıfatlarına riâyetsizlik ise, hatâdır. Eğer bu hatâ Lahn-ı hafî olursa, okuyucu günahkâr olur. Eğer Lahn-ı celî olursa, Kelâmü'llâh, *-mahlûkun kelâmına benzemiş olacağından-* Kur'ân'lıktan çıkar ve namazın bozulmasına sebep olur. Binâen-aleyh bu husûsa çok dikkât etmek, lâzım ve vâcib'dir.

2-Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvete başlarken istiâze ile (*Allâhâ sığınma ile*) başlamak, *-kırâet kitâblarında yazılmış olup-* vâcib'dir. Bu ibârenin lâfzı,

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“Eûzü bi'llâhi mine's-şeydâni'r-racîm”

dir ki ma'nâsı, *“Ebedî recme uğramış Şeytân'dan Allâh'a sığınırım”* demektir. Bu şekilde istiâze etmenin evlâ ve sünnet olduğu, yine kırâet kitâblarında yazılmış olan husûslardan olup **meşhûr**'dur. Ziyâde istiâze etmek, ancak rivâyet olunan yerlerde câizdir. Diğer yerlerde, câiz değildir. Meselâ, her sabah namâzından sonra okunması müstehâb olan Haşr sûresi'nin son üç âyet-i kerîme'sinden evvel, ziyâde istiâze etmek câiz olup evlâdır.²⁷⁰

²⁷⁰ -Bu husûsda, şu Hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir: “Kim sabahleyin (*sabah namazından sonra*) üç def'a,

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“Eûzü bi'llâhi's-semû'l-alfîmi mine's-şeydânir'r-racîm”

dedikten sonra, Haşr sûresi'nin âhîrindeki üç âyet-i kerîme'yi okursa, Allâh, ona, akşama kadar istiğfâr edecek yetmişbin melek tevkil eder. O kimse o gün ölürse, şehîd olarak ölür. Akşama çıktığı zaman okursa, yine böyle olur”.

Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm,C.3.ss.1006. Hasan Basri Çantay.

Et-Tâcû'l-Câmiu li'l-Usûl fi Ehâdîsi'r-Rasûl s.a.v.C.4.ss.22. Eş-Şeyh Mansûr Ali Nâsîf.

Seyyidî ale'n-Nûri's-Safâksî'nin **“Kitâbü Ğaysi'n-Nef'i fi'l- Kırâeti's-Seb'i”** isimli kitabının (19-20) sayfasında şöyle denilmektedir: “Cemi' kurrâ' indinde muhtar olan istiâze,

3-Lâfzı, (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ :Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm) olup meâli “*Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın ismi ile başlarım*” demek olan Besmele-i şerîfe'nin, Tevbe (Berâe) sûresi'nin evvelinde okunması, kat'î sûrette men' edilmiştir. Çünkü bu sûrenin, Enfâl sûresi'nin devâmı mı, yoksa ayrı bir sûre mi olduğu, Ashâb-ı Kirâm arasında ihtilâflıdır. Bu sûrenin nüzülü zamânında da Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve selem*, Besmele yazılmasını emr etmemiştir.²⁷¹ Bununla berâber diğer sûrelerin hepsinin evvelinde, Besmele okunması lâzımdır.

Bizim mezhebimiz olan Hanefî Mezhebi'ne göre, namazda iken yalnız Fâtiha sûresi'nin evvelinde, her def'asında Besmele okunur. Fâtiha sûresi'nden sonra okunan diğer sûre ve âyet'lerin hiç birisinde, namazda iken, bir sûreden diğer bir sûreye geçişlerde, Besmele okunmaz.

Namaz hâricinde ise, Fâtiha sûresi'nin evvelinde Besmele okumak -*ittifakla*- vâcib, Tevbe sûresi'nden maadâ diğer bütün sûrelerin hepsinin başında Besmele okumak yine vâcib, iki sûre arasında yeni bir sûreden diğer bir sûreye geçişlerde Besmele okumak -*Rivâyet-i Hafs'a göre*- yine vâcib'dir. Sûre başı olmayan âyet-i kerîme'lerin evvellerinde -*gerek Tevbe sûresi'nin ve gerekse diğer sûrelerin âyet'lerinin evvellerinde*- Besmele okumak ise, muhayyer olup ba'zısında Besmele okumak evlâ, ba'zısında da Besmele'nin terk edilmesi münâsibdir. Bu da, âyet evvelindeki tafsil-i ma'nâyâ göredir. (*Bununla berâber Eûzü-Besmele ile başlamak efdaldir*).

4-Kur'ân-ı Kerîm'e, Besmele olmadan yalnız (Eûzü...) ile başlandığı zaman vasl ve katı'dan başka bir ihtimâl yoktur. Her ikisi de câiz'dir.²⁷²

Eğer (Eûzü ve Besmele) ile başlanırsa, -*cemi' kurrâ'ya göre*- dört vecih câiz olur ki şunlardır:

(أَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِیْعِ الْعَلِیْمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ) dir. Bununla berâber (أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ) veyâ (أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ) veyâ (أَعُوذُ بِاللّٰهِ الْعَظِیْمِ السَّمِیْعِ الْعَلِیْمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ) gibi istiâze'ler de câizdir. Fakat birincisi daha efdaldir”.

İbnü'l-Hasenü'l-Kâşih'in, “*Şerhun ale's-Şâdibiyye*” adlı eserinde de,

“(أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ) veyâ (أَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِیْعِ الْعَلِیْمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ) gibi ziyâde istiâze'ler câizdir” denilmektedir.

²⁷¹ -Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, C.1.ss.270. Hasan Basri Çantay.

Diğer bir rivâyette de “Tevbe sûresi, harp ve tehdid için nâzil olmuştur. Besmele ise, rahmet ve emân'a delâlet ettiğinden, Besmele terk olunmuştur” denilmektedir.

²⁷² -Katı'lara, fasl da denir. Katı' veyâ fasl yapmak, ya vakit ile olur veyâ sekte ile olur. Başka bir ihtimâl yoktur.

- a**-Vasl-ı kül. Bu halde hepsini vasl etmek câizdir.
b-Kat'-ı kül. Bu halde hepsini katı' yapmak câizdir.
c-Vasl-ı evvel, kat'-ı sâni. Bu halde birinciye vasl etmek, ikinciye katı' yapmak câizdir.
d-Kat'-ı evvel, vasl-ı sâni. Bu halde de birinciye katı' yapmak, ikinciye vasl etmek câizdir.

Bu dört husûsun, *-(Eûzü ve Besmele) ile başlamasının-* misâl ve şemasını şu şekilde gösterebiliriz:

- أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.
- a**- Vasl : Vasl   Vasl : Vasl
b- فَصْل : فَصْل - فَطَع : Kati' - (Fasl)   فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)
c- فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)   فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)
d- فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)   فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl) dir.

Eğer iki sûre arasında (Eûzü...) okunmadan Besmele okunursa, üç vacih câiz olup yukarıdaki misâlin (**d**) şıkkı câiz değildir. Bu husûsun misâl ve şemasını da şu şekilde gösterebiliriz:

- غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْم. ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ...
- a**- Vasl : Vasl   Vasl : Vasl
b- فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)   فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)
c- فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)   فَصْل : فَطَع - فَطَع : Kati' - (Fasl)

Dördüncü şekil olan vasl-ı evvel ve kat'-ı sâni, câiz olmayıp müntenî'dir. Çünkü bu halde, Besmele, evvelki sûrenin sonuna muttasıl oluyor ki bunu, ulemâ', câiz görmemiştir. Bu hal, diğer sûreler arasında da aynıdır.

Enfâl sûresi'nden Tevbe (*Berâe*) sûresine geçildiği zaman da, üç vecih câiz olur ki şunlardır:

- a**-Vasl.
b-Sekte.
c-Katı'dır.²⁷³

²⁷³ -**Vasl** diye, vakıf yapmadan mâba'dine geçmeye; **Katı'** diye, vakıf yapıp nefes aldıktan sonra mâba'dine başlamaya; **Sekte** diye de, vakıf yapıp nefes almadan mâba'dine başlamaya denir.

Tevbe sûresi'nin evvelinde mutlakâ; sûre başı olmayan âyet-i kerîme'lerde yalnız (Eûzü...) ile başlanıldığı zaman da, iki vecih câiz olur²⁷⁴ ki şunlardır:

a-Vasl.

b-Katı'dır.

5-Kurrâ' istilâhında **İşmâm**, dört nevîdir ki şunlardır.

a-Bir harfi, diğer bir harfe karıştırmaktır. (صِرَاطٌ) lâfzı ve emsâlinde yapılan İşmâm'lar gibi ki bu hallerde, (سَادٌ :Sâd) harfi (زَايٌ :Zây) harfine karıştırılarak okunur.²⁷⁵

b-Harekeyi harfe karıştırmaktır. (فَيْلٌ) ve (غَيْضٌ) gibi kelimelerde yapılan işmâm'lar gibi. Burada, aslı (فُؤْلٌ) olan (فَيْلٌ) kelimesini okurken, harfin asıl harekesi olan damme'yi göstermek maksâdıyla işmâm yapılıır. Diğer kelimelerde de aynı esâsa riâyet edilerek işmâm yapılıır.

c-Harekeyi iskân'a karıştırmaktır. (لَا تَأْمَنَّا) lâfz-ı şerîf'inde ve emsâlinde yapılan işmâm'lar gibi. Aslı (لَا تَأْمَنَّا) olan (لَا تَأْمَنَّا) lâfz-ı şerîf'inde, birinci (نُونٌ :Nûn) harfinin asıl harekesi olan damme'yi göstermek ve yanlış bir ma'nâyâ mahal vermemek için, işmâm yapılıır. Sûre-i Yûsûf'de olan bu lâfz-ı şerîf'deki işmâm, vâcib olup terki lahn'dır.²⁷⁶

d-Sükûn'dan sonra *-sessiz olarak-* dudakları ötre yaparak ileriye doğru yummaktadır. Yukarı bahislerde zikri geçen işmâm'lar, bu nevîdendirler. Bu nevî işmâm, *-gerek Medd-i âriz'larda, gerekse Medd-i liyn'lerde ve gerekse idğâm'larda olan-* madmûm olan yerlerde yapılıır ki böyle yerlerde işmâm yapmak câiz'dir.

6-(أَمْ مَرْنٌ) lâfzı, *-makdû'* (ayrı) olarak, Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde vardır. Diğer yerlerde muttasıldır.

a-Sûre-i Nisâ'da (أَمْ مَرْنٌ يَكُونُ).

²⁷⁴ -Bu halde, sekte yoktur. Çünkü, *-ittifakla-* câiz değildir.

²⁷⁵ -Bu husûsta, birinci bölümün Tecvîd'in mevzûu bahsindeki Sâd-ı müşemme bahsine bak.

²⁷⁶ -Bu husûsda, üçüncü bölümdeki İşmâm bahsine bak.

b-Sûre-i Tevbe'de (اَمْ مِنْ اَسْسِنَ).

c-Sûre-i Sâffât'da (اَمْ مِنْ خَلَقْنَا).

d-Sûre-i Fussilet'de (اَمْ مِنْ يَأْتِي آمِنًا) dir.

Bu dört yerde (اَمْ) lâfzı üzerine vakıf yapmak câiz'dir. Bu dört yerin hâricinde kalan yerlerde (اَمْ) lâfzı üzerine vakıf yapmak câiz olmadığı gibi, (اَمْ مِنْ لَأ يَهْدَى) ve (اَمَّنْ يُجِيبُ) gibi -*gerek ayrı gerek bitişik*- olan yerlerde de câiz değildir. ٠٠

7-Sûre-i Yûnûs'un iki yerinde (اَلَا اَنْ) ve bir yerinde (اَللّٰهُ اَدْرٰنَ لَكُمْ) lâfz-ı şerîf'i, Sûre-i Neml'in bir yerinde (اَللّٰهُ خَيْرٌ) lâfz-ı şerîf'i, Sûre-i En'âm'ın iki yerinde (اَلذَّكْرَيْنِ) lâfz-ı şerîf'i vardır. Bu altı lâfz-ı şerîf'de, -*cemî' kurrâ'ya göre*- birinci Hemze'yi medd, ikinci Hemze'yi elif'e kalb edip Medd-i lâzım olarak kırâet etmek -*ittifakla*- vâcib'dir.²⁷⁷

Hafs'dan, yedi yerde teshîl rivâyet olunmuştur. Bunlardan ikisi Sûre-i Yûnûs'un iki yerinde olan (اَلَا اَنْ) de, ikisi Sûre-i En'âm'ın iki yerinde olan (اَلذَّكْرَيْنِ) de, birisi Sûre-i Yûnûs'un bir yerinde olan (اَللّٰهُ اَدْرٰنَ لَكُمْ) de, birisi de Sûre-i Neml'in bir yerinde olan (اَللّٰهُ خَيْرٌ) dedir. Bu altı yerde, iki vecih câiz'dir ki birisi -*yukarıda zikr olunduğu gibi*- Medd-i lâzım olarak okumak, diğeri de ikinci Hemze'yi teshîl ederek okumaktır.²⁷⁸ Birisi de Sûre-i Fussilet'de olan (اَاَعْجَبِيْ) lâfz-ı şerîf'ini teshîl etmektir ki buradaki teshîl, vâcib'dir.²⁷⁹

8-Bir çok hâfızların, dilin ucuna yakın olan üst tarafını, üst dişlerin etlerinin katı ve yüksek yerlerine dayayarak mahrecinden başka yerde çıkardıkları ve Kâf-i fârisî'ye benzeterek okudukları (كَافٌ :Kâf) harfi, kalın (دَالٌ :Dâl) harfine benzeterek okudukları (ضَادٌ :Dâd) harfi, Hemze kırâeti'nde (زَايٌ :Zây) harfine işmâm olunarak okunan (صَادٌ :Sâd) harfini yanlış olarak okumaları, edâ'sında yanlış olarak okudukları (زَاءٌ :Zâ') harfi, (فَاءٌ :Fâ') harfinin mahrecinden okudukları (وَاوٌ :Vâv) harfi,

²⁷⁷ -Bu husûsta, ikinci bölümün medd bahsindeki not kısmına bak.

²⁷⁸ -Sûre-i Enfâl'in dokuzuncu sahifesindeki (اَلَا اَنْ) lâfz-ı şerîf'i, medd olunmaz.

²⁷⁹ -Bu husûsta, üçüncü bölümdeki Teshîl bahsine bak.

(سَيْنٌ :Sîn) harfinden fark edilmez derecede okudukları (سَاءٌ :Sâ') harfi, (زَائِلٌ :Zâl) harfinin mahrecinden okudukları (رَاءٌ :Râ') veyâ (زَائِيٌّ :Zây) harfinin mahrecinden okudukları (غَائِفٌ :Gâf) harfi, yanlışı olup hatâdır. Bu hatâların ba'zıları, Lahn-ı hafî'dirler. Ba'zıları da Lahn-ı Celî olmaları ciheti ile *-ma'nâyı tağyîr ettikleri için-* müfsîd-i salâtıdır. Buna meydan vermemek için, harflerin mahreclerini ve sıfatlarını, mâhir bir üstâd'dan tahsîl etmek lâzımdır.

9-Ba'zı hâfızların (مَا بٌ - يَغْلَمُونَ - نَسْتَعِينُ) gibi Medd-i ârız'larda, bi'l-cümle Medd-i lâzım'larda ve (نَوْمٌ - عَيْنٌ) gibi Medd-i liyn'lerde, medd ederlerken -güzel edâ' ediyorum zannı ile- sadâlarını oynatmaları ve bu esnâda da (وَآوٌ :Vâv) veyâ (يَاءٌ :Yâ') veyâ Hemze-i müsehhele gibi harfler ihdâs etmeleri, (بَعْضٌ) gibi kelimelerde harfi edâ' ederken mahrecinden çıkarmada mübâleğâ etmeleri veyâ harfi iyice edâ' edeyim derken *-sekte olmadığı halde-* sekte meydana getirmeleri, kalkale harflerinde ifrâd edip sâkin olan harfe hareke vermeleri, kendisinde kalkale sıfatı olmayan harflerde kalkale yapmaları, (اِنَّ) lâfzı gibi kelimelerde ğunne'yi edâ' ederken ifrâd edip (اِيْرٌ) gibi bir (يَاءٌ :Yâ') harfi ihdâsı ile okumaları, (اِلَّا مِنْ رَجِمٍ) gibi ibârelerde vakıf yaparken dikkât etmeyip bir (يَاءٌ :Yâ') harfi ihdâsı ile (رَجِيْمٌ) gibi okumaları, Medd-i tabîî'ler üzerine vakıf yaparken vakıf esnâsında savtını muhâfaza etmeyip (هَاءٌ :Hâ') harfi gibi bir harf ziyâde etmeleri, husn-i edâ' yapayım derken medd'lerde savtı oynatmaları, Medd-i ârız'larda vakıf yaparken savtını ezerek sonda olan harfi *-bi'l-hâssa Hemze ve (نُونٌ :Nûn) harflerini-* tamâmen izale etmeleri, ba'zı kelimelerin sonunu edâ' ederken kendisinden sonra gelen kelimeye *-(اِيَّاكَ نَعْبُدُ)* yerine *(اِيَّا كَنَعْبُدُ)* okudukları gibi- vasl etmeleri, Arab şîvesini taklit ediyorum zannı ile (وَآوٌ :Vâv) harflerini kalın okumaları, medd'lerde ifrâd edip muayyen miktârından fazla çekmeleri, (تَاءٌ :Tâ') harfinin hems sıfatını vermiyerek (دَائِلٌ :Dâl) harfi gibi okumaları, ba'zı tecvîd okutmaya heveslenen kimselerin (هَاءٌ :Hâ') harfini sadr'dan veyâ göbekten çıkarmaya yeltenmeleri ve böyle teklîf etmeleri, bunlara benzeyen ve Ehl-i Kur'ân nazarında iyi görülmeyen şey'lerin cümlesini yapmaları, hatâdır. Bu

şekilde hatâsı olan kimselerin, inadı terk ederek, hatâlarını düzeltmeleri, farz-ı ayın'dır.

İlm-i Kur'ân'dan bî-haber olan kimselerin tashîhine i'tibâr olunmaz. Çünkü bu husûsdaki husn ve kubh (*güzellik ve çirkinlik*), aklî değil, şer'î'dir. Binâen-aleyh akıl ile bu iş olmadığı gibi, "**Arab böyle okuyor veya böyle yapıyor**" demek de olmaz.

10-Kur'ân'da ba'zı yerler vardır ki âyet başına benzerler. Ba'zı hâfızlar, böyle yerlerin vakfına *-âyet başı zannı ile-* dikkât ve ihtimâm gösterirler. Belki de namazda iken böyle yerlerin vakfına ihtimâm göstererek rûkûa varırlar. Hattâ ba'zılarında da talebelerine *-vâcib gibi-* edâ'sını ta'lîm ettirmekte mübâleğa ederler. Halbuki böyle yerler, âyet başı olmadığı gibi ekserîsinde de vakıf yapmak bile kabih (*çirkin*)'dir. Böyle yerlerin en meşhûrları şunlardır:

a-Sûre-i Nisâ'da (وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ لِّقَالُوا) âyet-i kerîme'si.

b-Sûre-i En'âm'da, Sûre-i Hûd'un iki yerinde ve Sûre-i Zümer'de (تَعْلَمُونَ) âyet-i kerîme'si.

c-Sûre-i Enbiyâ'da (لَا يَعْلَمُونَ) âyet-i kerîme'si.

d-Sûre-i Hûd'da (وَفَارَ التَّنُورُ) âyet-i kerîme'si.

e-Sûre-i Mü'minûn'da (فَاسْأَلْكَ فِيهَا) âyet-i kerîme'si.

f-Sûre-i Meryem'de (أَحَدًا) âyet-i kerîme'si.

g-Sûre-i Nebe'de (صَفًّا) âyeti kerîme'sidir. (Burada ط) secâvendi olduğu için durulabilir).

Zikr olunan bu yerlerin hâricinde olan yerlerde de, bu husûslara, gâyet iyi dikkât etmek lâzımdır.

Sûre-i Zümer'deki (تَعْلَمُونَ) âyet-i kerîme'si, Kûfiyyûn'a göre, âyet başıdır. Diğer Kurrâ'ya göre, âyet başı değildir. Kezâlik, yukarıda zikr edilen diğer misâller de *-bi'l-ittifak-* âyet başı değildirler. Bunun için Sûre-i Zümer'dekinden maadâsında vakf etmek, ma'nâ cihetinden kabih görülmüştür.

Sûre-i Zümer'deki (تَعْلَمُونَ) âyet-i kerîme'sini vakf etmek, *-âyet başı sayanlara göre-* Sünnet'dir. Fakat diğerlerinin hepsinde vakf etmek kabih'dir. Binâen-aleyh, bunlara benzeyen yerlerde -gerek âyet başına benzeyen yerlerde, gerekse Sûre-i Mülk'deki (يَنْقَلِبُ إِلَيْكَ) gibi âyet

ortalarında- vakıf yapmak husûsunda dikkât ve ihtimâm göstermek vâcib'dir. Doğru olmayan nakillere de i'timât etmiyerek asıl üstâdından ta'lîm edip öğrenmek, *-diğer farzlar gibi-* farz-ı ayındır. Ehemmiyyet vermemek, aslâ câiz değildir.

11-Sûre-i Yâsîn ve Sûre-i Nûn'un (Sûre-i Kalem'in) evvellerinde olan harfler üzerine vakf olunmayıp mâba'dine vasl olduğu zaman, -her ikisinin de mâba'di (وَآو :Vâv) harfî olduğu için- idğâm-i mea'l-ğunne olmak îcâb ederse de -Rivâyet-i Hafs'a göre- her ikisinde de izhâr iledir. İdğâm-i mea'l-ğunne ile tilâvet etmek, -Hafs'a göre- câiz değildir. Bu iki yerde, Hafs'ın idğâm kırâeti de vardır.

12-Sûre-i Rûm'un son tarafında olan (اللهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ) ayet-i kerîme'sinde, iki yerde mecrûr ve bir yerde mansûb olan (ضَعْفٍ) lâfz-ı şerîf'inin her üçünde de (ضَادٌ :Dâd) harfinin fetha ile okunması, Huffâz arasında meşhûr ise de, -Hafs rivâyetine göre- (ضَادٌ :Dâd) harfinin damme ile okunması da mervîdir. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'i, -Hafs rivâyetine göre- tilâvet eden bir kimse, muhayyer olup *-birisinde fetha, diğesinde damme yapmamak şartı ile-* her üçünü de fetha ile veyâ damme ile okuması câiz'dir. Ba'zı muallimler, bunu men' ederlerse de, buna i'tibâr olunmayıp kurrâ'nın tashîhi esâs tutulmak îcâb eder.

13-Sûre-i Neml'de olan (فَمَا آتَانِي اللهُ ُ خَيْرٌ بِمَا آتَانِي) âyet-i kerîme'sinde, vasıl hâlinde, her ne kadar (يَاءٌ :Yâ') harfî meftûh olarak sâbit ise de, (فَمَا آتَانِي) lâfz-ı şerîf'i üzerine zarûrî olarak vayâ ta'lîm için vakıf yapıldığı zaman, -Rivâyet-i Hafs'a göre- (يَاءٌ :Yâ') harfinin hazfî ile (فَمَا آتَانِي) diyerek vakıf yapmak veyâ (يَاءٌ :Yâ') harfinin isbâtı ile (فَمَا آتَانِي) diyerek vakıf yapmak, câiz'dir. Okuyucu, her iki halde de muhayyer olup hangisini isterse o şekilde vakıf yapabilir. Çünkü her iki hal de câiz'dir.

14-Kur'ân-ı Kerîm'in vakıflarına vukûfu olmayan kimselerin, âyet başlarında *-vakıf yapmak sünnet olduğu için-* vakıf yapmaları ve mâba'dinden başlamaları, evlâdır.

Fakat Tertîl-i kırâete riâyet edildiği aşikâr iken, âyet başlarında vakıf edip de mâkablinden almaları -meselâ, (أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) üzerine vakf etmiş

iken yine tekrar (اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) den alıp mâba'dine vasl etmeleri-, veyâ (اَلْخُنَاسِ) üzerine vakf edip yine tekrar (اَلْخُنَاسِ الَّذِي) diyerek mâba'dine geçmeleri, veyâ âyet başında vakf etmeyip sonraki âyet'in birinci kelimesi üzerine vakf edip tekrar almaları -meselâ (مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ. وَمِنْ) deyip tekrar (وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ) diyerek tilâvet etmeleri-, tamâmen sarîh hatâlardandır. Böyle hatâların doğrusunu, *-inadî terk ederek-* kurrâ'nın i'tiyâdına göre öğrenmek ve öğretmek lâzımdır.

15-Ba'zı risâlelerde “*Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok yerlerinde vakıf yapmak küfürdür*” denirse de, bu söz, Eimme-i kurrâ' arasında mu'teber değildir. Hiç bir şey' ifâde etmez. Ancak onların vehimlerinden ibârettir. Kırâet ilmine âit mu'teber kitâbların hiç birisinde, aslâ böyle bir şey' yoktur.

16-Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet esnâsında, Sûre-i Felâk'ın evvelini okurken (اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ. مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ) üzerine vakıf yapıp tekrar (اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) diye tilâvet etmek, Sûre-i Nâs'ın evvelini okurken aynı şekilde (اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ) üzerine vakıf yapıp tekrar (اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) diye tilâvet etmek ve bunlar gibi ba'zı murâd-ı ilâhî'nin hilâfını yapmak, hatâdır. Bunların hatâ olduğunu ve muallimlerin bunlara dikkât ederek ihtimâm göstermeleri lâzım geldiğini, Cezerî Haretleri, “*Neşr-i Kebîr*” adlı eserinde işâret buyurmuştur.

17-Kur'ân-ı Kerîm'i hatm ederken tilâvet esnâsında, Fâtiha sûresi'nin sonunda vakf edip bi'l-âhare (اٰمِيْنَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ) diyerek Sûre-i Bakara'ya başlamak, tamâmen hatâdır. Çünkü namazda, Sûre-i Fâtiha'dan sonra herkesin (اٰمِيْنَ :Âmîn) demesi, *-bi'l-ittifak-* Sünnet'dir. Namaz hâricinde ise, gerek okuyucunun ve gerekse dinleyicinin (اٰمِيْنَ :Âmîn) demesi, muhtelefün fih'dir. Bizim mezhebimiz olan Hanefî mezhebine göre, bu (اٰمِيْنَ :Âmîn) lâfzı, mutlakâ gizli olmalıdır. Şâfiî mezhebine göre ise, cehren söylemek lâzımdır. Binâen-aleyh, Fâtiha sûresi'nin sonunda vakf edip (اٰمِيْنَ :Âmîn) lâfzını, Sûre-i Bakara'ya dâhil etmek, aslâ câiz değildir.

Kezâlik, (اٰمِيْنَ :Âmîn) lâfzı, *-bi'l-ittifak-* Kur'ân değildir. Bunun için Kur'ân'a iltihâk sûretinde okumak, büyük hatâdır.²⁸⁰

²⁸⁰ -El-Virdü'l-Müfid fi Şerhi't-Tecvid.

18-Sûre-i Dûr'da (اَمْ هُمْ الْمُصَيِّرُونَ) âyet-i kerîme'si ve Sûre-i Gâşiye'de (لَسْتَ عَلَيْهِمْ مُصَيِّرٌ) âyet-i kerîme'si, -Mesâhif-i usmâniyye'de (سَادٌ :Sâd) harfî ile yazılmış ise de, bu iki lâfz-ı şerîf'i, (سَادٌ :Sâd), (سَيْنٌ :Sîn) ve işmâm²⁸¹ ile -*üç vecih üzere-* okumak câiz'dir. Bunun için Hafs rivâyeti'nde -her ikisinde de (سَادٌ :Sâd) ve (سَيْنٌ :Sîn) harfleri ile kırâet etmek rivâyeti var ise de (اَمْ هُمْ الْمُصَيِّرُونَ) lâfz-ı şerîf'ini (سَادٌ :Sâd) ve (سَيْنٌ :Sîn) ile -*iki vecih üzere-* kırâet etmek, (لَسْتَ عَلَيْهِمْ مُصَيِّرٌ) lâfz-ı şerîf'ini de yalnız (سَادٌ :Sâd) ile -*bir vecih üzere-* kırâet etmek, câiz ve evlâdır.

19- (يَوْمٌ) lâfzını ve bunun gibi olan ba'zı kelimeleri tilâvet ederken, -*harekesine dikkâtsizlikten dolayı-* evvelinde olan fetha'yı damme'ye tebdîl ederek okumak, -*kelâmı tahrîf etmek demek olacağından-* hatâdır. Bunun için bu husûsa da dikkât etmek lâzımdır. Hattâ İmâm Ca'birî, "**El-Vâdihatü fî Tecvîd'l-Fâtiha**" adlı manzûmesinde, bu hâle, bi'l-hâssa işâret eder.

20-Kur'ân-ı Kerîm'de, vakıf vâcib olmadığı gibi, vakfı vâcib olan bir yer de yoktur. Binâen-aleyh, kâri', vakfı terk edince, günahkâr olmaz. Bununla berâber kurrâ'ların "*Felân yerlerde vakıf yapmak vâcib'dir*" demeleri, vücûb-i istilâhî içindir. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'i başından sonuna kadar -*kelimeleri-* vasl ederek okumak câiz'dir.

Secâvend imâmları, Kur'ân-ı Kerîm'deki vakıfları, beş mertebeye ayırırlar ki şunlardır:

a-Vakf-ı lâzım: Bunun alâmeti (م) harfî olup durmanın lâzım olduğuna işârettir. Eğer Kur'ân okuyan bir kimse burada durmazsa, ma'nâ güzel olmayıp fâsîd olur.

b-Vakf-ı mutlak: Bunun alâmeti (ط) harfî olup mutlak durmaya işârettir ki -*lâzım ve câiz gibi-* bir kayıt ile mukayyed değildir. Böyle yerlerde üzerine vakıf yapılan kelimenin mâba'dinden başlanırsa, ma'nâ güzel olur.

²⁸¹ -Bu husûsda, birinci bölümün Tecvîd'in Mevzûu bahsindeki Sâd-ı müşemme bahsine ve beşinci bölümdeki beşinci not kısmına bak.

c-Vakf-1 câiz: Bunun alâmeti (ج) harfi olup vakfın câiz olduğuna işârettir. Böyle olan yerlerde, durmak da geçmek de câiz'dir. Fakat durmak, daha evlâdır.

d-Vakf-1 mücevvez: Bunun alâmeti (ز) harfi olup durmanın câiz olduğuna işârettir. Böyle yerlerde vasl etmek, vakf etmekten daha evlâdır.

e-Vakf-1 mürahas: bunun alâmeti de (ص) harfidir. Vakıf mahalli uzak olup okuyucunun nefesi yetişmeyecek olan yerlerde, vakıf yapmanın câiz olduğuna işârettir ki *-nefes daralırsa-* durulabilir, demektir. Bu halde, vakıf yapılan yerden başlanır. Eğer bu kelime, Elif-lâm'lı (*Harf-i ta'rîf'li*) ise, Elif-lâm'dan alınıp okumaya devam edilir.²⁸²

İhtar: Hareke üzerine vakıf yapmak Lahn-ı celî olduğundan, bundan şiddetle kaçınmak lâzımdır.²⁸³

21-Kur'ân-ı Kerîm'in ondört yerinde secde âyeti vardır ki okuyucu buralara gelince, bir kere secde yapar. Buna, Secde-i tilâvet (*okuma secdesi*) denir.

Secde-i tilâvet'in ruknü, secde âyetini okuyan veyâ işiten bir kimsenin bir def'a secde etmesi ya'nî alını yere koymasıdır. Hukmü de, dünyâda vâcib'in sükûtu, ahirette sevâba nâil olmaktır. Sebebi de, secde âyetini, okumak veyâ işitmektir.

Secde âyetini okuyan veyâ işiten bir kimse, ayağa kalkarak doğrudan doğruya "**Allâhü ekber**" diyerek secdeye gider ve secdede üç def'a "**Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ**" dedikten sonra "**Allâhü ekber**" diyerek doğrulur ve ayağa kalkar. Bu sûretle secdesini yapmış olur ki buradaki Tekbîr ve Tesbîh'ler, Sünnet'dir.²⁸⁴

Kur'ân-ı Kerîm'in ondört yerinde olan secde âyetlerine gelince yapılması lâzım gelen secdelerin yedisi farz, üçü vâcib ve dördü de sünnet'dir. (Sahîh bir kavle göre, hepsi de vâcibdir, diyenler de vardır).

²⁸² -Tevvîd-i Edâiyye,ss.38. (Cühdü'l-Mukıl'den).

Tevvîdü'l-Kur'ân li-Kavâidi'l-Fürkân,ss.43. Şa'ban Efendi.

Süallî Cevablî Tevvîd,ss.23. Hâfız Mehmed Nûri.

²⁸³ -Vakfa teallük eden diğer harfler ve işâretler hakkında, ikinci bölümdeki vakıf ve vakfın neveleri bahsine bak.

²⁸⁴ -Secde-i tilâvet hakkında fazla ma'lûmat için bak:

İslâm Dîni -İtikad, ibâdet ve ahlâk-, onbirinci baskı,ss.257. Ahmed Hamdi Akseki.

Büyük İslâm İlmihâli, Secde-i tilâvet bahsi. Ömer Nasûhi Bilmen.

Farz olan secyeler

Aşağıdaki sûrelerdeki secde âyetlerine gelince yapılan secyelerdir ki bu âyetler, açıktan açığa secde ile emr ederler:

- a-**Sûre-i A'râf.
- b-** “ Ra'd.
- c-** “ Nahl.
- d-** “ İsrâ'.
- e-** “ Meryem.
- f-** “ Hacc.
- g-** “ Sâd'dır.

Vâcib olan secyeler

Aşağıdaki sûrelerdeki secde âyetlerine gelince yapılan secyelerdir ki bu âyetler, kâfirlerin Cenâb-ı Hakk'a secde etmekten yüz çevirmelerini mutazammındırlar:

- a-**Sûre-i Fûrkân.
- b-** “ Secde.
- e-** “ Füssilet'dir.

Sünnet olan secyeler

Aşağıdaki sûrelerdeki secde âyetlerine gelince yapılan secyelerdir ki bu âyetler de, peygamberlerin secde ile vukû' bulan emre imtisallerini gösterirler:

- a-**Sûre-i Neml.
- b-** “ Necm.
- c-** “ İnşikâk.
- d-** “ Alâk'dır.²⁸⁵

22-Ehl-i edâ' indinde, -kırâet, rivâyet ve tarîk olmak üzere- üç türlü tilâvet esâsı vardır:

²⁸⁵ -Ba'zı kimseler, Kur'ân-ı Kerîm'in ondört yerinde olan secde âyetlerini, beyt hâlinde yazarak şu şekilde ifâde etmişlerdir:

Geldi ondört yerde bil ki secde-i Kur'ân temâm,
Yedisi farz, üçü vâcib, dördü sünnet ey hümâm.
Farz'dır: A'râf, Nahl-ü İsrâ', Ra'd-ü Meryem Hacc-ü Sâd.
Vâcib'dir: Fûrkân, Elif-lâm-mîm-ü Hâ-mîm ve's-selâm.
Sünnet oldu Neml-ü İkra', Necm-ü hem de inşikâk,
Kâri'-ü sâmi olana emr eder Rabbü'l-Enâm.

a-Kırâet: Kırâet-i seb'a ve aşere imâmlarının, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e varıncaya kadar üstâz ve şeyh'lerinden Kur'ân-ı Kerîm'i, bi'l-müşâfehe ve's-semâ' ehaz ile edâ', nakl ve beyânlarına, denir.

b-Rivâyet: Selef'den olan kurrâ'ların her birinin ikişerden yirmi kadar olan meşhûr râvîlerinin nakillerine, denir.

c-Tarîk: Selef'den olan meşâyih'in kırâetlerini, râvîlerinden ehaz eden ricâlin nakillerine, denir.

Kur'ân-ı Kerîm'in sıhhatini takviye etmek maksâdı ile, her râvî için, iki âdil mesâbesinde olan iki tarîk ittihaz olunmuştur. Meselâ, Hafs Hazretleri'nin rivâyeti, Ubeyd ibn-i sabbâh ve Amr ibn-i Sabbâh tarîkindendir.

23-Hafs'ın Âsım Hazretleri'nden rivâyeti iki nevîdir:

A-Kur'ân-ı Kerîm'in harflerinin ve kelimelerinin ekseriyetinde -bir vecih üzere- edâ' ve rivâyetidir.

Bir vecih rivâyetinde anlaşılması güç olan husûslardan (*dekâik ve ğarâib'den*) bir **imâle**, bir **teshîl** ve bir de **ihtilâs** vardır ki okuyucu bunları, bi'z-zât şeyhinin ağzından dinlemek ve öğrenmek sûretiyle edâ' edebilir. Bunlardan imâle, Sûre-i Hûd'da (مَجْرِبَهَا) lâfzının (رَاءَ :Râ') harfinin elif'inde; teshîl, Sûre-i Füssilet'de (أَعْجَمِي) lâfzının ikinci hemze'sinde; ihtilâs, Sûre-i Zümer'de (يَرْضُهُ) lâfzının (هَاءَ :Hâ') harfindedir.²⁸⁶

Bu üç husûstan başka ba'zı kelimeler daha vardır ki bunları da okuyucuya bi'z-zât öğretmek lâzımdır. Bunlar da şunlardır:

Sûre-i Kehf'deki (وَمَا أَنْسَانِيَهُ) ve Sûre-i Fetih'deki (عَلَيْهِ اللَّهُ) kavli-şerîf'lerinde zamir olan (هَاءَ :Hâ') harflerini, *-kıyâsın hilâfına olarak-* damme ile okumak.²⁸⁷

Sûre-i Fûrkân'daki (فِيهِ مُهَانًا) kavli-şerîf'inde mâkabli sâkin olan zamîri, bir elif miktârı medd ederek okumak.²⁸⁸

²⁸⁶ -Bu husûsta, üçüncü bölümün imâle, teshîl ve ihtilâs bahsine bak.

²⁸⁷ -Sûre-i Fetih'deki (عَلَيْهِ اللَّهُ) kavli-şerîf'indeki zamîrin *-kıyâsın hilâfına olarak-* damme ile okunması, Lâfza-i celâl'e ta'zîm içindir.

²⁸⁸ -Bu husûsta, üçüncü bölümün zamîr bahsine bak.

Sûre-i Kehf'deki (عَوْجًا. قِيَمًا), Sûre-i Yâsîn'deki (مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا), Sûre-i Kiyâme'deki (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ) ve Sûre-i Müdaffifin'deki (كَلَّا بَلْ رَأَى) nazm-ı celîl'lerinde sekte yapmaktadır.²⁸⁹

Bu yedi husûsa, *-kendi şeyhinden başka kurrâ' ve ravî'lerin kırâet ve rivâyetlerinden ayrılıp tek olduğu için-*, **İnfirâdât-i Hafs-i Kûfi** denir.

Bunlardan başka (كِتَابِيَّةٌ), (وَاقْتَدَةُ), (لَمْ يَتَسَنَّتْ), (مَالِيَّةٌ), (سُلْطَانِيَّةٌ), (حِسَابِيَّةٌ) ve (وَمَا آذَرَكَ مَاهِيَّةٌ) nazm-ı celîl'lerinin vasıl hallerinde, Hâ'-i sekte'leri isbât etmek de, nâdir olan husûslardandır. Ba'zı kurrâ' bu yedi kelimedede, Hafs'a tâbi' olurlar. Ba'zı kurrâ' da yalnız (كِتَابِيَّةٌ) ve (حِسَابِيَّةٌ) lâfızlarında tâbi' olup diğerlerinde olmazlar. Bununla berâber vakıf hâlinde, Hâ'-i sekte'lerin isbâtı, müttefekun aleyh'dir.²⁹⁰

B-Kur'ân-ı Kerîm'in harflerinin ve kelimelerinin ba'zısında *-iki veyâ üç vecih üzere-* edâ' ve rivâyetidir ki okuyucu, bunlardan istediğini okumakta muhayyerdir.

1-Üç vecih üzere okunan edâ' ve rivâyeti, üç yerde olup şunlardır:

a-Sûre-i Âl-i İmrân'ın evvelindeki (الم : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ) nazm-ı celîl'inde olan edâ' ve rivâyetidir ki bunu, üç türlü okumak câiz'dir. Bu vecihlerden birisi vakıf hâlinde, ikisi de vasıl hâlinindedir.

Vakıf hâlinde: (الم : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ) nazm-ı celîl'inin vakfı hâlinde, (لَامٌ :Lâm) harfi, Medd-i lâzım harf-i müsakkal olarak; (مِيمٌ :Mîm) harfi de Medd-i lâzım harf-i mühaffef olarak okunur ve dört elif miktârı medd edilir.

Vasıl hâlinde: (الم : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ) nazm-ı celîl'inin -kendisinden sonra gelen Lâfza-i celâle'ye- vaslı hâlinde, Lâfza-i celâle'nin hemzesinin meftûh olan harekesi mâkablindeki Mîm-i sâkine'ye nakl edilerek -ve (مِيمٌ :Mîm) lâfzının vakfı hâlindeki Medd-i lâzım harf-i mühaffef'e de riâyet edilerek- (مِيمٌ :Mîm) harfi dört elif miktârı medd edilerek vasl edilir.

²⁸⁹ -Bu husûsta, üçüncü bölümün sekte bahsine bak.

²⁹⁰ -Bu husûsta, üçüncü bölümün sekte bahsine bak.

Yine vasıl hâlinde: (الم : أَلِفٌ لَامٌ مِيمٌ) nazm-ı celîl'inin *-kendisinden sonra gelen Lâfza-i celâle'ye-* vaslı hâlinde, Lâfza-i celâle'nin hemzesinin meftûh olan harekesi, mâkablindeki Mîm-i sâkine'ye nakl edilerek *-ve (مِيمٌ :Mîm)* lâfzının vakfı hâlindeki Medd-i lâzım harf-i mühaffef'e riâyet edilmiyerek- (مِيمٌ :Mîm) harfi, Medd-i tabiî olarak bir elif miktârı medd edilerek vasl edilir.²⁹¹

b-Sûre-i Neml'in dördüncü sahîfesindeki (فَمَا آتَىٰ اللَّهُ خَيْرٌ) nazm-ı celîl'inde olan edâ' ve rivâyetidir ki bunu, üç türlü okumak câiz'dir. Bu üç vecihten birisi vasıl hâlinde, ikisi de vakıf hâlinindedir:

Vasıl hâlinde: (فَمَا آتَىٰ اللَّهُ) nazm-ı celîl'indeki (يَاءٌ :Yâ') harfi, fetha ile harekelenip Lâfza-i celâle'ye vasl edilerek (فَمَا آتَىٰ اللَّهُ) diye okunur.

Vakıf hâlinde: (فَمَا آتَىٰ اللَّهُ) nazm-ı celîl'indeki (نُونٌ :Nûn) harfi, sâkin kılınıp (يَاءٌ :Yâ') harfi hafz edilerek (فَمَا آتَىٰ) diye okunur.

Yine vakıf hâlinde: (فَمَا آتَىٰ اللَّهُ) nazm-ı celîl'indeki (يَاءٌ :Yâ') harfî, isbât edilerek (فَمَا آتَىٰ) diye okunur.²⁹²

c-Sûre-i Dehr'in birinci sahifesindeki (سَلَابِلٌ) nazm-ı celîl'inde olan edâ' ve rivâyetidir ki bunu da, üç türlü okumak câiz'dir. Bu üç vecihten birisi vasıl hâlinde, ikisi de vakıf hâlinindedir:

Vasıl hâlinde: (سَلَابِلٌ) nazm-ı celîl'indeki ikinci (لَامٌ :Lâm) harfî, elif'siz ve tenvîn'siz larak fetha ile (سَلَابِلٌ) diye okunur.

Vakıf hâlinde: (سَلَابِلٌ) nazm-ı celîl'indeki ikinci (لَامٌ :Lâm) harfinde, *-bir şey'den bedel olmayarak-* bir elif harfî ziyâde edip elif harfî isbât edilerek (سَلَابِلًا) diye okunur.

Yine vakıf hâlinde: (سَلَابِلٌ) nazm-ı celîl'indeki ikinci (لَامٌ :Lâm) harfî, *-bir şey'den bedel olmayarak ziyâde edilen elif harfî hafz edilip-sâkin kılınarak (سَلَابِلًا)* diye okunur.

²⁹¹ -Bu üç vechi, Ebû Ca'fer'den başka bütün kurrâ'lar aynı şekilde okurlar. Yalnız Ebû Ca'fer, *-vakıf ile vasıl arası olan-* sekte ile okur.

Hak Dîni Kur'ân Dili Türkçe Tefsîr,C.2.ss.1018. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır.

²⁹² -Bu husûsta, beşinci bölümün onüçüncü kısmına bak.

2- iki vecih üzere okunan edâ' ve rivâyeti de, onaltı yerde olup beş nevîdir:

a-Hemze-i istifhâm ile Lâm-ı ta'rîf'in hemze'sinin cem' olduğu kelimelerde olan edâ' ve rivâyetidir ki böyle kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'in altı yerinde olup şunlardır:

Bunlardan ikisi, Sûre-i En'âm'ın yüz kırk üç ve yüz kırk dördüncü âyet-i kerîme'lerinde olan (قُلْ أَالدَّكَّارِينَ) nazm-ı celîl'lerinde; üçü, Sûre-i Yûnus'un ellibirinci âyet-i kerîme'sinde olan (أَلْقَنَ وَقَدْ كُنْتُمْ), ellidokuzuncu âyet-i kerîme'sinde olan (قُلْ أَللهُ أَدِنَ لَكُمْ) ve doksanbirinci âyet-i kerîme'sinde olan (أَلْقَنَ وَقَدْ عَصَيْتَ) nazm-ı celîl'lerinde; birisi de Sûre-i Nem'lin ellidokuzuncu âyet-i kerîme'sinde olan (أَللهُ خَيْرٌ) nazm-ı celîl'indedir.

Hafz Hazretleri, bu yerlerdeki Hemze-i sâni'leri, *-tertib üzere-* bir kerre ibdâl ederek Medd-i lâzım olarak okur ve bir kerre de teshîl ederek teshîl ile okur.²⁹³

Bununla berâber Hemze-i istifhâm ile Hemze-i katı' ve muhakkaka'ların Kur'ân-ı Kerîm'de cem' olduğu bir çok yerler varsa da, Hafs, yalnız Sûre-i Füssilet'deki (أَعْجَمِيٌّ) kavli-i şerîf'inin ikinci hemzesini *-bir vecih rivâyetinde olduğu gibi-* teshîl ile okur.

b-Vakıf hâlinde ziyâde bir Elif harfi ile, vasıl hâlinde de bu Elif harfini hazf ile okuduğu edâ' ve rivâyetidir. Böyle kelimeler de, yedi tâne olup şunlardır:

Birincisi, mütekellim vahde zamîri olan (أَنَا) kelimesidir ki bunda, bütün kurrâ' müttefikdir.

İkincisi, Sûre-i Kehf'in otuzikinci âyet-i kerîme'sinde olan (لَكِنَّا هُوَ اللهُ) kavli-i şerîf'idir.

Üçüncüsü, dördüncüsü ve beşincisi de, Sûre-i Ahzâb'ın onuncu âyet-i kerîme'sinde olan (أَطُّونَا); altmışaltıncı âyet-i kerîme'sinde olan (الرَّسُولَ) ve altmışyedinci âyet-i kerîme'sinde olan (السَّبِيلَ) kavli-i şerîf'leridir.

²⁹³ -Bu husûsta, beşinci bölümün yedinci kısmına bak.

Altıncı ve yedincisi de, Sûre-i Dehr'in onbeşinci âyet-i kerîme'sinde olan evvelki (قَوَّارِيَا) kavlı-i şerîf'i²⁹⁴ ve dördüncü âyet-i kerîme'sinde olan (سَلَابِلٍ) kavlı-i şerîf'idir ki bu sonuncu, yukarıda zikr edilmiştir.²⁹⁵

c-Vasıl hâlinde, iki harekenin ihtilâfında olan edâ' ve rivâyetidir. Bu da Kur'ânı Kerîm'in bir yerinde olup Sûre-i yûsûf'un onbirinci âyet-i kerîme'sinde olan (لَا تَأْمَنَّا) kavlı-i şerîf'indedir. Hafs Hazretleri, aslı (لَا تَأْمَنَّا) olan (لَا تَأْمَنَّا) kavlı-i şerîf'inin birinci (نُونُ :Nûn) harfini, *-tertîb üzere-* bir kere izhâr ve harekesini ihtilâs ile okur ki bu câiz'dir. Bir kere de birinci (نُونُ :Nûn) harfini ikinci (نُونُ :Nûn) harfine idgâm ederek işmâm ile okur ki bu da vâcib'dir.²⁹⁶

d-Bir harfde, iki harekenin ihtilâfında olan edâ' ve rivâyetidir. Bu da Kur'ân-ı Kerîm'in bir yerinde olup Sûre-i Rum'un ellidördüncü âyet-i kerîme'si olan (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ) âyet-i kerîmesinde vâki' olan üç tâne (ضَعْفٍ) kelimesindedir. Hafs Hazretleri, bu (ضَعْفٍ) kelimesinin (ضَادٌ :Dâd) harfini, *-tertîb üzere-* bir kere fetha ile ve bir kerre de damme ile okur.²⁹⁷

e-Bir kelimedede, iki harfın ihtilâfında olan edâ' ve rivâyetidir. Bu da Kur'ân-ı Kerîm'in bir yerinde olup Sûre-i Dûr'un otuzyedinci âyet-i kerîme'sinde olan (أَمْ هُمْ الْمُضْطَرُونَ) kavlı-i şerîf'indedir. Hafs Hazretleri, (أَمْ هُمْ الْمُضْطَرُونَ) nazm-ı celîl'ini, *-tertîb üzere-* bir kere (سَادٌ :Sâd) harfi ile ve bir kere de (سَادٌ :Sâd) harfi yerine (سَيْنٌ :Sîn) harfi ile okur.²⁹⁸

Buradaki (أَمْ هُمْ الْمُضْطَرُونَ) nazm-ı celîl'ini (سَادٌ :Sâd) harfi kırâeti ile okumak, Resm-i hadd'a tebeyyeten, rivâyeten ve ihtiyârendir. (سَيْنٌ :Sîn) harfi kırâeti ile okumak ise, yalnız rivâyetendir. Bunun için ekseriyetle (سَادٌ :Sâd) harfi kırâeti ile okunur.

²⁹⁴ -Sonraki (قَوَّارِيَا) kavlı-i şerîf'inde, sükûn üzerine vakıf yapılır. Bu husûsta, ikinci bölümün vakıf bahsine bak.

²⁹⁵ -Bu kelimeler üzerine vakıf yapıldığı zaman, *-bir şey'den bedel olmayarak-*, bir elif harfi ziyâde edilerek bu elif harfleri üzerine vakıf yapılır. Vasıl hallerinde ise, *-tenvîn'siz ve elif'siz olarak-* fetha ile okunurlar.

²⁹⁶ -Bu husûsta, üçüncü bölümün işmâm bahsine bak.

²⁹⁷ -Bu husûsta, beşinci bölümün onikinci kısmına bak.

²⁹⁸ -Bu husûsta, beşinci bölümün onsekizinci kısmına bak.

Buraya kadar zikir olunan rivâyetlerin hepsi, otuzaltı kelime olup üç nevîdir: Birinci nevî, Hafs Hazretleri'nin bir vecih rivâyetidir ki hepsi onyedî kelimedir. İkinci nevî, üç vecih rivâyetidir ki bunlar da üç kelimedir. Üçüncü nevî ise, iki vecih rivâyetidir ki bunların da hepsi onaltı kelimedir. Binâen-aleyh hepsinin mecmûu, otuzaltı kelime olup ellisekiz vecih'dir.

İşte buraya kadar zikir olunam husûslar, Hafs Hazretleri'nin rivâyetinde bulunan dekâik, ğarâib, nevâdir ve acâib'den olan şey'lerdir. Bunları da, her okuyucunun bilmesi, lâzım ve zarûrîdir. Çünkü, Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti, rivâyetle olup dirâyetle değildir. Binâen-aleyh bunları bi'z-zât üstâzın ağızından alıp öğrenmek, her Mü'min ve Mü'mine üzerine vâcib'dir.²⁹⁹

24-Bakara sûresi'nin ikiyüzkırkbeşinci âyet-i kerîme'sinde (سَادٌ :Sâd) harfi ile yazılmış olan (يَبْصُطُ) nazm-ı celîl'i, Kırâeti Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere (سَادٌ :Sâd) harfi yerie (سَيْنٌ :Sîn) harfi kırâti ile (يَبْصُطُ) olarak okunur.

Kezâlik, A'râf sûresi'nin altmışdokuzuncu âyet-i kerîme'sinde (سَادٌ :Sâd) harfi ile yazılmış olan (بَصْطَةٌ) nazm-ı celîl'i de, Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere (سَادٌ :Sâd) harfi yerine (سَيْنٌ :Sîn) harfi kırâeti ile (بَصْطَةٌ) olarak okunur.

Resm-i hadd'a (سَادٌ :Sâd) harfi ile yazılmış olan bu iki kelimenin altına -Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere (سَيْنٌ :Sîn) harfi kırâeti ile okunması için- bir (سَيْنٌ :Sîn) harfi konulmuştur. Hattâ ba'zı Mushaf'larda da (يَقْرَأُ بِالسَّيْنِ) diye yazılmıştır.

²⁹⁹ -Umdetü'l-Kârîin,ss.10-20.

ALTINCI BÖLÜM

Bu bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'in âdâbına teallük eden husûslardan bahs olunacaktır. Bu kısmın hazırlanmasında, daha ziyâde Ömer Dıyâü'd-dîn Efendi'nin “**Âdâbü Kırâeti'l-Kurân**” adlı eserinden istifâde edilmiştir. Ehl-i Kur'ân olup Kur'ân-ı Kerîm'e hakkı ile hizmet etmek isteyen bir kimsenin, bu bölümde zikr olunacak husûsları da bilmesi lâzımdır.

İmâm Nevevî Hazretleri, “**Tibyânü fî Hameleti'l-Kur'ân**” adlı eserinde şöyle buyurur:

“Kur'ân-ı Azîmü's-Şân'a ta'zîm ve hurmet ederek her türlü âdâbına riâyet etmek lâzımdır. Kur'ân-ı Kerîm, dâimâ yüksek bir yere konmalı ve üzerine hiçbir şey' konmamalıdır. Oturulduğu vakit, göbekten aşağı tutulmamalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'i imhâ etmek mecbûriyyeti hâsıl olunca, tükruk ile imhâ etmiyerek su ile imhâ etmelidir. Bu suyu da, temiz ve kimsenin ayağı basmayacak bir yere dökmelidir. Eskimiş olan Kur'ân-ı Kerîm'i ve parçalarını, toprağa defn etmeli veyâ yakarak külünü temiz bir yere defn etmelidir.³⁰⁰ Kur'ân-ı Kerîm, açık bırakılmamalı ve her gün okunmalıdır. Okunacağı zaman tamâmen temiz olmalıdır. Temiz bir yerde kibleye karşı oturarak Tertîl ve Tertîb üzere, kemâl-i huşû' ve huzûr-i kalb ile ağlayarak veyâ ağlar gibi bir rûh hâliyle büyük bir hüzn içinde ma'nâsını tefekkür ede ede tilâvet etmelidir. Tilâvet esnâsında da *-zarûrî bir hâl olmadıkça-* dünyâ kelâmı konuşulmamalıdır”.

Kezâlik, Kur'ân-ı Kerîm, tilâvet edilirken (وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ)-, (وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ) ve (وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا) gibi- Kur'ân âyetlerini, diğerlerine nisbetle daha alçak ve hafif sesle okumalıdır. Ya'nî, böyle olan âyet-i kerîme'leri alçak ve hafif sesle okumalı, diğerlerini de yüksek sesle okumalıdır.

Tahvîl-i edâ' ve tahzîn-i sadâ' ile okunacak Kur'ân âyetleri, aşağıda gelecektir. Meselâ, bunlardan (يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا) nazm-ı celîl'i gibi âyet-i kerîme'ler, hafif sadâ' ile okunmalı; (وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ) nazm-ı celîl'i gibi âyet-i kerîme'ler de, yüksek sadâ' ile okunmalıdır.

³⁰⁰ -Eskimiş olan Kur'ân-ı Kerîm'i veyâ parçalarını yakma işi şöyle olmalıdır: Kur'ân-ı Kerîm'i veyâ âyet'lerini, doğrudan doğruya ateşe atmak doğru değildir. Ateşi, O'na arz etmelidir. Ya'nî, Kur'ân-ı Kerîm'i veyâ âyet'lerini elde tutup kibriti veyâ ateşi O'na yaklaştırmak sûretleyle yakmalıdır.

Kezâlik, Kur'ân-ı Kerîm'i okumaya başlayınca, başlangıçta **Eûzü** ve **Besmele** çekmeli, nihâyetinde de (صَدَقَ اللهُ الْعَظِيمِ :Sadeka'llâhü'l-azîm) ve (وَبَلَّغَ رَسُولُهُ الْكَرِيمِ وَخُنَّ عَلَى ذَٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ) :*Ve belleğa Rasûlühü'l-kerîm ve nahnü alâ zâlike mine'ş-şâhidîn*) demelidir.

Hatm-i Kur'ân'da da, Kur'ân-ı Kerîm'in son sûresi olan Sûre-i Nâs okunduktan sonra baş tarafa geçerek Sûre-i Bakara'nın beşinci âyet-i kerîme'sinin sonuna kadar olan kısmı okunmalıdır.

Hatim duâsında da, sulehâ'dan (*sâlih kimselerden*) birkaç cemâat bulundurup bi'l-âhare yemek ikram etmeli veyâ şerbet vermelidir.

Eslâf-ı ızâm'ın bir çoklarından her gün birer hatim ve ba'zılarından da ikişer hatim yaptıkları menkûl ve mervîdir. Allâhü Teâlâ, cümlesinden râdî olsun. Aynı ni'metle bizleri de rızıklandırısın.³⁰¹

TAHVÎL-İ EDÂ' VE TAHZÎN-İ SADÂ' İLE OKUNACAK KUR'ÂN ÂYET'LERİ

Aşağıda cüz', sûre ve âyet numaralarına göre sıralanmış olan Kur'ân âyet'leri, -*Kur'ân-ı Kerîm'in âdâbından olarak*- diğer âyet-i kerîme'lere nisbetle daha alçak ve hafif sesle okunmalıdır.

SÛRE-İ BAKARA

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا ٢	9	5	4
إِنَّمَا نَخْنُ مُصْلِحُونَ.	11	8	4
أَنْتُمْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ ٣ ط	13	10	4
إِنَّمَا نَخْنُ مُسْتَهْزِؤُونَ.	14	12	4
مَآذًا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ٤	26	7	6

³⁰¹ -Âdâbü Kırâeti'l-Kur'ân (Hafdu'l-Esvât inde Tilâveti'l-Kur'ân). Ömer Dıyâü'd-dîn.

	Âyet No:	Satır No:	Sahife No:
آتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ج	30	2	7
حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً	55	11	9
اتَّخِذْنَا هُرُوءًا ط	67	10	11
هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ...	79	4	13
لَنْ نَمَسَّنَا النَّارَ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً ط	80	6	13
فَلَوْبُنَا غُلْفًا ط	88	14	14
سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا	93	13	15
رَاعِنَا	104	11	17
لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى ط	111	12	18
وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ل	116	9	19
لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ ط	118	12	19
مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ.	120	3	20
كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى	135	1	22
كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى ط	140	12	22

İkinci cüz': (... سَيَقُولُ ...)

مَا وَلِيَهُمْ عَن قِبَلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ط	142	1	23
إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ۗ	145	15	23
رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا	200	12	32
أَنْ يَكُونَ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ ط	247	12	22

Üçüncü cüz': (... تِلْكَ الرُّسُلُ ...)

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ ط	258	6	44
أَنِّي يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ح	259	9	46
أَوَّلَ تُوْرَمِنَ ط	260	1	45
إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا ٢	275	2	48

Sûre-i Âl-i İmrân

لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ص	24	3	54
أَنِّي يَكُونُ لِي عُلَّامٌ	40	5	56
أَنِّي يَكُونُ لِي وَوَلَدٌ	47	2	57
وَكَفَرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ح	72	3	60
وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ ط	73	4	60
لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ ح	75	10	60
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ	78	2	61
كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ	79	5	61

Dördüncü cüz' : (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ...)

هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ط	154	3	71
لَوْ كَانَتْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَهُنَا ط	154	5	71
لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا ح	156	12	71
وَمَا كَانَتْ لِنَبِيِّ أَنْ يُعْلَ ط	161	6	72
فُلْتُمْ أَنِّي هَذَا ط	165	14	72
لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَبْعَانَا ط	167	3	73
لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ط	168	6	73

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
إِنَّ اللَّهَ فَتِيرٌ وَنَحْنُ أَعْيَاءُ ۚ	181	1	75
إِنَّ اللَّهَ عَهْدَ الْبَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِينَا بُرْهَانٌ تَأْكُلُهُ النَّارُ ۖ	153	5	75

Sûre-i Nisâ'

Beşinci cüz' : (وَالْمُحْصَنَاتُ...)

سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا	46	2	87
هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا.	51	15	87
بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا.	62	7	89
رَبَّنَا لَمْ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ ۚ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۖ	77	8	91
يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ۖ	78	12	91
وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ ۖ	107	1	97

Altıncı cüz' : (لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ...)

نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنُكْفِرُ بِبَعْضٍ ۚ	150	5	103
أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً	153	11	103
فَلَوْبُنَا غُلْفٌ ۖ	155	2	104
إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ	157	4	104

Sûre-i Mâide

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ	17	11	111
نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ۖ	18	1	112
مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۚ	19	5	112

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ.	24	1	113
نُحْشِيَ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ^ط	52	4	118
يَدُ اللَّهِ مَغْلُوبَةٌ ^ط	64	11	119
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ^ط	72	3	121
إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ ^ح	73	7	121

(وَإِذَا سَمِعُوا...) : **Yedinci Cüz'**

حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ^ط	104	2	126
هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ^ط	112	12	127
اتَّخِذُونِي وَأُمَّيْهِ الْهَيْبِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ^ط	116	5	128

Sûre-i En'âm

إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ	7	14	129
لَوْلَا أَنْزَلْ عَلَيْهِ مَلَكٌ ^ط	8	14	129
إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ.	29	2	132
فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ.	35	15	132
لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ^ط	37	2	133
فَتَطَّرُوهُمْ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ.	52	15	134
وَ إِمَّا يُنَسِّبَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.	68	14	136
هَذَا رَبِّي ^ح	76	4	138
هَذَا رَبِّي ^ح	77	5	138
هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ ^ح	78	7	138

Âyet No: Satır No: Sahîfe No:

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ	91	1	140
أَوْحَىٰ إِلَىٰ وَمَ يُوحِ إِلَيْهِ شَيْءٌ	93	8	140
سَأُنزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ط	93	8	140
فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا	108	9	142

(وَلَوْ أَنَّا...) : Sekizinci cüz'

فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ.	114	9	143
لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ط	124	13	144
هَذَا لِلَّهِ بِرِعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا ح	136	9	146
مَا فِي بَطُونٍ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةً لِدُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ	139	4	147
أَزْوَاجِنَا ح وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ ط			
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ	148	3	149

Sûre-i A'râf'

أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ ح خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ.	12	1	153
وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرْنَا بِهَا ط	28	10	154
إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ.	60	5	159
إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ.	66	13	159
أَجَعَلْنَا لَتَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَدَّرَ مَا كَانَ يَعْْبُدُ آبَاؤُنَا ح فَأَتَيْنَا	70	5	160
بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ.			
أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلًا مِنْ رَبِّهِ ط	75	5	161
إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ.	76	7	161
أَخْرَجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ ح إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَبْتَطِهُرُونَ.	82	1	162

Âyet Satır Sahîfe
No: No: No:

(قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ...) : Dokuzuncu cüz'

لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا ط	88	1	163
إِنَّكُمْ إِذَا لَحَا سِرُّونَ.	90	8	163
قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ.	95	14	163
إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ لا	109	5	165
لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآهَتِكَ ط	127	8	166
سَنُقَلِّلُ أبنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ ج و إنا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ.	127	8	166
يَطِيرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ ط	131	2	167
لِتَسْحَرْنَا بِهَا لا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ.	132	3	167
يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا آلِهًا كَمَا هُمْ آلِهَةٌ ط	138	2	168
رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ ط	143	12	168
إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ط	155	14	170
مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ ط	184	8	175

Sûre-i Enfâl

لِيُشِيرُوكَ أَوْ يَفْتُلُوكَ أَوْ يُجْرِحُوكَ ط	30	9	181
لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا لا	31	11	181
فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنْ السَّمَاءِ أَوْ اثْبِتْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ.	32	13	181

(وَاَعْلَمُوا...) : Onuncu cüz'

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ ٢	48	5	184
عَزَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ ط	49	9	184
مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أُسْرَىٰ حَتَّىٰ يُشْجِنَ فِي الْأَرْضِ ط	67	11	186

Sûre-i Tevbe

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ	30	9	192
وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ط	30	10	192
عَفَا اللَّهُ عَنْكَ ٢ لَمْ آذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعَنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ.	43	6	195
وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ ط	61	13	197
إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ط	65	7	198
فَيَسْحَرُونَ مِنْهُمْ ط	79	14	200
لَا تَنْفَرُوا فِي الْحَرِّ ط	81	5	201
دَرْزَنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ.	86	15	201

Onbirinci cüz' : (يَعْتَدِرُونَ...)

أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا ٢	124	3	208
--	-----	---	-----

Sûre-i Yûnûs

إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُّبِينٌ.	2	3	209
إِنِّي بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلْتُهُ ط	15	2	211
هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ ط	18	9	211
لَوْلَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ ٢	20	14	211
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيْنَاهُ ط	38	8	214

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
وَيَسْتَنْبِئُكَ أَحَقُّ هُوَ ط	53	14	215
قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا	68	10	217
قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ.	76	12	218
وَأَنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ ج	83	6	219
وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونُ مِنَ الْخَاسِرِينَ.	95	12	220
فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِنَ الظَّالِمِينَ.	106	15	221

Sûre-i Hûd

(وَمَا مِنْ دَابَّةٍ...) : Onikinci cüz'

إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ.	7	5	223
مَا يَخْسِئُهُ ط	8	6	223
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيَهُ ط	13	1	224
مَا نَرِيكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرِيكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِآدَى الرَّأْيِ ج وَمَا نَرِي لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ.	27	11	225
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيَهُ ط	35	11	226
قَالُوا يَا هُوَذَا مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ.	53	14	228
قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْحُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهِينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ.	62	13	229
قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَوْتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ... ط	87	9	232

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَعُهُ كَثِيرًا بِمَا تَقُولُ وَ إِنَّا لَنَرِيكَ فِيْنَا ضَعِيفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ۚ وَمَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ .	91	4	233

Sûre-i Yûsuf

إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۚ	9	7	237
أَفْتَلُوا يُوْسُفَ	9	7	237
وَهُمْ بِمَا ۚ لَوْلَا أَنْ رَأَى	24	3	239

Onüçüncü cüz' : (وَمَا أُبْرِيئُ نَفْسِي ...)

أَيُّهَا الْعِيبُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ .	70	2	245
قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلِهِ ۚ	77	11	245
يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ	81	6	246
قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ .	95	15	247

Sûre-i Ra'd

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ط	7	3	251
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ط	27	13	253
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ط	43	1	256

Sûre-i İbrâhîm

وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُزْسَلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ .	9	10	257
لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا ط	13	6	258

Sûre-i Hicr

Âyet Satır Sahîfe
No: No: No:

(الر . تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ ...) : Ondördüncü cüz'

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ط	6	5	263
لَوْ مَا تَأْتِنَا بِالْمَلَكَةِ إِن كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ .	7	6	263
قَالُوا أَوَلَمْ نُنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ .	70	15	266

Sûre-i Nahl

قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ لا	24	11	270
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبْدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا	35	1	272
وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ط			
لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ ط	38	9	272
إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ ط	103	1	280

Sûre-i İsrâ'

(سُُبْحَانَ الَّذِي ...) : Onbeşinci cüz'

فَتَقَعْدَ مَذْمُومًا مَخْدُولًا. ع	22	7	285
فَتَأْتِي فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا .	39	2	287
إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا .	47	13	287
وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ ط	51	3	288
لَقَدْ كَذَبْتَ تَزَكُّنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ق	74	13	290
إِذَا لَادَفْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ	75	14	290
لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا .			
قَالُوا أَبْعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا .	94	12	292
إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا .	101	10	293

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
Sûre-i Kehf			
قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا. ^ك	4	15	294
وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ^ل وَلَئِن رُّدِّدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا.	36	2	299
لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا	74	15	302

(قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ...) : Onaltıncı cüz'

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
Sûre-i Meryem			
قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيئًا	27	3	308
قَالَ أَرَأَيْتِ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ^ج لَئِن لَّمْ تَنْتَه لَا زُجْمَتِكَ وَأَهْجُرْنِي مَلِيئًا.	46	8	309
أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًا.	73	10	311
لَا وَتَبَّ ^ط مَالًا وَوَلَدًا ^ط	77	1	312
وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا. ^ط	88	10	312

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
Sûre-i Dâhâ			
قَالَ اجْتَنَّا لِنُخْرِجَنَّا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَىٰ.	57	6	316
فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُ نَحْرًا وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى.	58	7	316
قَالُوا إِنْ هَذَا لَسَاحِرٌ أُرِيدَ أَنْ يُنْجِرَكُمْ مِنَ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمْ وَيَذْهَبَ بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثَلَّىٰ.	63	13	316
فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ. ^ط	88	1	319
وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ. ^ص	121	10	321

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا.	125	15	321

Sûre-i Enbiyâ'

(اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ ...) : 'Onyedinci cüz'

اَفْتَاتُونَ السَّحَرِ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ.	3	4	323
قَالُوا أَضْعَافُ أَسْحَابٍ بَلِ افْتَرِيهِ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوْلُونَ.	5	6	323
وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا.	26	2	325
وَمَنْ يَغْلِبْ مِنْهُمْ إِنَّ إِلَهَ مِنْ دُونِهِ.	29	5	325
حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ.	68	11	328

Sûre-i Mü'minûn

(قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ...) : 'Onsekizinci Cüz'

مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ ۖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً ۚ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ۚ	24	8	344
إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فْتَرَبَصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ.	25	10	344
مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ لَا يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ.	33	7	345
وَلَيْنِ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذَا لَخَاسِرُونَ.	34	8	345
أَيَعِدُّكُمْ أَنْ تَكُونَ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنْ تَكُونَ مُخْرَجُونَ. ۝	35	9	345
هِيَ هَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ. ۝	36	10	345

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمُعْوِيٓنٍ. ۛ	37	10	345
إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ ۖ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ	38	11	345
أَنْتُمْ لِبَشَرِينَ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ۚ	47	5	346
أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ ۚ	70	10	347
ءِ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءِ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ.	82	8	348
لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ.	83	9	348
رَبِّ ارْجِعُونِ. ۙ	99	9	349
لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ	100	9	349

Sûre-i Fûrkân

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ ۖ افْتَرَاهُ وَعَآنَاهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ۚ	4	3	361
إِنْ تَشْعُرُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا	8	11	361

(وَقَالَ الَّذِينَ...) : 'Ondokuzuncu cüz'

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلِكُ أَوْ نُنزَّلُ رَبَّنَا ۚ	21	1	363
لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ	32	14	363
أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا	41	12	364
إِنْ كَادَ لِيُضِلَّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ	42	12	364
قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ ۚ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا	60	6	366

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
Sûre-i Şuarâ'			
أَلَمْ نُزَيِّنْكَ فِينَا وَلِيداً وَلَمِئْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ^ط	18	14	368
وَفَعَلْتَ فَعَلْتِكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ.	19	15	368
إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ.	27	6	369
إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ. ^{لا}	34	12	369
لَعَلْنَا نَتَّبِعَ السَّحْرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْعَالِيِينَ.	40	1	37
وَقَالُوا بَعْزَهُ فِرْعَوْنُ إِنَّا لَنَحْنُ الْعَالِيُونَ.	44	4	370
إِنَّهُ لَكَبِيرٌ كُفْمُ الَّذِي عَلَّمَكُمْ السَّحْرَ ^ح فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ^ط	49	7	370
أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَزْدَلُونَ ^ط	111	15	372
لَيْسَ لَمْ تَنْتَه يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ. ^ط	116	3	373
إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ. ^{لا}	137	1	374
وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ^ح	138	1	374
قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ^ح	153	10	374
مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا ^ح فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ.	154	10	374
لَيْسَ لَمْ تَنْتَه يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ.	167	5	375
قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ. ^{لا}	185	1	376
وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنَّ نَظْنُكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ. ^ح	186	2	376
فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ. ^ط	187	3	376
فَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُعَذِّبِينَ. ^ح	213	4	377

Sûre-i Neml

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَن مَّعَكَ ط	47	4	382
(فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ...) : 'Yirminci cüz'			
أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ح إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَسْتَطْهَرُونَ.	56	1	383
ءَ إِلَهَ مَعَ اللَّهِ ط	60	8	383
ءَ إِلَهَ مَعَ اللَّهِ ط	61	10	383
ءَ إِلَهَ مَعَ اللَّهِ ط	62	12	383
ءَ إِلَهَ مَعَ اللَّهِ ط	63	15	383
ءَ إِلَهَ مَعَ اللَّهِ ط	64	2	384
ءَ إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَأَبَاؤُنَا إِنبَاءً لِّمُخْرَجُونَ.	67	6	384
لَقَدْ وُعِدْنَا هَذَا نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ لَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ.	68	6	384
Sûre-i Kasas			
مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرٍ وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ.	36	1	391
مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِي ح فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطَّيْنِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَطَّلِعَ إِلَى إِلَه مُوسَىٰ لَ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ.	38	5	391
قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ط	78	1	396
يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ لَ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ.	79	4	396
وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. ح	87	5	397

Âyet
No: Satır
No: Sahîfe
No:

Sûre-i Ankebût

إَتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلِنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ ط	12	10	398
إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ	24	1	400

(وَلَا يُجَادِلُوا...) : Yirmibirinci cüz'

Sûre-i Rûm

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ.	58	13	411
-----------------------------------	----	----	-----

Sûre-i Lukmân

بَلْ نَتَّبِعْ مَا وَحَدَّثَنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ط	21	4	414
--	----	---	-----

Sûre-i Secde

وَقَالُوا ءِ إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ ءِ إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ط	10	13	416
---	----	----	-----

Sûre-i Ahzâb

مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا.	12	9	420
مَنْ يَأْتِ مِنْكُمْ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ط	30	14	422

(وَمَنْ يَقْنُتْ...) : Yirmiikinci cüz'

وَنُحْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَنَخَشَى النَّاسَ ج	37	4	424
---	----	---	-----

Sûre-i Sebe'

لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ط	3	4	429
-----------------------------	---	---	-----

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ۭ ط	8	1	430
لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ط	31	12	432
وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا ۗ وَمَا نَحْنُ بِمُعَدِّينَ.	35	7	433
إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ.	43	8	434

Sûre-i Yâsîn

مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۗ وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ ۗ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ.	15	3	442
قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ.	18	6	442

(وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ...) : 'Yirmiüçüncü cüz'

أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ۗ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ.	47	7	444
مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ.	78	7	446

Sûre-i Sâffât

وَقَالُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۚ	15	8	447
أَيْنَأْ لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ بَجْنُونٍ. ط	36	7	448
ءَ إِنَّا لَمَدِينُونَ.	53	2	449
لَيَقُولُونَ ۗ	151	14	452
وَلَدَ اللَّهُ	152	14	452

Sûre-i Sâd

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ. ٣	4	3	454
أَجْعَلِ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا ٣ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.	5	4	454

Sûre-i Zümer

(فَمَنْ أَظْلَمُ...): Yirmidördüncü cüz'

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ٥	49	2	465
لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ. ٦	67	1	466
أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ.	58	1	466
لَيْسَ أَشْرَكَتَ لِيحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ.	65	11	466

Sûre-i Mü'min

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ.	24	13	470
دَرُوبِي أَفْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ٣ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ.	26	1	471
فَأَطَّلِعَ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لِأَظُنُّهُ كَاذِبًا. ٥	37	8	472

Sûre-i Füssilet

وَقَالُوا فَلَوْ لَبِئْنَا فِي أَكْبَنِةٍ بِمَا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَبِئ آذَانِنَا وَقُرْ	5	3	478
وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّا نَعْمَلُونَ.			
لَآ نُنَزِّلُ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ.	14	5	479
مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً.	15	7	479

(إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ...): Yirmibeşinci cüz'

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ۚ وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ ۚ	50	7	483

Sûre-i Zühurf

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ۗ	20	12	491
إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهُتَدُونَ	22	14	491
إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّشْتَدُونَ	23	2	492
إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ.	24	4	492
هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ.	30	9	492
لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ.	31	10	492
يَا أَيُّهَا السَّاجِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّنَا لَمُهِتَدُونَ.	49	2	494
أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ.	52	6	494

Sûre-i Duhân

وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ. ^٢	14	10	497
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ.	49	6	499

Sûre-i Câsiye

مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ ۗ	24	3	502
---	----	---	-----

(وَيَدَأُ هُنَّ...) : 'Yirmialtıncı cüz'

Sûre-i Ahkâf

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ط	7	3	504
لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ ط	11	10	504
هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ	11	11	504
أَفْ لَكُمْ أَتَعِدَّانِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي	17	8	505
مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ.	17	9	505

Sûre-i Muhammed (aleyhi 's-selâm)

مَاذَا قَالَ آتِفًا. قِفْ	16	10	509
---------------------------	----	----	-----

Sûre-i Kâf

هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ.	2	2	519
ء إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ءَ ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ.	3	2	519

Sûre-i Zâriyât

(قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ...) : 'Yirmiyedinci cüz'

سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ.	39	6	523
إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ.	52	1	524

Sûre-i Dûr

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرِّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ.	30	14	525
تَقَوْلُهُ ءَ	33	2	526

Sûre-i Kamer

سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ.	2	12	529
----------------------	---	----	-----

Âyet Satır Sahîfe

No: No: No:

تَجْتَنُونَ وَأَرْذُجِرَ. 9 3 530

كَذَّابٌ أَشِيرٌ. 25 14 530

Sûre-i Vâkıa

أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ. 47 13 536

أَوْ آبَاءُنَا الْأُولُونَ. 48 14 536

(قَدْ سَمِعَ اللَّهُ ...) : 'Yirmisekizinci cüz'

Sûre-i Haşr

لَئِن أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرِجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا ۗ 11 4 548

وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ ط

لَّإِلَّا نَسَانِ أَكْفُرُ ۚ 16 14 548

Sûre-i Saff

قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ. 6 3 553

Sûre-i Münâfikûn

لَا تُنْفِقُوا عَلَيَّ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا ط 7 5 556

لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ ط 8 7 556

Sûre-i Tahrîm

لَمْ تُحْرَمُوا مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ ۚ 1 1 561

(تَبَارَكَ الَّذِي ...) : 'Yirmidokuzuncu cüz'

	Âyet No:	Satır No:	Sahîfe No:
Sûre-i Mülk			
مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ ج	9	10	563
Sûre-i Hâkka			
وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ل	44	4	569
لَا خِذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ل	45	5	569
ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ن	46	5	569
Sûre-i Nûh			
لَا تَذَرِنَّ أَهْلَكُمُ وَلَا تَذَرِنَّ وِدَاءً وَلَا سُوعَاءً ل وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ج	23	8	572
Sûre-i Müddessir			
إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ل	24	2	577
إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ط	25	3	577
(عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ...) : Otuzuncu cüz'			
Sûre-i Nâziât			
أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى ن	24	4	585
Sûre-i Abese			
عَبَسَ وَتَوَلَّى ل	1	1	586
Sûre-i Fecr			
فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ج	16	8	594

Sûre-i Duhâ

وَوَجَدَكَ ضَالًّا 7 3 597

Buraya kadar zikir olunan husûslardan başka bir de, “*Kitâbü’llâh ile Hitâb-ı ibâd arasında edâ’ca fark olmalıdır*” demişlerdir. Aynı şekilde “*Hitâb-ı Enbiyâ’ ile Hitâb-ı ümmet ve Hitâb-ı mâ-fevk ile Hitâb-ı mâ-dûn arasında da fark olmalıdır*” denilmiştir.

“Ba’zı ulemâ’ da, Kur’ân-ı Kerîm’in takbîl ve telsîm’ini, ya’nî O’nu hurmet ve ta’zîm ile öpmeyi ve Kur’ân-ı Kerîm’e kıyâm etmeyi, kemâl-i âdâb ve ta’zîmden addedmişlerdir”.³⁰²

İhtâr: Ve’d-Duhâ Sûresi’nin hâtimesinde ve ondan sonra gelip Kur’ân-ı Kerîm’in âhîrine kadar olan her sûre’nin hâtimesinde **Tekbîr** almak **Sünnet**’dir ki bi’z-zât Rasûlü’llâh *aleyhi’s-selâm*’ın fiili ile sâbittir. Kırâet-i Seb’a imâmlarından İbn-i Kesîr tarîkı ile rivâyet olunmuştur. Binâen-aleyh Ve’d-Duhâ Sûresi’nden sonra gelen her sûre’nin âhîrinde (**اللَّهُ أَكْبَرُ** : Allâhü Ekber) diye Tekbîr almak, **mendûb** ve **müstehâb**’dır.

Son sûre olan Nas Sûresi de hatm edilince Tekbîr alınır. Sonra Fâtiha Sûresi okunur. Bundan sonra da Bakara Sûresi’nin evvelinden (**وَإِذْ يَبْلُغُونَكَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ**) a kadar olan kısım okunur. Bunu müteâkip de hatim duâsı yapılır.

Tekbîr’in lâfzında, ba’zıları yalnız (**اللَّهُ أَكْبَرُ** : Allâhü Ekber) demekle iktifâ ederler. Ba’zıları da **Tehlîl** ile berâber okuyarak (**اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**) **Allâhü Ekber**, lâ ilâhe illâ’llâhü ve’llâhü ekber) derler. Ba’zıları da buna **Tahmîd**’i ilâve ederek (**اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ**) **Allâhü ekber**, lâ ilâhe illâ’llâhü ve’llâhü ekber ve li’llâhi’l-hamd) derler.

³⁰² -Âdâbü Kırâeti’l-Kur’ân (Hafdu’l-Esvât inde Tilâveti’l-Ayât). Ömer Dıyâu’d-dîn.

Her hatim yapan kimsenin mutlakâ Tekbîr getirmesi lâzım değildir. Fakat her kim Tekbîr getirirse, güzel ve cemîl bir harekette bulunarak Rasûlü'llâh *aleyhi's-selâm*'ın sünnetini yerine getirmiş olur. Her kimde Tekbîr'i terk ederse, ona da bir şey' lâzım gelmez. Yalnız Rasûlü'llâh *aleyhi's-selâm*'ın sünnetlerinden birisini terk etmiş bulunur.

Ve'd-Duhâ Sûresi'nin ve ondan sonra gelen sûre'lerin âhîrinde okunan **Tekbîr**, -*Kur'ân'dan bir cüz' olduğu zannı verilmemek ve farz olarak değil de, o zevk ve ma'nâyı duyanların duygularına havâle olunduğu anlatılmak için*- kırâetlerde tevâtür ile nakl edilmemiş ve terki câiz olmak üzere Rasûlü'llâh *aleyhi's-selâm*'ın fiili ve bir tarîk ile emri olmak üzere husûsî sûrette rivâyet olunmuştur ki Kur'ân'dan bir cüz' olmayıp **mendûb** ve **müstehâb**'dir. Ekseriyetle (**اللَّهُ أَكْبَرُ** :Allâhü ekber) denilir. Çok zaman da (**اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ**) :Allâhü ekber, lâ ilâhe illâ'llâhü ve'llâhü ekber, Allâhü ekber ve li'llâhi'l-hamd) denir.³⁰³

İhtâr: “Bir kimse, Kur'ân-ı Kerîm'i, Fâtîha ve Bakara Sûresi'nden başlayarak Fil Sûresi'ne veyâ İhlâs Sûresi'ne kadar okuduktan sonra ilerisini okuyup hatm etmek için başka bir kimseyi vekil ta'yîn edip ona okutarak hatmini tamamlamış olsa ve ondan sonra da duâsını yaptırmış bulursa, böyle bir halde, o kimse Kur'ân-ı Kerîm'i **-şer'an-** hatm etmiş olmaz. Hatim yapmış olması için, geri kalan kısmını da kendisi okuyup tamamlaması lâzımdır.

Bu sûrette, orada hâzır bulunan cemâat de, Hatm-i Kur'ân meclisinde bulunanlara va'd olunan **ecri cezîl**'e (*bol ve çok sevâb'a*) nâil olmaz. Çünkü hatim, tam olarak yapılmamıştır”³⁰⁴.

³⁰³ -Bu husûsta, fazla ma'lûmât için bak: Hak Dîni Kur'ân Dili Yeni Mealli Tükçe Tefsîr,C.8.ss.5907-5909. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır.

³⁰⁴ -Mecmeu'l-Âdâb Tercemesi,ss.232. Sâbık Çarşamba müftüsü Sûfî Zâde Seyyid Hasen Hulûsî.

YEDİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde de, İlm-i Kırâet ile Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarından ve bu imâmların râvîlerinden bahs olunacaktır. Binâen-aleyh bu bölümde zikr olunacak husûsları da, her Mü'min ve Mü'mine'nin bilmesi lüzumlu görülen bahislerdendir.³⁰⁵

İlm-i Kırâet'in ta'rîfi

İlm-i Kırâet, Allâhü Teâlâ'nın Kelâm-i ilâhîsi olan Kur'ân-ı Kerîm'i nakl edenlerin, Kur'ân-ı Kerîm'deki hazf, isbât, tahrîk, teskîn, fasl ve vasl gibi husûslarda ve bunlardan başka ahvalde *-semâa dayanan okuyuş şekilleri i'tibâriyle-* ihtilâf veyâ ittifâk ettiklerini bildiren bir ilimdir. Yâhud Kur'ân-ı Kerîm âyet'lerini nakl edenlerin çeşitli kavrayış ve rivâyetlerine göre, Kelimât-i Kur'ân'ın nasıl edâ' edileceğini bildiren bir ilimdir.

İlm-i Kırâet'in mevzûu

İlm-i Kırâet'in mevzûu, Sünnet ve İcmâ'dan faydalanarak medd, kasr, nakl ve sâire gibi kırâet'in îcâb ve iktizâları olan ahvalden bahs olunması i'tibâriyle, Kur'ân-ı Azîmü's-Şân'ın kelimât-ı şerîfe'sidir. Binâen-aleyh İlm-i kırâet, Allâhü Teâlâ'nın kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'in nazm şekillerinden ve tevâtüren zamânımıza kadar gelmiş bulunan ihtilâfların sûretlerinden bahseder. Aynı zamanda en meşhûr ğayr-i mütevâtir ihtilâfların kelâm şekillerinden de bahseder.

İlm-i Kırâet, mütevâtir mükaddimeler ile başlar ve Ulûm-i Arabiyye'den istimdâd eder. Mukaddimelerin ilkini, en meşhûr olanlar veyâ güvenilir bir kimseden alınan mervî'ler teşkil eder.

İlm-i Kırâet'in ğâye ve fâidesi

İlm-i Kırâet'in ğâyesi, mütevâtir ihtilâfların zabd melekesini tahsîl etmektir. Fâidesi de, Kelâmü'llâh'ı, Kelimât-ı Kur'ân'ı, Allâhü Teâlâ'nın kelâmının suretlerini, tahrîf ve teğayyürden korumak ve muhâfaza

³⁰⁵ -Bu bölümün hazırlanmasında daha ziyâde İbn-i Cezerî'nin "En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr" adlı eserinden, Celâlüd'd-dîn Es-Süyûdî Eş-Şâfiî'nin "El-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân" adlı eserinden, Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi'nin "Mevzûâtü'l-Ulûm" adlı eserinden, Ömer Nasûhi Bilmen'nin "Tefsîr Târihi" adlı eserinin (*Usûl-i Tefsîr veyâ Mukaddime-i İlm-i Tefsîr*) adlı kitabından, Prof. M. Tayyib Okıç'ın "Usûl-i Tefsîr" adlı notlarından ve İstanbul Müftülüğü vâsıtası ile İlm-i Kırâet hakkında sorduğumuz husûslara, Diyânet İşleri Reisliği Mushafları İnceleme kurulu Başkanlığı'nın 08-05-1962 târih ve 1813 sayılı yazılılarıyla verdikleri cevâbdan istifâde edilmiştir.

etmektedir. Zîrâ, kırâet ulemâ'sı yok oldukça, onların kırâet'lerinin her bir vechinin okunuşundan husûle gelen ayrı ayrı hüküm ve ma'nâ çıkarmak mümkün olmamış olur. Habuki İlm-i Kırâet, fukahâ'nın hucceti'dir. Çünkü, hakk ve doğru yolun seçilmesinde imâmlar üzerine bir takım kolaylıkların te'mîni, muhtelif kırâet'lerin keyfiyetinden muhtelif ahkâm istinbât'ı ile mümkün olur.

İlm-i Kırâet sâyesinde Kur'ânı Kerîm'in tilâveti sûreti bilinir. Bunun netîcesi olarak da, ba'zı kırâet vecihlerinin ba'zılarından müreccah olduğu anlaşılmış olur.

Sahîh kırâet'lerde aranılan şartlar

Bir kırâet'in sahîh ve mu'teber olabilmesi için başlıca üç şart vardır ki bu üç şart, **sahîh** ve **mütevâtir** kırâet'lerin **rukûn**'lerini teşkil ederler. Bu şartlardan birisi eksik olursa, o kırâet, sahîh bir kırâet olarak kabul olunmaz.

1-Bir vechile dahî olsa Arabiyye'ye, ya'nî Arabça'nın usûl ve kâidelerine muvâfik olmalıdır.

2- İhtimâlen dahî olsa Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'ye, ya'nî Hazreti Usmân'ın cem' ettirmiş olduğu Musahaf'lardan birisine (*El-Mushafü'l-İmâm'a*) muvâfik olmalıdır.

3-Sahîh ve doğru bir senedi bulunmalıdır. Ya'nî Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den mu'teber bir an'ane ile rivâyet edilegelmiş olmalıdır.

Bu üç şartı hâvî olan kırâet'lere, sahîh kırâet'ler denir. Böyle kırâet'leri reddetmek câiz olmadığı gibi, inkâr etmek de hiçbir zaman halâl değildir. İnkâr eden kâfir olur. Belki bu şartları hâvî olan böyle kırâet'ler, Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf üzerine nâzil olduğu kırâet'lerdir³⁰⁶ ki bunu kabul etmek, nâs üzerine vâcib olmuştur.

³⁰⁶ -Kur'ân-ı Kerîm, yedi harf üzerine nâzil olmuştur. Bu husûsda, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem* (*إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَيَّ سَبْعَةَ أَحْرَافٍ فَأَقْرَأُوا مَا تَيْسَّرُ مِنْهُ*) :*Şühhsiz, bu Kur'ân, yedi harf üzerine nâzil olmuştur. Ondan size kolay gelenini okuyunuz*) Hadîs-i şerîf'ini buyurmuştur.

Bu yedi harf ile ne kâd edilirdiği ihtilâfa sebep olmuşsa da meşhûr rivâyete göre yedi harfdan maksad, yedi lehçe, yedi lûgat olduğu kabul edilmiştir. Buna göre, herkes, alıştığı ve kendisine kolay gelen lehçe ile Kur'ân'ı okuyabilir, denilmiştir. Bu yedi lehçe, Kurays, Huzayl, Sakif, Hevâzin, Kinâne, Temîm ve Yemen lehçeleridir.

Kur'ân-ı Kerîm, Hicret'den evvel, yalnız Kurays lehçesi üzerine okunurdu. Hicret'den ve İslâmiyyet'in yayılmasından sonra İslâmiyyet'e yeni giren Arap kâbileleri, Kur'ân-ı Kerîm'i, kendi lehçelerine göre okumaya başladılar. Çünkü, Kurays lehçesine alışkın değillerdi. Bunun üzerine

İster kırâet-i Seb'a, ister Kırâet-i Aşere imâmlarının kırâet'lerinden olsun, isterse diğer makbûl imâmların kırâet'lerinden olsun, bu üç ruknü hâvî olursa, onlara, **sahîh kırâet** denir.

İster Kırâet-i Seb'a, ister Kırâet-i Aşere imâmlarının kırâet'lerinden olsun, isterse diğer makbûl imâmların kırâet'lerinden olsun, eğer bu üç rukün'den birisi eksik olursa, ona da, **Zaîf, Şâzz ve Bâtıl** kırâet denir ki bu husûslar, Selef ve Halef'den olan tahkîk imâmları indinde sahîhidir.³⁰⁷

İhtâr: Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf üzerine okunuşunu, sonraları meşhûr yedi kırâet imâmları tarafından kabûl olunan yedi kırâet ile karıştırmamalıdır. Bununla berâber bu kırâet'ler de, yedi harf üzerindeki kırâet'lere dâhildirler. Fakat bunlarda, lehçeden başka Kur'ân-ı Kerîm'in yazılış şekli de nazar-ı i'tibâra alınmıştır.³⁰⁸

Sahîh olup olmayan kırâet'ler

Yukarıda anlatılan şartlara göre bütün kırâet'ler, başlıca üç kısım altında incelenirler:

1-Kabûl olup hâlen okunan kırâet'ler: Bu nevî kırâet'ler, en sahîh kırâet'leri teşkil ederler ki Kırâet-i Seb'a ve Aşere, bu kısma dâhildir.

Bu nevî kırâet'lerde, sahîh kırâet'lerde aranılan şartların hepsi mevcuttur. Şöyle ki: Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den **sika** olan zevât tarafından nakl olunmuştur. Bu bakımdan senedi sahîh ve doğrudur. Arabiyye'ye uygundur ki Kur'ân-ı Kerîm, onunla nâzil olmuştur. Hadd-ı Mushaf-i usmâniyye'ye muvâfıktır ki bu husûs da, icmâ' ile sâbit olmuştur.

İşte, bu nevî kırâet'lerde bu üç husûs mevcûd olduğu için, bu nevî kırâet'ler, Kur'ân-ı Kerîm olarak hem kabûl olunurlar, hem de okunurlar.

Hazreti Peygamber, yukarıdaki altı lehçeyi *-vahye müsteniden-* buna ilâve etmiştir. Esâsında, her kelime, her lehçede değişmiyordu. Ancak ba'zı kelimelerde ba'zı değişiklikler oluyordu. Bu sûretle Kur'ân-ı Kerîm'in, yedi değişik şekilde (*vecih, cem'i vücûh ile*) okunması, câiz görülmüştür. Bununla berâber Hazreti Peygamber'in vahye müstenid olan bu müsâadesi, ba'zı şartlara bağlı idi. Arap Dili'nin fesâhat ve belâgatinden dışarı çıkmamak, ma'nâyı değiştirmemek, okunuş şekilleri bi'z-zât Peygamber'den sâdir olmak gibi... Kur'ân-ı Kerîm'in tertibinde de, bu farklar göz önünde tutularak Kurayş lehçesi esâs tutulmuş ve ona göre yazılıp tertib edilmiştir. Bu husûsun, hiçbir vechile değiştirilemeyeceği hakkında İcmâ' vardır.

³⁰⁷ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz' 1. ss. 9. Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî.

El-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Cüz' 1. ss. 77. Celâlû'd-dîn Es-Süyûdî Eş-Şâfiî.

Usûl-i Tefsîr veyâ Mukaddime-i İlm-i Tefsîr, ss. 131. Ömer Nasûhi Bilmen.

³⁰⁸ -Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Usûl-i Tesîr Notları, ss. 33. Prof.M. Tayyib Okıç.

(يَخْدَعُونَ وَ يُخَادِعُونَ - مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ) kırâet'leri ve bunlara benzeyen diğer meşhûr kırâet'ler gibi.

Bu nevî kırâet'leri inkâr edenler, tekfir olunurlar ki bundan şiddetle sakınmak lâzımdır.

2-Kabûl olunup okunmayan kırâet'ler: Bu nevî kırâet'ler de, âhad'ın nakl ettiği sahîh kırâet'lerdir. Bunları da sika olan zevât nakl etmiştir ve Arabiyye'ye uygundur. Fakat Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'ye muhâlifdir.

Bu nevî kırâet'ler de kabûl olunurlar. Fakat iki illetten dolayı okunmazlar:

a-Bu nevî kırâetler, İcmâ' ile sâbit olmayıp Haber-i âhad ile sâbit olmuştur. Halbuki Haber-i âhad ile, Kur'ân-ı Kerîm sâbit olmaz.

b-Bu nevî kırâet'lerin lâfzı, Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'ye muhâlifdir.

İşte, bu iki sebepten dolayı, bu nevî kırâet'ler kabûl olunurlar. Fakat Kur'ân-ı Kerîm olarak okunmazlar. Abdu'llâh ibn-i Mes'ûd, Ubeyy ibn-i Ka'b, Ebû Derdâ, Abdu'llâh ibn-i Abbâs ve diğer sika olan zevâtın rivâyeti ile sâbit olan kırâet'ler gibi.

Bu nevî kırâet'leri inkâr edenler, tekfir edilmezler. Fakat sika olan kimseleri kötölemiş olduklarından dolayı iyi bir insan sayılmazlar.³⁰⁹

3-Kabûl olunmayıp okunmayan kırâet'ler: Bu nevî kırâet'leri, sika veyâ ğayr-i sika olan kimseler rivâyet etmişlerdir. Arabiyye'ye, *-bir vechile dahî olsa-* uygun değildir. Bunun için Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'ye muvâfık olsalar bile kabûl olunmazlar. Kabûl olunmadıları için de, okunmazlar.

Bu nevî kırâet'ler, **zaif** kırâet'ler olup hiçbir hükmü hâiz değildirler.

³⁰⁹ -Bu ikinci nevî kırâet'lerde, ulemâ' arasında ihtilâf vâki' olmuştur. Bunlardan ba'zıları, bu nevî kırâet'lerin *-Sahabe ve Tâbiîn'den ba'zı sika'lar* tarafından okunduğu için- namaz va namaz hâricinde, Kur'ân olarak okunabileceğine cevâz vermişlerdir. Ekseriyeti de, *-Hazreti Muhammed sallâ 'llâhü aleyhi ve sellem'den tevâtüren menkûl olmadığı için-* namaz ve namaz hâricinde, Kur'ân olarak okunamayacağına cevâz vermişlerdir.

En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz' 1. ss. 14. Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî.

Bu nevî kırâet'ler, Şâzz kırâet'lerden olduğu için, aşağıda gelecek olan Şâzz Kırâet'ler bahsinde daha iyi izah edilecektir.

Buraya kadar husûsiyyetleri belirtilen sahîh ve ğayr-i sahîh kırâet'lerden her birini temsil eden imâmlar ve onların râvîleri vardır ki bunlar, kırâet kitâblarında mufassalan anlatılmışdır.³¹⁰

Sahîh ve Sahîh olmayan kırâet'lerin kısımları

Hâlen ellerimizde mevcûd bulunan Kur'ân-ı Kerîm'in hey'et-i mecmûası, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den tevâtüren menkûldür. Bunda hiçbir ihtilâf yoktur. Ancak ba'zı âyet'lerin sûret-i tilâvetinde, ba'zı harflerin keyfiyet-i edâ'sında, bi'z-zât Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den tevâtüren menkûl, muhtelif rivâyetler ve tarîk'ler vardır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'i, çeşitli kırâet'ler ile okumak caiz'dir. Bu türlü kırâet'ler, tevâtüren sâbit olduğundan sübûtları kat'îdir

Bununla berâber Hazreti Muammed *sallâ'llâhü aleyhi ve ellem*'den tevâtüren menkûl olan bu çeşitli kırâet'lere, ba'zı kimseler tarafından ba'zı kırâet'ler daha ilâve edilmişdir ki bunlar da, **Şâzz kırâet**'ler nâmı altında incelenirler. Bu türlü kırâet'ler, tevâtüren sâbit olmadığından sübût'ları kat'î değildir.

Binâen-aleyh yukarıda anlatılan esâslara göre, kırâet'ler, başlıca iki gurub altında mütâlea edilirler.

1-Mütevâtir kırâet'ler

Sahâbe-i Kirâm'ın icmâ'ına dayanan ve tevâtürle sâbit olan sahîh kırâet'lerdir ki bunlara, "**El-Kırâetü'l-mütevâtire**" denir. Bu türlü kırâet'ler, on tânedir. Bunlara, "**El-Kırâetü'l-Aşr**" veyâ "**Kırâet-i Aşere**" veyâ "**Vücûh-i Aşere**" ismi verildiği gibi "**Sahâbe'nin Kırâeti**" de denir.

Bu on kırâet'in hepsi de, bi'z-zât Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den nakl edilmiş olup **İlm-i zarûrî** ifâde ederler. Hepsinin sağlam sened ve temellere dayanan delîlleri ve muhkem kâideleri vardır. Bu kırâet'lerin hepsi de, Hadd-ı Mushaf-i usmâniyye'nin aslına muvâfıktır. Her bir kırâet'in ayrı ayrı imâmları ve ikiye râvîleri vardır ki aşağıda gelecektir.

Kırâet-i Aşere'den herhangi biri, *-diğer bir kırâet'e karıştırmamak ve tek bir kırâet üzere okunmak şartı ile-* namazda ve namaz hâricinde

³¹⁰ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz' 1. ss.14. Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî.

-Kur'ân olarak- okunabilir.³¹¹ Bu kırâet'lerden herhangi birini inkâr eden bir kimse, kâfir olur. Çünkü, bunların hepsi de, bi'z-zât Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den tevâtüren menkûl ve icmâ'en sâbitdir

Kırâet-i Aşere arasından *-bi'l-hâssa Ebû Bekr ibn-i Mücâhid (öl:324) tarafından-* seçilen ve **Yedi Kırâet** (Kırâet-i Seb'a) imâmlarına dayanan yedi türlü kırâet, daha çok revaç bulmuş ve bunların yedisi de bi'l-ittifak tevâtüren sâbit olmuştur³¹² ki bunlara, “**El-Kırâetü's-Seb'a**” veyâ “**Kırâet-i Seb'a**” denir.

İhtâr: Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf (*yedi lehçe*) üzerine nâzil oluş keyfiyetini, *-yukarıda da belirtildiği gibi-* bu Yedi Kırâet (*Kırâet-i Seb'a*) ile karıştırmamak lâzımdır. Çünkü, Kur'ân'ın yedi harf (*yedi lehçe*) üzerine nâzil oluş keyfiyeti, Kırâet-i Aşere içinde dâhildir. Fakat bunlardan hangisi olduğu belli değildir. Bununla berâber “Yedi Kırâet, ya'nî Kırâet-i Seb'a, Kur'ân'ın nâzil olduğu yedi harf (*yedi lehçe*) dir” diyenler de vardır.

Geriyeye kalan üç kırâet'in de *-ya'nî Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Halefû'l-Âşir (üç meşhûr imâm)* ın kırâet'lerinin de- tevâtüren sübûtuna, âlimlerimizin ekseriyeti kâil olmuşlardır. Bunlar da *-Kırâet-i Seb'a gibi-* aynı hükümleri hâzdirler. Senedleri sahîh, Arabiyye'ye uygun ve Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'ye muvâfıktır. Kurrâ' yanında şöhret bulmuş, ğalad'dan ve şâzz'dan sayılmamıştır. Kabûl olunurlar ve okunurlar. Fakat tam olarak tevâtür derecesine yükselememişlerdir. Bu bakımdan bu üç kırâet'e de, “**Meşhûr Kırâet**” ler ismi verilmiştir.³¹³ Bunlara, “**Âhad Kırâet**” ler diyenler de vardır.

2-Şâzz Kırâet'ler

Mütevâtir kırâet'lerin (Kırâet-i Aşere'nin) hâricinde kalan ve Sahâbe'den *-ba'zı ulemâ'ya göre Tâbiîn'den-* ba'zılarının kırâet'leridir. Bu türlü kırâet'ler, *-ister Sahâbe'nin icmâ'ına dayansın, isterse dayanmasın-* tevâtürle sâbit olmayan ğayr-i sahîh kırâet'lerdir. Bunlara, “**El-Kırâetü's-Şâzze**” veyâ “**Şâzz Kırâet**” ler denir. Bu kırâet'lerden de icâzet alanlar vardır.

³¹¹ -Diyaret İşleri Reisliği Mushaf'ları İnceleme Kurulu Başkanlığı'nın 08-05-1962 târih ve 1813 sayılı yazılarına; **En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr** ve **El-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân** gibi sağlam delillere göre.

³¹² -Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Usûl-i Tefsîr Notları, ss.32. Prof. M. Tayyib Okıç.

³¹³ -El-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân, cüz'. 1. ss. 79. Celâlû'd-dîn Es-Süyûdî Eş-Şâfî.

Bu türlü kırâet'leri, *-ne namazda ve ne de diğer vesîleler ile herhangi bir yerde-* Kur'ân olarak okumak câiz değildir. Çünkü, bu türlü kırâet'ler, mütevâtir olmadıkları gibi Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'nin aslına da muvâfık değildirler. Ancak *-namaz hâricinde-* Kur'ân olmadığına i'tikâd ederek telâffuzu ve kırâet'i câiz olabilir. Kezâlik, *-sika'lar tarafından nakl edilmiş olması şartı ile-* ba'zı hukûkî mes'eleler hakkında delîl olarak misâl tarzında gösterilebilir ki bu husûs, aşağıda, birer misâl ile îzah edilecektir.

Şâzz Kırâet'ler, başlıca iki kısma ayrılırlar:

A-Sahâbe'nin icmâ'na dayanan fakat tevâtür dercesine varamayan Şâzz Kırâet'lerdir. Bunlara "**Âhad Kırâet**" ler de denir. Ubeyy ibn-i Ka'b, Abdu'llâh ibn-i Mes'ûd ve diğer sika olan zevâtın Mushaf'ları (*kırâet'leri*) gibi.³¹⁴

Bu nevî kırâet'ler, Âhad'ın ve sika olan kimselerin nakl ettiği sahîh kırâet'lerdir. Bu bakımdan senedleri sahîhdir. Arabiyye'ye uygundur. Fakat Hadd-ı Mushaf-i Usmâniyye'ye muhâliflerdir. Binâen-aleyh, bu nevî kırâet'ler, Kur'ân olarak kabûl olunurlar, fakat okunmazlar. Bunun için de bu nevî kırâet'leri inkâr edenler, kâfir olmazlar. Fakat sika olan kimseleri kötölemiş olacaklarından doğru bir hareket yapmış sayılmazlar.

Bu nevî Şâzz kırâet'ler, **Meşhûr** ve **Çayr-i meşhûr Şâzz Kırâet'ler** diye iki kısma ayrılırlar:

1-Meşhûr Şâzz Kırâet'ler: Bunlar İmâm Mâlik ile İmâm Şâfi'ye göre hiçbir şer'î hukûmde mu'teber değildir. Fakat Hanefî imâmlarına göre, yalnız ibâdet ve muâmelât husûsunda mu'teber sayılırlar. Çünkü bunlar, Kur'ân'dan olmasalar bile, Hadîs-i şerîf mertebesinde olabilirler. Bu cihetle kendileri ile, zannî mes'elelerde amel olunabilir.

Meselâ, Keffâret-i yemîn'i bildiren âyet-i kerîme, Mesâhif-i Usmâniyye'de (**فَصِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ**)³¹⁵ diye mutlak yazılmıştır. Abdu'llâh ibn-i Mes'ûd'un mushaf'ında ise (**فَصِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مُتَّابِعَاتٍ**) diye mukayyed

³¹⁴ -Bu Mushaf'lar, Ashâb-ı Kirâm'dan olan bu zatların kendileri için yazmış oldukları Mushaf'lardır. Bunlar ile Mesâhif-i Usmâniyye arasında çok büyük bir fark yoktur. Yalnız sûre'lerin tertibinde ba'zı değişiklikler ve ba'zı kelimeler ilâve edilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan bunlar, *-esâsa aykırı değil iseler de-* tevâtüren sâbit olmadıkları için **Şâzz** namını almışlar ve Kur'ân-ı Kerîm hukmünü hâiz bulunmamışlardır.

³¹⁵ -Sûre-i Mâide, âyet 89.

(*kayıtlı*) yazılmıştır. Buradaki (مُتَتَابِعَاتٌ :mütetâbiât) kelimesi (*kirâeti*), meşhûrdur. Bunun için Hanefî imâmları, bunu nazar-ı i'tibâra alarak, Keffâret-i yemîn orucunun üç gün muttasıl olarak tutulmasına kâil olmuşlardır. İşte burada, mutlak (*kayıtsız*) olan bir âyet-i kerîme'yi, meşhûr olan bir Şâzz Kırâet ile -*ibâdet husûsunda*- kayıtlandırmışlardır.

Bununla berâber Ramazân-ı şerîf orucunun kazâsına âit âyet-i kerîme, Mesâhif-i Usmâniyye'de (فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ)³¹⁶ diye mutlak yazılmıştır. Ubeyy ibn-i Ka'b'ın Mushaf'ında ise (فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ مُتَتَابِعَاتٌ) diye mukayyed yazılmıştır. Fakat buradaki (مُتَتَابِعَاتٌ :mütetâbiât) kelimesi (*kirâeti*) meşhûr değildir. Ancak bir Haber-i Âhad kabîlindedir. Bunun için kazâyâ kalmış Ramazân orucunun kazâsında ittisal şart değildir. Müteferrik günlerde de tutulabilir. Çünkü, bununla ya'nî Ğayr-i meşhûr bir şâzz kırâet ile, -*bütün imâmlara göre*- amel edilemez.

2-Ğayr-i Meşhûr Şâzz Kırâet'ler: Bunlar, bütün imâmlarca mu'teber değildir. Bunlar ile hiçbir şer'î hüküm sâbit olmaz.

B-Gramer bakımından tashîh teklîflerinden ibâret olan ve hiçbir dînî esâsa dayanmayan Şâzz Kırâet'lerdir. Meselâ, -mâdî sîğası ve (يَوْم) kelimesinin nasbı ile (مَلَكٌ يَوْمَ الدِّينِ) kırâeti gibi.

Bu türlü kırâet'leri, sika veyâ Ğayr-i sika olan kimseler nakl etmişlerdir. Senedleri sahîh değildir. Bunun için Hadd-ı Mushaf-î Usmâniyye'ye ve Arabiyye'ye muvâfık olsalar bile kabûl olunmayıp redd olunmuşlardır.³¹⁷ Bunlar, **zâif** kırâet'ler olup **Mevdû'**, **Merdûd** ve **Müddrec** kırâet'ler nâmı altında incelenirler.

Kırâet'lerin ilmî ve tatbikî durumu

Mütevâtir Kırâet'lerin (Kırâet-i Aşere'nin) hepsi ve diğer Şâzz Kırâet'ler, hâlen ilim olarak tetkik edilmekte ve okutulmaktadır. Fakat hâlen halk tarafından tutulup okunan kırâet çeşitleri üç tânedir ki şunlardır:

1-Hafs rivâyetine göre İmâm Âsım Hazretleri'nin kırâeti'dir ki bu gün yer yüzündeki Müslümân'ların hemen hemen ekseriyyeti, Kur'ân-ı

³¹⁶ -Sûre-i Bakara, âyet 184.

³¹⁷ -El-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân, cüz', 1, ss. 78-79. Celâlû'd-dîn Es-Süyûdî Eş-Şâfiî.

Kerîm'i, bu kırâet üzere *-ya'nî Kırâet-i Âsım ve Rivâyet-i Hafs üzere-* okumakda ve Mushaf'ları ona göre bastırmaktadır.

2-Vers rivâyetine göre **İmâm Nâfi' Hazretleri**'nin kırâeti'dir ki *-Mısır hâriç-* bütün şimâlî Afrika Müslümân'ları, Kur'ân-ı Kerîm'i, bu kırâet üzere *-ya'nî Kırâet-i Nâfi' ve Rivâyet-i Vers üzere-* okumakda ve Mushaf'ları ona göre bastırmaktadır.

3-İmâm Ebû Amr Hazretleri'nin kırâeti'dir ki Sûdan'ın bir kısmındaki Müslümân'lar, Kur'ân-ı Kerîm'i, bu kırâet üzere *-ya'nî Kırâet-i Ebû Amr üzere-* okumaktadırlar. En az kullanılan kırâet nev'i budur.

Bunların dışında kalan diğer kırâet'ler ise, hâlen ilmî ve târihî ehemmiyetini muhâfaza etmekte, fakat halk tarafından kullanılmamaktadır.

Kırâeti öğrenen talebeye, hocası tarafından **-icâzetnâme-** verilir. Bu icâzetnâme verilirken câmi'lerde bir tören tertîb edilir ki bu törene, **"İcâzet töreni"** denir. Bu tören, ba'zan çok parlak bir şekilde icrâ edilir. O şehrin en meşhûr kârî'leri bu merâsime da'vet edilir ve aralarından seçilen bir **reis** (شَيْخُ الْقُرَّاءِ :Şehhü'l-kurrâ') bu merâsime başkanlık eder.³¹⁸

İhtâr: Kur'ân-ı Kerîm'i, muhtelif kırâet'ler ile birden okumak âdeti, Hicrî (400) târihlerinde başlamıştır. Son zamanlarda ba'zı yerlerde i'tiyâd hâline gelmiş olan kelime kelime muhtelif kırâet'ler ile okumak ise, câiz değildir. Bunun için **"Bir kârî"**, bir kırâet üzere başladığı bir kısmı, *-irtibât devam ettiği müddetçe-* değiştirmemelidir. Ancak o kısmın irtibâtı kesilince, başka bir kırâet üzere okuması câizdir".³¹⁹

"İlimler, sadırlardan satırlara nakl edildiği zaman Kırâet İlmi de müstakil bir fen hâlinde tedvîn edilmiştir. İbn-i Cezerî'nin **Neşr** ünvanlı eserinde yazdığına göre kırâet vecihlerini bir kitâbda ilk defâ' cem' eden zât, **Ebû Ubeyd El-Kâsım İbn-i Selâm**'dır. Vefâtı (224) târihindedir. Daha sonra **Ebû Amr Ed-Dânî** zuhûr ederek bu bâbda Yed-i Tûlâ sâhibi (*tam bir ihtisas ve vukûf sâhibi*) olmuş **El-Muknî**' adındaki kıtâbı te'lif etmiştir. Bi'l-âhare Şâdîbiyye ahâlisinden Ebu'l-Kâsım İbn-i Feyyûre,

³¹⁸ -Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Usûl-i Tefsîr Notları, ss.37-38. Prof. M. Tayyib Okıç.

³¹⁹ -En-Nevevî. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Usûl-i Tefsîr Notları, ss.38. Prof. M. Tayyib Okıç.

kırâet ilmini, kemâl derecesine kavuşturmuştur. Bu zât, Ebû Amr'ın kitâblarını tenkîh ve telhîs ederek (*kısaltıp özetliyerek*) meşhûr **Hırzû'l-Emânî** ünvanlı manzum eserini vücûde getirmiştir".³²⁰

Sûre-i Fâtiha'daki kırâet'ler

Sûre-i Fâtiha'daki kırâet farklarını *-misâl olarak-* görmek, Kur'ân-ı Kerîm'deki diğer kırâet farklarını anlamaya kâfi bir delîl teşkil edecektir ki bu kırâet'ler, şunlardır:

1- (مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ) âyet-i kerîme'sindeki (مَالِكِ :mâliki) lâfz-ı şerîf'i, Âşere'den, Âsım, Kisâî, Ya'kûb ve Halefû'l-Âşir kırâet'lerinde *-elif harfinin isbâtı ile-* (مَالِكِ :mâliki) şeklinde; diğerlerinin ya'nî Nâfi', İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Hamze ve Ebû Ca'fer kırâet'lerinde de *-elif harfî olmaksızın-* (مَلِكِ :meliki) şeklinde kırâet edilir. Bu bakımdan (مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ) âyet-i kerîme'sinin (مَالِكِ :mâliki) lâfz-ı şerîf'inde, iki türlü kırâet vardır ki Fâtiha Sûresi'nde, ma'nâ ile alâkadâr olan vücûh-i kırâet, ancak buradadır. Bu kırâet'lerden birincisi ya'nî (مَالِكِ :mâliki) kırâet'i, (مِيم :Mîm) harfinin kesri ile (مَلِكِ :milk) masterından ism-i fâil sîğası'dır. İkincisi ya'nî (مَلِكِ :meliki) kırâet'i de (مِيم :Mîm) harfinin damı ile (مُلْك .mülk) masterından sıfat-i müşebbehe sîğası'dır. Her iki kelime de, kuvvet ma'nâsı ile alâkadardır.³²¹

(مَالِكِ :Mâliki) lâfz-ı şerîf'ini elif'siz olarak (مَلِكِ :meliki) şeklinde okuyarlardan, -Kırâet-i Ebû Amr ve Rivâyet-i Sûsî'ye göre-, (...الْكَرِيمِ. مَالِكِ...) âyet-i kerîme'sinin (الْكَرِيمِ الرَّحِيمِ . مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ .) kelimelerindeki (مِيم :Mîm) harfleri, *-vasıl hâlinde-*, birbirine idgâm edilerek okunur.

2- (إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ . صِرَاطَ الَّذِينَ...) âyet-i kerîme'sinde geçen (صِرَاطٌ :es-sırâd) ve (صِرَاطٌ :sırâd) lâfzı şerîf'leri,

³²⁰ -Usûl-i Tefsîr veyâ Mukadime-i İlm-i Tefsîr, ss. 133. Ömer Nasûhi Bilmen.

³²¹ -Bu ma'nâlar hakkında fazla ma'lûmat için bak: Hak Dîni Kur'ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsîr, Cilt,1, ss. 91-92. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır.

a-İbn-i Kesîr'den Kunbul ve Ya'kûb'dan Ruveys rivâyetlerine göre, (سِرَاطٌ :Sîn) harfî ile (اَلسِّرَاطُ :es-sirâd) ve (سِرَاطٌ :sirâd) şeklinde okunur. Bu, cumhûr'un lûgatidir.

b-Hamze Kırâet'ine göre (صَادٌ :Sâd) harfine (زَايٌ :Zây) harfî kokusu verilip işmâm yapılarak *-ya'nî Sâd-i müşemme olarak*³²² okunur. Bu, Kays lûgatidir.

Dikkât: Hamze'nin birinci râvîsi olan Halef, yalnız Harf-i ta'rîf'siz olan (صِرَاطٌ :sirâd) lâfızlarının (صَادٌ :Sâd) harfinde işmâm yapar. İkinci râvîsi olan Hallâd, buna iştirak etmez. Fakat Harf-i ta'rîf'li olan (اَلصِّرَاطُ :es-sirâd) lâfızlarının (صَادٌ :Sâd) harfinde, Hamze'nin her iki râvîsi de *-ya'nî Halef ve Hallâd- işmâm yaparlar.*

c-Diğerlerine göre de, (رَاءٌ :Râ') harfinin tefhîm'i ve (طَاءٌ :Dâ') harfinin idbâk'ından dolayı (سِرَاطٌ :Sîn) harfî (صَادٌ :Sâd) harfine kalb edilerek (اَلصِّرَاطُ :es-sirâd) ve (صِرَاطٌ :sirâd) şeklinde okunur ki bizim okuduğumuz kırâet şekli budur. Bu da, Kurayş lûgatidir.³²³

3- (عَلَيْهِمْ :aleyhim) lâfz-ı şerîf'i,

a-İbn-i Kesîr ve Ebû Ca'fer kırâet'lerine göre, *-vasıl hâlinde-* (مِيمٌ :Mîm) harfinin dammı ve bir (وَآوٌ :Vâv) ile bir (اَلِفٌ :Elif) harfî ilâvesi ile (عَلَيْهِمُوا :aleyhimû) şeklinde okunur. Nâfi'den Kâlûn ise, hem (عَلَيْهِمُوا :aleyhimû) şeklinde, hem de (هَاءٌ :Hâ') harfinin kesri ile (عَلَيْهِمْ :aleyhim) şeklinde okuyarak hulf eder.

b-Hamze ve Ya'kûb kırâet'lerine göre, (هَاءٌ :Hâ') harfinin dammı ile (عَلَيْهِمٌ :aleyhüm) şeklinde okunur.

c-Diğerlerine göre de, (هَاءٌ :Hâ') harfinin kesri ile (عَلَيْهِمْ :aleyhim) şeklinde okunur.³²⁴

³²² -Sâd-i müşemme hakkında ma'lûmat için bak: Birinci bölümdeki Tecvîd'in Mevzûu bahsine.

³²³ -Hak Dîni Kur'ân Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsîr, C.1 ss.121. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır.

³²⁴ -Zübdetü'l-İrfân, ss. 7-8. Şeyhü'l-Kurrâ' Muhammed Emîn Efendi.

Şerhun ale-ş-Şâtıbiyye, ss.36. İbnü'l-Kâsîh.

Gaysü'n-Nef'î fî'l-Kırâeti's-Seb'î. Seyyidü ale'n-Nûri's-Safâksî.

KIRÂET İMÂMLARI

Yukarıdaki îzahlardan da anlaşıldığına göre, Mütevâtir Kırâet vecihlerinden bir kaçını müstekillen zabd ve rivâyet ile uğraşmış ve bununla temâyüz etmiş ba'zı zât'lar vardır ki bu vecihlerden her biri, bu zât'lardan birine nisbet edilmiş ve kendilerine “**Kırâet İmâmları**” denilmiştir. Bunlardan ilk yedisi, **Kırâet-i Seb'a** imâmlarıdır ki şunlardır:

1-İmâm Nâfi'

İsmi, (نافع بن عبد الرحمن بن أبي نعيم الليسي المدني) : **Nâfi'** ibn-i Abdi'r-rahmân ibn-i Ebî Naîm El-Leysî El-Medenî dir. Künyesi, Ebû Ruveym veyâ Ebû Naîm veyâ Ebu'l-Hasen veyâ Ebû Abdü'r-rahmân El-Leysî'dir. Takrîben Hicrî (70) târihlerinde doğmuş ve (169) târihinde vefât etmiştir. Aslen İsfehân'lı (*Esbehân'lı*) olup Kurrâ'-i Seb'a'dan birincisidir. Remzi (ا :Elif) dir. Yetmiş seneden fazla, kırâet ile meşkul olmuşdur. Kırâet'i, Medîne-i Münevvere'de tahsîl etmiş ve kırâet'de, Medîne-i Münevvere ehlinin imâmı olmuşdur. Kırâet'deki senedi, -*mütevâtiren*- Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e kadar uzanır. Bunun için bütün Medîne-i Münevvere halkı, O'nun kırâet'ine rücû' ederek O'nun ihtiyâr ettiği vücûh'a meyl etmişlerdir.

Kendisinden de -*İmâm Mâlik gibi*- bir çok zât'lar, kırâet teallüm etmişlerdir. Bi'l-âhare İmâm Mâlik, Mâlikî'lere imâm olarak tanınınca, Mâlikî'ler, -*İmâm Mâlik, kırâeti, İmâm Nâfi'den öğrendiği için*- Kur'ân'da da, İmâm Nâfi'nin vücûh ve kırâet'ini ihtiyâr etmişlerdir. Medîne-i Münevvere'liler de “*Mâdem ki fikhımız, Medîne âlimlerinin fikhıdır. O halde kırâet'imiz de, Medîne kâri'lerinin kırâeti olsun*” diyerek İmâm Nâfi' kırâet'ini ihtiyâr etmişlerdir.

İmâm Nâfi'nin kendisi, (سیکا :ثقة)³²⁵ ve sâlih'lerden olup Abdu'llâh ibn-i Abbâs'dan ve -Abdü'r-rahmân ibn-i Hürmüz **El-E'rac**, **Müslim** ibn-i Cündeb, Muhammed ibn-i Müslim, ibn-i Şihâb **Ez-Zührî**, **Sâlih** ibn-i Havvât, **Şeybe** ibn-i Nessâh ve Yazîd **ibn-i Rummân** gibi- yetmiş kadar Tâbiîn'den, Kur'ân ve vücûh teallüm etmiştir.

³²⁵ -(ثقة : Sika): Her cihetten kendisine güvenilir, inanılır, adâlet ve takvâ sâhibi ilim ehli olan kimse.

Bunlardan El-E'rac, kırâet'i, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan, Ebû Hurayra'dan ve **Abdü'llâh ibn-i Ayyâş**, İbn-i Ebî Rabîa El-Mahzûmî'den; Müslim, Şeybe ve İbn-i Rummân, Abdü'llâh ibn-i Ayyâş'dan öğrenmişlerdir. Şeybe, Umer ibnü'l-Haddâb'dan da kırâet'i işitmiştir. Sâlih, Ebû Hurayra'dan; Ez-Zührî de, Saîd ibn-i Müseyyeb'den öğrenmişlerdir. Saîd ibn-i Müseyyeb de, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan ve Ebû Hurayra'dan öğrenmişlerdir.

Abdü'llâh ibn-i Abbâs, Ebû Hurayra ve Abdü'llâh ibn-i Ayyâş da, Ubeyy ibn-i Ka'b'dan kırâet'i öğrenmişlerdir. Abdü'llâh ibn-i Abbâs, Zeyd ibn-i Sâbit'den de kırâet'i öğrenmiştir. Ubeyy ibn-i Ka'b, Zeyd ibn-i Sâbit ve Umer ibnü'l-Haddâb da, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den öğrenmişlerdir.³²⁶

Binâen-aleyh İmâm Nâfi'nin vücûh kırâeti, Selef imâmılarına tâbi'dir. Kendisinden, Medîne-i Münevvere ehlinde yirmi kişi *-ardan ve semâen-* kırâet'i rivâyet etmişlerdir ki bunların en meşhûru (*فَالْوُنْ :Kâlûn*) dur. Mısır ehlinde de onbeş kişi rivâyet etmiştir ki bunların da en meşhûru (*وُزْش :Verş*) dir. Şâm ehlinde de bir çok zevât, kendisinden kırâet rivâyet etmişlerdir.

İmâm Nâfi', siyah renkli, güzel huylu, iyi ahlâklı ve nurlu yüzlü bir insân olup tabiatî mîzâh'a (*şakaya*) meyyâl idi. Herne zaman konuşsa, ağzından misk kokusu gibi bir koku neş'et ederdi. Bir gün ashâbından birisi kendisine “*Yâ Ebâ Ruveym, her gün nâsa Kur'an ta'lim ettiğin zaman sizden çok güzel bir koku hâsıl oluyor. Bunun sebebi nedir?*” dediği zaman, O da “*Ben ne misk gibi kokarım, ne de o kokuya yakın olurum. Lâkin rüyâmda Hazreti Muhammed sallâ'llâhü aleyhi ve sellem'i gördüm. Ağzıma Kur'an kırâet ettiler. O zamandan beri ağzımdan bu râyiha zâhir olur*” demiştir. İmâm Şâdîbî de, bir kasîdesinde bu kokuya işâret ederek (*فَأَمَّا الْكَرِيمُ السُّرُّ فِي الطَّيِّبِ نَافِعٍ :Güzel kokuda sırrın kerîm olanı, İmâm Nâfi'dir*) der.

İmâm Nâfi'ye, bir gün “*Sizin güzel yüzlü ve güzel ahlâklı olmanızın sebebi nedir?*” denilince, O da “*Nasıl olmasın, Hazreti Muhammed sallâ'llâhü aleyhi ve sellem, uykumda benimle müşâfehe etti. Ben de kendisinden Kur'an kırâet ettim*” demiştir.³²⁷

³²⁶ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz', 1, ss. 112. Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî.

³²⁷ -Müşâfehe: Ağz ağza, yüz yüze, karşı karşıya konuşma.

Kâlûn, İmâm Nâfi' hakkında “Nâsın en güzel huylusu, kırâet cihetinden de en güzel kırâet sâhibi idi. Yetmiş yıl Mescid-i Nebevî'de namaz ile meşkul olmuştur” der.

Muhammed ibn-i İshâk da, “İmâm Nâfi' Hazretleri'ne, -vefât edeceği sırada ben yanında bulunuyordum- (Bize vasiyyet et), dediler. O da (**Allâh'dan korkunuz, -ihtilâfa düşmeyip- aranızı düzeltiniz. Allâh'a ve Rasûl'üne itâat ediniz. Eğer hakîkî Mü'min'ler iseniz**)³²⁸ âyet-i kerîme'sini okudu ve Allâh'a karşı olan üstün i'tikâdını, ebedî âleme göç etmeden bir def'a daha ifâde etti” der.

İmâm Nâfi' Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (**Kâlûn**: فَالْوُنْ), diğeri de (**Verş**: وَرَشْ) dir.

A- Kâlûn: Asıl ismi (**Ebû Mûsâ isâ ibn-i Mînâ**: ابو موسى عيسى بن مينا) dir. Medîne-i Münevvere'nin kârîi ve nahv âlimidir. Remzi (**Bâ'**: ب) dir. Hicrî (120) târihinde doğmuş ve (220) târihinde vefât etmiştir. İmâm Nâfi'nin vefâtından sonra elli sene daha Nâfi' üzerine kırâet etmiş ve O'ndan elli sene sonra vefât etmiştir. İmâm Nâfi'nin üvey oğlu olup O'ndan ihtisâs görmüştür. Kırâet'i çok iyi olduğu için kendisine -*İmâm Nâfi' tarafından*- “**Kâlûn**” lakâbı verilmiştir. Çünkü “Kâlûn” lâfzı, Rûm lûgatinde (**جَيِّدٌ**: İyi, güzel) ma'nâsındır.

Bu husûsda, Cezerî, “Ba'zı Rûm'lara -Kâlûn, (**جَيِّدٌ**: iyi, güzel) ma'nâsına mıdır?- diye sordum. Onlar da -Evet, Kâlûn, (**جَيِّدٌ**: iyi, güzel) ma'nâsındır- dediler. Fakat âdetleri vechile (**Gâf**: فَافْ) harfîni (**Kâf**: كَافْ) harfî gibi söylerler” der. Kâlûn da, “Herne zaman Nâfi' üzerine kırâet etsem, hemen bana -*dört parmağımı kapayıp*- şehâdet parmağı ile üç kere işâret eder ve (Kâlûn, kâlûn, kâlûn: *Güzel, güzel, güzel*) derdi” der. Abdü'llâh ibn-i Ali de, “Kâlûn'un ceddinin ceddinin ceddî, -*Hazreti Umer zamânında*- Rûm diyârlarındaki bir vilâyetden gelip Medîne-i Münevvere'de yerleşmiş olduğu için, Nâfi', kendisine (**Kâlûn**: فَالْوُنْ) demiştir” der.

³²⁸ -Sûre-i Enfâl, âyet 1.

Ebû Muhammed Bağdâdî de, Kâlûn hakkında, “Kâlûn, sağır idi. Mizmâr sesini *-ya’ni düdüük, kaval v.s sesleri gibi sesleri-* işitmezdi. Fakat kendisine Kur’ân okunduğu zaman, *-işitme kuvveti meydana çıkıp-* onu gâyet iyi işitirdi” der. İbn-i Ebî Hâtim de, “Kur’ân okunduğu zaman, kârî’in hatâlarını, dudaklarının hareketlerinden anlardı” der.

İmâm Nâfi’den kırâet rivâyetinde bulunan Kâlûn’un da, iki tarîk’ı vardır ki bunlardan birisi (**Ebû Neşîd**: أَبُو نَشِيدُ), diğeri de (**El-Hulvânî**: الْحُلْوَانِي) dir.

a-Ebû Neşîd: Sika’dan olup ekserî rivâyete göre Hicrî (258) târihinde vefât etmiştir.

b-El-Hulvânî: Bu da sika’dan olup Hicrî (250) târihinde vefât etmiştir.

B-Vers: Asıl ismi, (عثمان بن سعيد المصرى :Usmân ibn-i Saîd El-Mısırî) dir. Mısır kârî’lerinin imâmıdır. Remzi (ج :Cîm) dir. Mısır’lı bir Kıbfî olup Hicrî (110) senesinde Mısır’da doğmuş ve (197) senesinde yine Mısır’da vefât etmiştir ki (87) yıl yaşamıştır. Kendisi, Kurrâ’-i Muhakkıkîn’den ve Tertîl imâmlarındandır. İmâm Nâfi’ tarafından (**Verş**: وَرْشُ) lakâbı ile lakâblanmıştır.

Hicrî (155) târihinde Mısır’dan Medîne-i Münevvere’ye gelerek İmâm Nâfi’den Kur’ân teallüm etmiş ve kırâet’i öğrenerek bir çok def’a’lar Hatm-i Kur’ân yapmıştır. Bi’l-âhare Mısır’a tekrar dönmüş, Kur’ân ve Arab lisânı ile uğraşmıştır. Zamânında, Mısır’da, kırâet baş imâmlığı kendisine verilmiştir.

Kendisi güzel sesli, gök gözlü, buğday renkli ve kısa boylu idi. Kısa boylu olduğu halde yine câmi’e kısa giyinmiş olarak gelirdi. Hareket edince veyâ yürüyünce de ayakları açılır ve renkleri ile açığa çıkardı. Bunun için İmâm Nâfi’, kendisine (**Verşân**: وَرْشَانُ) lakâbını vermiştir. Ba’zıları da, “Az yediği ve az etli olduğu için (**Verşân**: وَرْشَانُ) lakâbı ile lakâblandırıldı” derler.

İmâm Nâfi’, her zaman bu lakâbı tekrar ederek (**Bana**: هَاتْ يَا وَرْشَانُ)- ver, bana getir, yâ Verşân) veyâ (**Oku**, yâ Verşân): اِقْرَأْ يَا وَرْشَانُ) veyâ

(إِبْنِ وَرْشَانَ :İbn-i Verşân)- der ve kendisini taltîf ederdi. Bi'l-âhare (Verşân) ismi tahfîf edilerek (وَرْش :Verş) olarak kullanılmıştır ki verşân, lügatde, yaban güvercini veyâ kumru kuşunun erkeği ma'nâsındır.

Ba'zıları da, "Verşân, süttten yapılan bir nev'î peynir veyâ ona benzeyen ak bir taamdır. Kendisi de beyaz renkli olduğu için (Verşân) lakâbı ile lakâblandırıldı" derler.

İmâm Nâfi'den kırâet rivâyetinde bulunan Verş'in de iki târîk'ı vardır ki bunlardan birisi (الأزرآق :El-Ezrâk), diğeri de (الأصبآانی :El-Esbehânî) dir.

a-El-Ezrâk: Sika'dan olup Hicrî (240) târihlerinde vefât etmiştir.

b-El-Esbehânî: Bu da sika'dan olup Verş rivâyetinde imâm idi. Hicrî (290) târihinde Bağdâd'da vefât etmiştir.

2-İmâm İbn-i Kesîr

İsmi, (عبد الله بن كثير بن عمرو الدارى المكى) :Abdü'llâh **İbn-i Kesîr** ibn-i Amr Ed-Dârî El-Mekkî) dir. Mekke-i Mükerrreme ehlinin kırâet'de imâmıdır. Hicrî (45) senesinde Mekke'de doğmuş ve yine orada (120) târihinde vefât etmiştir. Kurrâ'-i Seb'a'dan ikincisi olup remzi (د :Dâl) dir. Künyesinde ihtilâf edilmiş olup ekserî rivâyete göre (الدارى :Ed-Dârî) lakâbı ile tesmiye olunmuştur.³²⁹

İbn-i Kesîr'in ecdâdı, -*Cezerî'nin beyânına göre*- Fâris ahâlîsindendir. Kısra, onları gemilerle Yemen San'â'sına göndermiş, oradan da Habeş'lilerin tard etmesi üzerine Mekke'ye gelip yerleşmişlerdir. İbn-i Kesîr'in kendisi de, Tâbiîn'den olup Abdü'llâh ibn-i Zübeyr, Ebû Eyyûb-i Ensârî ve Enes ibn-i Mâlik gibi Sahâbe-i Kirâm'dan rivâyette bulunmuştur.

Ekserî rivâyete göre, kırâet'i, *ardan*, Abdü'llâh ibn-i Sâib El-Mahzûmî'den, Ebu'l-Haccâc **Mücâhid** ibn-i Cebr El-Mekkî'den ve Derbâs'dan öğrenmiştir. Bunlardan Abdü'llâh ibn-i Sâib El-Mahzûmî,

³²⁹ -İmâm İbn-i Kesîr Hazretleri'nin (Ed-Dârî) lakâbı ile tesmiye edilmesinin sebebi hakkında altıdan fazla rivâyet vardır ki bunlar hakkında bak: Mevdûâtü'l-Ulûm adlı eserin İlm-i Kırâet bahsine.

Ubeyy ibn-i Ka'b ve Umer ibnü'l-Haddâb'dan; Mücâhid, Abdü'llâh ibn-i Abbâs ve Abdü'llâh ibn-i Sâib El-Mahzûmî'den; Derbâs da, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan öğrenmiştir. Abdü'llâh ibn-i Abbâs da, Ubeyy ibn-i Ka'b ile Zeyd ibn-i Sâbit'den öğrenmiştir.

Ubeyy ibn-i Ka'b, Zeyd ibn-i Sâbit ve Umer ibn-i Haddâb ise, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den öğrenmişlerdir.³³⁰

İmâm ibn-i Kesîr, fasîh, beliğ ve çok konuşan bir kimse olup beyaz sakallı, uzun ve iri vücudlu, eşhel (*şehlâ*) gözlü bir zât idi.

Ebû Amr, İbn-i Kesîr hakkında, "İbn-i Kesîr, Mücâhid'den daha fazla ilme sâhib idi. Fakat ben, her ikisinden de kırâet etmemişimdir" der. İbn-i Mücâhid de, "İbn-i Kesîr, (120) târihinde vefât edinceye kadar Mekke'de herkes kendisini kırâet'de imâm tanımıştır" der.

İmâm İbn-i Kesîr Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (**El-Bezzî**: **أَبِي زَيْدٍ**), diğeri de (**Kunbul**: **قُنْبُلٌ**) dır.

A-El-Bezzî: Asıl ismi, (**إمام أبو الحسن أحمد بن محمد البزي المكي**), İmâm Ebu'l-Hasen Ahmed ibn-i Muhammed **El-Bezzî** El-Mekkî) dir. Remzi, (**Hâ**: **هـ**) dır. Kendisi Mekke'li olup Hicrî (170) târihinde doğmuş ve (250) târihinde vefât etmiştir. Sika ve Mekke kârî'lerinden olup Mescid-i Haram müezzinidir. Zamânında Mekke Kurrâ'lığı, kendisine verilmiştir. Kırâet'i, babasından, Veheb ibn-i Vâdîh El-Mekkî'den, İkrime ibn-i Süleymân El-Mekkî'den ve Abdü'llâh ibn-i Ziyâd El-Mekkî'den öğrenmiştir. Kendisinden de, bir çok kimseler Kur'ân teallüm etmişlerdir.

El-Bezzî, İmâm ibn-i Kesîr'in kırâet'ini, vâsita-i sened ile rivâyet etmiştir. Şöyle ki: El-Bezzî, (**El-Kavvâs**: **القواس**) ismiyle ma'rûf olan Ahmed ibn-i Muhammed ibn-i Avn El-Mekkî En-Nebbâl'den; El-Kavvâs, Veheb ibn-i Vâdîh El-Mekkî'den, İkrime ibn-i Süleymân El-Mekkî'den ve Abdü'llâh ibn-i Ziyâd El-Mekkî'den; bunlar da -ya'nî Veheb ibn-i Vâdîh El-Mekkî, İkrime ibn-i Süleymân El-Mekkî ve Abdü'llâh ibn-i Ziyâd El-Mekkî de, (**El-Kısd**: **القسط**) lakâbı ile ma'rûf olan Ebû İshâk İsmâil ibn-i Abdü'llâh ibn-i Kosdandîn El-Mekkî'den;

³³⁰ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz', 1. ss. 120. İbn-i Cezerî.

El-Kısd da, kırâet'de imâm ve Mekke şeyhi olan Abdü'llâh ibn-i Kesîr ibn-i Amr Ed-Dârî El-Mekkî'den rivâyet etmişlerdir.³³¹

Ehvâzî, El-Bezzî hakkında, "El-Bezzî'nin cediti, Hemedan'dan olup Sâib ibn-i Ebî Sâib El-Mahzûmî'nin elinde İslâm'a gelmiştir. Bezzî ismi de, Fârisî olup **şiddet** ma'nâsındır. Ebû Bezzî demek, Ebû Şiddet demektir" der. Cezerî de "Bezzî'nin ma'nâsı *-lûgat bakımından-* (**الْبَزُّ** :el-bezzü) dendir ki bir şey'i bir şey'den kapmak, selb etmek ma'nâsındır" der.

İmâm ibn-i Kesîr'den kırâet rivâyetinde bulunan El-Bezzî'nin de, iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (**Ebû Rabîa**: ابو ربيعة), diğeri de (**İbnü'l-Habbâb**: ابن الحباب) dır.

a-Ebû Rabîa: Sika'dan olup El-Bezzî'den sonra Mescid-i Haram müezzini olmuştur. Hicrî (294) târihinde vefât etmiştir.

b-İbnü'l-Habbâb: Sika ve muhakkîkîn'den olup kırâet'de imâm olmuştur. Hicrî (301) târihinde Bağdâd'da vefât etmiştir.

B-Kunbul: Asıl ismi, (**Muhammed ibn-محمد بن عبد الرحمن الخزومي المكي**) i Abdi'r-rahmân El-Mahzûmî El-Mekkî) dir. Remzi, (**Zây**: ز) dır. Mekke'li olup Hicrî (195) târihinde doğmuş ve (291) târihinde vefât etmiştir. Kırâet'de imâm olup Hicâz'da Kurrâ'lık kendisine verilmiştir. **Kunbul** lakâbı ile lakâblandırılmışdır.

Kırâet'i, *ardan*, (**El-Kavvâs**: القواس) lakâbı ile ma'rûf olan Ahmed ibn-i Muhammed ibn-i Avn El-Mekkî En-Nebbâl'den öğrenmiştir. Kendisini, Mekke'de, kırâet'de imâm olmak için halef ta'yîn eden de yine hocası olmuştur. Bundan başka, daha başka kimselerden de kırâet'i öğrenmiştir. Bir çok zevât da, kendisinden kırâet'i öğrenmiştir.

Kunbul, İmâm ibn-i Kesîr'in kırâet'ini, vâsıta-i sened ile rivâyet etmiştir. Şöyle ki: Kunbul, El-Kavvâs'dan; El-Kavvâs, Veheb ibn-i Vâdih El-Mekkî'den; Veheb ibn-i Vâdih El-Mekkî, El-Kısd'dan; El-Kısd da, kırâet'de imâm ve Mekke şeyhi olan Abdü'llâh ibn-i Kesîr ibn-i Amr Ed-Dârî El-Mekkî'den rivâyet etmişlerdir.³³²

³³¹ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz', 1. ss. 120. Ebu'l-Hayr ibnü'l-Cezerî.

³³² -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz', 1, ss, 120. Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî

Kendisinin “**Kunbul**” lakâbı ile lakâblandırılmasının sebebi hakkında ihtilâf vâki’ olmuştur.³³³ Zamânında, her bölgeden gelen insanlar, -*Kur’ân-ı Kerîm okumak için*- O’na gelirler ve huzûrunda Kur’ân teallüm ederlerdi. Fazîlet ve doğruluğu ile tanınmıştır.

İmâm İbn-i Kesîr’den kırâet rivâyetinde bulunan Kunbul’ün de, iki tarîk’ı vardır ki bunlardan birisi (ابن مجاهد : **İbn-i Mücâhid**), diğeri de (ابن شنبوذ : **İbn-i Şenbûz**) dur.

a-İbn-i Mücâhid: Sika’dan olup zamânında kırâet imâmlığı, kendisinde müntehî olmuştur. Hicrî (245) târihinde doğmuş ve (324) târihinde vefât etmiştir.

b-İbn-i Şenbûz: Sika ve Sâlih’lerden olup zamânında kırâet imâmlığı kendisinde müntehî olmuştur. Hicrî (328) târihinde vefât etmiştir.

3-İmâm Ebû Amr

İsmi, (ابو عمرو بن العلاء المازنی البصرى) : **Ebû Amr** ibni’l-Ulâ’ El-Mâzinî El-Basrî) dir. Aslen Kâzerûn’lu olup Basra’da yetişmiş ve Basra ehlinin kırâet’de imâmı olmuştur. Ekserî rivâyete göre Hicrî (68) târihinde Mekke’de doğmuş ve (154) târihinde Kûfe’de vefât etmiştir. Sika ve Kurrâ’-i Seb’a’dan üçüncüsü olup remzi (ح :Hâ) dır. Kur’ân ve Arabî ilimleri, herkesden daha iyi bilirdi. Kendisine, -*Fâris vilâyetlerinden Basra şehrine mensûb olduğu için Basra’ya nisbetle*- “El-Basrî” denilmiştir. İsminde, -*ulemâ’ arasında*- yirmiden fazla ihtilâf vâki’ olmuştur ki bunların en sahîh olanı (زَبَّانٌ :Zebbân) dır. Bu ihtilâfları, Süyûdî, “*Tabakât-i Nehât*” adlı eserinde ve İbn-i Cezerî de, “*Tabakât-i Kurrâ*” “ adlı eserinde zikr edip anlatırlar.³³⁴ İsmindeki bu ihtilâfların sebebi ise, kendisinin celâlet ve kudretinden hiçbir kimsenin ismini sormaya cesâret edemeyişindedir.

Zühd ve takvâ sâhibi bir zât olan Ebû Amr, babası ile bir müddet Yemen’de kalmış, oradan Hicâz’a döndükten sonra kırâet’i, Mekke, Medîne, Kûfe ve Basra’da öğrenmiştir. Kurrâ’-i Seb’a içerisinde, kendisinden çok şeyhi (*Kur’ân üstâdı*) olan yokdur. Bunlar arasında

³³³ -Bu husûs hakkında bak: Mevdûâtü’l-Ulûm adlı eserin İlm-i Kırâet bahsine.

³³⁴ -Mevdûâtü’l-Ulûm,C.1.ss.474-476. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

Enes ibn-i Mâlik, El-Hasenü'l-Basrî, Saîd ibn-i Cübeyr, İkrime, Mücâhid ve emsâli gibi büyük zât'lar vardır.

İmâm Ebû Amr, kırâet'i, **Ebû Ca'fer** Yezîd ibnü'l-Ka'kâ', Yezîd ibn-i Rummân, Şeybe ibn-i Nessâh, Abdü'llâh ibn-i Kesîr, Mücâhid ibn-i Cebr, El-Hasenü'l-Basrî, **Ebu'l-Âliye** Rufî' ibn-i Mihrân Er-Riyâhî, Hamîd ibn-i Kays El-E'rac El-Mekkî, Abdü'llâh ibn-i Ebî İshâk El-Hadramî, Adâ' ibn-i Ebî Rebah, İkrime ibn-i Hâlid, İkrime Mevlâ ibn-i Abbâs, Muhammed ibn-i Abdî'r-rahmân **ibn-i Muhaysın**, Âsım ibn-i Ebi'n-Nücûd, Nasr ibn-i Âsım ve Yahyâ ibn-i Ya'mer'den öğrenip rivâyet etmişdir.

Bunlardan El-Hasenü'l-Basrî, Hıdân ibn-i Abdü'llâh Er-Rakkâşî ve Ebu'l-âliye Er-Riyâhî'den; Hıdân ibn-i Abdü'llâh Er-Rakkâşî, Ebû Mûse'l-Eş'arî'den; Ebu'l-Âliye Er-Riyâhî de, Umer ibnü'l-Haddâb'dan, Ubeyy ibn-i Ka'b'dan, Zeyd ibn-i Sâbit'den ve Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan;

Hamîd ibn-i Kays El-E'rac El-Mekkî, Mücâhid ibn-i Cebr'den;

Abdü'llâh ibn-i İshâk El-Hadramî, Yahyâ ibn-i Ya'mer ve Nasr ibn-i Âsım'dan; Nasr ibn-i Âsım ve Yahyâ ibn-i Ya'mer, Ebu'l-Esved'den; Ebu'l-Esved ise, Usmân ibn-i Affân ve Ali ibn-i Ebî Tâlib'den;

İkrime ibn-i Hâlid, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'ın ashâbından;

İkrime Mevlâ ibn-i Abbâs, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan; Abdü'llâh ibn-i Abbâs ise, Ubeyy ibn-i Ka'b ve Zeyd ibn-i Sâbit'den;

İbn-i Muhaysın, Mücâhid ibn-i Cebr ve Derbâs'dan; Mücâhid ve Derbâs ise, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan öğrenip rivâyet etmişlerdir.³³⁵

Ebû Mûse'l-Eş'arî, Umer ibnü'l-Haddâb, Ubeyy ibn-i Ka'b, Zeyd ibn-i Sâbit, Usmân ibn-i Affân ve Ali ibn-i Ebî Tâlib de, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den öğrenmişlerdir.³³⁶

İmâm Amr'ın kendisinden de, bir çok kimseler *-ardan ve semâen-*kırâet'i öğrenip rivâyet etmişlerdir. Bunlar arasında Yahyâ ibnü'l-Mübârek ibnü'l-Muğîre El-Yezîdî ve Muaz ibn-i Müslim En-Nahvî gibi

³³⁵ -Mücâhid ibn-i Cebr ile Abdü'llâh ibn-i Kesîr'in kimlerden kırâet'i öğrendiği, İmâm ibn-i Kesîr bahsinde; Şeybe ibn-i Nessâh ile Yezîd ibn-i Rummân'ın da kimlerden kırâet'i öğrendiği, İmâm Nâfî' bahsinde anlatılmıştır. Ebû Ca'fer'in kimlerden kırâet'i öğrendiği ise, aşağıda gelecektir.

³³⁶ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, C.1.ss.133. İbn-i Cezerî.

büyük zât'lar vardır. Sîbeveyh de, Ebû Amr'dan rivâyet-i hurûf etmekle ma'rûfdur.

Abdü'l-Vâris, İmâm Ebû Amr hakkında, “Ebû Amr ile hacc yaptım. Bir gün harap, çorak ve susuz bir yerde konakladık. Orada cümlemize susuzluktan ızdırab hâsıl oldu. Ebû Amr, gizlice benden ayrıldı. Kendisini *-bir saat kadar-* orada bekledim, gelmedi. Acebâ nerede kaldı diye her tarafı aramaya başladım. Bu sırada hiçbir şey'e benzemeyen bir şeyme (*soğuk su*) ve bir çay gördüm. Bu sırada beni gören Ebû Amr, ***-Yâ Abdü'l-Vâris, benim bu hâlîmi gizli tut. Kimseye söyleme-*** dedi. Ben de *-Ebû Amr vefât edinceye kadar-* bu hâlî, kimseye söylememeye yemîn ettim” der.³³⁷

Tebe-i Tâbiîn'den olan Süfyân ibn-i Uyeyne de, *-rivâyete göre-* “Ben rü'yâm'da, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'i gördüm. Kendisine, *-Yâ Rasûle'llâh, ben, kırâet'lerin ihtilâfında şübheye düşdüm. Bunların hangisini ihtiyâr edeyim, diye düşünüyorum. Bana kimin kırâet'i ile okumamı emr edersiniz-* dedim. O da *-Ebû Amr ibni'l-Ulâ'nın kırâet'i ile oku-* buyurdular” der.³³⁸

İmâm Ebû Amr Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (**Ed-Dûrî**: الدورى), diğeri de (**Es-Sûsî**: السوسى) dir.

A-Ed-Dûrî: Asıl ismi, (حفص بن عمر أبو عمر الدورى البغدادي), Hafs ibn-i umer Ebû Umer **Ed-Dûrî** El-Bağdâdî) dir. Remzi (ط :Dâ') dır. Kendisi, Bağdâd'lı olup zamânında, kırâet'de imâm idi. Kendisine, Bağdâd'da bir yerin ismi olan (دُورَة :Dûre) ye nisbetle, **“Ed-Dûrî”** denilmiştir. Sika'dan olup zabd melekesi kuvvetli bir zât idi. Hicrî (246) târihinde vefât etmiştir.

Ed-Dûrî, İmâm Ebû Amr'ın kırâet'ini, vâsîta-i sened ile rivâyet etmiştir.³³⁹ Şöyle ki: Ed-Dûrî, Yahyâ ibnü'l-Mübârek ibni'l-Muğîra **El-Yezîdî**'den rivâyet etmiş; O da *-ya'nî El-Yezîdî de-*, kırâet'de imâm olan Ebû Amr'dan rivâyet etmiştir.³⁴⁰

³³⁷ -Mevdûâtü'l-Ulûm, C.1.ss.474-476. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

³³⁸ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz',1.ss.134. İbn-i Cezerî.

³³⁹ -Burada vâsîta-i sened olan zât, Yahyâ ibn-i Mübârek ibni'l-Muğîra El-Yezîdî'dir. Kendisi, sika bir zât olup Hicrî (202) târihinde vefât etmiştir. **“El-Yezîdî”** nisbeti, Basra'dan Bağdâd'a geldiğinde *-Yezîd ibn-i Mansûr El-Hımyerî-* ile ahbâblık etmesinden ileri gelmiştir.

³⁴⁰ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, cüz', 1.ss.133. İbn-i Cezerî.

Ehvâzî, Ed-Dûrî hakkında, “Ed-Dûrî, kırâet’i öğrenmek için, Kırâet-i Seb’a ve Kırâet-i Şâzze’nin bulunduğu yerlere göç etti. Onların hepsini öğrendi. Bir çok şeyh’leri dinleyerek bir çok kimseler üzerine kırâet etti. Bi’l-hâssa bunların içerisinde Yahyâ ibnü’l-Mübârek ibni’l-Muğîra El-Yezîdî’den, kırâet’i, öğrenmiştir. Buna göre Ebû Amr’dan, kırâet’i, vâsîta-i sened ile almıştır” der.

Ahmed ibn-i Ferah da, “Dûrî’den *-Kur’ân hakkında ne dersiniz?-* diye sual ettim. O da cevâben *-Kur’ân, Kelâmü’llâh’dır. Ğayr-i mahlûk’dur-* dedi” der.

İmâm Ebû Amr’dan kırâet rivâyetinde bulunan Ed-Dûrî’nin de iki tarîk’ı vardır ki bunlardan birisi (ابو الزعراء :**Ebu’z-Ze’râ**), diğeri de (ابن فراح :**İbn-i Ferah**) dır.

a-Ebu’z-Ze’râ: Sika ve muhakkıkîn’den olup Hicrî (280) târihlerinde vefât etmiştir.

b-İbn-i Ferah: Bu da sika’dan olup tefsîr’de âlim idi. Hicrî (303) târihinde vefât etmiştir.

B-Es-Sûsî: Asıl ismi, (أبو شعيب صالح بن زياد السوسى الرقى), Ebû Şuayb Sâlih ibn-i Ziyâd **Es-Sûsî** Er-Rakkî) dir. Remzi (ي :Yâ’) dır. Kendisi sika’dan olup yetmiş yıl kadar yaşamıştır. Muharrîr ve zabd melekesi kuvvetli bir zât idi. Hicrî (261) târihinde vefât etmiştir.

Es-Sûsî, İmâm Ebû Amr’ın kırâet’ini, *-ardan ve semâen-* vâsîta-i sened ile rivâyet etmiştir ki: Es-Sûsî, Yahyâ ibnü’l-Mübârek ibni’l-Muğîra El-Yezîdî’den rivâyet etmiş; O da *-ya’nî* El-Yezîdî de, kırâet’de imâm olan Ebû Amr’dan rivâyet etmiştir.

İmâm Ebû Amr’dan kırâet rivâyetinde bulunan Es-Sûsî’nin de iki tarîk’ı vardır ki bunlardan birisi (ابن جرير :**İbn-i Cerîr**), diğeri de (ابن جمهور :**İbn-i Cümhûr**) dur.

a-İbn-i Cerîr: Arabî ilimlerde mâhir bir zât olup Hicrî (316) tarihlerinde vefât etmiştir.

b-İbn-i Cümhûr: Sika’dan olup Hicrî (300) târihlerinde vefât etmiştir.

4-İmâm İbn-i Âmir

İsmi, (عبد الله بن عامر أبو عمران اليحصبي الدمشقي الشامي), **İbn-i Âmir** Ebû İmrân El-Yahsubî Ed-Dimeşkî (-Eş-Şâmî-) dir. Kendisi, (Yahsub :Yahsub) a mensûb olduğu için, “El-Yahsubî” diye nisbet edilmiştir. Künyesinde, ihtilâf vâkî’ olmuşdur ki en sahîh olanı, (أبو عمران :**Ebû imrân**) dır. Kırâet’de, Şâm (*Dimeşk*) ehlinin imâmı olup remzi (ك :Kâf) dır. Kırâet, kendisinde müntehî olur ve O’nunla tamamlanır. Kırâet’i, ba’zı Sahâbe-i Kirâm ile bir çok Tâbiîn’den öğrenmiştir. Kendisi, Tâbiîn’den olup Hicrî (21) veyâ (8) târihlerinde doğmuş ve (118) târihinde, Âşûrâ’ gününde, Şâm’da vefât etmiştir. Uzun seneler Şâm’da Câmî’ü’l-Emevî’de imâmet vazîfesini ifâ’ etmiştir. Değerli bir âlim olup aynı şehirde (*Şâm’da*) kadı’lık da yapmıştır. Kurrâ’-i Seb’a’dan dördüncüsüdür.

İmâm ibn-i Âmir, kırâet’i, muhakkıkîn içinde hilâfsız olarak, Muğîra ibn-i Ebî Şihâb El-Mahzûmî ve **Ebu’d-Derdâ’** Uveymir ibn-i Zeyd ibn-i Kays’dan öğrenip rivâyet etmiştir.³⁴¹ Muğîra ibn-i Şihâb El-Mahzûmî ise, Usmân ibn-i Affân’dan; Usmân ibn-i Affân ve Ebu’d-Derdâ’ da, Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleuhi ve sellem*’den öğrenip rivâyet etmişlerdir.³⁴²

Muhammed ibn-i Cerîr Ed-Daberî, İmâm ibn-i Âmir’in kırâet’deki bu senedi hakkında, bir takım menfi’ hükümler ileri sürerek i’tirâz eder ki bu i’tirâzlar, İslâm ulemâ’sı tarafından iyi karşılanmamış ve mu’teber görülmemiştir.³⁴³

Bu huûsda, Cezerî, “Bu i’tirâzların hepsi, tamâmen hatâ ve yanlıştır” der. Sehâvî de, -*Şâdîbî’den naklen*-, “Sakin hâ, Ed-Daberî’nin, İbn-i Âmir’e karşı olan ta’nına i’tibâr etme” der ve buna ilâveten de “Hem nasıl olur ki... Koskoca bir Şâm ulemâ’sı, aslı yok bir kırâet üzerine icmâ’ ederek ona tâbi’ olabilirler?... Hattâ küçük bir emri, inceden inceye

³⁴¹ -İmâm ibn-i Âmir’in senedlerinde, bunlardan başka kimselerin de olduğu söylenmiş ise de, Cezerî’ye göre en sahîh olanı bunlardır ki bunun doğruluğunu, Hâfız Ebû Amr Ed-Dânî, isbât etmiştir.

En-Neşru fi’l-Kırâeti’l-Aşr, cüz’, 1. ss 144. İbn-i Cezerî.

Mevdûâtü’l-Ulûm, C.1.ss.476-480. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

³⁴² -En-Neşru fi’l-Kırâeti’l-Aşr, Cüz’, 1.ss.144. İbn-i Cezerî.

³⁴³ -Ed-Daberî’nin, İbn-i Âmir’in kırâet’deki senedi için ileri sürmüş olduğu menfi’ hükümler hakkında bak:

Mevdûâtü’l-Ulûm, C.1.ss.476-480. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

etkîk etmek âdetleri olduğu halde, buna nasıl meydân verebilirler?. Böyle bir ta'n, tamâmen hatâ ve yanlıştır" der.³⁴⁴

Ebû Ali Ehvâzî de, "İbn-i Âmir, âlim bir imâmdır. Naklinde sika'dır. Ârif ve kuvvetli hıfz sâhibi, dînine sâdık, nakli sahîh ve kavli fasih olan bir zât'dır. İlminde meşhûrdur. Bütün işlerde, O'nun fikri alınırdı" der.

İmâm ibn-i Âmir Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (**Hişâm**: هشام), diğeri de (**İbn-i Zekvân**: ابن ذكوان) dir.

A-Hişâm: Asıl ismi, (ابو الوليد هشام بن عمار السلمى الدمشقى) Ebu'l-Velîd **Hişâm** ibn-i Ammâr Es-Selemî Ed-Dimeşkî) dir. Remzi (ل :Lâm) dir. Hicrî (151) târihinde doğmuş ve (245) veyâ (244) târihinde vefât etmiştir. Kendisi, sika'dan olup Şâm ehlinin imâm ve hafîbi, âlimi, muhaddis ve müftî'si idi. Nakl, ilm, fesâhat, rivâyet, fehm ve dirâyet'de meşhûr bir zât'dır. Nâsın ekseriyeti, kırâet ve hadîs'de, kendisine mürâcaat ederlerdi. Kırâet'i, bir çok kimselerden *-ardan-* öğrenmiştir.

Hişâm, İmâm ibn-i Âmir'in kırâeti'ni, vâsita-i sened ile rivâyet etmiştir. Şöyle ki: Hişâm, Ebû Süleymân **Eyyûb İbn-i Temîm** Et-Temîmî Ed-Dimeşkî'den, Ebu'd-Dahhâk **Irak ibn-i Hâlid** El-Mezzî Ed-Dimeşkî'den, Ebû Muhammed **Süveyd ibn-i Abdü'l-azîz** ibn-i Nümeyr El-Vâsîdî'den ve Ebu'l-Abbâs **Sadeka ibn-i Hâlid** Ed-Dimeşkî'den öğrenip rivâyet emişdir.

Bunlardan Eyyûb ibn-i Temîm, Irak ibn-i Hâlid, Süveyd ibn-i Abdü'l-azîz ve Sadeka ibn-i Hâlid de, Ebû Amr **Yahyâ ibnü'l-Hâris Ez-Zimârî** den; Yahyâ ibnü'l-Hâris Ez-Zimârî ise, kırâet'de ehl-i Şâm imâmı olan Abdü'llâh ibn-i Âmir'den öğrenip rivâyet etmiştir.³⁴⁵

İmâm ibn-i Âmir'den kırâet rivâyetinde bulunan Hişâm'ın da iki tarîkî vardır ki bunlardan birisi (**Hulvânî**: حلوانى), diğeri de (**Dâcûnî**: داجونى) dir.

a-Hulvânî: sika'dan olup Hicrî (250) târihinde vefât etmiştir. *-Bu Hulvânî, İmâm Nâfî'nin birinci râvîsi olan Kâlûn'un ikinci tarîk'ı olan Hulvânî'dir ki her iki râvînin de, tarîk'ı olmuştur-*.

³⁴⁴ -Mevdûâtü'l-Ulûm, C.1.ss.476-480. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

³⁴⁵ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.143-144. İbn-i Cezerî.

b-Dâcûnî: Bu da sika'dan olup nakli ve zabd melekesi çok güzel olan bir imâmdır. Hicrî (324) târihinde, Raceb ayında vefât etmiştir.

B-İbn-i Zekvân: Asıl ismi, (أبو عمرو عبد الرحمن بن احمد بن بشر بن ذكوان) Ebû Amr Abdü'r-rahmân ibn-i Ahmed ibn-i Bişr **İbn-i Zekvân** El-Kuraşî Ed-Dimeşkî) dir. Remzi (م :Mîm) dir. Şâm kârî'lerinin şeyhi ve Şâm câmi'i olan Câmi'u'l-Emevî'nin imâmı idi. Hicrî (173) târihinde Âşûrâ' gününde doğmuş ve (242) târihinde Şevvâl ayında vefât etmiştir. Ebû Süleymân **Eyyûb ibn-i Temîm** Et-Temîmî Ed-Dimeşkî'nin vefâtından sonra, kırâet imâmlığı, kendisinde muntehî olmuşdur. Hocası olan bu zât'dan, kırâet'i, *-ardan-* öğrenmiştir.

İbn-i Zekvân, İmâm ibn-i Âmir'in kırâeti'ni, vâsıta-i sened ile rivâyet etmiştir. Şöyle ki: İbn-i Zekvân, Eyyûb ibn-i Temîm'den; Eyyûb ibn-i Temîm de, Ebû Amr **Yahyâ ibnü'l-Hâris Ez-Zimârî**'den; Yahyâ ibnü'l-Hâris Ez-Zimârî ise, kırâet'de ehl-i Şâm imâmı olan Abdü'llâh ibn-i Âmir'den öğrenip rivâyet etmiştir.³⁴⁶

Ebû Zer'a Ed-Dimeşkî, İbn-i Zekvân hakkında, "İbn-i Zekvân'ın zamânında Irak, Hicâz, Şâm, Mısır ve Hurâsân'da İbn-i Zekvân'dan daha iyi kırâet bilen bir kimse yok idi" der.³⁴⁷

İmâm ibn-i Âmir'den kırâet rivâyetinde bulunan İbn-i Zekvân'ın da iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (**Ahfeş**: أحفش) diğeri de (**Sûrî**: سوری) dir.

a-El-Ahfeş: Sika, zabd melekesi kuvvetli ve Şâm kârî'lerinin kırâet'de imâmı olup Hicrî (292) târihinde vefât etmiştir.

b-Es-Sûrî: Zabd melekesi kuvvetli ve kârî'lerin imâmı idi. Hicrî (307) târihinde Şâm'da vefât etmiştir.

5-İmâm Âsım

İsmi, (أبو بكر عاصم بن أبي النجود الأسدي الكوفي) Ebû Bekr **Âsım** ibn-i Ebi'n-Necûd El-Esedî El-Kûfî) dir. Kûfe kârî'lerinin kırâet'de imâmı

³⁴⁶ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1.ss.143-144. İbn-i Cezerî.

³⁴⁷ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1.ss.145. İbn-i Cezerî.

Mevzûâtü'l-Ulûm, C.1.ss.476-480. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

olup remzi (٥ :Nûn) dur. Kendisi, Kurrâ`-i Seb`a`dan beşincisi olup Kûfe`lidir. Hicrî (127) veyâ (128) târihinde Kûfe`de veyâ Şâm`a giderken Semâve`de vefât etmiştir. Büyük bir imâm olup Ebû Abdü`r-rahmân Es-Selemî`nin vefâtından sonra, Kûfe`de, riyâset-i kırâet kendisinde nihâyet bulmuştur. Fâdil, fasîhu`l-lisân ve Kur`ân okumakda -ses bakımından- nâsın en güzeli idi. Kendisi, Tâbiîn`den olup fesâhat, itkân, tahrîr ve tecvîd`i ğâyet iyi bilirdi. Hadîs sâhasında da, sika bir râvîdir.

İmâm Âsım, kırâet`i, Ebû Abdü`r-rahmân Abdü`llâh ibn-i Habîb ibn-i Rabîa Es-Selemî`den, Ebû Meryem Zerr ibn-i Hubeyş ibn-i Hubâşe El-Esedî`den ve Ebû Amr Sa`d ibn-i İlyâs Eş-Şeybânî`den öğrenip rivâyet etmiştir.

Bunlardan Ebû Abdü`r-rahmân Abdü`llâh ibn-i Habîb ibn-i Rabîa Es-Selemî, Abdü`llâh ibn-i Mes`ûd`dan, Usmân ibn-i Affân`dan, Ali ibn-i Ebî Tâlib`den, Ubeyy ibn-i Ka`b`dan ve Zeyd ibn-i Sâbit`den;

Ebû Amr Sa`d ibn-i İlyâs Eş-Şeybânî de, Abdü`llâh ibn-i Mes`ûd`dan;

Abdü`llâh ibn-i Mes`ûd, Usmân ibn-i Affân, Ali ibn-i Ebî Tâlib, Ubeyy ibn-i Ka`b ve Zeyd ibn-i Sâbit ise, Hazreti Muhammed *sallâ`llâhü aleyhi ve sellem`den öğrenip rivâyet etmişlerdir.*³⁴⁸

Ebû Bekr ibn-i Ayyâş, İmâm Âsım hakkında, “Ebû İshâk Es-Sübey`î`den işittim. -Kur`ân`ı, Âsım`dan daha iyi okuyan bir kimseyi görmedim” derdi.³⁴⁹

Abdü`llâh ibn-i Ahmed ibn-i Hanbel de, “Babama, Âsım`dan sual ettim. O da -Sika ve sâlih bir insandır- dedi.³⁵⁰ Tekrâr, -Hangi kırâet, sizce daha muhabbetlidir?- dedim. O da -Ehl-i Medîne kırâeti. Eğer o olmazsa Âsım kırâeti- dedi” der.³⁵¹

İmâm Âsım Hazretleri`nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi ( أبو بكر شعبة :Ebû Bekr Şu`be), diğeri de (حفص :Hafs) dir.

³⁴⁸ -En-Neşru fi`l-Kırâeti`l-Aşr, Cüz` ,1.ss.155. İbn-i Cezerî.

³⁴⁹ -En-Neşru fi`l-Kırâeti`l-Aşr, Cüz` ,1.ss.155. İbn-i Cezerî.

³⁵⁰ -En-Neşru fi`l-Kırâeti`l-Aşr, Cüz` ,1.ss.155. İbn-i Cezerî.

³⁵¹ -Mevdûâtü`l-Ulûm,C.1.ss.480-482. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

A-Ebû Bekr Şu'be: Asıl ismi, (أبو بكر شعبة بن عياش الأسدي الكوفي) :
Ebû Bekr Şu'be ibn-i Ayyâş El-Esedî) dir. Remzi (Sâd :ص) dir.
İsminde, *-ulemâ' arasında-* onüç'den fazla ihtilâf vâki' olmuştur ki en
sahîh olanı (شعبة :Şu'be) dir.³⁵² Bu bakımdan (Şu'be) ismi ile
ma'rûfdur. Hicrî (95) târihinde doğmuş ve (193) târihinde vefât etmiştir.
İlmi ile âmil âlim bir imâm idi.

Ebû Bekr Şu'be ibn-i Ayyâş, İmâm Âsım'ın kırâeti'ni, doğrudan
doğruya kendisinden *-ya'nî Kûfe imâmı olan İmâm Âsım'dan-* öğrenip
rivâyet etmiştir.³⁵³

İmâm Âsım'dan kırâet rivâyetinde bulunan Ebû Bekr Şu'be ibn-i
Ayyâş'ın da iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (يحيى بن آدم :Yahyâ ibn-i
Âdem), diğeri de (العليمي :El-Uleymî) dir.

a-Yahyâ ibn-i Âdem: Büyük bir imâm olup Hicrî (233) târihinde
vefât etmiştir.

b-El-Uleymî: Kırâeti sahîh ve zabd melekesi kuvvetli bir imâm olup
sika'dan idi. Hicrî (243) târihinde vefât etmiştir.

B-Hafs: Asıl ismi, (أبو عمرو حفص بن سليمان بن المغيرة الأسدي الكوفي البزاز)
: Ebû Amr **Hafs ibn-i Süleymân** ibnü'l-Muğîra El-Esedî El-Kûfî El-
Bezzâz) dir. Remzi (ع :Ayn) dir. Kendisi, bez satıcısı olduğu için "**El-
Bezzâz**" ismi verilmiştir. Hicrî (90) târihinde doğmuş ve *-sahîh kavle
göre-* (180) târihinde vefât etmiştir. İmâm Âsım'ın kırâeti'ni,
İmâm Âsım'ın ashâbının içerisinde- en iyi bilenlerden idi. Bir müddet
Bağdâd ve Mekke'de oturmuş, oralarda kırâet ile meşkul olmuştur.
İmâm Âsım'ın üvey oğludur.

Hafs ibn-i Süleymân, İmâm Âsım'ın kırâeti'ni, doğrudan doğruya
kendisinden *-ya'nî Kûfe imâmı ve kârî'i olan İmâm Âsım'dan-* öğrenip
rivâyet etmiştir.³⁵⁴

³⁵² -Ebû Bekr Şu'be İbn-i Ayyâş'ın ismindeki bu ihtilâflar için bak: Mevdûâtü'l-Ulûm,C.1.ss.480-
482. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

³⁵³ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1.ss.155. İbn-i Cezerî.

³⁵⁴ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1.ss.155. İbn-i Cezerî.

Yahyâ ibn-i Mu'în, Hafs ibn-i Süleymân hakkında, “Kırâet-i Âsım'dan rivâyet olunan sahîh rivâyet, Rivâyet-i Hafs'dır. Çünkü Hafs, Kırâet-i Âsım'ı, en iyi bilen bir zât idi” der.³⁵⁵

Ed-Dânî de, “Kırâet-i Âsım'ı öğrenip *-tilâvet yolu ile-* halka neşr eden, Hafs'dır” der.

İmâm âsım'dan kırâet rivâyetinde bulunan Hafs ibn-i Süleymân'ın da iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (عبيد بن الصباح : **Ubeyd ibnü's-Sabbâh**), diğeri de (عمرو بن الصباح : **Amr ibnü's-Sabbâh**) dır.

a-Ubeyd ibnü's-Sabbâh: Sâlih ve zabd melekesi kuvvetli bir kârî' olup Hicrî (235) târihinde vefât etmiştir.

b-Amr ibnü's-Sabbâh: Bu da zabd melekesi kuvvetli bir kârî' olup Hicrî (221) târihinde vefât etmiştir.

6-İmâm Hamze

İsmi, (ابو عمارة حمزة بن حبيب بن عمارة الكوفي الزيات) :Ebû Ammâra **Hamze ibn-i Habîb** ibn-i Ammâra El-Kûfî Ez-Zeyyât) dır. Zeytin yağı ticâreti ile meşkul olduğu için “**Ez-Zeyyât**” ismi ile de şöhet bulmuştur. Kur'ân'dan başka ilimler ile de *-bi'l-hâssa İlmü'l-Ferâid ve Arab dili ile de-* meşkul olmuş ve onlar hakkında da büyük bir vukûf peydâ etmiştir. Kurâ'-i Seb'a'dan altıncısı olup remzi (ف :Fâ') dır. Kırâet'de, İmâm Âsım ve El-A'meş'den sonra, Kûfe ehlinin imâmı olmuştur. Aynı zamanda Hadîs hâfızı idi. Hicrî (80) târihinde doğmuş ve *-sahîh kavle göre-* (156) târihinde Hilvân'da vefât etmiştir ki kabri oradadır. Sinni sebebi ile Sahâbe'ye yetişebilmiştir. Hattâ ba'zı sahâbe'yi görmüş olması da ihtimâl dâhilindedir. Kendisi, sika olup her bakımdan âlim ve ârif bir zât idi. Irak ileri gelenlerini Kûfe'ye celb ederek feyz alır feyz verirdi.

İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Hamze'ye, “İki şey' vardır ki onlarda, bize gâlibsın. Biz senin ile onlar hakkında münâzaa etmeyiz. Onlardan birisi **Kur'ân**, diğeri de **Ferâid**'dir” demiştir.³⁵⁶

³⁵⁵ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1.ss.156. İbn-i Cezerî.

³⁵⁶ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1.ss.166. İbn-i Cezerî.

Mevdûâtü'l-Ulûm,C.1.ss.482. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

Süfyân-i Sevrî de, İmâm Hamze hakkında, “Hamze, bütün nâs üzerine -Kur’ân ve Ferâid’de- ğâlib olmuştur” der.

İmâm Hamze, kırâet’i, *-ardan-* Ebû Muhammed Süleymân ibn-i Mihrân **El-A’meş**’den öğrenip rivâyet etmiştir. Aynı zamanda, Ebû Hamze **Humrân ibn-i A’yen**’den, **Ebû İshâk** Amr ibn-i Abdü’llâh Es-Sübey’î’den, Muhammed ibn-i Abdu’r-rahmân **İbn-i Ebî Leylâ**’dan, Ebû Muhammed **Talha** ibn-i Masraf El-Yâmî’den ve Ebû Abdü’llâh Ca’feru’s-Sâdık ibn-i **Muhammed El-Bâkır** ibn-i Zeyni’l-Âbidîn’den de öğrenip rivâyet etmiştir.

Bunlardan El-A’meş ve Talha, Ebû Muhammed Yahyâ ibn-i Vessâb El-Esedî’den; Yahyâ ibn-i Vessâb El-Esedî ise, Ebû Şibl **Alkame ibn-i Kays**’dan, **El-Esved ibn-i Yezîd** ibn-i Kays’dan, **Zerr ibn-i Hubeys**’den, **Zeyd ibn-i Veheb**’den, Ubeyd ibn-i Amr Es-Selmânî’den ve **Mesrûk ibnü’l-Ecda**’dan;

Humrân ibn-i A’yen, Ebu’l-Esved Ed-Deylemî’den, Ubeyd ibn-i Nudayle’den ve Muhammed El-Bâkır’dan; Ubeyd ibn-i Nudayle ise, Alkame ibn-i Kays’dan;

Ebû İshâk, Ebû Abdü’r-rahmân Es-Selemî’den, Zerr ibn-i Hubeys’den, **Âsım ibn-i Dumra**’dan, **El-Hâris** ibni Abdü’llâh El-Hemedânî’den; Âsım ve El-Hâris ise, Ali ibn-i Ebî Tâlib’den;

İbn-i Ebî Leylâ, **El-Minhâl** ibn-i Amr’dan ve ğayrisinden; El-Minhâl ise, Saîd ibn-i Cübeyr’den; Saîd ibn-i Cübeyr de, Abdü’llâh ibn-i Abbâs’dan;

Alkame ibn-i Kays, El-Esved ibn-i Yezîd, Zeyd ibn-i Veheb, Mesrûk ibnü’l-Ecda’, Âsım ibn-i Dumra ve El-Hâris de, Abdü’llâh ibn-i Mes’ûd’dan;³⁵⁷

Ca’feru’s-Sâdık, babası Muhammed El-Bâkır’dan; El-bâkır, babası Zeynü’l-Âbidîn’den; Zeynü’l-Âbidîn, babası El-Huseyn’den, El-Huseyn ise, babası Ali ibn-i Ebî Tâlib’den;

Ali ibn-i Ebî Tâlib ve Abdü’llâh ibn-i Mes’ûd ise, Hazreti Muhammed *sallâ’llâhü aleyhi ve sellem*’den öğrenip rivâyet etmişlerdir.³⁵⁸

³⁵⁷ -Zerr ibn-i Hubeys ile Ebû Abdü’r-rahmân Es-Selemî’nin, kırâet’i, kimlerden öğrendiği, İmâm Âsım bahsinde; Abdü’llâh ibn-i Abbâs’ın senedi de, İmâm İbn-i Kesîr bahsinde zikr edilmiştir.

³⁵⁸ -En-Neşru fi’l-Kırâeti’l-Aşr, Cüz’, 1.ss.165. Ebu’l-Hayr İbnü’l-Cezerî.

İmâm Hamze Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (**Halef**: خلف), diğeri de (**Hallâd**: خلاد) dır.

A-Halef: Asıl ismi (Ebû محمد خلف بن هشام البغدادي) Ebû Muhammed **Halef ibn-i Hişâm** El-Bezzâr El-Bağdâdî) dir. Remzi (Dâd: ض) dır. Kendisi, Bağdâd'lı olup Hicrî (150) târihinde doğmuş ve (229) târihinde Bağdâd'da vefât etmiştir. On yaşında iken Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiş ve onüç yaşında iken de talebe okutmaya başlamıştır. Kendisi sika'dan olup âlim, zâhid, âbid ve fâdıl bir zât idi.

Halef, İmâm Hamze'nin kırâeti'ni, vâsıta-i sened ile rivâyet etmiştir.³⁵⁹ Şöyle ki: Halef, Ebû İsâ Süleym ibn-i İsâ El-Kûfî'den; Süleym ibn-i İsâ El-Kûfî ise, kırâet'de Kûfe imâmı olan İmâm Hamze'den öğrenip rivâyet etmiştir.³⁶⁰

İmâm Hamze'den kırâet rivâyetinde bulunan Halef'in de, iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (ادریس الحداد : **İdrîsü'l-Haddâd**), diğeri de (ابن شاذان : **İbn-i Şâzân**) dır.

a-İdrîsü'l-Haddâd: Sika'dan olup zabd melekesi kuvvetli ve müttekî bir imâmdır. Hicrî (292) târihinde vefât etmiştir.

b-İbn-i Şâzân: Bu da sika'dan olup mühaddis ve kârî' bir zât'dır. Hicrî (286) târihinde vefât etmiştir.

B-Hallâd: Asıl ismi, (Ebû عيسى خلاد بن خالد الشيباني الكوفي) Ebû İsâ **Hallâd ibn-i Hâlid** Eş-Şeybânî El-Kûfî) dir. Remzi (Gâf: ق) dır. Kırâet'de, Kûfe kârî'lerinin imâmı olup sika, ârif, muhakkık, müttekî ve zabd melekesi kuvvetli bir zât'dır. Hicrî (220) târihinde vefât etmiştir. Kendisinden, bir çok kimseler *-ardan-* kırâet'i rivâyet etmişlerdir.

Hallâd, İmâm Hamze'nin kırâeti'ni, vâsıta-i sened ile rivâyet etmiştir.³⁶¹ Şöyle ki: Hallâd, Ebû Süleym İsâ ibn-i İsâ El-Kûfî'den,

³⁵⁹ -Burada, vâsıta-i sened olan zât, Ebû İsâ **Süleym ibn-i İsâ** ibn-i Süleym ibn-i Âmir ibn-i Gâlib El-Haneffî El-Kûfî'dir. Kûfe ehlinin, kırâet'de imâmı olup zabd melekesi kuvvetli bir zât idi. Hicrî (187) târihinde vefât etmiştir.

En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.166. İbn-i Cezerî.

³⁶⁰ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.165. İbn-i Cezerî.

³⁶¹ -Burada, vâsıta-i sened olan zât, *-Halef'de olduğu gibi-* yine Ebû İsâ Süleym ibn-i İsâ El-Kûfî'dir.

Süleym ibn-i Îsâ El-Kûfî ise, kırâet'de Kûfe imâmı olan İmâm Hamze'den öğrenip rivâyet etmiştir.³⁶²

İmâm Hamze'den kırâet rivâyetinde bulunan Hallâd'dan da, üç tarîk vardır ki bunlardan birisi (ابن الهيثم :**İbnü'l-Heysim**), diğeri (الوزان :**El-Vezzân**), öbürü de (الطلحي :**Ed-Dalhâ**) dır.

a-İbnü'l-Heysim: zabd melekesi kuvvetli bir zât olup Hicrî (249) târihinde vefât etmiştir.

b-El-Vezzân: Hallâd'ın ashâbının en seçkinlerinden olup Hicrî (250) târihlerinde vefât etmiştir.

c-Ed-Dalhâ: Sika ve zabd melekesi kuvvetli bir zât olup Hicrî (252) târihinde vefât etmiştir.

7-İmâm Kisâî

İsmi, أبو الحسن علي بن حمزة بن عبدالله بن بهمن بن فيروز الكسائي الكوفي (:Ebu'l-Hasen **Ali ibn-i Hamze** ibn-i Abdü'llâh ibn-i Behmen ibn-i Fîrûz **El-Kisâî** El-Kûfî) dir. Kurrâ'-i Seb'a'dan yedincisi olup zamânında Kırâet'de, nâsın imâmı idi. Remzi (ر :Râ') dır. Arab dili üzerinde de büyük ihtisâsı vardır. Kûfe'nin, en meşhûr nahv âlimlerindedir. Hârunu'r-Raşîd zamânında, Hârunu'r-raşîd ile birlikde Hurâsân'a giderken "Er-Rayy" kasabasının "Ranbûye" köyünde, *-tahmînen yetmiş yaşlarında olduğu halde-* Hicrî (189) târihinde vefât etmiştir. Aynı seyâhatte berâber bulunan ve Ebû Hanîfe'nin de en yakın arkadaşlarından olan meşhûr fakîh, İmâm Muhammed ibnü'l-Hasen de, aynı yerde ve aynı günde vefât etmiştir. Bu büyük kayıplar üzerine çok müteessir olan Hârûnu'r-raşîd, "*Biz, Rayy'da, fıkıh ile nahv'i, defn ettik*" demiştir.

İmâm Kisâî, kırâet'i; *-ardan-* Hamze ibn-i Habîb El-Kûfî'den öğrenip rivâyet etmiştir ki Hamze'nin senedi *-ya'nî kırâet'i, kimlerden öğrenip rivâyet ettiği-*, İmâm Hamze bahsinde zikr edilmiştir. İmâm Kisâî'den de, Ahmed ibn-i Hanbel ve Yahyâ ibn-i Mu'in gibi bir çok kimseler, kırâet'i öğrenip rivâyet etmişlerdir.

Kezâlik, İmâm Kisâî, kırâet'i, Muhammed ibni Abdü'r-rahmân ibn-i Ebî Leylâ'dan ve Îsâ ibn-i Umer El-Hemedâni'den de öğrenip rivâyet

³⁶² -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'. 1.ss.165. İbn-i Cezerî.

etmiştir. İsa ibn-i Umer El-Hemedânî ise, Âsım'dan, Talha ibn-i Masraf'dan, El-A'meş'den ve Ebû Bekr ibn-i Ayyâş'dan öğrenip rivâyet etmiştir.³⁶³

İmâm Kisâî, Ebû Bekr ibn-i Ayyâş'dan, İsmâîl ibn-i Ca'fer'den ve Zâide ibn-i Kaddâme'den de rivâyet-i hurûf etmiştir. Bunlardan, İsmâîl ibn-i Ca'fer ise, Şeybe ibn-i Nessâh'dan, Nâfi'den, Süleymân ibn-i Muhammed ibn-i Müslim ibn-i Cemmâz'dan ve İsa ibn-i Verdân'dan;³⁶⁴ Zâide ibn-i Kaddâme ise, El-A'meş'den öğrenip rivâyet etmiştir.³⁶⁵

Buraya kadar yapılan îzah ve senedlerden anlaşıldığına göre, İmâm Kisâî'nin kırâeti de, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e dayanmaktadır.

Yahyâ ibn-i Mu'în, İmâm Kisâî hakkında, “Ben iki gözüm ile, lehçe'de, Kisâî'den daha sâdık bir kimse göremedim” der.³⁶⁶

İmâm Şâfiû de, “Her kim ki *-nahv'de-* bilgisini iddiâ etse, o kimse, Kisâî'nin yetiştirdiklerindendir” der.

İmâm Kisâî Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (أبو الحارث : **Ebu'l-Hâris**), diğeri de (حفص الدوري : **Hafsu'd-Dûrî**) dir.

A-Ebu'l-Hâris: Asıl ismi, (أبو الحارث الليث بن خالد البغدادي) **Ebu'l-Hâris** El-Leys ibn-i Hâlid El-Bağdâdî dir. Remzi (س : **Sîn**) dir. İmâm Kisâî'nin ashâbından olup sika ve zabd melekesi kuvvetli bir zât'dır. Hicrî (240) târihinde vefât etmiştir.

Ebu'l-Hâris, İmâm Kisâî'nin kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden, -ya'nî Kûfe imâmı olan İmâm Kisâî'den- öğrenip rivâyet etmiştir. Kendisinden de bir çok kimseler *-ardan ve semâen-* rivâyet-i kırâet etmişlerdir.³⁶⁷

İmâm Kisâî'den kırâet rivâyetinde bulunan Ebu'l-Hâris'in de, iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (محمد بن يحيى : **Muhammed ibn-i Yahyâ**), diğeri de (سلمة بن عاصم : **Seleme ibn-i Âsım**) dir.

³⁶³ -İbn-i Ebî Leylâ, Âsım, Talha, ve El-Ameş'in senedleri, İmâm Hamze bahsinde; Ebû Bekr ibn-i Ayyâş'ın senedi ise, İmâm Âsım bahsinde zikr edilmiştir.

³⁶⁴ -Şeybe ile Nâfi'nin senedleri, İmâm Nâfi' bahsinde zikr edilmiştir. Süleymân ibn-i Muhammed ile İsa ibn-i Verdân'ın senedleri de, aşağıdaki bahislerde zikr edilecektir.

³⁶⁵ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.172. İbn-i Cezerî.

³⁶⁶ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.172. İbn-i Cezerî.

³⁶⁷ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.172. İbn-i Cezerî.

a-Muhammed ibn-i Yahyâ: Ebu'l-Hâris'in ashâbının seçkinlerinden olup zabd melekesi kuvvetli, muhakkık ve kârî' bir imâm idi. Hicrî (288) târihinde vefât etmiştir.

b-Seleme ibn-i Âsım: Arab Dili'ne ve Nahv'e vukûf ve hâkimiyeti vardır. Hicrî (270) târihlerinde vefât etmiştir.

Hafs: حفص بن عمر أبو عمر الدورى البغدادى ( ) Asıl ismi, **B-Hafsu'd-Dûrî:** Ebû Umer Ed-Dûrî El-Bağdâdî) dir. Remzi (ت: Tâ') dir. Bu zât, İmâm Ebû Amr'ın râvîleri arasında ismi geçen Hafs ibn-i Umer Ed-Dûrî'dir. Kendisi, her iki imâmın da *-ya'nî hem İmâm Ebû Amr'ın, hem de İmâm Kisâî'nin-* râvîsi olmuştur. Her iki imâmdaki remzi, ayrı ayrıdır. Tercüme-i hâline âid bilgi, İmâm Ebû Amr bahsinde zikr edilmiştir.

Hafsu'd-Dûrî, İmâm Kisâî'nin kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden *-ya'nî Kûfe imâmı olan İmâm Kisâî'den-* öğrenip rivâyet etmiştir.³⁶⁸ Kendisinden de bir çok kimseler, rivâyet-i kırâet etmişlerdir.

İmâm Kisâî'den kırâet rivâyetinde bulunan Hafsu'd-Dûrî'nin de, iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (جعفر بن محمد النُّصَيْبِي) **Ca'fer ibn-i Muhammed En-Nusaybî**), diğeri de (أبو عثمان الضرير) **Ebû Usmân Ed-Darîr**) dir.

a-Ca'fer ibn-i Muhammed En-Nusaybî: Kırâet'de, Nusaybin şeyhi olup Hicrî (307) târihlerinde vefât etmiştir.

b-Ebû Usmân Ed-Darîr: Zabd melekesi kuvvetli bir kârî' olup Hicrî (310) târihlerinde vefât etmiştir.

* * *

Buraya kadar zikr olunan şahıslar, Kırâet-i Seb'a imâmları ile bunların râvîleri ve bu râvîlerin tarîk'leridir. Bu yedi imâma, **“Eimme-i Seb'a”** da denir.

Mütevâtir Kırâet imâmılarından **“Eimme-i Aşere'den”** geriye kalan üç imâm da şunlardır:³⁶⁹

³⁶⁸ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.172. İbn-i Cezerî.

³⁶⁹ -Bu üç imâmın rivâyet ettiği kırâet de, *-yukarıda anlatıldığı gibi-* Mütevâtir Kırâet'lerdendir. Fakat Kırâet-i Seb'a derecesinde değildir. Bununla beraber ulemâ', bu üç imâmın kırâeti'nden her hangi biri ile de namaz kılınabileceğine cevâz vermişlerdir. Bunun için bu üç kırâet'den birisi ile kılınan namaz, sahîh olup fâsid olmaz.

8-İmâm Ebû Ca'fer

İsmi, (أبو جعفر يزيد بن القعقاع المخزومي المدني) :**Ebû Ca'fer** Yezîd ibnü'l-Ka'kâ' El-Mahzûmî El-Medenî) dir. Kurrâ'-i Aşere'den sekizincisi olup remzi (جم :Cim ve Ayn) dır. Kırâet'de, Medîne-i Münevvere kârî'lerinin imâmı olup Tâbiîn'in büyüklerindedir. Hicrî (130) veyâ (132) târihinde, Medîne-i Münevvere'de vefât etmiştir. Kendisi, takvâ sâhibi bir zât olup kırâet'i, Sahâbî'lerden öğrenmiştir.

İmâm Ebû Ca'fer, kırâet'i, mevlâsı (*efendisi*)³⁷⁰ olan **Abdü'llâh ibn-i Ayyâş** ibn-i Rabîa El-Mahzûmî'den, **Abdü'llâh ibn-i Abbâs** El-Hâşimî'den ve **Ebû Hurayra** Abdü'r-rahmân ibn-i Sahr Ed-Dûsî'den öğrenip rivâyet etmiştir.³⁷¹

Bunlardan Abdü'llâh ibn-i Ayyâş, Ubeyy ibn-i Ka'b'dan; Abdü'llâh ibn-i Abbâs ve Ebû Hurayra da, Ubeyy ibn-i Ka'b ile Zeyd ibn-i Sâbit'den; Ubeyy ibn-i Ka'b ile Zeyd ibn-i Sâbit ise, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den öğrenip rivâyet etmişlerdir.³⁷²

Cezerî, Ebû Ca'fer kırâeti'nin sahîh olduğunu söyleyerek “Bu kırâeti, ta'n edene veyâ şâzz'lardan sayana teaccüb ederim. Bunun ile Kırâet-i Seb'a arasında bir fark yokdur” der.

Ya'kûb ibn-i Ca'fer ibn-i Ebî Kesîr de, “Medîne-i Münevvere'de, nâsın imâmı, Ebû Ca'fer idi” der.

İmâm Mâlik de, “Ebû Ca'fer, sâlih bir insan idi” der.³⁷³

İmâm Ebû Ca'fer Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (ابن وردان :**İbn-i Verdân**), diğeri de (ابن جماز :**İbn-i Cemmâz**) dır.

³⁷⁰ -**Mevlâ**: Köle âzad eden. Bir kimse bir köleyi veyâ bir câriyeyi âzad edip o kimseyi hürriyetine kavuşturursa o kimse, âzad edilen o kimsenin mevlâsı (efendisi) olur.

³⁷¹ -Ba'zı kayıtlarda, “Ebû Ca'fer, kırâet'i, doğrudan doğruya Zeyd ibn-i Sâbit'den de okumuşdur” denilir. Cezerî, bu husûsun muhtemel ve doğru olabileceği kanaatindedir. Çünkü “Ebû Ca'fer, küçük iken Ümmühâtü'l-Mü'minîn'den Ümmü Seleme *radiye'llâhü anhá*'ya getirilmiş ve o da Ebû Ca'fer'in başını mesh ederek O'na hayır duâ etmiştir. Aynı zamanda Abdü'llâh ibn-i Umer ibnü'l-Haddab ile de namaz kılmışdır” der.

Ez-Zehbî ise, bu iddiâyı redd ederek Ebû Ca'fer'in, Zeyd ibn-i Sâbit'den kırâet'i öğrendiğinin doğru olmadığını söyler.

En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz' .1.ss.178. İbn-i Cezerî.

A.Ü.İlâhiyat Fakültesi Usûl-i Tefsîr Notları,ss.37. Prof. M.Tayyib Okıç.

³⁷² -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz' .1.ss.178. İbn-i Cezerî.

³⁷³ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz' .1.ss.178. İbn-i Cezerî.

A-İbn-i Verdân: Asıl ismi, (أبو الحارث عيسى بن وردان المدني) :Ebu'l-Hâris **Îsâ ibn-i Verdân** El-Medenî) dir. Remzi (عى :Ayn ve Ya') dır. Kırâet'de, Medîne-i Mnevvere kârî'lerinin baş imâmı olup zabd melekesi kuvvetli ve muhakkık bir zât idi. Hicrî (160) târihlerinde vefât etmiştir.

İbn-i Verdân, İmâm Ebû Ca'fer'in kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden -ya'nî kırâet'de Medîne-i Münevvere kârî'lerinin imâmı olan Ebû Ca'fer'den- öğrenip rivâyet etmiştir.³⁷⁴

İmâm Ebû Ca'fer'den kırâet rivâyetinde bulunan Îsâ İbn-i Verdân'ın da, iki târik'ı vardır ki bunlardan birisi (El-Fadl :الفضل), diğeri de (Hibetü'llâh :هبة الله) dır.

a-El-Fadl: Âlim, sika ve büyük bir imâm olup Hicrî (290) târihinde vefât etmiştir.

b-Hibetü'llâh: Zabd melekesi kuvvetli, itkân ve adâleti ile meşhûr bir kârî' olup Hicrî (350) târihlerinde vefât etmiştir.

B-İbn-i Cemmâz: Asıl ismi, (سليمان بن مسلم بن حمّاز الزهري المدني) :Süleymân ibn-i Müslim **ibn-i Cemmâz** Ez-Zührî El-Medenî) dir Remzi (حم :Cîm ve Mîm) dir. Kırâet'de, Medîne-i Münevvere kârî'lerinin imâmı olup zabd melekesi kuvvetli bir zât idi. Hicrî (170) veyâ (175) târihlerinde vefât etmiştir.

İbn-i Cemmâz, İmâm Ebû Ca'fer'in kırâeti'ni doğrudan doğruya kendisinden -ya'nî kırâet'de Medîne-i Münevvere kârî'lerinin imâmı olan Ebû Ca'fer'den- öğrenip rivâyet etmiştir.³⁷⁵

İmâm Ebû Ca'fer'den kırâet rivâyetinde bulunan İbn-i Cemmâz'ın da iki târik'ı vardır ki bunlardan birisi (El-Hâşimî :الهاشمي), diğeri de (Ebû Amr Ed-Dûrî :أبو عمرو الدوري) dır.

a-El-Hâşimî: Sika ve zabd melekesi kuvvetli bir kârî' olup Hicrî (219) târihinde, Bağdâd'da vefât etmiştir.

³⁷⁴ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.178. İbn-i Cezerî.

³⁷⁵ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz'.1.ss.178. İbn-i Cezerî.

b-Ebû Amr Ed-Dûrî: Bu da, sıkı ve zabd melekesi kuvvetli bir zât olup Hicrî (246) târihinde vefât etmiştir. *-Bu zât, İmâm Ebû Amr bahsinde zikri geçen ve İmâm Ebû Amr'ın birinci râvîsi olan Ed-Dûrî'dir. Kendisi, hem İmâm Ebû Amr'ın râvîsi, hem de İmâm Ebû Ca'fer'den ibn-i Cemmâz'ın tarîk'i olmuştur.-*

9-İmâm Ya'kûb

İsmi, (أبو محمد يعقوب بن اسحاق الحضرمي البصري):Ebû Muhammed **Ya'kûb ibn-i İshâk** El-Hadramî El-Basrî) dir. Kendisi, Basra'lı olup zamânının en kudretli âlimlerindedir. Kırâet'de, Basra'lıların imâmı olup Kurrâ'-i Aşere'den dokuzuncusudur. Remzi (يع :Yâ' ve Ayn) dır. Kırâet'i, en çok Basra'da revaç bulmuştur. Nahv ilminde de büyük vukûfu vardır. Seksen veyâ seksensekiz yıl kadar yaşamış olup Hicrî (205) târihinde vefât etmiştir. İmâm Ebû Amr'dan sonra Riyâset-i Kur'ân, kendisinde müntehî olmuştur. Basra Câmîi'nin imâmı olup âlim, sâlih ve sika bir zât idi. Kırâet'i, *-ardan-* bir çok kimselerden öğrenmiştir. Kendisinden de, bir çok kimseler *-ardan-* rivâyet-i kırâet etmişlerdir.

İmâm Ya'kûb, kırâet'i, Ebu'l-Münzir **Selâm ibn-i Süleymân** El-Müznî'den, **Şihâb ibn-i Şerîfe**'den, Ebû Yahyâ **Mehdî ibn-i Meymûne** El-Mu'vilî'den ve **Ebu'l-Eşheb** Ca'fer ibn-i Hayyân El-U'dâridî'den öğrenip rivâyet etmiştir.

Bunlardan Selâm ibn-i Süleymân, İmâm Âsım El-Kûfî'den, İmâm Ebû Amr'dan,³⁷⁶ Ebu'l-Müceşşer **Âsım ibnü'l-A'câc El-Cuhdurî** El-Basrî'den ve Ebû Abdü'llâh **Yûnüs ibn-i Ubeyd** ibn-i Dînâr El-A'bkasî'den; Âsım ibnü'l-A'câc El-Cuhdurî de, El-Hasenü'l-Basrî'den ve Süleymân ibn-i Katte Et-Tiyâmî'den,³⁷⁷ Süleymân ibn-i Katte Et-Tiyâmî ise, Abdü'llâh ibn-i Abbâs'dan,³⁷⁸ Yûnüs ibn-i Ubeyd de, El-Hasenü'l-Basrî'den;

Şihâb ibn-i Şerîfe, Ebû Abdü'llâh **Hârûn ibn-i Mûsâ** El-İtkî'den ve **El-Mu'lâ ibn-i İsâ**'dan; El-Mu'lâ ibn-i İsâ, Âsım ibnü'l-A'câc El-Cuhdurî'den; Hârûn ibn-i Mûsâ da, Âsım ibnü'l-A'câc El-Cuhdurî'den, İmâm Ebû Amr'dan³⁷⁹ ve Abdü'llâh ibn-i Ebî İshâk El-Hadramî'den;

³⁷⁶ -Bu ikisinin, ya'nî İmâm Âsım El-Kûfî ile İmâm Ebû Amr'ın senedleri, İmâm Âsım ve İmâm Ebû Amr bahsinde zik edilmiştir.

³⁷⁷ -El-Hasenü'l-Basrî'nin senedi, İmâm Ebû Amr bahsinde zikr edilmiştir.

³⁷⁸ -Abdü'llâh ibn-i Abbâs'ın senedi, İmâm Nâfi' bahsinde zikr edilmiştir.

³⁷⁹ -Âsım ibn-i A'câc El-Cuhdurî ile İmâm Ebû Amr'ın senedi, yukarıda zikr edildi.

Abdü'llâh ibn-i Ebî İshâk El-Hadramî ise, Yahyâ ibn-i Ya'mer'den ve Nasr ibn-i Âsım'dan,³⁸⁰

Mehdî ibn-i Meymûne, Şuayb ibnü'l-Haccâb'dan; Şuayb ibnü'l-Haccâb ise, Ebu'l-Âliye Er-Riyâhî'den;³⁸¹

Ebu'l-Eşheb, **Ebû Racâ** İmrân ibn-i Milhân El-U'dâridî'den; Ebû Racâ da, Ebû Mûse'l-Eş'arî'den; Ebû Mûse'l-Eş'arî ise, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den öğrenip rivâyet etmişlerdir.³⁸²

Ebû Hâtim Sicistânî, İmâm Ya'kûb hakkında, “Ben, Ya'kûb'un *-Kur'an ihtilâflarında, harflerinde ve nahv'de-* herkesden âlim olduğunu, Hurûf-i Kur'an'ı ve Hadîs-i fukahâ'yı rivâyetde, cümleden kavi olduğunu gördüm” der.

Ebû Amr Ed-Dânî de, “Basriyyûn, *-İmâm Ebû Amr'dan sonra-* Ya'kûb'a uyarak O'nun mezhebini ihtiyâr etti” der.³⁸³

Diğer bir çok âlimler de, İmâm Ya'kûb'un sıdk ve takvâ sâhibi bir insan olduğuna inanarak kırâeti'nin her vechile sahîh olduğunu, her cihetten *-hakikaten-* âlim ve fâdıl bir zât bulunduğunu kabûl ve tasdîk ederler.

İmâm Ya'kûb Hazretleri'nin iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (**Ruveys**: رويس), diğeri de (**Ravh**: روح) dır.

A-Ruveys: Asil ismi, (**Ebû Abdullah Muhammed bin al-mutokl al-basri**) :Ebû Abdü'llâh Muhammed ibnü'l-Mütevekkil El-Lü'lûî El-Basrî) dir ki (**Ruveys**) ismi ile ma'rûfdur. Remzi (**Yâ'**: يس ve **Sîn**) dir. Kırâet'de, mâhir bir imâm olup zabd melekesi kuvvetli bir zât'dır. Hicrî (238) târihinde, Basra'da vefât etmiştir.

Ruveys, İmâm Ya'kûb'un kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden *-ya'nî kırâet'de,* Basra kârî'lerinin imâmı olan İmâm Ya'kûb'dan öğrenip rivâyet etmiştir.³⁸⁴

³⁸⁰ -Yahyâ ibn-i Ya'mer ile Nasr ibn-i Âsım'ın senedleri, İmâm Amr bahsinde zikr edilmiştir.

³⁸¹ -Ebu'l-Âliye Er-Riyâhî'nin senedi, İmâm Ebû Amr bahsinde zikr edilmiştir.

³⁸² -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.185-186. İbn-i Cezerî.

³⁸³ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.186. İbn-i Cezerî.

³⁸⁴ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.185. İbn-i Cezerî.

İmâm Ya'kûb'dan kırâet rivâyetinde bulunan Ruveys'in de, bir tarîk'ı vardır ki o da (التمار : **Et-Temmâr**) dır.

a-Et-Temmâr: Kırâet'de, Basra kârî'lerinin imâmı olup Hicrî (300) târihlerinde vefât etmiştir.

B-Ravh: Asıl ismi (أبو الحسن روح بن عبدالمؤمن الهذلي البصري) Ebu'l-Hasen **Ravh ibn-i Abdü'l-mü'min** El-Huzelî El-Basrî) dir. Remzi (حه :Hâ ve hâ') dır. Sika ve zabd melekesi kuvvetli bir kârî' olup Hicrî (234) veyâ (235) târihinde vefât etmiştir.

Ravh ibn-i Abdü'l-mü'min, İmâm Ya'kûb'un kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden -ya'nî kırâet'de, Basra kârî'lerinin imâmı olan İmâm Ya'kûb'dan- öğrenip rivâyet etmiştir.³⁸⁵

İmâm Ya'kûb'dan kırâet rivâyetinde bulunan Ravh ibn-i Abdü'l-mü'min'in de, iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (ابن وهب : **İbn-i Veheb**), diğeri de (الزبيرى : **Ez-Zübeyrî**) dir.

a-İbn-i Veheb: Sika, ârif ve zabd melekesi kuvvetli bir zât olup Hicrî (270) târihlerinde vefât etmiştir.

b-Ez-Zübeyrî: Bu da, sika ve fakîh bir kârî' olup Hicrî (300) târihlerinde vefât etmiştir.

10-İmâm Halefü'l-Âşir

İsmi (أبو محمد خلف بن هشام البغدادي) Ebû Muhammed **Halef ibn-i Hişâm** El-Bezzâr El-Bağdâdî) dir. Bu zât, yukarıda İmâm Hamze'nin ravîsi olarak adı geçen Halef ibn-i Hişâm El-Bezzâr El-Bağdâdî'dir. Kendisi, İmâm Hamze'nin kırâeti'ni, *-İmâm Hamze bahsinde de zikr edildiği gibi-* Süleym ibn-i İsâ El-Kûfî'den almıştır. Bununla berâber bu ilmi, diğeri ba'zı kırâet âlimlerinden de öğrenmiştir. Kendisi, Bağdâd'lı olup Kurrâ'-i Aşere'den onuncusudur. Hicrî (150) târihinde doğmuş ve (229) târihinde Bağdâd'da vefât etmiştir. Kırâet'de, başlıca bir imâm olup remzi (حل :Hâ' ve Lâm) dır. On yaşında iken Kur'ânı Kerîm'i hıfz

³⁸⁵ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.185. İbn-i Cezerî.

etmiş ve onüç yaşında iken de talebe okutmaya başlamıştır. Kendisi, sika'dan olup âlim, zâhid, âbid ve fâdil bir zât'dır.

İmâm Halefû'l-Âşir, kırâet'i, -*İmâm Hamze bahsinde de zikr edildiği gibi*- Süleym ibn-i İsâ El-Kûfî'den öğrenip rivâyet etmiştir ki Süleym ibn-i İsâ El-Kîfî'nin senedi, İmâm Hamze bahsinde zikr edilmiştir.

Bundan başka Ya'kûb ibn-i Halîfetü'l-A'sâ'dan, Ebû Zeyd Saîd ibn-i Evsü'l-Ensârî'den ve Ebânü'l-A'ddâr'dan da öğrenip rivâyet etmiştir. Ya'kûb ibn-i Halîfetü'l-A'sâ, Saîd ibn-i Evsü'l-Ensârî ve Ebânü'l-A'ddâr da, İmâm Âsım'dan öğrenip rivâyet etmişlerdir ki İmâm Âsım'ın senedi, İmâm Âsım bahsinde zikr edilmiştir.³⁸⁶

Bu îzahlardan da anlaşıldığına göre, İmâm Halefû'l-Âşir'in de kırâet'deki senedi, Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem'e* dayanmaktadır.

İmâm Halefû'l-Âşir Hazretleri'nin de iki râvîsi vardır ki bunlardan birisi (اسحاق الوراق) :**İshâku'l-Verrâk**, diğeri de (ادريس الحداد) :**İdrîsü'l-Haddâd**) dır.

A-İshâku'l-Verrâk: Asıl ismi (أبو يعقوب اسحاق بن ابراهيم الوراق المروزي) Ebû Ya'kûb **İshâk** ibn-i İbrâhîm **El-Verrâk** El-Mervezî El-Bağdâdî) dir. Remzi (سح :Sîn ve Hâ) dır. Kırâet'de imâm olup sika ve zabd melekesi kuvvetli bir zât'dır. Hicrî (286) târihinde vefât etmiştir.

İshâku'l-Verrâk, İmâm Halefû'l-Âşir'in kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden -ya'nî İmâm Halefû'l-Âşir'den- öğrenip rivâyet etmiştir.³⁸⁷

İmâm Halefû'l-Âşir'den kırâet rivâyetinde bulunan İshâku'l-Verrâk'ın da, iki tarîk'ı vardır ki bunlardan birisi (ابن أبي عمر) :**İbn-i Ebî Umer**), diğeri de (محمد بن اسحاق) :**Muhammed ibn-i İshâk**) dır.

a-İbn-i Ebî Umer: Sâlih bir kârî' olup Hicrî (352) târihinde vefât etmiştir.

³⁸⁶ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.191. İbn-i Cezerî.

³⁸⁷ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.190. İbn-i Cezerî.

b-Muhammed ibn-i İshâk: Bu da, İshâku'l-Verrâk'ın tarîk'lerinden olup Hicrî (290) târihlerinde vefât etmiştir.

B-İdrîsü'l-Haddâd: Asıl ismi (أبو الحسن ادریس بن عبدالکریم) الحداد: Ebu'l-Hasen **İdrîs** ibn-i Abdü'l-kerîm **El-Haddâd**) dır. Bu zât, İmâm Hamze'nin râvîsi olan Halef ibn-i Hişâm'ın tarîk'ı, İdrîsü'l-Haddâd'dır. Buna dâir bilgi, İmâm Hamze bahsinde zikr edilmiştir. Kendisi, sika'dan olup zabd melekesi kuvvetli ve müttekî bir imâmdır. Hicrî (292) târihinde vefât etmiştir. Remzi (سہ :Sîn ve Hâ') dır.

İdrîsü'l-Haddâd, İmâm Halefü'l-Âşir'in kırâeti'ni, doğrudan doğruya kendisinden -ya'nî İmâm Halefü'l-Âşir'den- öğrenip rivâyet etmiştir.³⁸⁸

İmâm Halefü'l-Âşir'den kırâet rivâyetinde bulunan İdrîsü'l-Haddâd'ın da, bir tarîk'ı vardır ki o da (الشطی :Eş-Şeddâ) dır.

a-Eş-Şeddâ: Zabd melekesi kuvvetli ve itkân sâhibi bir kârî' olup Hicrî (370) târihlerinde vefât etmiştir.

Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarının isimleri ve rumuzları

- 1- نافع.....(ا).....قالون.....(ب).....ورث.....(ج)
- 2- ابن كثير.....(د).....بزي.....(ه).....قتيل.....(ز)
- 3- ابي عمرو.....(ح).....دوري.....(ط).....سوسي.....(ي)
- 4- ابن عامر.....(ك).....خشام.....(ل).....ابن زكوان.....(م)
- 5- عاصم.....(ن).....ابو بكر شعبة.....(ص).....حفص.....(ع)
- 6- حمزة.....(ف).....خلف.....(ض).....خالد.....(ق)
- 7- كسائي.....(ر).....ابي الحارث.....(س).....دوري.....(ت)
- 8- ابو جعفر.....(جع).....عيسى بن ورداد.....(عى).....سليمان بن جمار.....(جم)
- 9- شيخ يعقوب.....(يع).....رويس.....(يس).....روح.....(هه)
- 10- خلف عاشر.....(خل).....اسحاق.....(سح).....ادريس.....(سه)

³⁸⁸ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz', 1.ss.190. Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî.

Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmîlarına göre, medd'lerin çekilme miktarları

فصل فی قدر المَدَّات

قُرْآنِ كَرِيمِكَ اَوْلَيْتَنَدُنْ نِصْفِيْنَهْ ذَكَ مَدَّاتِي.....قُرْآنِ كَرِيمِكَ نِصْفِيْنَدُنْ اٰخِرَهْ ذَكَ مَدَّاتِي ذَهْ شُو.
شُو تَرْتِيْبِ اُوْرَزَهْ مَدَّ اَيْدِرْلُوْ.....تَرْتِيْبِ. اُوْرَزَهْ مَدَّ اَيْدِرْلُوْ. بُوكَا مَرْتَبَتِيْنُ ذَهْ ذَنْبِرُ

..مِقْدَارِ اَلْفٍ.....اِمَامَلَرُ وُرَاوِيْلَرِي.....مِقْدَارِ اَلْفٍ...

.....بِمَدِّ الْمَدِّ الْمُنْفَصِلِ كَقَوْلِهِ تَعَالَى قَالُوا آمَنَّا.....

- 1....وقدر الف تارة.....ب د ح جع يع.....وقدر الف تارة...1
- 2....وقدر الفين تارة اخرى.....ب ط.....وقدر ثلث الفات تارة اخرى...3
- 5....وقدر خمس الفات.....ج ف.....وقدر خمس الفات...5
- 3....وقدر ثلث الفات.....ك ر حل.....وقدر ثلث الفات...3
- 4....وقدر اربع الفات.....ن.....وقدر اربع الفات...3

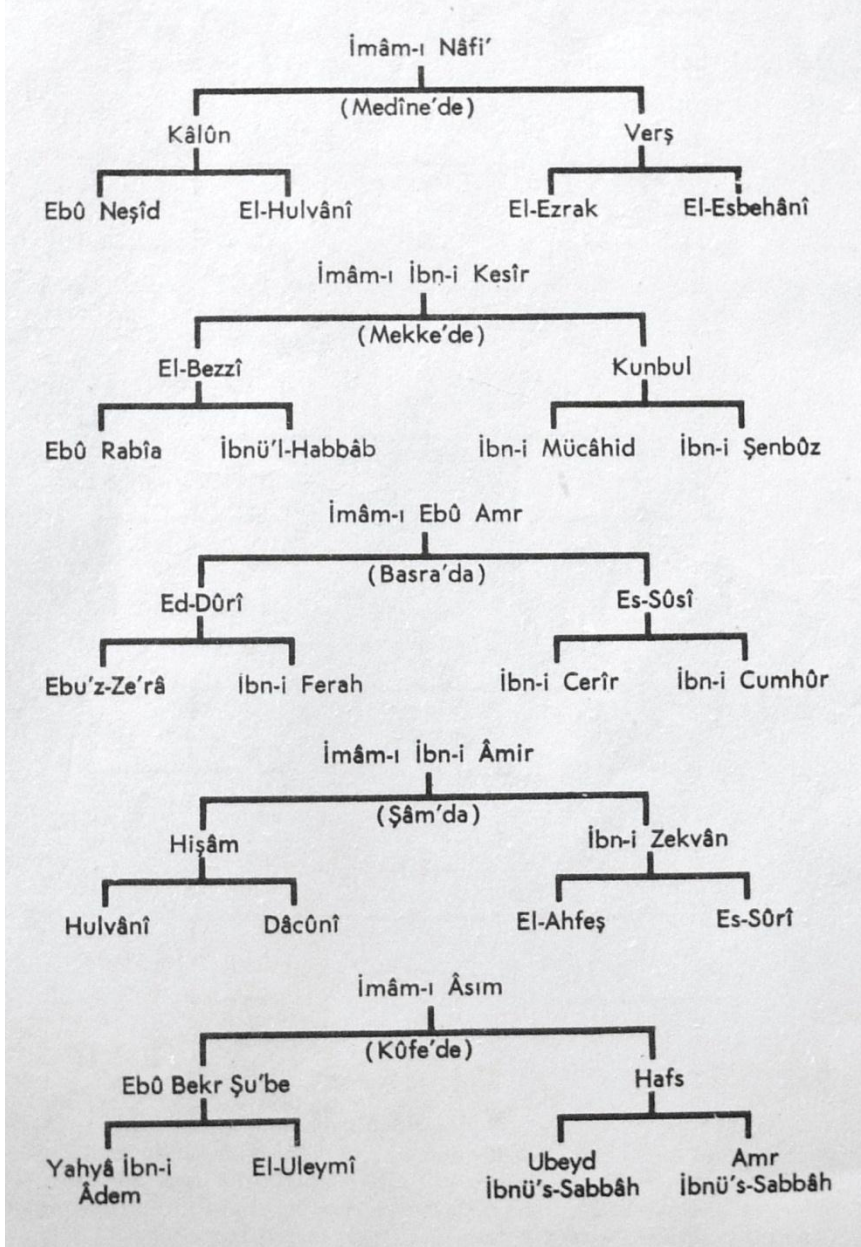
.....بِمَدِّ الْمَدِّ الْمُنْفَصِلِ كَقَوْلِهِ تَعَالَى سِوَاءَ عَلَيْهِمْ.....

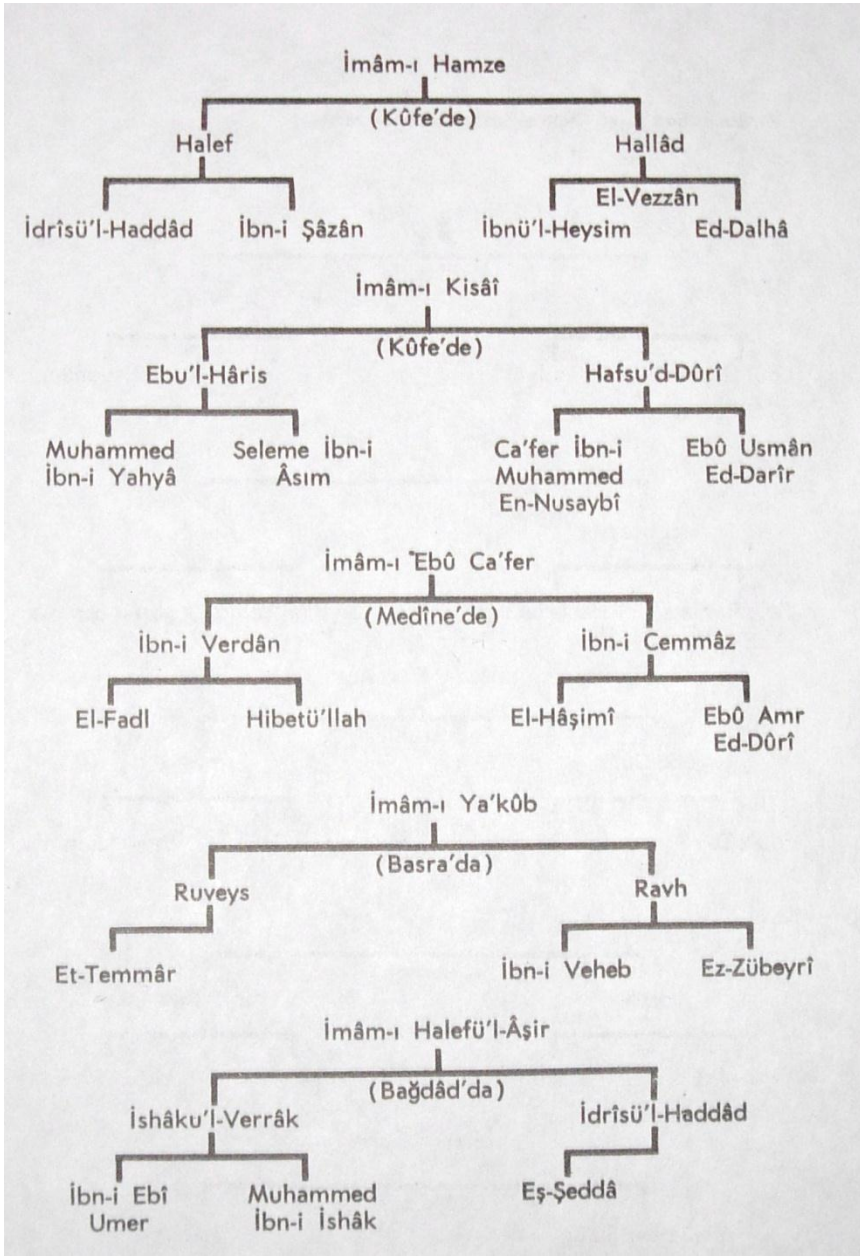
- 2....وقدر الفين.....ب د ح جع يع.....وقدر الفين...2
- 5....وقدر خمس الفات.....ج ف.....وقدر خمس الفات...5
- 3....وقدر ثلث الفات.....ك ر حل.....وقدر ثلث الفات...3
- 4....وقدر اربع الفات.....ن.....وقدر اربع الفات...3

.....وكلهم بِمَدِّ الْمَدِّ الْاَلَزْمِ قدر اربع الفات على كلا التقديرين كقوله تعالى الْحَاقَّةُ.....

Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarının şeması

✱

Yukarıdaki izahlardan da anlaşıldığı vechile, **Kırâet-i Seb'a** ve **Aşere** imâmlarının kırâet'leri, Ashâb-ı Kirâm ve Tâbiîn arasında bulunan en

meşhûr kurrâ'lar vâsıtasiyle Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'e vâsıl olmaktadır. Binâen-aleyh Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti ile meşkul olan bu zevât'ı da kısaca gözden geçirmek fâideli olacaktır.

Ashâb-i Kirâm arasında bulunan en meşhûr kurrâ'lar

Ashâb-i Kirâm'dan Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti ile meşkül olan kurrâ'lar iki kısımdır:

A-Kur'ân-ı Kerîm'i, bi'z-zât Hazreti Muhammed *sallâ'llâhü aleyhi ve sellem*'den öğrenerek kurrâ'lık mertebesine vâsıl olan Sahâbî'lerdir:

1-Ebû Bekri's-Sıddîk,	<i>radiye'llâhü Teâlâ anh</i>
2-Umer ibnü'l-Haddâb,	“ “ “
3-Usmân ibn-i Affân,	“ “ “
4-Ali ibn-i Ebî Tâlib,	“ “ “
5-Ubeyy ibn-i Ka'b,	“ “ “
6-Zeyd ibn-i Sâbit,	“ “ “
7-Abdü'llâh ibn-i Mes'ûd,	“ “ “
8-Ebu'd-Derdâ',	“ “ “
9-Ebû Mûse'l-Eş'arî,	“ “ “

B-Kur'ân-ı Kerîm'i, Ashâb-ı Kirâm'dan öğrenerek kurrâ'lık mertebesine vâsıl olan Sahâbî'lerdir ki bunların da en meşhûrları şunlardır:

1-Abdü'llâh ibn-i Abbâs	<i>radiye'llâhü anh</i>
2-Ebû Hurayra	<i>radiye'llâhü anh</i>
3-Abdü'llâh ibn-i Sâib El-Mahzûmî	<i>radiye'llâhü anh.</i>

Bu oniki kişi, Ashâb-i kirâm arasında Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti ile meşkül olan en meşhûr kurrâ'lardır ki hepsi de sika'dır. Kur'ân-ı Kerîm, bunlar vâsıtasiyle Tâbiîn'e vâsıl olmuştur.³⁸⁹

Tâbiîn arasında bulunan en meşhûr kurrâ'lar

Tâbiîn'den olup Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti ile meşkül olan kurrâ'lar da, kırâet'i, Ashâb-i Kirâm arasında bulunan kurrâ'lardan öğrenip rivâyet etmişlerdir. Bunların sayıları çok olup ekseriyetinin isimleri, yukarıdaki bahislerde zikr edilmiştir.

³⁸⁹ -Ashâb-i Kirâm arasında bulunan bu zevât hakkında ma'lûmat için bak: Mevdûâtü'l-Ulûm, İlm-i Kırâet bahsi, C.1.ss.444-507. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

Tâbiîn'den olan bu kurrâ'lar, ekseriyetle Mekke, Medîne, Kûfe, Basra ve Şâm'da toplanmış olduklarından, beş gurup altında incelenirler.³⁹⁰

Bu guruplar içerisinde bulunan ba'zı kurrâ'lar, Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti üzerinde gâyet büyük bir hassâsiyyet ile çalışmışlar ve o mintika ehlinin kırâet'de imâmı olmuşlardır ki bu husûslar, yukarıdaki bahislerde anlatılmışdır.

İlm-i kırâet ile uğraşan tasnif erbâbı

Buraya kadar anlatılan Kırâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarından sonra, **İlm-i Kırâet** ile uğraşan tasnif erbâbının meşhûrlarını da kısaca zikr etmek fâideli olacaktır. Bunların en meşhûrları şunlardır:

1- (أبو عمرو عثمان بن سعيد الداني): Ebû Amr Usmân ibn-i Saîd Ed-Dânî)

Zabd melekesi kuvvetli bir hâfız'dır. Hicrî (371) târihinde doğmuş ve (444) târihinde Endülüs'ün Dâniye kasabasında vefât etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'e âid ilimlerde, Kur'ân'ın rivâyet ve tefsîr'inde, tarîk'lerinde, meânî'sinde ve iğrâb'ında selâhiyetli bir imâmdır. Mâlikî Mezhebi'ne mensûb olup zamânının en yüksek bir ilim adamıdır. Te'lif ettiği eserlerin en meşhûru (التيسير) **Et-Teysîr** dir.³⁹¹

2- (أبو القاسم القاسم بن فيرة الشاطبي): Ebu'l-Kâsım El-Kâsım ibn-i Fiyûre Eş-Şâdîbî)

Âlim ve ârif bir zât olup Arab dilini gâyet iyi bilirdi. Kur'ân'da ve lûgat'de imâmdır. Gözleri a'mâ, fakat kalbi açık, zâhir ve bâtın ilimlerde mâhir bir zât'dır. Hadîs'leri, en iyi bir şekilde tetkîk edip hıfz eden bir âlimdir. Kerâmet sâhibi olduğu rivâyet edilir. Şâfîî Mezhebi'ne mensûb olup Hicrî (538) târihinde Endülüs'ün Şâdîbe köyünde doğmuş ve (590) târihinde Mısır'da (*Kâhira'da*) vefât etmiştir. Te'lif ettiği eserlerin en meşhûru, (قصيدة لامية وراثية) **Kasîde-i Lâmiye ve Râiye** dir.³⁹²

3- (أبو الحسن علي بن محمد بن عبد الصمد السخاوي): Ebu'l-Hasen Ali ibn-i Muhammed ibn-i Abdü's-Samed Es-Sehâvî)

³⁹⁰ -Tâbiîn arasında bulunan en meşhûr kurrâ'lar ve bunların gurupları hakkında ma'lûmat için bak: Mevdûâtü'l-Ulûm, İlm-i Kırâet bahsi, C.1.ss.444-507. Taşköprülü Zâde Ahmed Efendi.

³⁹¹ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1. ss. 58. 34. İbn-i Cezerî.

³⁹² -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1. ss. 61. İbn-i Cezerî.

Âlim, fâdıl ve ârif bir zât olup Şâm Câmii'nde kırk yıldan fazla kırâet okutmuştur. Nahv, lügat ve edeb ilimlerini gâyet iyi bilirdi. Hicrî (558) veyâ (559) târihinde Mısır'ın Sehâve kasabasında doğmuş ve (643) târihinde Şâm'da vefât etmiştir. Bir çok eserleri ve şerh'leri vardır.³⁹³

4- (ابو اسحاق ابراهيم بن عمر الجعفرى): Ebû İshâk İbrâhîm ibn-i Umer El-Ca'birî)

Sika ve fakîh bir zât olup Hicrî (640) târihinde Ca'bir Kalesi'nde doğmuş ve (732) târihinde vefât etmiştir. Kırâet-i Seb'a ve Aşere'yi, bir çok kimselerden öğrenmiştir. Büyük bir âlim olup kırâet ve Hadîs'deki ricâlin isimlerini tasnif etmiştir.³⁹⁴

5- (أبو الخير محمد بن محمد الجزرى): Ebu'l-Hayr Muhammed ibn-i Muhammed El-Cezerî)

“Ebu'l-Hayr” ismi ile ma'rûf olan bu zât, Hicrî (751) târihinde Ramazân-ı Şerîf ayının yirmibeşinci gecesi doğmuş ve (833) târihinde Şîrâz'da vefât etmiştir. Onuç yaşında iken Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmiş ve ondört yaşında da Hatm-i Kur'ân ile namaz kıldırılmıştır. Şâm ve Mısır'da, bir çok kimselerden Kırâet-i Seb'a ve Aşere'yi öğrenmiştir. Kendisinden de, bir çok zevât, kırâet'i, öğrenmişlerdir. Hadîs, Fıkıh, Usûl, Meânî ve Beyân ile de meşkul olmuştur. Bir müddet de Şâm'da vâli'lik yapmıştır.

Timurlenk, Hicrî (805) târihinde Şâm havâlisini zabd edince, Cezerî'yi de yanına alarak Mâverâünnehir'in Keş şehrine götürmüş, oradan da Semerkand'a göndermiştir. Bu vesîle ile bir çok kimseler, kendisinden feyz almışlardır.

Bi'l-âhare Timurlenk vefât edince oradan ayrılarak Hurâsân, Herat, İsfehân, Şîraz, Basra ve Medîne-i Münevvere şehirlerinde bulunmuştur. “En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr” adlı meşhûr eserini, Medîne-i Münevvere'de yazmıştır. Bundan başka bir çok te'lîf eserleri vardır. Bi'l-âhare Şîrâz şehrine avdet ederek orada vefât etmiştir.

Çocukları da kendisi gibi ilim, irfân ve hıfz sâhibi kimseler olarak yetişmişler, bir çok büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.³⁹⁵

³⁹³ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1. ss. 63-97. İbn-i Cezerî.

³⁹⁴ -En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr, Cüz',1. ss. 64. İbn-i Cezerî.

³⁹⁵ -Ebu'l-Hayr İbnü'l-Cezerî'nin “En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr” adlı kitabının ön sözünden.

6-Dürr-i Yetîm

Musannif (*müellif*), aslen Balıkesir’lidir. Pîr Ali Hazretleri’nin oğludur. Pîr Ali Hazretleri, zamânının Ecille-i evliyâ’sından olup kabri ziyâret-gâh enâm’dır. Balıkesir’in Yaşçeşme kabristanında medfundur. İstanbul meşâhir-i ulemâ’sından Hacı Hâfız Ahmed Şâkir Efendi Hazretleri’nin *-ki beyne’l-ulemâ’ Şaşı Hâfız demekle meşhûrdur-* silsile-i icâzetnâme’sinde “**Pîr Ali El-Balıkesir**” yazılıdır.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

“Ve’l-hamdü li’llâhi Rabb’i’l-âlemîn.”.

Her türlü hamd-ü senâ, acimize rağmen bu kitâbı tamamlamayı lûtf-ü ihsân eden, bir ve tek olan, eşi ve ortağı olmayan, noksan sıfatlardan münezze olup kemâl sıfatları ile muttasıf bulunan, âlemlerin Rabbi Allâhü Teâlâ’yadır. Âkıbet (*nihâi zafer*) müttekîlerindir.

Salât ve selâm, Allâhü Teâlâ’nın, Kur’ân’ı inzâl ettiği ve dîni ikmâl ettirdiği seyyidimiz Hazreti Mehammed üzerine, tayyîb ve tâhir olan Âl ve Ashâb’ının üzerine ve kıyâmete kadar ihsân ile Âl ve Ashâb’ına tâbi’ olanların üzerine olsun. Âmîn.

“Yâ Rabb, bizi peygamber’ler, siddîk’ler, şehîd’ler ve sâlih’ler ile haşret ve onlarla birlikde Cennet’ine koy ve onlarla birlikde cemâl’ini görenlerden eyle”.

Âmîn, âmîn, âmîn, ve ’l-hamdü li’llâhi Rabb’i’l-âlemîn.

KİTÂBİYAT

(BİBLİYOGRAFYA)

- 1-En-Neşru fi'l-Kırâeti'l-Aşr**, 1-2 cüz'. Mısır.
Ebu'l-Hayr Muhammed ibn-i Muhammed El-Cezerî Eş-Şâfî.
- 2-El-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân**, 1-2 cüz'. El-Kâhira.1368 h.
Celâlû'd-dîn Es-Süyûdî Eş-Şâfî.
- 3-Şerhun ale's-Şâdibiyye**, Mısır. 1304 h.
İbnü'l-Hasenü'l-Kâsîh.
- 4-Gaysü'n-Nef'ı fi'l-Kırâeti'l-Seb'ı**, Mısır. 1304 h.
Seyyidî ale'n-Nûri's-Safâksî.
- 5-Zübdetü'l-İrfân**, İstanbul. 1312 h.
(Muhammed Emîn Efendi)'den, Hâmid ibn-i El-Hâcc Abdü'l-fettâh El-Pâluvî.
- 6-Kitâbü'l-Cezerî**, İzmir. 1301 h.
Ebu'l-Hayr Muhammed ibn-i Muhammed El-Cezerî Eş-Şâfî.
- 7-Dürr-i Yetîm**.
Muhammedü'l-Birgivî.
- 8-Âdâbu Kırâeti'l-Kur'ân**, (Hafdu'l-Esvât inde Tilâveti'l-Âyât). İstanbul. 1326 h.
Umer Diyâu'd-dîn.
- 9-Risâle-i Tecvîd**. (Yazma). 1168 h.
Kurrâ'dan Hâfız Ahmed Efendi. Kayseri Kale Câmii imâmı.
- 10-Cühdü'l-Mukıl**. Konya. 1288 h.
Saçaklı Zâde - Muhammedü'r-Rûmî El-Mer'aşî.
- 11-Keşfü'z-Zünûn**. İstanbul. 1941 m. 1360 h.
Kâtib Çelebi.
- 12-Risâletün fi't-Tecvîd**. (Yazma).
- 13-El-Virdü'l-Müfid fi Şerhi't-Tecvîd**. İstanbul. 1313 h.
Muhammed Atâ ve Şürekâsî.
- 14-Mevdûâtü'l-Ulûm**, (İlm-i Kırâet bahsi, C.1.ss.444-507). İstanbul. 1316 h.
Ahmed Cevdet neşri, 1-2 cilt. Taşköprülü Zâde Ahme Efendi.
- 15-El-Kavlü's-Sedîd fi İlmi't-Tecvîd yâhud Tecvîd-i Cedîd**. İstanbul. 1316 h.
Mehmed Zihni Efendi.
- 16-Tecvîdü'l-Kur'ân li-Kavâidi'l-Fürkân**, (Yazma). 1178 h.
Şa'bân Efendi.
- 17-Terceme-i Dürr-i Yetîm**.
Eskici Zâde
- 18-Şemsiyye**, (Yazma). 1013 h.
Halil ibn-i Mustafa.

- 19-Umdetü'l-Kâriin.** 1317 h.
Seyyid Mustafa Niyâzi.
- 20-Süalli ve Cevablı Tecvîd.** İstanbul. 1331 h.
Hâfız Muhammed Nûri.
- 21-Kur'ân Dili Alfâbesi ve Okuma Kâideleri** (Tecvîd). Ankara. 1954.
Dr. Münif Çelebi.
- 22-Karabaş Tecvîdi.** İstanbul. 1323 h.
(Muhammed Hamdi), Şeyh Abdü'r-rahmân Karabâşî.
- 23-Kitâb-i Güzîde,** (Yazma). 1168 h.
Es-Seyyid Mahmûd ibn-i Muhammed En-Nakşibendî.
- 24-Kitâbü't-Tecvîd fî Kelâmi'l-Mecîd,** (Yazma).
- 25-Tecvîd-i Usmânî.** (Süalli ve Cevablı).
- 26-Kurâet-i Tecvîd,** (Yazma). 1242 h.
- 27-Tecvîd-i Edâiyye.**
- 28-Terceme-i Cezerî.**
- 29-Usûl-i Tefsîr Notları.** A.Ü. İlähiyat Fakültesi. Ankara. 1952.
Prof. M. Tayyib Okıç.
- 30-Tefsîr Târihi,** Usûl-i Tefsîr veyâ Mukaddime-i İlm-i Tefsîr. Ankara. 1955.
Ömer Nasûhi Bilmen.
- 31-Hukûk-i İslâmiyye ve istulâhât-i Fıkhiyye Kâmûsu,** C.1. İstanbul. 1949.
Ömer Nasûhi Bilmen.
- 32-Hak Dîni Kur'ân Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsîr.** İstanbul. 1935.
Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır.
- 33-Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm.** İstanbul. 1372 h. 1953 m.
Hasan Basri Çantay
- 34-Sahîh-i Buhârî Muhtasarı** (Tecrid-i Sarîh Tercemesi). İstanbul. 1928.
Ahmed Naim-Kâmil Miras.
- 35-Cours Pratique de Langue Arabe.** Beyrouth (Beyrut). 1898.
(Le P.j.B. Belot S. J)
- 36-Ahter-i Kebîr.**
- 37-İslâm Dîni** (İtikad, İbâdet ve Ahlâk). Ankara. 1960. (Onbirinci baskı)
Ahmed Hamdi Akseki.

F İ H R İ S T

Tecvîd İlmi -Kur'ân-ı Kerîm Okuma Kâideleri-.....	3
Kitâb hakkında bir hatıra	4
Takdim : Müfessir Hasan Basri Çantay tarafından	5
Besmele, Hamdele, Salvele.....	7
Önsöz.....	9
Giriş	11
Kur'ân harflerini ve işâretlerini îzah eden küçük bir Elifbâ (Elif cüzü)	15
İLM-İ TECVÎD veyâ İLM-İ EDÂ'	19
BİRİNCİ BÖLÜM	19
Tecvîd'in ta'rîfi.....	19
Tecvîd'in mevzûu	20
Tecvîd'in gâyesi.....	22
Tecvîd'in farz olduğunun delilleri	25
Kur'ân'ın kırâeti	27
İKİNCİ BÖLÜM	31
SİFÂTÜ'L-HURÛF	31
Harflerin sıfatları	31
A-SİFÂT-İ ZÂTİYYE	33
1-Mahrec.....	33
Harf mahreclerinin şeması	40
Cevf, halk, lisân, Şefe, Hayşûm	41
2-Cehr	41
3-Hems.....	42
4-Şiddet.....	43
5-Rehâvet.....	43
6-Beyniyye.....	44
7-İsti'lâ'	46
8-İnhifâd	46
9-İdbâk.....	47
10-İnfîtâh	47
11-Kalkale	48
12-Ğunne	49
13-Safir	49
14-Tekrîr	49
15-Tefeşşi	50
16-İstidâle	51
a-İzlâk veyâ Zelâka	51
b-İsmât	51
c-Liyn	52
d-İnhirâf.....	52
B-SİFÂT-İ ÂRIZA	54
1-Tefhîm	54
2-Terkîk	55
3-İdgâm.....	59

a-İdgâm-i misleyn	60
b-İdgâm-i mütecâniseyn.....	61
c-İdgâm-i mütekâribeyn.....	62
4-İhfâ'	64
5-İzhâr	66
6-Kalb veyâ İklâb.....	67
7-Medd.....	68
a-Medd-i aslî.....	68
b-Medd-i fer'î	69
Medd-i muttasıl.....	69
Medd-i munfasıl.....	70
Medd-i lâzım.....	70
Medd-i ârız.....	70
Medd-i liyn	70
Sebeb-i medd	71
Sebeb-i medd-i lâfzî.....	71
Sebeb-i medd-i ma'nevî.....	71
8-Vakf.....	74
Vakfin nevîleri	78
1-Vakf-ı kabîh.....	78
2-Vakf-i hasen	78
3-Vakf-i kâfî	79
4-Vakf-i tam.....	79
Vasıl.....	80
9-Sekte.....	81
10-Hareke	83
11-Sükûn.....	83
Her bir harfe âit sıfatlar	84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	87
Harf-i medd ve Sebeb-i medd	87
Medd-i tabîî	89
Medd-i muttasıl.....	90
Medd-i munfasıl.....	90
Medd-i lâzım.....	91
Medd-i ârız	93
Medd-i liyn	94
Tenvîn ve Nûn-i sâkin.....	96
İhfâ'	97
İzhâr	97
İklâb	98
İdgâm-i mea'l-ğunne.....	99
İdgâm-i bilâ ğunne	99
İdgâm-i misleyn	100
İdgâm-i mütecâniseyn.....	101
İdgâm-i mütekâribeyn.....	102
İdgâm-i şemsiye.....	103
İzhâr-i kameriye.....	104
Kalkale.....	105
Hukmü'r-râ'	105
Lâfzatü'llâh veyâ hukmü'l-lâm.....	108

Zamir	109
Sekte	110
Vakıf	112
Vasıl	114
İşmâm	115
İmâle	116
Teshîl	116
Ravm	116
İhtilâs	117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....119

Lahn	119
Lahn-ı celif	119
Lahn-ı hafî	120
Harflerde ve harflerin sıfatlarında vukû' bulan hatâlar	120
Teşdid	124
Sükûn	124
Hareke	124
Vakıf	125

BEŞİNCİ BÖLÜM.....127

Kur'ân-ı Kerîm'in kırâeti ile ilgili diğer ba'zı önemli husûslar (24 madde)	127
---	-----

ALTINCI BÖLÜM.....145

Kur'ân-ı Kerîm'in âdâbı ile ilgili husûslar	145
Tahvîl-i edâ' ve Tahzîn-i sadâ' ile okunacak Kur'ân âyetleri	146
Hatim sonunda yapılacak duâlar ve alınacak Tekbîr'ler	169

YEDİNCİ BÖLÜM.....171

İlm-i kırâet'in ta'rîfi	171
İlm-i kırâet'in mevzûu	171
İlm-i kırâet'in gâye ve fâidesi	171
Sahîh kırâet'lerde aranılan şartlar	172
Sahîh olup olmayan kırâet'ler	173
Sahîh ve sahîh olmayan kırâet'lerin kısımları	175
1-Mütevâtir kırâet'ler	175
2-Şâzz kırâet'ler	176
Meşhûr şâzz kırâet'ler	177
Gayr-i meşhûr şâzz kırâet'ler	178
Kırâet'lerin ilmî ve tatbîki durumu	178
1-Kırât-i Âsım rivâyet-i Hafs kırâeti	178
2-Kırâet-i Nâfi' rivâyet-i Verş kırâeti	179
3-Kırâet-i Ebû Amr	179
İcâzetnâme konusu	179
Sûre-i Fâtiha'daki kırâet'ler	180

KİRÂT İMÂMLARI 183

1-İmâm Nâfi'	183
A-Kâlûn	185
B-Verş	186
2-İmâm ibn-i Kesîr	187

A-El-Bezzî	188
B-Kunbul	189
3-İmâm Ebû Amr	190
A-Ed-Dûrî	192
B-Es-Sûsî	193
4-İmâm ibn-i Âmir	194
A-Hişâm	195
B-İbn-i Zekvân	196
5-İmâm Âsım	196
A-Ebü Bekr Şu'be	198
B-Hafs	198
6-İmâm Hamze	199
A-Halef	201
B-Hallâd	201
7-İmâm Kisâî	202
A-Ebu'l-Hâris	203
B-Hafsu'd-Dûrî	204
8-İmâm Ebû Ca'fer	205
A-İbn-i Verdan	206
B-İbn-i Cemmâz	206
9-İmâm Ya'kûb	207
A-Ruveys	208
B-Ravh	209
10-İmâm Halefû'l-Âşir	209
A-İshâku'l-Verrâk	210
B-İdrîsü'l-Haddâd	211
Kirâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarının isimleri ve rumuzları	211
Kirâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarına göre, medd'lerin çekilme miktarları	212
Kirâet-i Seb'a ve Aşere imâmlarının şeması	213
Ashâb-i Kirâm arasında bulunan en meşhûr kurrâ'lar	215
Tâbiîn arasında bulunan en meşhûr kurrâ'lar	215
İlm-i kirâet ile uğraşan tasnîf erbâbı	216
Hamd-ü senâ	218
Kitâbiyat	219
Fihrist	221
Özgeçmiş	225
İki aded Silsile-i icâzetnâme örneği (<i>diploma</i>) hakkında bir yazı	227
İstanbul kurrâ'larından merhûm Eş-Şeyh El-Hâcc El-Hâfiz İsmâil Hakkı Efendi'ye âit bir icâzetnâme (<i>diploma</i>) örneği	229
Kurrâ'dan Trabzon'lu merhûm El-Hâcc El-Hâfiz Ali Haydar Efendi'ye (Özak'a) âit bir icâzetnâme (<i>diploma</i>) örneği	231

A.Celâleddin Karakılıç

1929 yılında Talas'da doğdu. İlkokulu Talas ve Konya Ereğlisi'nde, Ortaokulu Kayseri ve Karaman Ortaokulunda ve Lise tahsilini de Kayseri Lisesi'nde tamamladıktan sonra İ.Ü.Tıp Fakültesi'ne girmek üzere iken *-bir lûtf-i ilâhî olarak-* 1950-1951 ders yılında A.Ü. İlâhiyat Fakültesi'ne devam edip 1954 yılında mezun oldu ve Trabzon İmam-Hatip Okulu Meslek dersleri öğretmenliğine atandı. Aynı yıl vatanî görevini yapmak üzere oradan ayrıldı.Yedek Subay olarak askerlik görevini tamamladıktan sonra Kayseri İmam-Hatip Okulu Meslek Dersleri Öğretmeni oldu.

1958-1962 yılları arasında Hasbekli Hoca diye ma'rûf merhûm ve mağfûr Kurrâ'dan Hacı Hâfız Mü'min Akan'dan Kur'an-ı Kerîm'in tecvîd ve ta'lîmini öğrendi. Bu aradaki çalışmaları ile de "**Tecvîd İlmi** -Kur'an-ı Kerîm Okuma kâideleri-" isimli kitabını hazırladı. Ayrıca yine Kurrâ'dan, Karabey'in Hâfız diye ma'rûf merhûm ve mağfûr Mehmed Karakılıç'dan da istifâde etdi. Daha sonra da İlm-i Kirâat ile ilgili çalışmaları oldu.

1962-1966 yılları arasında Kayseri İmam-Hatip Okulu Müdürü, 1966-1968 yıllarında Niğde İmam-Hatip Okulu Meslek dersleri Öğretmeni, oradan tekrar Kayseri İ.H.O. Meslek Dersleri Öğretmeni oldu. 1971 -1972 yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı Dînî Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Daire Başkanlığına atandı. Kendi isteği ile bu görevden ayrıldıktan sonra tekrar Kayseri İ.H.Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni oldu ve 1984 ders yılı sonunda aynı görevde iken emekli oldu.

Gerek memûriyet hayatında gerekse emekli olduktan sonra bir çok hayır işlerinde çalıştı. Fahrî vâizlik yaptı. Evli ve 4 çocuk sahibi olup, hayatı boyunca İslâm'a, Müslüman'lara ve insanlığa hizmeti şîâr edindi.

BASILMIŞ ESERLERİ

- 1-Büyük Tecvîd İlmi, (Kur'an-ı Kerîm Okuma Kâideleri) (8.Baskı)..... (17x24)=(232 Sayfa)
- 2-Hz. Muhammed aleyhi's-selâm'n Hayatı
Eşsiz Ahlâk ve Faziletleri (5.Baskı)..... (17x24) (12+728)=(744 Sayfa)
- 3-Fıkıh Usûlü (2.Baskı)..... (17x24)=(532 Sayfa)
- 4-Bâtıl Yollar içerisinde Doğruyu Arayanlara Hakk Yol (3.Baskı)..... (14 x20)=(96 Sayfa)
- 5-İslâm'da İstişâre (2.Baskı) ..... (14x20)=(60 Sayfa)
- 6-Zamânımızda Tevhîd ve Şirk (5.Baskı) ..... (14 x20)=(360 Sayfa)
- 7-Kısa İlm-i Hâl Bilgileri (2.Baskı) ..... (14 x20)=(212 Sayfa)
- 8-Kıyâmet ve Kıyâmet Alâmetleri (2.Baskı)..... (14x20)=(288 Sayfa)
- 9-Dîn-i Tevhîd Seddi ..... (14x20)=(88 Sayfa)
- 10-Küçük Tecvîd İlmi..... (14x20)=(64 Sayfa)

HABERLEŞME ADRESİ

A.Celâleddin Karakılıç
Kıçıköy Mah. Altıntepe Cd.
Gonca Sok.No: 16

Talas - Kayseri

Tel: (0352) 437 00 27

Kırâet-i Seb'a ve Aşere'yi ve diğere Şâzz kırâetleri hakkıyla öğrenip
bu konuda ehil olan talebeye, hocası tarafından verilen
silsile-i icâzetnâme
örneği

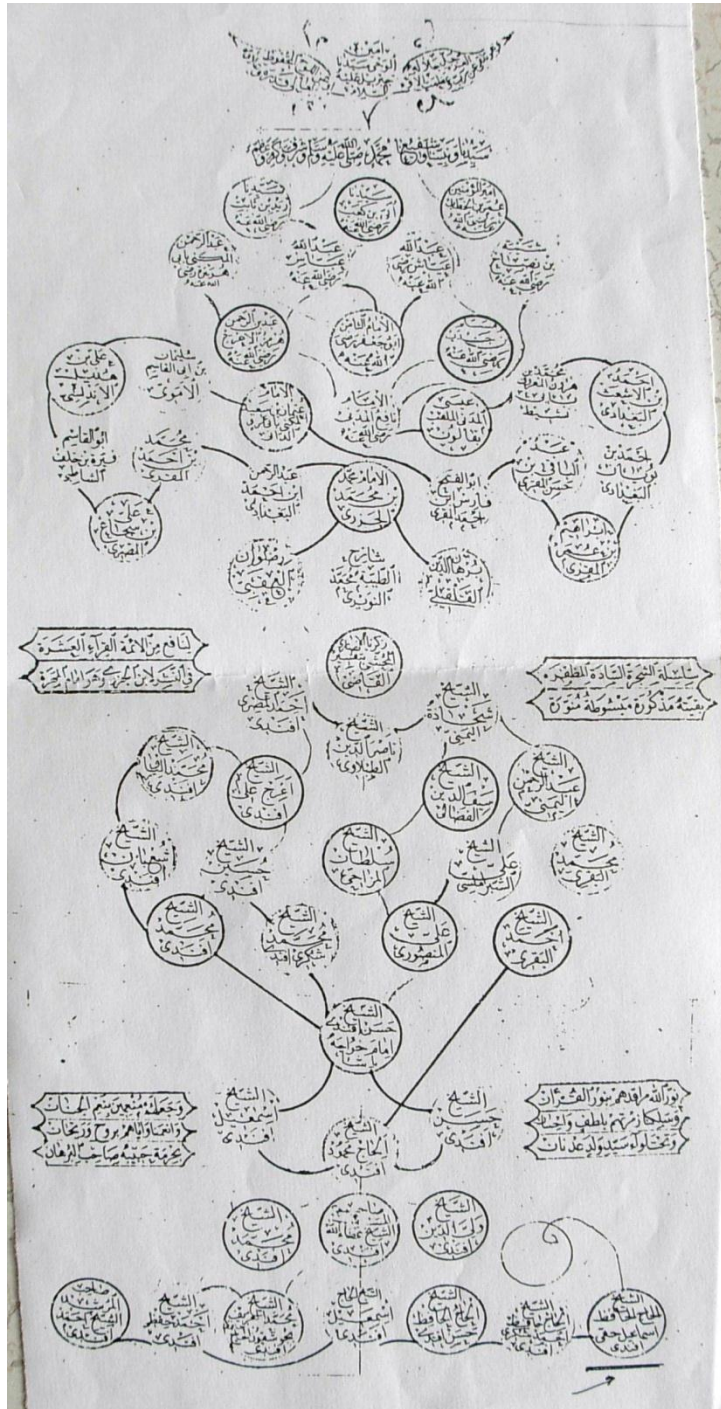
Buraya kadar anlatılan konulardan da anlaşıldığına göre, Allâhü Teâlâ'nın kelâm-i ilâhîsi olan Kur'ân-ı Kerîm'in Kırâet-i Seb'a ve Aşere kırâeti, Cibrîl-i Emîn vâsıtası ile Hazreti Muhammed *sallâhü aleyhi ve sellem*'e vahy edilmiş, O'ndan da bize kadar *-kesintisiz olarak-* sağlam ve çok râvîler silsilesi ile mütevâtiren gelmiş ve bundan sonra da Kıyâmete kadar aynı şekilde devam edecektir ki bu güzel ve sağlam tevâtür silsilesine âit iki icâzetnâme (*diploma*) örneği,

“İstanbul kurrâ'larından merhûm Eş-Şeyh El-Hâcc El-Hâfız İsmâil Hakkı Efendi'ye ve 16-Ekim-1968 târihinde Pakistan Hayber Kültür Festivali Kur'ân-ı Kerîm yarışmasında birinci gelen kurrâ'dan Trabzon'lu merhum El-Hâcc El-Hâfız Ali Haydar Efendi'ye âit iki icâzetnâme örneği”,

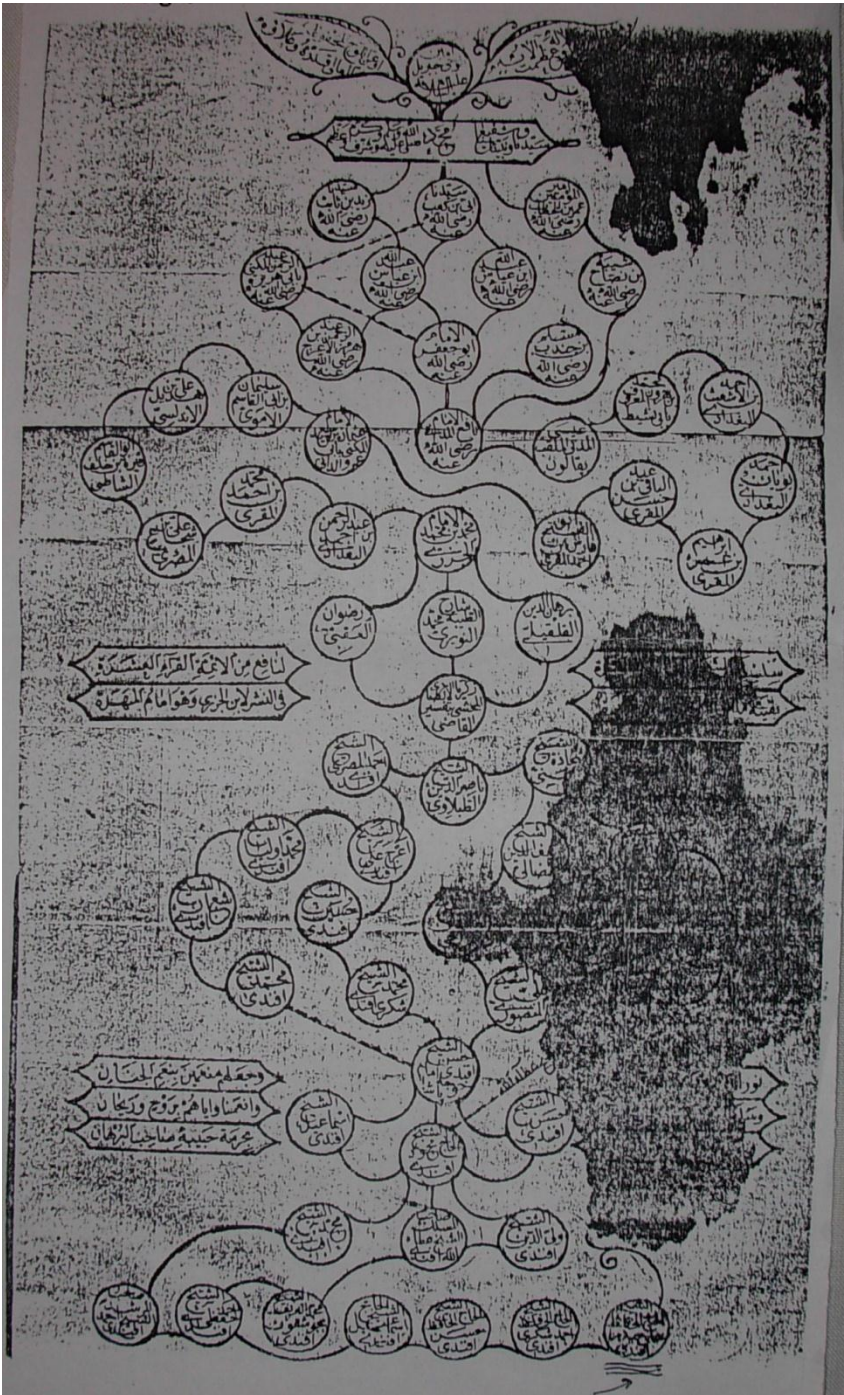
-teberruken- bu kitâbın sonuna örnek olarak konulmuştur. Allâhü Teâlâ, bu Kur'ân hâfızlarının hepsinden râzı olsun ve makamlarını Cennet eylesin. Âmîn.

*“İstanbul kurrâ'larından merhûm
Eş-Şeyh El-Hâcc El-Hâfız İsmâîl Hakkı Efendi'ye âit
bir icâzetnâme örneği”*

*16-Ekim-1968 târihinde Pakistan Hayber Kültür Festivali
Kur'ân-ı Kerîm yarışmasında birinci gelen
kurrâ'dan Trabzon'lu
merhum El-Hâcc El-Hâfız Ali Haydar Efendi'ye âit
bir icâzetnâme örneği",*

“Kur’ân’ı, açık açık, tâne tâne tertîl ile oku” وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

Müzzemmil 4

“Kur’ân’ı, bir çok kimseler okur. Fakat edâ’sına ve ilmîne riâyet etmediği için, وَرَتَّلْنَا تَرْتِيلاً

Fürkân 32

رَبِّ عَارِيٍّ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يُلَعْنُهُ

“Kur’ân’ı, bir çok kimseler okur. Fakat edâ’sına ve ilmîne riâyet etmediği için, Kur’ân ona lânet eder”. (Enes İbn-i Mâlik r.a.)

وَأَلَاخُدُّ بِالتَّخْوِيدِ حَتَّمُ لَأَرْبِ مَنْ لَمْ يَجُودِ الْقُرْآنَ آتَمِ
لَأِنَّهُ بِهٖ إِلَٰهَةٌ أَنْزَلَا وَهَكَذَا مِنْهُ الْبَيِّنَاتُ وَصَلَا

“Tecvîd kâidelerini öğrenmek, Kur’ân okuyan herkese lâzımdır (farz’dır).

Bunun için Kur’ân’ı, tecvîd ile okumayan bir kimse âsîm olur.

Çünkü Kur’ân, ind-i ilâhî’den tecvîd ile nâzil oldu,

Ve bu Kur’ân da bize, bu tecvîd ile berâber vâsıl oldu”.

التَّخْوِيدُ مَلَكَتُ يُقْتَدِرُ بِهَا عَلَيَّ إِعْطَاءَ كُلِّ حَرْفٍ حَقَّهَا وَمُسْتَحَقَّهَا.

“Tecvîd, öyle bir meleke ve öyle bir kuvvettir ki o kuvvet ve meleke ile insan, her bir harfe lâzım olan hakkını ve müstehakkını sühûletle vermeye kâdir olur”,

“Her derde şifâ’ olan Kur’ân âyetlerini okumaktan maksad, efsunculuk yapmak veyâ sabâhiden, seğâhdan makam çatlatmak değil, elini başına koyarak düşünmek ve “ma’rifetü’lîlâh: Allâh’ı bilme ve O’na inanma duygusu” ile bezenip “haşyetü’lîlâh” ile dolarak yarın için hazırlanmaktadır”.

(Elmalılı M: Hamdi Yazır, C.7.ss.4884).

Muhterem kardeş

Takvâ sâhibleri için bir hidâyet rehberi olan **Kur’ân-ı Kerîm’in, Okuma Kâideleri**’ni anlatan bu kitab, aşağıdaki şahıslar tarafından üç bin adet bastırılarak -Kur’ân-ı Kerîm’i nâzil olduğu Tertîl ve Tecvîdi ile okumak isteyen- Müslümân’ların istifâdesine arz edilmiştir. Oku, Okut ve Okumak isteyenlere yardım et.

12-Rabiü’l-evvel-1433

Ali Celâleddin Karakılıç

04-Şubat-2012

Sabahat Karakılıç

Münîb Karakılıç

Muhammed Evvâh Karakılıç

HABERLEŞME ADRESİ

A.Celâleddin Karakılıç

Kiçiköy Mah. Altın-tepe Cd.

Gonca Sok.No: 16

Talas - Kayseri

Tel: (0352) 437 00 27

VAKIFDIR

PARA İLE

SATILMAZ